1 vwo

Nederlands | FLEX-boek | vanaf 2022-2023

Nieuw Nederlands

Noordhoff

Dit boek is van jou!

Naam

Klas

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga, Assen
Conceptontwerp omslag: Grafisch ontwerp Duko Hamminga, Assen
Vertaling vormgeving omslag: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Omslagfoto: Alamy Stock Photo
Illustraties: Marion Vrijburg, Amersfoort

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen of via het contactformulier op **www.mijnnoordhoff.nl**.

Klimaatneutraal
Noordhoff vindt jouw toekomst belangrijk en daarom hebben wij dit boek klimaatneutraal geproduceerd.

FSC
www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189

0 / 21

ISBN 978-90-01-30188-0

Nieuw Nederlands

1 vwo

Eindredactie:

Anne-Bregtje Schelfhout
Marlies Schouwstra
Willem Steenbergen

Auteurs:

Erica Bathoorn
Esther Burger
Jan Erik Grezel
Liesbeth Groenwold
Marloes Lip
Fedde Lok
Margreet Luinge
Jet Meerkerk
Carien Merema
Monique Metzemaekers
Sander Rooijakkers
Anne-Bregtje Schelfhout
Marlies Schouwstra
Willem Steenbergen
Marit Vos
Hinke Zetstra

Noordhoff

Aan de slag met Nieuw Nederlands

Nieuw Nederlands

Nieuw Nederlands bestaat uit een boek en een online omgeving. Bij elkaar noemen we dat pakket FLEX. Je mag in het boek schrijven, want je mag het boek houden. De licentie voor de online omgeving krijg je standaard bij je boek. Zo heb je toegang tot alle lesstof.

Online

Online staat bijna te veel om op te noemen … Je vindt er alles wat in je boek staat, maar ook:

- uitlegvideo's bij de theorie;
- een leeshulp, waarmee je teksten kunt laten voorlezen en letters kunt vergroten;
- twee extra cursussen: *Woordenschat* en *De brug*. Je kunt *De brug* gebruiken als je Nederlands moeilijk vindt en wat makkelijkere uitleg en opdrachten nodig hebt;
- extra opdrachten (meer of juist snel oefenen), oefentoetsen, tips en feedback bij alle opdrachten en zelfs leerroutes voor een hoger of lager niveau (als je docent die aanzet).

Opbouw

Nieuw Nederlands bestaat uit thema's en cursussen. Je kunt ze allemaal achter elkaar doorlopen (maar dat is wel een beetje saai) of je kunt ze met elkaar afwisselen. Waarschijnlijk zul je het werken aan een *Thema* afwisselen met bijvoorbeeld een paar paragrafen *Spelling* of *Taal*.

Thema's

Een thema bestaat uit negen paragrafen die gaan over hetzelfde onderwerp en die eindigen met een grote eindopdracht. Zo lees je in het thema *Helden* over verschillende soorten helden en bedenk je wat jij een goede held vindt. Ondertussen oefen je ook alvast met vaardigheden die je nodig hebt voor de eindopdracht, bijvoorbeeld een interview met een held.
Misschien besluit je docent dat je niet het hele thema gaat doen. Dat is geen probleem. Je kunt alle paragrafen (behalve de eindopdracht en de evaluatie) ook los van elkaar maken.

Cursussen

Een cursus bevat een aantal paragrafen over dezelfde vaardigheid.

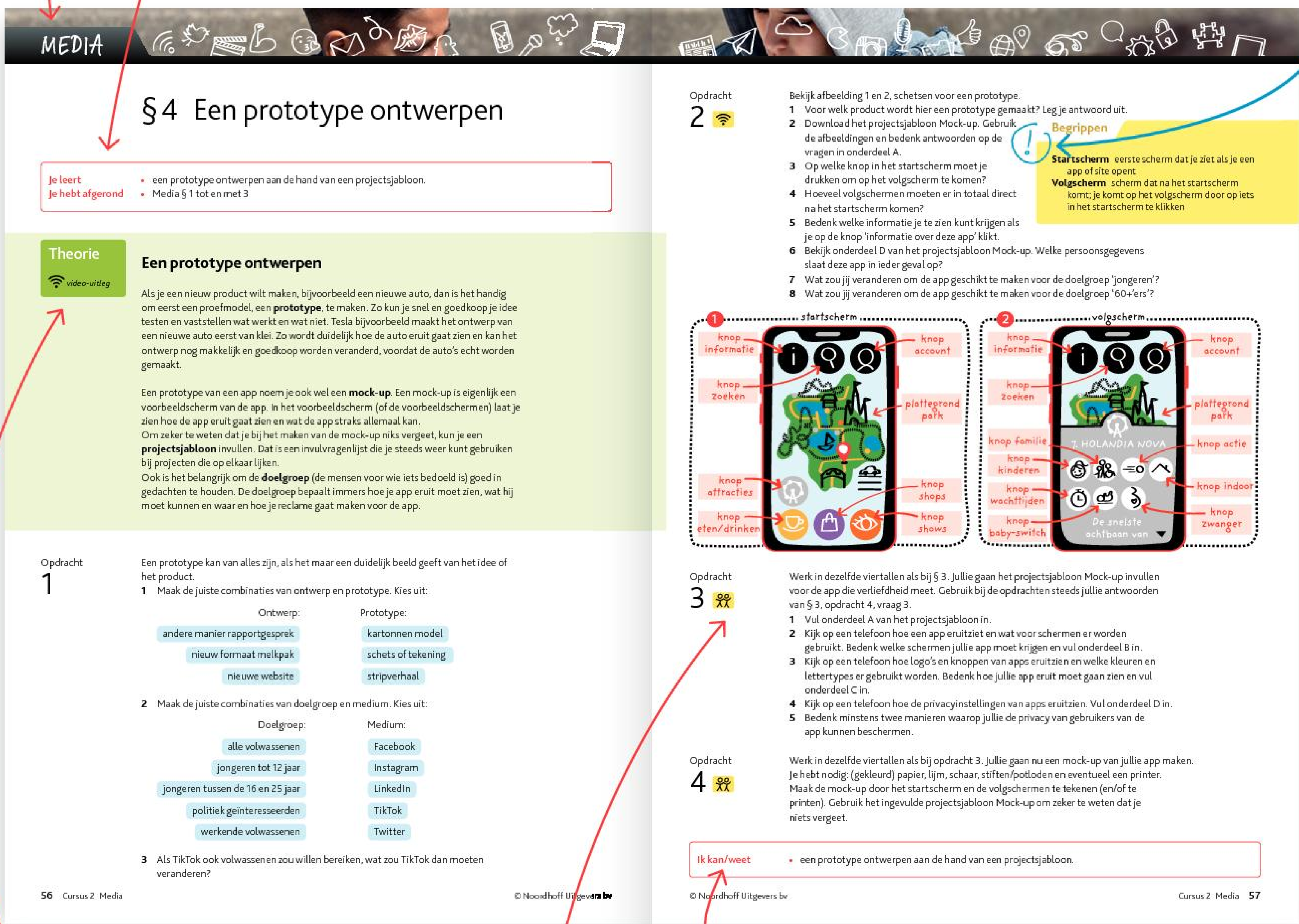
- Je gaat waarschijnlijk starten met de cursus *Meer dan lezen*. Daarin oefen je met lezen, maar pas je wat je hebt geleerd ook toe bij *#zelfdoen* met enkele schrijf- en spreekopdrachten.
- In de cursus *Media* leer je over taal in de digitale wereld. Je oefent bijvoorbeeld met herkennen van nepnieuws, lezen met hyperlinks en informatie zoeken.
- De cursussen *Fictie* en *Taal* gaan echt over het Nederlands als taal. (Welke boeken passen bij jou? Wat maakt taal zo bijzonder?)
- In de cursussen *Grammatica, Formuleren* en *Spelling* leer je het Nederlands correct te gebruiken.
- In de cursus *Puzzelen* oefen je nog extra met woordenschat.

Dit is **de vaardigheid** van de paragraaf. Elke vaardigheid heeft een eigen kleur.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Dat is het leerdoel van de paragraaf.

'Je hebt afgerond' geeft aan welke onderdelen je al gedaan moet hebben om de paragraaf goed te kunnen maken. 'Zie ook' geeft aan welke onderdelen handig zijn om nog eens te bekijken.

Het boek is van jou, dus je kunt naar hartenlust markeren en schrijven in je boek.

MEDIA

§ 4 Een prototype ontwerpen

Je leert	• een prototype ontwerpen aan de hand van een projectsjabloon.
Je hebt afgerond	• Media § 1 tot en met 3

Theorie — video-uitleg

Een prototype ontwerpen

Als je een nieuw product wilt maken, bijvoorbeeld een nieuwe auto, dan is het handig om eerst een proefmodel, een **prototype**, te maken. Zo kun je snel en goedkoop je idee testen en vaststellen wat werkt en wat niet. Tesla bijvoorbeeld maakt het ontwerp van een nieuwe auto eerst van klei. Zo wordt duidelijk hoe de auto eruit gaat zien en kan het ontwerp nog makkelijk en goedkoop worden veranderd, voordat de auto's echt worden gemaakt.

Een prototype van een app noem je ook wel een **mock-up**. Een mock-up is eigenlijk een voorbeeldscherm van de app. In het voorbeeldscherm (of de voorbeeldschermen) laat je zien hoe de app eruit gaat zien en wat de app straks allemaal kan.
Om zeker te weten dat je bij het maken van de mock-up niks vergeet, kun je een **projectsjabloon** invullen. Dat is een invulvragenlijst die je steeds weer kunt gebruiken bij projecten die op elkaar lijken.
Ook is het belangrijk om de **doelgroep** (de mensen voor wie iets bedoeld is) goed in gedachten te houden. De doelgroep bepaalt immers hoe je app eruit moet zien, wat hij moet kunnen en waar en hoe je reclame gaat maken voor de app.

Opdracht 1

Een prototype kan van alles zijn, als het maar een duidelijk beeld geeft van het idee of het product.
1 Maak de juiste combinaties van ontwerp en prototype. Kies uit:

Ontwerp:	Prototype:
andere manier rapportgesprek	kartonnen model
nieuw formaat melkpak	schets of tekening
nieuwe website	stripverhaal

2 Maak de juiste combinaties van doelgroep en medium. Kies uit:

Doelgroep:	Medium:
alle volwassenen	Facebook
jongeren tot 12 jaar	Instagram
jongeren tussen de 16 en 25 jaar	LinkedIn
politiek geïnteresseerden	TikTok
werkende volwassenen	Twitter

3 Als TikTok ook volwassenen zou willen bereiken, wat zou TikTok dan moeten veranderen?

56 Cursus 2 Media © Noordhoff Uitgevers bv

Opdracht 2

Bekijk afbeelding 1 en 2, schetsen voor een prototype.
1 Voor welk product wordt hier een prototype gemaakt? Leg je antwoord uit.
2 Download het projectsjabloon Mock-up. Gebruik de afbeeldingen en bedenk antwoorden op de vragen in onderdeel A.
3 Op welke knop in het startscherm moet je drukken om op het volgscherm te komen?
4 Hoeveel volgschermen moeten er in totaal direct na het startscherm komen?
5 Bedenk welke informatie je te zien kunt krijgen als je op de knop 'informatie over deze app' klikt.
6 Bekijk onderdeel D van het projectsjabloon Mock-up. Welke persoonsgegevens slaat deze app in ieder geval op?
7 Wat zou jij veranderen om de app geschikt te maken voor de doelgroep 'jongeren'?
8 Wat zou jij veranderen om de app geschikt te maken voor de doelgroep '60+'ers'?

Begrippen
Startscherm eerste scherm dat je ziet als je een app of site opent
Volgscherm scherm dat na het startscherm komt; je komt op het volgscherm door op iets in het startscherm te klikken

1 startscherm
knop informatie
knop account
knop zoeken
plattegrond park
knop attracties
knop shops
knop eten/drinken
knop shows

2 volgscherm
knop informatie
knop account
knop zoeken
plattegrond park
knop familie
7. HOLANDIA NOVA
knop actie
knop kinderen
knop indoor
knop wachttijden
knop zwanger
knop baby-switch
De snelste achtbaan van

Opdracht 3

Werk in dezelfde viertallen als bij § 3. Jullie gaan het projectsjabloon Mock-up invullen voor de app die verliefdheid meet. Gebruik bij de opdrachten steeds jullie antwoorden van § 3, opdracht 4, vraag 3.
1 Vul onderdeel A van het projectsjabloon in.
2 Kijk op een telefoon hoe een app eruitziet en wat voor schermen er worden gebruikt. Bedenk welke schermen jullie app moet krijgen en vul onderdeel B in.
3 Kijk op een telefoon hoe logo's en knoppen van apps eruitzien en welke kleuren en lettertypes er gebruikt worden. Bedenk hoe jullie app eruit moet gaan zien en vul onderdeel C in.
4 Kijk op een telefoon hoe de privacyinstellingen van apps eruitzien. Vul onderdeel D in.
5 Bedenk minstens twee manieren waarop jullie de privacy van gebruikers van de app kunnen beschermen.

Opdracht 4

Werk in dezelfde viertallen als bij opdracht 3. Jullie gaan nu een mock-up van jullie app maken. Je hebt nodig: (gekleurd) papier, lijm, schaar, stiften/potloden en eventueel een printer. Maak de mock-up door het startscherm en de volgschermen te tekenen (en/of te printen). Gebruik het ingevulde projectsjabloon Mock-up om zeker te weten dat je niets vergeet.

Ik kan/weet	• een prototype ontwerpen aan de hand van een projectsjabloon.

© Noordhoff Uitgevers bv Cursus 2 Media 57

In **de theorie** wordt de nieuwe lesstof uitgelegd. Je gaat ermee aan de slag in de opdrachten. Je kunt online video-uitleg van de theorie bekijken.

De symbolen geven je meer informatie over de opdrachten. Je kunt de volgende symbolen tegenkomen:

- Woordenschat
- Samenwerken
- Online
- Kijkfragment
- Luisterfragment

'Ik kan/weet' geeft aan wat je in de paragraaf hebt geleerd. Ook zie je welk referentieniveau daarbij hoort.

Inhoud

Thema's

A Mens en dier

Reclamespot of folder

B Bewaren

Presentatie of informerende tekst

Cursussen

1 MEER DAN LEZEN

2 MEDIA

3 FICTIE

4 TAAL

5 GRAMMATICA

Zinsdelen (ZD) en Woordsoorten (WS)

C On/off

Vlog of blog

D Helden

Van interview tot artikel

6 Formuleren

7 Spelling

8 Puzzelen

Handig!

MEER DAN LEZEN

Cursus 1

§1 Strategieën

Je leert	• lees- en luisterstrategieën gebruiken om bepaalde informatie uit een tekst te halen. • woordraadstrategieën gebruiken om de betekenis van onbekende woorden te vinden.
Je hebt afgerond	• -

Theorie

video-uitleg

Lees- en luisterstrategieën

Er zijn verschillende manieren om een tekst te lezen. Als je snel wilt weten of een tekst interessant voor je is, lees je op een heel andere manier dan wanneer je op de website van de bibliotheek opzoekt wat de openingstijden zijn. Manieren van lezen heten **leesstrategieën**. Welke strategie je kiest, hangt af van je leesdoel.
Er zijn ook gesproken teksten, zoals een presentatie of een interview. Als je daarnaar luistert, kun je een **luisterstrategie** gebruiken. Net als bij lezen hangt je strategie af van je doel.

doel	strategie	aanpak bij lezen	aanpak bij luisteren
vaststellen waarover een tekst gaat (het **onderwerp**)	**oriënterend**	• Je bekijkt de tekst; je kijkt naar: – de titel; – de **illustraties**: plaatjes, foto's, lijstjes, rijtjes of schema's; – **tussenkopjes**: de 'titels' van tekstgedeeltes; – anders gedrukte woorden: vet, cursief, groot en gekleurd. • Je leest het begin van de tekst: de eerste **alinea**('s). Alinea's zijn de (genummerde) stukjes waarin een tekst verdeeld is.	• Je let op de titel (als die er is). • Je luistert aandachtig naar de inleiding (als die er is). • Je let op bepaalde woorden of begrippen die steeds terugkomen. • Je let op of er verwezen wordt naar iets wat je kent of wat actueel is.
vaststellen welke kanten van het onderwerp worden besproken (**deelonderwerpen**)	**globaal**	Je leest de eerste en laatste zinnen van de alinea's.	Je verdiept je niet in de details, maar spitst je oren als je iets belangrijks hoort.
een tekst helemaal goed begrijpen	**precies**	Je leest de tekst nauwkeurig van het begin tot het eind.	Je luistert woord voor woord naar wat er gezegd wordt.
bruikbare informatie in een tekst vinden	**zoekend**	Je let op tussenkopjes, anders gedrukte woorden en opvallende tekens (bolletjes, nummers, sterretjes).	Je weet waarop je moet letten en je wacht tot die informatie aan de orde komt.

Opdracht
1

Je kijkt en luistert naar een fragment uit *Je zal het maar hebben* over Sandra Pipping en haar slaapstoornis. Lees eerst de volgende vragen door en bekijk dan het fragment. Zet per vraag de juiste luisterstrategie in.

1 Noteer in één woord waar het fragment over gaat.
2 Beschrijf in haar eigen woorden waar Sandra last van heeft.
3 Wat betekent het wanneer je ‘weinig impulsen’ krijgt?
4 Hoe vaak per dag heeft Sandra last van haar probleem?
5 Wat is de oorzaak van het probleem van Sandra?
A Haar hersenen zijn ontregeld.
B Overdag doet ze te weinig activiteiten.
C Ze heeft een tekort van het stofje hypocretine.
D Ze slaapt ’s nachts te weinig.
6 Vertel in je eigen woorden wat het tweede probleem van Sandra is, naast het zomaar in slaap vallen.
7 Reageert elke docent altijd even goed op Sandra? Leg je antwoord uit.
8 Sandra krijgt modafinil als medicatie. Wat voor soort medicatie is dit volgens haar?
9 Welke luisterstrategie heb je gebruikt om vraag 1 te beantwoorden? Kies uit: *oriënterend luisteren – globaal luisteren – precies luisteren – zoekend luisteren.*
10 Welke luisterstrategie heb je gebruikt om de vragen 4, 5 en 8 te beantwoorden? Kies uit: *oriënterend luisteren – globaal luisteren – precies luisteren – zoekend luisteren.*

Opdracht
2

Bekijk tekst 1 dertig seconden, zonder hem te lezen en leg hem dan weg. Lees de volgende vragen. Noteer per vraag welke strategie je nodig denkt te hebben om hem te kunnen beantwoorden. Kies elke keer uit: *oriënterend lezen – globaal lezen – precies lezen– zoekend lezen.*

1 Welke alinea’s gaan over de middeleeuwen?
2 Wat voor baan heeft slaappsycholoog Gregg Jacobs?
3 Waarover gaat de tekst?
4 In welke zin van alinea 7 staat de belangrijkste informatie van die alinea?
5 Welke verandering kwam er in het slaappatroon tijdens de industriële revolutie?
6 Kun je aan het plaatje zien waar de tekst over gaat?

Theorie
video-uitleg

Woordraadstrategieën

Als je in een tekst een onbekend woord tegenkomt, kun je proberen zelf de betekenis te vinden. Je kijkt daarvoor naar de **context**, de tekst rond het onbekende woord. Zo kun je uit de tweede helft van de volgende zin afleiden dat *goedgemutst* hetzelfde betekent als *opgewekt*: *Mijn leraar was vandaag zeker goedgemutst, want hij kwam met een lach binnen, maakte alleen maar grapjes en toen hij vertrok, neuriede hij een vrolijk deuntje.*

Bij het zoeken in de context kun je een **woordraadstrategie** gebruiken. Er zijn zeven woordraadstrategieën. Soms kun je meer dan één strategie inzetten.

Woordraadstrategie	toelichting en voorbeelden
1 Zoek een **synoniem**.	Een synoniem is een ander woord met dezelfde betekenis: – *gecompliceerd* en *ingewikkeld; jengelen* en *dreinen; skelet* en *geraamte*.
2 Zoek een **omschrijving**.	Met een omschrijving wordt uitgelegd wat een woord betekent: – *Nienke nam het voortouw. Ze stelde voor te beginnen met een discussie*.
3 Zoek een **definitie**.	Een definitie is een vaste, nauwkeurige omschrijving: – *Een spreekwoord is een uitspraak die een algemene levenservaring of wijze les bevat*.

Woordraadstrategie	**toelichting en voorbeelden**
4 Zoek een **voorbeeld**.	Voorbeelden herken je vaak aan woordjes als *zoals, zo, (bij)voorbeeld, denk aan …, neem nou …* of aan een dubbele punt: – *Je oude witgoedapparaten, zoals wasmachines, drogers, vriezers en vaatwassers, kun je vaak inleveren bij de milieustraat.* – *Zo'n gerecht is lekker met verschillende peulvruchten: bruine bonen, kapucijners, kikkererwten en kidneybonen.*
5 Zoek een **tegenstelling**.	Tegenstellingen herken je vaak aan woordjes als *maar, toch* en *echter.* – *De hoofdrolspeler leek eerst heel gemeen, maar bleek uiteindelijk heel aardig.* Tegenstellingen worden onder andere gemaakt met: • een heel ander woord: – *heerser ↔ onderdaan; weigeren ↔ accepteren; amateur ↔ professional;* • een voorvoegsel dat 'niet' betekent, zoals: *a-, on-, in-, il-, im-, ir-:* – *technisch ↔ atechnisch; waar ↔ onwaar; compleet ↔ incompleet; legaal ↔ illegaal; populair ↔ impopulair; reëel ↔ irreëel;* • een ander voorvoegsel: – *aanwezigheid ↔ afwezigheid; gespannen ↔ ontspannen; voorstander ↔ tegenstander.*
6 Zoek een **bekend woorddeel**.	Bekende woorddelen vind je in: • **samenstellingen** (woorden die bestaan uit twee of meer andere woorden): – *deurknop; zonnestelsel; circusartiest;* • **afleidingen** (woorden met een voor- en/of achtervoegsel): – *geluidloos; -loos* wil zeggen 'zonder'; – *verdedigbaar; onverdedigbaar; -baar* wil zeggen 'mogelijk'; – *gehoorzaam; ongehoorzaam; -zaam* wil zeggen 'geschikt om'; • woorden met delen uit een andere taal: – *criminoloog, van het Engelse 'crime' (misdrijf); debuut, van het Franse 'début' (begin).*
7 Bekijk de **illustratie**.	Illustraties zijn plaatjes, foto's, lijstjes, rijtjes of schema's. – *Wanneer je een foto wilt maken van een object dat heel ver weg is, kun je het best een telelens gebruiken. (telelens = zoomlens voor grote afstanden)*

Opdracht

3

Bekijk de titel van Tekst 1 en het plaatje.

1 Waar gaat de tekst over? Kies uit:
A historische slaapgewoonten
B slaapgewoonten
C slaapliedjes door de eeuwen heen
D slapen in de middeleeuwen

2 Bekijk de tussenkopjes van de tekst. Waarover denk je dat de alinea's onder die tussenkopjes zullen gaan? Noteer dit per stukje.

3 Lees de eerste alinea van de tekst en noteer waar de tekst over gaat. Klopt je gekozen onderwerp bij vraag 2? **ja / nee**

4 Werk samen met een klasgenoot. Wat weten jullie al van dit onderwerp? Noteer samen maximaal twintig woorden die bij het onderwerp passen.

5 Lees de tekst globaal. Zoek van de alinea's 2, 4, 5 en 6 de belangrijkste zin. Kun je die zinnen vinden door de tekst alleen globaal te lezen? **ja / nee**

Lees de tekst precies.

6 Werk in tweetallen. Onderstreep tijdens het lezen de woorden die jullie moeilijk vinden en probeer met behulp van de woordraadstrategieën de betekenis te vinden. Noteer de betekenis bij de woorden.

7 Wat was de belangrijkste reden dat mensen in de middeleeuwen weinig buitenkwamen na zonsondergang?

8 Door welke twee oorzaken gingen in de 17^{e} eeuw ook beschaafde mensen 's nachts meer naar buiten?

9 Leg in jullie eigen woorden uit hoe de industriële revolutie ertoe leidde dat de achtuursslaap normaal werd gevonden.

10 Schrijf samen een tekst van ten minste 100 woorden. Kies uit:
- een fragment uit het dagboek van een vrouw in de middeleeuwen, waarin zij vertelt over haar nachten;
- een stuk uit een zeventiende-eeuws verhaal, waarin beschreven wordt hoe een zaterdagnacht in Amsterdam eruitziet;
- een medisch journaal van een harde werker in de 19^{e} eeuw.

Tekst 1

Historische slaapgewoonten

(1) Het advies dat je per nacht minstens acht uur aaneengesloten moet slapen, is mogelijk gebaseerd op een mythe. Sterker nog, steeds meer onderzoek wijst erop dat een dergelijk slaappatroon zelfs onnatuurlijk is. Zo blijkt uit een historische studie dat de meeste mensen in de middeleeuwen hoogstens vier uur aan één stuk sliepen, en dat zij er 's nachts nog allerlei andere activiteiten op nahielden.

(2) Ruim zestien jaar lang deed de Amerikaanse historicus Roger Ekirch van de Virginia Tech University onderzoek naar de slaapgewoonten uit de geschiedenis. Na bestudering van onder andere dagboeken, hofgeschriften, medische journaals en literatuur uit de oudheid en de middeleeuwen kwam hij in 2005 tot een opmerkelijke conclusie. Mensen sliepen vroeger niet de hele nacht door, maar deden dit in meerdere fases.

Middeleeuwen

(3) In de middeleeuwen kwamen de mensen na zonsondergang weinig buiten. De nacht werd gezien als gevaarlijk en was vooral het domein van criminelen en dronkenlappen. Over het algemeen ging men dan ook binnen enkele uren na het ondergaan van de zon slapen. Na vier uurtjes nachtrust kwamen de meeste mensen echter alweer uit bed. Zij bleven vervolgens een uur of twee wakker, waarna ze begonnen aan hun 'tweede slaap'.

(4) Gedurende die nachtelijke uurtjes waarop ze wakker waren, ontplooiden de middeleeuwers allerlei activiteiten. Sommigen deden nog wat aan het huishouden, anderen begonnen te lezen of te bidden. In gebedsboekjes uit de 15de eeuw staan zelfs speciale gebeden voor tussen de twee slaapperiodes. Een dokter uit de 16de eeuw wist echter een nog veel betere invulling van de nachtelijke activiteit. Hij adviseerde zijn patiënten

om niet aan het einde van de dag, maar na de eerste slaap te proberen een kindje te verwekken.

Nachtelijke ontmoetingen

(5) De negatieve houding ten opzichte van de nacht veranderde enigszins rond de 17de eeuw. Tijdens die periode moesten zowel katholieken als protestanten regelmatig hun toevlucht zoeken tot nachtelijke missen. Hierdoor was de nacht niet langer alleen het toneel van de losbandigheid, maar begaven ook de beschaafde mensen zich in het donker buitenshuis. Daarnaast kwam tegen het einde van de 17de eeuw in steeds meer Europese steden ook de straatverlichting op. Het resultaat was dat mensen zich vaker begaven in het nachtleven en dus minder tijd overhielden om in bed te liggen.

Industriële revolutie

(6) De grootste verandering kwam echter pas in de 19de eeuw met de industriële revolutie. Veel arbeiders werkten 12 tot 14 uur op een dag en hielden geen tijd

meer over om 's nachts wakker te blijven. In een medisch journaal uit 1829 werd ouders dan ook aangeraden om hun kinderen af te leren in twee sessies te slapen. 'Zolang ze niet ziek zijn, hoeven ze niet meer dan eenmaal op de dag te slapen. Draaien zij zich toch nog een keer om, dan moet u ze hierop terechtwijzen', aldus het advies.

Onnatuurlijk

(7) Inmiddels is de meerderheid van de moderne mensen gewend geraakt aan de achtuursslaap, maar toch denkt een groeiend aantal wetenschappers dat dit onnatuurlijk is. Zo stelt Russell Foster, een professor aan Oxford die gespecialiseerd is in bioritme, dat hij regelmatig patiënten krijgt die midden in de nacht in paniek wakker worden. 'Ik stel ze dan gerust door te zeggen dat ze simpelweg een terugval ervaren naar het bimodale slaappatroon.'

(8) Dr. Gregg Jacobs, slaappsycholoog aan de Massachusetts Medical School en expert op het gebied van slapeloosheid, deelt die mening. Volgens hem is het wakker worden in het midden van de nacht in principe niet meer dan natuurlijk. De slaapstoornissen ontstaan alleen omdat mensen denken te moeten slapen in een achtuurspatroon. Zij willen na het wakker worden meteen weer in slaap vallen en raken in paniek als dat niet lukt.

Naar: isgeschiedenis.nl

Opdracht
4

1 In tekst 1 zijn de woorden *a* tot en met *f* onderstreept. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Maak de juiste combinaties.

aaneengesloten (al. 1)	achter elkaar door
onnatuurlijk (al. 1)	gingen naar buiten
historicus (al. 2)	iemand die de geschiedenis onderzoekt
ontplooiden (al. 4)	niet normaal
losbandigheid (al. 5)	ontwikkelden
begaven zich buitenshuis (al. 5)	slecht gedrag; wangedrag

2 Noteer achter de woorden *a* tot en met *f* van vraag 1 de woordraadstrategie die jij hebt gebruikt. Kies uit: *synoniem – omschrijving – definitie – voorbeeld – tegenstelling – bekend woorddeel – afbeelding – woordenboek – ik wist de betekenis al.*

3 De volgende woorden kun je misschien minder gemakkelijk vinden met behulp van een woordraadstrategie. Probeer toch de betekenis te achterhalen. Gebruik zo nodig een woordenboek.
- *a* fases (al. 2)
- *b* domein (al. 3)
- *c* hun toevlucht zoeken (al. 5)
- *d* was het toneel van (al. 5)
- *e* terechtwijzen (al. 6)
- *f* bimodale (al. 7)

Opdracht
5

Lees tekst 2 oriënterend.

1 Waarover denk je dat de tekst gaat? Noteer het in maximaal twee woorden.

2 Maak drie kolommen. Zet boven de eerste kolom *bekend* (wat weet je al?). Plaats boven de tweede kolom *benieuwd* (wat wil je er nog over weten?). Zet boven de derde kolom *bewaard* (welke informatie uit de tekst vind jij belangrijk?). Vul samen met een klasgenoot de eerste twee kolommen in.

bekend	**benieuwd**	**bewaard**
…	…	…

Lees de tekst globaal.

3 In welke alinea komt het onderzoek van Fu waarschijnlijk voor het eerst aan bod? Noteer het nummer.

4 In welke alinea gaat het waarschijnlijk over de mogelijkheid voor nieuwe medicijnen? Noteer het nummer.

Lees de tekst precies.

5 Onderstreep de woorden die je niet begrijpt en probeer de betekenis te achterhalen.

6 Vul samen met een klasgenoot de derde kolom *bewaard* van vraag 2 in. In deze kolom plaats je de informatie uit de tekst die jullie belangrijk vinden om te onthouden.

7 Wat zijn volgens de tekst de belangrijkste overeenkomsten tussen meneer Wijnker en de proefmuizen van Fu?

8 In de tekst wordt gesproken over een 'genetisch foutje'. (al. 2) Foutjes zijn vaak negatief. Vind jij de aandoening een 'foutje'? Leg je antwoord uit.

9 Fu schrijft over medicatie waardoor je minder slaap nodig hebt. Zoek op internet naar verschillende redenen waarom je moet slapen en noteer ze.

10 Vind jij het een goed idee dat er medicijnen kunnen komen die ervoor zorgen dat je minder slaap nodig hebt? Leg je antwoord uit met behulp van de tekst en met de informatie die jij gevonden hebt op internet.

Tekst 2

Een aandoening om jaloers op te zijn

Mensen die toe kunnen met vier, vijf uur slaap: ze bestaan dus écht. En dat kunnen zij, vonden Amerikaanse biologen, door een erfelijke merkwaardigheid.

(1) Wanneer u nog op één oor ligt, wordt Eddy Wijnker uit Enkhuizen geregeld alweer wakker. De 69-jarige ondernemer knipt dan zijn licht aan, leest wat op zijn telefoon, of gaat vast naar kantoor. Op zijn dooie gemakje: het duurt toch nog uren voordat de rest van de wereld ontwaakt. 'Ken je dat? Dat er net verse sneeuw ligt, en je de eerste voetstappen erin zet. Zo voelt dat 's ochtends', vertelt Wijnker over die eerste uren. ''s Zomers de zon zien opkomen. Of ik ga om half vier, vier uur naar de bakker. Het is heerlijk rustig, als iedereen nog slaapt.' Een uur of drie, vier. Hooguit vijf. Meer slaap heeft Wijnker niet nodig. Dat is altijd al zo geweest, vertelt hij. 'Mijn ouders stonden vroeg op, maar toch zat ik dan al een paar uur te spelen.'

(2) Je zou hem moeten onderzoeken om het zeker te weten, maar het is best denkbaar dat het DNA van Wijnker een minieme schrijffout bevat. Een foutje, midden in het genetische recept voor een eiwit genaamd Npsr1. Wijnker zou daardoor een iets andere vorm van het eiwit aanmaken, met een 'histidine'-bouwsteen op een plek waar eigenlijk een 'tyrosine'-bouwsteen hoort te zitten. Het gevolg: hersencellen die slaaphormonen nét op een wat andere manier aansturen – met als uitkomst dat Wijnker 's avonds nog een wandeling maakt als zijn vriendin naar bed gaat, en 's ochtends al een stuk heeft gezwommen als ze weer wakker wordt.

(3) Het is een aandoening om jaloers op te zijn, want terwijl slapeloosheid voor de meeste mensen een kwelling is, heeft Wijnker nergens last van. 'Ik kan op commando slapen, en dan slaap ik ook heel diep', vertelt hij. 'En overdag ben ik fit, zit ik vol energie. Ik voel me 36.'

(4) Hetzelfde geldt voor de proefmuizen in het laboratorium van de Taiwanees-Amerikaanse bioloog Ying-Hui Fu van de Universiteit van Californië in San Francisco. Een paar jaar geleden bouwde ze het genetische defect na in het DNA van haar muizen. Het resultaat: een kooi vol fitte proefmuizen, schrijft ze deze week in vakblad *Science Translational Medicine*. De dieren slapen korter, zijn actiever, worden minder gauw slaperig, en – cruciaal – zijn na hun slaapje net zo uitgerust als ieder ander na een goede nacht.

(5) Fu kwam de mutatie op het spoor via een familie die ze in het vakartikel anoniem aanduidt als ‘K50226’. Vader K50226 slaapt even, zoon K50226 zelfs nog wat korter. Tien jaar geleden onderzocht Fu ook al een familie met een andere mutatie, waardoor ze minder lang slapen. Maar de erfelijke eigenaardigheid van de familie K50226 is extremer, en trouwens ook zeldzamer: een op de 250 duizend mensen loopt ermee rond, schat Fu.

(6) Wetenschappers als Fu hopen dat natuurlijke uitzonderingen zoals de familie K50226 licht kunnen werpen op de aloude vraag waarom we precies slapen. Want waarom voelen mensen zoals Wijnker zich na vier uur slaap kiplekker, terwijl anderen zulke nachten moeten bekopen met concentratiestoornissen, geheugenproblemen of een pesthumeur, en bij een langdurig slaaptekort zelfs vergrote kans op aandoeningen als depressie of diabetes?

(7) Wie weet kan zo’n genetisch defect onderzoekers nog op ideeën brengen voor nieuwe medicijnen, zegt kinderarts en psychiater Irene Pappa (Erasmus MC), na lezing van Fu’s artikel. ‘Het is natuurlijk nog verre toekomstmuziek’, benadrukt ze. ‘Maar denk aan medicatie waardoor je minder slaap nodig hebt, of praktischer, aan middelen die bijvoorbeeld helpen tegen de slaapziekte narcolepsie (chronische neurologische stoornis waarbij iemand lijdt aan ‘‘zomaar in slaap vallen’’).’

(8) Of het kort slapen ook bij Wijnker in de familie zit, is onduidelijk: kinderen heeft hij niet, en zijn ouders en zussen slapen als ieder ander, vertelt hij. Wie weet zit er bij Wijnker ergens verstopt in zijn biologie wel een heel andere reden waarom hij zo goed toe kan met weinig slaap, zegt Pappa. ‘We hebben zó veel genen, en combinaties van genen die met elkaar en met de omgeving in interactie staan. Ik kan me voorstellen dat er meerdere onderliggende factoren denkbaar zijn die ertoe kunnen leiden dat je minder slaap nodig hebt.’

(9) Eén ding is in elk geval duidelijk: de beroemde korte nachten van Donald Trump of Elon Musk zouden wel eens meer kunnen zijn dan grootspraak of wilskracht. ‘Ik denk dat natuurlijke korte slapers bestaan’, zegt Pappa. ‘Ze vallen alleen niet zo op.’

Naar: Maarten Keulemans, volkskrant.nl

Opdracht
6

In tekst 2 zijn twaalf woorden onderstreept. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Noteer de woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter. Kies uit: *erfelijke; door je genen bepaalde – heel belangrijk – informatie kunnen geven over – kwaal – opschepperij – sinds vele jaren bekende – uithoudingsvermogen – van ouders op kinderen overgaande – verandering in je erfelijke eigenschappen – wakker wordt – zeer kleine – zonder naam.*

Theorie

video-uitleg

Zelf aan de slag met onbekende woorden

#zelfdoen

Ook in je eigen teksten kun je de lezers helpen om de betekenis te vinden van woorden die ze misschien niet kennen. Je doet dat met **synoniemen**, **omschrijvingen**, **voorbeelden** en **tegenstellingen**.

Zo vind je synoniemen

- Raadpleeg een woordenboek of kijk op synoniemen.net.
- Ga in Word met de cursor op een woord staan. Klik op de rechtermuisknop en ga op Synoniemen staan (of kijk bij Extra in de Synoniemenlijst). Meestal verschijnt rechts een lijst woorden met (ongeveer) dezelfde betekenis; soms staan er ook **antoniemen** (tegenstellingen) bij.

Let op: synoniemen hebben wel dezelfde betekenis, maar je kunt ze niet altijd door elkaar gebruiken. De woorden *maar* en *doch* zijn synoniemen, maar *maar* is een algemeen woord en *doch* wordt vooral gebruikt in schrijftaal.

Zo maak je tegenstellingen

- Kies een ander woord met een tegengestelde betekenis: *ruim* ↔ *krap; succes* ↔ *mislukking; achterstand* ↔ *voorsprong.*
- Plaats zo mogelijk voor het woord een voorvoegsel dat ‘niet’ betekent: *stabiel* ↔ *instabiel; echt* ↔ *onecht; sociaal* ↔ *asociaal.*
- Vervang het voorvoegsel: *inwendig* ↔ *uitwendig; invetten* ↔ *ontvetten.*

Opdracht 7

1 Je leest straks tekst 3. Om de tekst goed te kunnen begrijpen, moet je weten wat de onderstreepte woorden in zin *a* tot en met *i* betekenen. Probeer de betekenis af te leiden uit de zinnen. Noteer het onderstreepte woord en zet de betekenis erachter. Kies uit: *bekende – inademen – lijfspreuk – praten; kletsen – schaamte opwekkend; verlegenheid opwekkend – toestand – uitlokken iets te doen; overhalen iets te doen – verschijnselen – weten niets; vinden geen aanknopingspunten.*

a De wetenschappers tasten in het duister als het gaat om de slaapziekte ‘narcolepsie’, maar weten wel alles over ‘slaapapneu’.

b De omstandigheden waarin een slaper ’s nachts verkeert, is niet te vergelijken met de toestand overdag.

c Rook kun je beter direct uitblazen in plaats van inhaleren, want dat laatste is heel schadelijk voor je longen.

d Wanneer je slaapwandelt, kun je best gênante dingen doen: gekke dingen zeggen of soms zelfs iemand zomaar knuffelen.

e Je kunt proberen die geheimen te ontlokken, maar waarschijnlijk laat Samir zich er niet toe overhalen zijn zielenroerselen te vertellen.

f Terwijl Renate maar blijft ratelen, zwijgt Christiaan tot hij de beurt eindelijk krijgt.

g De volgende symptomen van ziekte kun je waarnemen: een snotneus, verhoging, rillingen over je lichaam en een pijnlijk oor.

h De rechter wilde dat de jongen de diefstal opbiechtte, maar de verdachte zweeg tijdens het proces over zijn daden.

i Wanneer er geroddeld wordt, is het devies ‘niets van aantrekken’, maar je kunt je niet altijd aan die lijfspreuk houden.

2 Zet achter de betekenissen van *a* tot en met *i* welke woordraadstrategie je hebt ingezet of in had kunnen zetten om de betekenis te vinden.

Opdracht 8

Lees tekst 3. Gebruik voor elke vraag een passende leesstrategie.

1 Waar zou de tekst over gaan? Kies uit:

A nachtelijke avonturen
B praten in je slaap
C slaapwandelen
D wakker in de nacht

2 Wat weet jij al van dit onderwerp? Noteer voor jezelf maximaal twintig woorden.

3 Werk in tweetallen. Maak een posterpresentatie bij deze tekst. De poster is bedoeld voor jongeren van jullie leeftijd. Jullie beslissen zelf hoe de poster eruit komt te zien. Zorg ervoor dat de belangrijkste informatie erop komt te staan. De presentatie bevat in ieder geval:

- een mogelijke verklaring voor het feit dat we slaapwandelen en/of praten in onze slaap;
- de reden waarom we niet weten wat we vertellen wanneer we praten, of wat we doen wanneer we slaapwandelen;
- de dingen waardoor onze hersenen ’s nachts (deels) geactiveerd kunnen worden;
- de verschillen tussen je remslaap en de periode van ‘wakker zijn’;
- een zelfbedachte situatie waarbij de kans dat je gaat praten in je slaap groter is.

Tekst 3

Kletskousen in de nacht

(1) We doen het allemaal weleens: praten in onze slaap. Meestal blijft het bij slecht verstaanbaar gebrabbel, maar sommige mensen lijken hele gesprekken te voeren. Hoe kan dat, en kun je – help! – echt geheimen opbiechten terwijl je ligt te dromen?

(2) Eigenlijk tasten wetenschappers nog in het duister als het gaat over waarom we praten in onze slaap, vertelt Marike Lancel, bijzonder hoogleraar slaap en psychopathologie aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). 'Gedacht wordt dat er tijdens de diepe slaap een korte activatie plaatsvindt in de hersenen. Die is niet sterk genoeg om het complete brein wakker te schudden, maar kan wel eventjes een gedeelte activeren dat gedrag als praten en lopen in gang kan zetten.'

Geen enkele controle

(3) Door deze korte activatie kunnen we ineens een heel verhaal houden terwijl we gewoon doorslapen. We kunnen tijdens onze diepe slaap ook gaan rondwandelen. 'Dat gaat ook weleens mis', erkent de hoogleraar. Want de prefrontale cortex, het gedeelte van onze hersenen waarmee we ons gedrag kunnen controleren en aanpassen aan de omstandigheden, slaapt namelijk gewoon door. We hebben, kortom, geen idee wat we aan het vertellen of aan het doen zijn.

Rusteloze benen

(4) 'Onze hersenen kunnen door allerlei dingen ineens (deels) geactiveerd worden', vertelt Lancel. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door slaapapneu. Door de apneu kunnen mensen niet goed ademhalen, waardoor ze halfwakker worden om te inhaleren. Hier merken ze zelf vaak niks van; ze slapen daarna gewoon verder. Maar intussen zijn hun hersenen wel eventjes gestimuleerd, wat de kans op slaappraten en slaapwandelen vergroot.

(5) Ook rusteloze benen, sommige medicijnen, koffie, alcohol, stress en geluiden kunnen een korte activatie van de hersenen uitlokken. Zelf was Lancel als kind erg gevoelig voor geluiden als ze sliep. 'Mijn vader vroeg een keer voor de grap of ik zin had om te gaan zwemmen. Voor hij het wist, stond ik beneden met mijn zwemspullen. Terwijl ik al die tijd sliep! Als hij niks had gevraagd, was ik waarschijnlijk gewoon blijven liggen.'

Oververmoeidheid belangrijke factor

(6) Ook erfelijkheid en oververmoeidheid zijn belangrijke factoren bij slaappraten. Mensen die bijvoorbeeld een lange vliegreis achter de rug hebben en last hebben van een jetlag, hebben de volgende nacht een grotere kans om te gaan praten en wandelen in hun dromen. Door het slaapgebrek zullen ze dieper slapen. En hoe dieper de nachtrust, hoe groter de kans

op nachtelijke gesprekken, weet de hoogleraar. 'Dit soort symptomen treedt vooral op tijdens onze diepe slaap. Daarom praten kleine kinderen ook vaker in hun slaap dan volwassenen: zij slapen dieper en deze fase van de slaap duurt bij hen ook langer.'

Onze wildste dromen blijven geheim

(7) Mensen die geregeld praten in hun slaap, zijn soms bang dat ze 's nachts geheimen opbiechten. Maar dat lijkt niet erg waarschijnlijk, stelt Lancel gerust. 'Ik heb nog nooit gehoord dat iemand op deze manier een bekentenis heeft gedaan. Iemand die slaapt, kan waarschijnlijk ook niet bewust op vragen reageren. Het lijkt misschien alsof diegene terugpraat als je iets vraagt, maar dat hoeft helemaal niet het geval te zijn.' Van een flinke ruzie in je droom of een zeer gênante blunder krijgt je partner zelfs helemaal niks mee. Dat komt doordat we dit soort heftige dromen niet tijdens onze diepe slaap beleven, maar tijdens de remslaap (de 'droomslaap'). Rem staat voor *rapid eye movement*: snelle oogbewegingen kenmerken deze slaapfase. Deze fase is qua hersenactiviteit bijna niet te onderscheiden van wakker zijn, met één groot verschil: je kunt absoluut niet praten of bewegen. Geheimen ontlokken bij iemand die in de remfase is, heeft dus weinig kans van slagen. Gelukkig maar misschien, anders zouden we onze dromen uitleven en de gekste dingen doen en zeggen!

(8) Tijdens onze diepe slaap kunnen we ook wel dingen beleven, aldus de hoogleraar, maar die zijn 'wat gewoner en minder bizar' dan tijdens de remslaap. 'Je kunt best hardop gesprekken voeren met degene met wie je bezig bent in je slaap. Maar dat wil nog niet zeggen dat het om gesprekken gaat die veelbetekenend zijn.'

Niet wakker maken

(9) Praten in je diepe slaap is niks om je zorgen over te maken. Het wordt hooguit vervelend als je jezelf of degene die naast je ligt, wakker maakt met je stemgeluid. Ratelt je partner veel in zijn slaap of doe je dat zelf? Dan kun je kijken wat dit gedrag uitlokt, zoals

alcoholgebruik of een slaaptekort, en dat proberen te veranderen. Anders is het devies om lekker te blijven babbelen. ‘Wie last heeft van het nachtelijk gepraat van een partner, kan oordopjes dragen of in een andere kamer gaan slapen’, adviseert Lancel. Een slaapwandelaar kun je eventueel terug naar bed begeleiden zonder hem wakker te maken. ‘Het is heel moeilijk om iemand uit zijn diepe slaap te halen’, weet de hoogleraar. ‘En als hij wakker wordt, is hij verward en weet hij niet wat er aan de hand is. Tijdens deze slaapfase slaat ons geheugen namelijk niet op wat er tijdens de slaap zelf gebeurt. Dus wat we ook zeggen of doen in de diepe slaap: we kunnen ons er weinig tot niks van herinneren.’

Naar: margriet.nl

Opdracht 9

Werk in tweetallen. Bekijk of herlees zo nodig tekst 3. Jullie gaan elkaar interviewen over praten in je slaap. Een van jullie is de interviewer, de ander is de expert op het gebied van slaapwandelen en praten in je slaap.

1 Bereid samen ten minste vijf vragen voor.
2 Zoek eventueel op internet naar aanvullende informatie.
3 Beantwoord de vragen in steekwoorden en verdeel vervolgens de rollen: een van jullie is de interviewer, de ander speelt de expert.
4 Houd het interview en neem het op.

Opdracht 10

Werk in tweetallen. Jullie hebben over verschillende slaapproblemen gelezen en gebruiken de informatie in een tekst voor het tijdschrift *Quest* om de lezer te informeren over ten minste twee van deze problemen.

1 Bedenk over welke twee slaapproblemen jullie iets willen vertellen en wat jullie dan willen vertellen. Noteer die problemen in trefwoorden op een apart blaadje.
2 Zoek eventueel op internet extra informatie over de twee slaapproblemen waarover jullie gaan schrijven. Noteer de informatie op een kladblaadje.
3 Kies minimaal drie moeilijke woorden uit het volgende lijstje: *diagnose* – *domineren* – *functioneren* – *slaapcyclus* – *slaapstoornissen* – *stadia*. Noteer de drie woorden met hun betekenis onder elkaar.
4 Schrijf samen een tekst van 250-300 woorden voor *Quest*. Gebruik in de tekst de drie woorden die jullie bij vraag 3 hebben gekozen. Onderstreep ze. Werk de betekenissen in de tekst uit met een woordraadstrategie: *synoniem, tegenstelling, omschrijving* of *voorbeeld*.
5 Zoek een passende afbeelding bij de tekst.
6 Werk samen met een ander tweetal. Probeer in elkaars tekst met behulp van de woordraadstrategieën de betekenis van de drie onderstreepte woorden vast te stellen.

Ik kan/weet

- mijn manier van lezen en luisteren aanpassen aan het lees- of luisterdoel. 1F
- de betekenis van onbekende woorden vinden door woordraadstrategieën of een woordenboek te gebruiken. 2F
- begrijpelijk en gevarieerd schrijven door synoniemen, omschrijvingen, voorbeelden en tegenstellingen te gebruiken. 2F

§2 Onderwerp en hoofdgedachte

Je leert	• het onderwerp en de hoofdgedachte van een tekst of een filmpje bepalen.
Je hebt afgerond	• Meer dan lezen § 1 Strategieën

Theorie

video-uitleg

Onderwerp en hoofdgedachte

Elke tekst gaat ergens over. Dat noem je het **onderwerp** van een tekst. Je kunt met één woord of met een paar woorden zeggen wat het onderwerp is, bijvoorbeeld: *culturele verschillen* of *feestdagen.* Als je weet wat het onderwerp van een tekst is, dan begrijp je de tekst beter wanneer je hem helemaal gaat lezen.

Zo vind je het onderwerp van een tekst

1. Lees de tekst oriënterend.
2. Geef een zo kort mogelijk antwoord op de vraag: waarover gaat deze tekst?

De **hoofdgedachte** van een tekst is één volledige zin die het belangrijkste samenvat wat in een tekst over het onderwerp gezegd wordt. Bij het onderwerp *feestdagen* kan de hoofdgedachte zijn: *Wereldwijd bestaan er verschillende feestdagen.*
Let op: de hoofdgedachte van een tekst is nooit een vraag.

Zo vind je de hoofdgedachte van een tekst

1. Lees de tekst precies.
2. Kijk aan het begin en het eind van de tekst of de hoofdgedachte daar letterlijk staat. Als dit niet zo is, vraag je dan af wat het antwoord is op de vraag: wat is het belangrijkste wat in de tekst over het onderwerp gezegd wordt?

Opdracht
1

Lees tekst 1. Het zijn de titel, ondertitel, inleiding, tussenkopjes en bron van een langere tekst.

1 Wat is het onderwerp van deze tekst? Noteer je antwoord zo kort mogelijk.
2 Wat denk je dat er in de tekst besproken wordt? Gebruik niet meer dan dertig woorden.

Tekst 1

Titel: Annie M.G. Schmidt
Ondertitel: Lekker stout in een keurig land

Eerste alinea: ‘Doe nooit wat je moeder zegt, dan komt het allemaal terecht’, zei Annie M.G. Schmidt. Gewoon zeggen wat je te zeggen hebt, niet moeilijk doen, ingaan tegen onlogische regels en tegendraadse humor zijn de geheimen van haar schrijverschap.
Tussenkopjes: *Werk*, *Vertolker van de tijdgeest*, *Kinderliteratuur.*
Bron: Canon van Nederland

Opdracht

2

Lees de teksten 2 tot en met 4 en bekijk ‘tekst’ 5, een filmpje.

1 Noteer van elke tekst het onderwerp.

2 Wat is de hoofdgedachte van tekst 2? Kies uit:

A Het woord ‘kenau’ kreeg door Kenaus laatste levensjaren een negatieve bijsmaak.

B In Haarlem woonde een ‘kloeke vrouw’, noteerde een geschiedschrijver eind zestiende eeuw: Kenau Simonsdochter Hasselaer.

C Kenau Simonsdochter Hasselaer verrichtte in de periode 1572-1573 ‘mannelijke daden’ in Haarlem.

D Kenau Simonsdochter Hasselaer was een strijdbaar type.

3 Welke zin uit tekst 3 geeft de hoofdgedachte het best weer? Markeer de zin.

4 Welke zin uit tekst 4 geeft de hoofdgedachte het best weer? Markeer de zin.

5 Welke zin geeft de hoofdgedachte van het filmpje, tekst 5, het best weer? Kies uit:

A De reuzen, gemaakt door een Franse theatergroep, reizen de hele wereld rond en zijn nu ook in Leeuwarden.

B Er zijn maar liefst twintig mensen nodig om het reuzenmeisje te kunnen bewegen.

C Het kleine reuzenmeisje was eerder al in Frankrijk, Mexico en Australië, maar is nu in Leeuwarden te zien.

D Het kleine reuzenmeisje zoekt in Leeuwarden samen met haar hond van drie meter hoog naar haar elf meter hoge vader.

Tekst 2

De Nederlandse Jeanne d’Arc?

(1) In Haarlem woonde een ‘kloeke vrouw’, noteerde een geschiedschrijver eind zestiende eeuw: Kenau Simonsdochter Hasselaer. Ze had ‘mannelijke daden’ verricht, samen met een vendel (of een compagnie) andere vrouwen. Ze hadden met spiesen, geweren en zwaarden de vijand verjaagd. Kenau leefde tijdens de Opstand, toen de Nederlanders tegen Spanje rebelleerden. Ze zou haar daden hebben verricht tijdens het beleg van haar stad in 1572-1573.

(2) Vanwege haar heldendaden verschenen er in de eeuwen na het beleg boeken over haar, en gedichten, toneelstukken, schilderijen en standbeelden. Kenau werd het Haarlemse en Nederlandse symbool van standvastigheid en weerbaarheid. Hoe terecht dat was, is niet duidelijk. Zijzelf werd al meteen na het beleg een *manninne* genoemd, die gewapend de vijand had bestreden, maar over de vrouwenvendels werd pas een paar jaar later geschreven. Wellicht waren die dus een verzinsel.

(3) Hoe dan ook, Kenau was zeker een strijdbaar type. Ze werd jong weduwe en erfde een scheepswerf, die ze ging leiden. Daarbij ontstonden nogal eens zakelijke geschillen, waarmee Kenau naar de rechter stapte. Zo had ze ten tijde van het beleg de stad hout geleverd voor een schip dat op het water tegen de Spanjaarden moest vechten, maar daarvoor had ze nooit een vergoeding gekregen. Pas na haar dood in 1588 werden de dochters van de vrouw, die hét symbool werd van de kracht van de stad, eindelijk betaald.

(4) In Kenaus laatste jaren waren er meer problemen. Op het stadhuis vonden ze haar een ‘tovenaarster’. Waarom is niet duidelijk, maar wellicht omdat mensen soms schrikken van sterke vrouwen. Dat zou verklaren waarom het woord ‘kenau’ nu een negatieve bijklank heeft. Het staat behalve voor een dappere vrouw tegelijkertijd voor een ruziezoekster, een bazig type en een kreng.

Naar: Quest Historie

Tekst 3

Het mysterie van de witte wieven

(1) De witte wieven zijn bijzondere wezens uit oude Nederlandse volksverhalen. De sagen die zijn overgeleverd zijn met name afkomstig uit Oost- en Noord-Nederland, maar de witte wieven zijn ook in andere landen van Europa gesignaleerd. De Engelsen spreken over *white women*, die kunnen voorspellen wanneer een leven begint en wanneer dit leven eindigt. In Ierland jagen Banshees jonge kinderen schrik aan.

(2) Het geloof in witte wieven stamt mogelijk al uit de Germaanse tijd. In de Indo-Germaanse cultuurgebieden worden soortgelijke spookverschijningen beschreven, zowel in Romaanse talen als in Gaelic. Men eerde destijds de vrouwen die de gaven van waarzegging en toekomstvoorspelling bezaten. Ze werden gerespecteerd door de verschillende stamhoofden. Wanneer de dames overleden, werden ze begraven in grafheuvels. Steeds als de mist boven de grafheuvels hing, meende de lokale bevolking de wijze vrouwen nog te zien rondzweven bij hun graf. Hun ziel bleef op aarde en de vrouwen veranderden in geesten, die mensen hielpen of juist dwarszaten.

(3) Pas later kreeg de term 'witte wieven' een negatieve lading. Na de middeleeuwen waren witte wieven niet langer wijs, maar kwaadaardig. Wanneer de nacht viel en je niet goed oppaste, konden de witte wieven je te grazen nemen. Het ging niet langer om kleine pesterijen, maar om het zaaien van dood en verderf. Toch bleven in de Nederlandse verhalen bepaalde aspecten van de oude tradities bewaard: de dames werden niet alleen in verband gebracht met slechte daden, maar ze konden je ook helpen bij het afmaken van het werk.

Naar: isgeschiedenis.nl

Tekst 4

Rembrandt of toch Van Rijn?

(1) Rembrandt was sterk in pr en dacht goed na over de manier waarop hij zichzelf presenteerde. Zelfs achter zijn manier van signeren zat een idee. In de vroege jaren, toen hij in Leiden woonde, zette hij 'RHL' op zijn werk: Rembrandt Harmenszoon Leidensis ('van Leiden'). Maar vanaf 1633 (hij woonde nu in het mondaine Amsterdam) werd het simpelweg Rembrandt. Zo deden beroemde schilders in het toonaangevende kunstland Italië het eveneens. Met zijn signatuur plaatste hij zichzelf dus in een trotse kunsttraditie.

(2) Dat bleef hangen. Terwijl we de meeste Nederlandse schilders uit zijn tijd bij hun achternaam noemen (Vermeer, Hals, Steen, Van Ruisdael), is bij Rembrandt zijn voornaam meer dan genoeg.

Naar: Quest Historie

Opdracht

3

Je leest straks tekst 6. Om de tekst goed te kunnen begrijpen, moet je weten wat 'broodjeaapverhalen' zijn.

1 Noteer in maximaal twintig woorden wat volgens jou een broodjeaapverhaal is.
2 Ga op zoek naar de juiste betekenis. Klopt die met je antwoord op vraag 1?

Lees tekst 6.

3 Noteer het onderwerp in maximaal drie woorden.
4 In de tekst worden verschillende kenmerken genoemd van een broodjeaapverhaal. Welke zes kenmerken zijn dit? Noteer ze onder elkaar.
5 In de tekst worden drie voorbeelden van broodjeaapverhalen genoemd. Noteer de verhalen onder elkaar en zet achter elk verhaal welke kenmerken (van de zes) het bevat.
6 In 1997 werd door de burgemeester van Horst een broodjeaapverhaal over de Peelkabouters gemaakt. Zoek het verhaal op. Leg aan de hand van de kenmerken van Meder uit waarom dit verhaal waarschijnlijk niet geslaagd is.
7 De tekst heeft geen duidelijk slot waarin een hoofdgedachte zou kunnen staan. Wat zou de hoofdgedachte van deze tekst kunnen zijn?
A Broodjeaapverhalen bestaan al jaren en kunnen gemakkelijk ontstaan op het moment dat er iets nieuws gebeurt.
B Broodjeaapverhalen zijn heel moeilijk te maken en kunnen alleen overleven wanneer veel mensen ze doorvertellen.
C Er is geen formule voor een broodjeaapverhaal, maar je kunt wel een paar kenmerken op een rij zetten.
D Om een goed broodjeaapverhaal te maken, moet je zorgen dat je overdrijft en dat je met een unieke gebeurtenis komt.

8 Bekijk de reclame van Centraal Beheer. Deze is gebaseerd op een broodjeaapverhaal. Voldoet het verhaal aan de kenmerken die Meder noemde in zijn tekst? Leg je antwoord uit.

9 Werk in tweetallen. Schrijf met z'n tweeën een broodjeaapverhaal dat zich afspeelt in jullie omgeving. Probeer het broodjeaapverhaal zo echt mogelijk te laten lijken door kenmerken uit de tekst erin te verwerken.

Tekst 6

Broodje aap

(1) Soms klinkt iets te grappig om waar te zijn. Zo ging een man vorig jaar met zijn vrouw op vakantie naar Australië. Op een regenachtige middag reden ze een kangoeroe aan. Het dier ademde nog, maar rilde van de kou. De man zette de auto stil, sprong uit de jeep en legde zijn jas over de kangoeroe heen. Zijn vrouw pakte de camera en maakte een foto van haar man en de kangoeroe die zijn jas aanhad. Maar het dier schrok van de flits en bleek toch niet zo ernstig gewond. Razendsnel hopte het dier de struiken in, met het jasje nog steeds om zijn lijf.

(2) Het kangoeroeverhaal is een broodjeaapverhaal. Het circuleert al sinds de jaren tachtig en in de jaren negentig gebruikte een jassenmerk het verzinsel zelfs als inspiratie voor een reclame. Uiteindelijk werd er over de moderne sage zelfs een film gemaakt met de titel *Kangaroo Jack*. Professor Theo Meder, hoogleraar vertelcultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen, is professor in broodjeaapverhalen. Hij focust zich al lange tijd op de kenmerken van deze volksverhalen.

Goede broodjeaapverhalen

(3) 'Een broodjeaapverhaal kun je beschouwen als een soort breinvirus', zegt Meder. 'Het blijft in je hoofd zitten en het is besmettelijk. Je denkt: dit verhaal moet ik doorvertellen. De verhalen gaan soms al eeuwen rond in Nederland en daarbuiten, maar ze worden ook gebruikt in reclamefilmpjes van bedrijven, bij de promotie van steden, of in boeken.'

(4) Meder zou willen dat hij precies wist waarom bepaalde verhalen blijven hangen. 'Het staat vast dat het behoorlijk moeilijk is om een aanstekelijk volksverhaal te verzinnen. Er is geen formule, je kunt hooguit een paar kenmerken op een rij zetten.'

(5) In oude volksverhalen zit vaak een element van horror of verrassing. Kabouters bijvoorbeeld waren onberekenbare wezens. Het ene moment poetsten ze je schoenen, maar als je ze bespioneerde via het sleutelgat, konden ze daar zomaar een naald doorheen duwen en je ogen uitsteken. Die 'horror en verrassing' zijn elementen in verhalen die snel van mond tot mond gaan.

(6) Daarbij helpt het wanneer een verhaal een humoristische twist aan het einde heeft, zoals het verhaal over een gezin in een huisje van Center Parcs. De familie zag dat de vorige bewoners nog niet waren vertrokken. Er zat nog een groepje Hells Angels in de woonkamer: 'Zet jullie bagage maar gewoon neer en ga een stukje wandelen. Dan maken wij alles schoon, en kunnen jullie zo naar binnen.' Het gezin besloot inderdaad een stukje te gaan lopen. Toen ze terugkeerden, was het huisje spic en span, en hun bagage was zelfs netjes ingeruimd in de kasten. 'Wat hebben we toch veel vooroordelen over de Hells Angels', zei de vrouw tegen de man. 'Het zijn eigenlijk gewoon ontzettend aardige mensen.' Toen de leden van het gezin twee weken later de fotorolletjes hadden laten ontwikkelen, vielen ze bijna van hun stoel van verbazing. Op de foto's stonden de Hells Angels, met hun broek naar beneden, tussen hun billen zaten de tandenborstels van de gezinsleden.

(7) Maar niet alleen vanwege het humoristische einde wordt het verhaal van de vakantiegangers doorverteld. Er wordt, volgens Meder, bovendien een vooroordeel bevestigd in het verhaal: Hells Angels zijn niet te vertrouwen. Mensen vinden het fijn als een verhaal hun mening versterkt; daarom spelen veel broodjeaapverhalen daarop in.

(8) Daarnaast vind je in veel broodjeaapverhalen elementen van de wensdroom. De hoofdpersoon overkomt iets waar veel mensen van dromen, zoals de loterij winnen. In sprookjes zie je dat vaak: een domme boerenzoon trouwt bijvoorbeeld met een prinses.

(9) Tot slot zit er meestal een waarschuwing of levensles in voor de lezer of luisteraar. Daardoor krijgt een verhaal urgentie en gaan mensen het doorvertellen. Neem het volgende verhaal uit de jaren tachtig: Een vader doet boodschappen in de supermarkt met zijn baby en een hond. Als hij de boodschappen en zijn zoontje in de auto zet, loopt hij terug, omdat hij is vergeten om cola te kopen. Hij laat zijn kind en de hond een paar minuten in

de auto zitten. Wanneer hij terugkomt, huilt de baby. Op het gezicht van het jongetje zit bloed, en de hond heeft ook een bebloede bek. De man neemt aan dat de hond het kind heeft aangevallen. Hij wordt woedend en slaat het dier ter plekke dood. Maar dan blijkt dat het kind is aangevallen door een rat, die uit een zak aardappelen in de kist boodschappen is gekropen. De hond probeerde het kind juist te beschermen. De wijze levensles is hier: denk na voor je handelt.

Naar: Dennis Rijnvis, schrijfvis.nl

Opdracht
4

In tekst 6 zijn twaalf woorden onderstreept. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Noteer de onderstreepte woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter. Kies uit: *bekijken – bron voor een idee – dringendheid; spoedeisendheid – gaat rond – heel netjes – niet te voorspellen – op een gebrek aan kennis gebaseerde meningen; meningen vooraf – reageren daarop – richt zijn aandacht – wending; draai – worden doorverteld – zo dat het gemakkelijk op anderen overgaat.*

Theorie
video-uitleg

Zelf aan de slag met onderwerp en hoofdgedachte

#zelfdoen

Als je zelf over een onderwerp gaat schrijven, zoek je daarover eerst **documentatie**: teksten over het onderwerp in kranten, tijdschriften en op internet. Daarna bedenk je wat je hoofdgedachte wordt. Vaak is de hoofdgedachte het antwoord op een **hoofdvraag**, de belangrijkste vraag die je in je tekst wilt beantwoorden. Stel dat je onderwerp *vakantie* is. Daarbij passen verschillende hoofdvragen en hoofdgedachten, zoals:

- hoofdvraag: *Hoe brengen de meeste Nederlanders hun vakantie door?*
  antwoord: *Hoewel veel Nederlanders kiezen voor sportieve vakanties en cultuurreizen, is een verblijf in de buurt van een zonnig strand het populairst.*
  (= hoofdgedachte)
- hoofdvraag: *Is de zomervakantie in Nederland te kort, te lang of precies lang genoeg?*
  antwoord: *De zomervakantie moet om diverse redenen langer worden.*
  (= hoofdgedachte)

Opdracht
5

Werk in tweetallen. Lees nogmaals de teksten 2, 3, 4 en 6.

1 Noteer van elke tekst de hoofdvraag waarop de auteur antwoord geeft.

2 In deze paragraaf hebben jullie verschillende teksten over bekende mensen of bekende verhalen gelezen, maar over een van Nederlands grootste kinderschrijfsters, Annie M.G. Schmidt, is alleen in de eerste opdracht kort iets gezegd. Jullie gaan daar verandering in brengen. Schrijf samen een tekst van ongeveer 250 woorden over deze schrijfster. Ga als volgt te werk:

a Bedenk een hoofdvraag die jullie willen beantwoorden en noteer die.
b Ga op zoek naar informatie en schrijf het belangrijkste op.
c Selecteer de informatie die jullie willen gebruiken en geef antwoord op de hoofdvraag.
d Schrijf de kladversie van jullie tekst. Zorg dat het onderwerp en de hoofdgedachte duidelijk zijn. Bedenk een passende titel.
e Werk samen met een ander tweetal. Beoordeel elkaars kladversie met behulp van het feedbackformulier.
f Verbeter zo nodig jullie tekst.

Ik kan/weet

- het onderwerp van een tekst of een filmpje bepalen. 1F
- de hoofdgedachte van een tekst of een filmpje bepalen. 2F
- een korte tekst schrijven waaruit het onderwerp en de hoofdgedachte duidelijk blijken.

§ 3 Tekstdoelen en tekstsoorten

Je leert
- tekstdoelen bepalen.

Je hebt afgerond
- Meer dan lezen § 1 Strategieën en § 2 Onderwerp en hoofdgedachte

Theorie

video-uitleg

Tekstdoelen en tekstsoorten

Elke tekst wordt geschreven met een doel: de schrijver wil iets bereiken. Er zijn vijf **tekstdoelen**: **amuseren**, **informeren**, **instrueren**, **overtuigen** en **activeren**. Je kunt het tekstdoel bepalen als je weet wat het belangrijkste is wat de schrijver met de tekst wil bereiken.
Vaak heeft een **tekstsoort** een vast tekstdoel. Zo is een grapje bedoeld om je aan het lachen te maken (amuseren) en een reclamefolder om je iets te laten kopen (activeren).

tekstdoel	**de schrijver wil**	**voorbeelden van tekstsoorten**
amuseren	dat je je vermaakt	verhaal, mop, strip
informeren	dat je iets te weten komt	(achtergrond)artikel, studieboek, verslag
instrueren	dat je leert hoe je iets moet doen	bijsluiter bij een medicijn, spelregels
overtuigen	dat je zijn mening overneemt	betoog, ingezonden brief, recensie
activeren	dat je iets wel (of niet) gaat doen	advertentie, advies, flyer

Opdracht
1

1. Noteer van de teksten 1 tot en met 3 en het luisterfragment 4 wat het belangrijkste tekstdoel is.
2. Markeer in de teksten 1, 2 en 3 alle stukken waaraan je kunt zien wat het tekstdoel is.

Tekst 1

Onze hond heet Sorry; dat was niet mijn keuze

(1) Als er al een hond kwam, zou die Sorry heten, zei mijn lief, die er hoogstwaarschijnlijk toch het meest voor zou zorgen. Hij regelde dat Sorry er kwam, dus Sorry heette nu eenmaal Sorry en ik zag het als een gegeven.
(2) Maar nu blijkt het toch heel lastig te zijn dat Sorry Sorry heet. Vooral omdat haar opvoeding, ze is nu anderhalf, niet helemaal vlekkeloos verloopt. Ze springt nogal eens tegen mensen op, in het park, in het bos, en dan roep ik haar terug: 'Sorry!' Soms zeggen mensen dan: 'O, het geeft niet.' En ik wil dan ook weer niet roepend gaan uitleggen: 'Nee, ze héet Sorry.'
(3) Ik zou gewoon Corry kunnen roepen, dan komt Sorry heus ook wel. Maar dat vind ik laf, dus ik moet van mezelf Sorry roepen.
(4) Deze week waren Sorry en ik in het Amsterdamse Bos, het was er modderig en Sorry werd heel smerig. We kwamen veel mensen met honden tegen, allemaal smerig. Toen zag ik in de verte de enige vrouw in het bos in een nette jurk, die geconcentreerd een paddenstoel stond te bewonderen. Ik zag het gebeuren, Sorry rende op haar af met die modderige poten. Ik wilde niet meteen heel hard Sorry roepen en toen was ik al te laat. Ze

sprong van achter tegen de mevrouw op, zodat de vrouw heel erg schrok en natuurlijk onder de modder zat.
(5) Toen pas riep ik dus, heel erg boos: 'SORRY!' Dat hielp niet. Ik weet niet hoe het voelt als iemand zo boos sorry tegen je roept. 'Kom hier Sorry', maakte ik er nog van, alsof de mevrouw het dan wel zou snappen.
(6) Ze keek kwaad naar haar jurk, probeerde te redden wat er te redden viel, ik kwam dichterbij en vroeg: 'Is het erg?'
(7) Ik verstond haar gefoeter niet, maar de toon was woest, dus ik zei: 'Het spijt me.' Toen zei ze: 'Ja, daar heb ik wat aan, hou dat kreng bij je!' Dat was dan weer heel erg helder.

Naar: Esther Gerritsen, VPRO

Tekst 2

Gelukkiger mens met meer likes?

'Of je een gelukkiger mens bent wanneer je meer likes hebt, hangt af van het belang dat je eraan hecht', vertelt mediaonderzoeker Irene van Driel van de Universiteit van Amsterdam. Ze onderzoekt het effect van socialemediagebruik bij jongeren. 'Er zijn aanwijzingen voor positieve, neutrale en negatieve effecten.' Voor de meeste jongeren lijken sociale media een neutraal of positief effect te hebben. Krijgt een foto veel hartjes, dan is dat een prettige ervaring, al verschilt de benodigde hoeveelheid daarvoor flink. 'Er zijn jongeren die graag duizend likes willen, en er zijn er die aan vijf genoeg hebben, bijvoorbeeld van hun beste vrienden.' Blijft de likes-teller steken, dan is dat niet meteen een probleem. 'Als je op een bepaald moment behoefte hebt aan aandacht, dan kunnen likes zeker een boost geven. Maar als je altijd likes nodig hebt om je beter te voelen, dan gaan sociale media je op de lange termijn niet helpen.' Niet elke foto wordt een hit. Een gebrek aan onlinesteun kan voor sommige jongeren negatief uitpakken. Maar ligt het probleem dan echt bij een ontbrekend hartje? 'Offline en online staan in contact. Als je geluk afhangt van het krijgen van likes, hangt dat waarschijnlijk samen met factoren die ook offline een rol spelen.'

Naar: Quest Psychologie

Tekst 3

Opdracht
2

Je leest straks tekst 5. Om de tekst goed te kunnen begrijpen, moet je weten wat de cursief gedrukte woorden betekenen. Vul de woorden in de juiste zin in: *catalogus, blockbusterbudget, liveactionavonturen, martial arts, maskerade, streamingplatforms, widescreen*. Zoek zo nodig eerst de betekenis op.

1 Die film, vol ..., is een must voor iedereen die van vechtsporten houdt.
2 *The Lion King* is vast een kaskraker, gezien het ... dat gebruikt is om de film te maken.
3 Er gebeurt veel tegelijkertijd in het beeld, waardoor de film vooral geschikt is voor een ....
4 Tijdens het festival vindt er een ... plaats, waarbij veel mensen verkleed over straat gaan.

5 Wanneer je de mooiste film wilt kiezen, moet je alle informatie uit de … lezen.
6 YouTube, Zoom en TikTok zijn verschillende ….
7 Vroeger maakte Disney vooral animatiefilms, maar veel van die films worden nu uitgewerkt tot ….

Opdracht 3

Lees tekst 5 oriënterend.

1. Wat is het onderwerp van de tekst? Gebruik voor je antwoord maximaal drie woorden.
2. Wat is het tekstdoel? Waaruit maak je dat op?
3. Is de auteur positief of negatief over de film? Leg je antwoord uit.
4. Zoek de trailer van de film *Mulan* op en bekijk hem. Welke positieve en negatieve punten denk jij dat er over de film genoemd zullen worden op basis van de trailer?

Lees de tekst helemaal.

5. Klopt het tekstdoel dat je bij vraag 2 gekozen hebt?
6. Markeer in de tekst alle stukken waaraan je kunt zien wat het tekstdoel is.
7. De schrijfster zegt dat *Mulan* een primeur is. (al. 2) Waarin is de film een primeur?
8. De schrijfster zegt dat *Mulan* beter in het filmtheater getoond kon worden. (al. 3) Leg in je eigen woorden uit waarom ze dat vindt.
9. Welke twee minpunten van de film noemt de schrijfster?
10. Welke van deze twee minpunten gaat eigenlijk niet over de film zelf?
11. Werk in tweetallen. Van je docent krijg je één andere recensie over de film. Vergelijk die met tekst 5. Beantwoord per tekst de volgende vragen:
    a Is de auteur over het algemeen positief of negatief?
    b Wat is een pluspunt van de film?
    c Wat is een minpunt van de film?
12. Je hebt nu twee recensies over de film gelezen en de trailer bekeken. Met welke recensie ben jij het vooral eens, op basis van wat je gezien hebt in de trailer? Leg je antwoord uit.

Tekst 5

Disneysucces in eigen bios

Filmtitel: Mulan
Regie: Niki Caro
Met Yifei Liu, Gong Li en Jet Li
★★★★☆

(1) Disney is in hoog tempo bezig zijn tekenfilmcatalogus te updaten. Het betekent dat geliefde animatiefilms een tweede leven krijgen als liveaction-avonturen met echte acteurs. Niet dat (a) hedendaagse bewerkingen van klassiekers als *Beauty and the Beast, Jungle Book* en meest recent *Aladdin* ook betere films opleveren, maar het publiek wil ze zien en de kassa rinkelt. Een film met een blockbusterbudget van 200 miljoen dollar brengt als het meezit een miljard op.

(2) Maar met *Mulan*, het nieuwste Disneyspektakel, is het maar de vraag wat er gaat gebeuren. Anders dan Warner, de Hollywood-studio die onlangs Christopher Nolans *Tenet* in de bioscoop bracht, kiest Disney tijdens de pandemie voor het eigen nieuwe streamingplatform, Disney+. Dat is een primeur en een experiment. Het is voor het eerst dat zo'n grote, dure film rechtstreeks op ondemandvideo verschijnt. Het is afwachten of huishoudens 21,99 euro (plus 6,99 euro voor het maandabonnement) neertellen om *Mulan* thuis op de bank te zien. Vanaf 4 december is de film namelijk zonder bijbetaling te zien.

Een heerlijk, kleurrijk spektakel

(3) De online vertoning is volgens velen een verraad aan de bioscoop. En *Mulan* hoort ook echt thuis in het filmtheater, blijkt na (b) bezichtiging op het kleine

scherm. Het is een heerlijk, kleurrijk spektakel met epische (c) allure, gemaakt voor widescreen, met een legendarische, vrouwelijke krijger in de hoofdrol. Het toneel is het oude China waar de moedige Mulan zich bij het leger meldt, verkleed als jongeman. Ze wil meehelpen het Keizerrijk te verdedigen tegen indringers.

(4) We volgen Mulan tijdens de training en zien hoe ze steeds weer listen verzint om niet met haar (d) kompanen te hoeven douchen, want dan zal haar maskerade immers uitkomen. Het gaat om een jonge vrouw in een mannenwereld, die zich snel en slim ontwikkelt tot een voorbeeldig krijger. Een soort Wonder Woman, maar dan gespecialiseerd in de Chinese vechtkunst, (e) behendig met het zwaard, acrobatisch duikend voor vijandelijke pijlen.

(5) Natuurlijk zijn er al meer fantastische martialartsheldinnen geweest, denk vooral aan Ang Lee's *Crouching Tiger, Hidden Dragon* en Zhang Yimou's *House of Flying Daggers*, maar *Mulan* kan zich gerust in dit rijtje voegen. Sommige dingen zijn erg simpel, zoals de vijand die in het zwart is gekleed en de helden die in het keizerlijke rood en goud zijn (f) uitgedost. Maar *Mulan* is interessant, vooral als de heldin midden in het strijdgewoel eindelijk zichzelf durft te zijn.

Naar: Belinda van de Graaf, trouw.nl

Opdracht
4

Werk in tweetallen.

1 In tekst 5 zijn zes woorden onderstreept. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Noteer de woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter. Kies uit: *drukte tijdens een gevecht – eerste keer dat iets wordt gedaan – heldhaftige; gedenkwaardige – niet lang geleden – opvoering; voorstelling – slimmigheidjes*.

2 In tekst 5 vind je de woorden *a* tot en met *f*. Noteer de woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter. Kies uit: *aangekleed – het bekijken – indrukwekkende uitstraling – makkers; maten; partijgenoten – moderne – vlug; handig*.

3 Kies nu samen de twee moeilijkste woorden uit *a* tot en met *f*. Download een lege woordwolk. Maak samen voor elk woord een woordwolk.

4 Werk samen met een ander tweetal. Controleer bij elkaars woordwolken of jullie antwoorden juist waren.

Opdracht
5

1 Je leest straks tekst 6. Om de tekst goed te kunnen begrijpen, moet je weten wat de woorden betekenen. Maak de juiste combinaties.

vestigde zijn naam (al. 1)	belevenis
sceptisch (al. 1)	groepen mensen die geboren zijn in dezelfde periode
spraken hun lof uit (al. 1)	werd vanaf dat moment bekend
generaties (al. 1)	opgekomen
sensatie (al. 2)	prezen
ten tonele verschenen (al. 2)	twijfelend; argwanend

2 In tekst 6 zijn tien woorden onderstreept. Noteer de onderstreepte woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter. Kies uit: *aspecten – deden mee; verschenen – eerzuchtige – gemaakt op basis van – gul – kantoor waar animatiefilms gemaakt worden – maaksel; schepping – mislukken – oorspronkelijk; origineel – vrolijkheid*.

3 De woorden 2, 7 en 10 had je ook kunnen uitleggen door een tegenstelling te gebruiken. Noteer die woorden en zet de tegenstelling erachter die jij zou gebruiken.

4 De woorden 3 en 9 kun je uitleggen door (zelfverzonnen) voorbeelden te noemen. Noteer die woorden en zet de voorbeelden erachter die jij zou willen gebruiken.

5 De woorden 5 en 8 kun je uitleggen door een omschrijving of definitie in de zin te zetten. Maak zinnen waarin je de betekenis van het woord duidelijk maakt door naast dat woord een omschrijving of definitie te gebruiken.

Opdracht
6

Lees tekst 6. Werk in tweetallen.

1 Noteer het onderwerp van de tekst in maximaal vijf woorden.

2 Wat is de hoofdgedachte van de tekst? Kies uit:
- A De eerste avondvullende tekenfilm was *Sneeuwwitje en de Zeven Dwergen*.
- B Met *Sneeuwwitje en de Zeven Dwergen* vond Disney de succesformule van Disney uit.
- C *Sneeuwwitje en de Zeven Dwergen* viel direct bij iedereen volledig in de smaak.
- D *Time Magazine* noemde de film over Sneeuwwitje 'zo spannend als een western'.

3 Jullie maken samen een nieuwsflits voor het *Jeugdjournaal* over het onderwerp van tekst 6. Jullie nieuwsflits mag maximaal één minuut duren. Daarin moeten jullie de belangrijkste informatie uit de tekst verwerken. Ga als volgt te werk:
- *a* Markeer in de tekst de zinnen die jullie het belangrijkst vinden.
- *b* Selecteer de informatie die je wilt gebruiken voor je nieuwsflits en zet de informatie in een logische volgorde.
- *c* Oefen je nieuwsflits een paar keer en houd je daarbij aan de tijd.
- *d* Neem je nieuwsflits op.

Tekst 6

Disneys eerste superster

(1) De animator Walt Disney slaagde er in 1937 voor het eerst in om anderhalf uur lang het bioscooppubliek te boeien en te betoveren met de tekenfilm *Sneeuwwitje* en (a) vestigde daarmee zijn naam in de filmwereld. Veel mensen waren (b) sceptisch voor de première van de film; zij dachten dat de film zou (1) floppen. Maar na de vertoning was niet alleen het publiek laaiend enthousiast, ook de recensies (c) spraken hun lof uit over de filmvertoning. *Time Magazine* noemde de film *'zo spannend als een western, zo grappig als een komedie. Hij combineert het klassieke idioom van een folkloristisch drama met de uitgelaten humor van een stripverhaal. Het is een combinatie van Hollywood, de gebroeders Grimm, en de zoektocht naar fantasie in de kindertijd: het is een (2) authentiek meesterwerk dat nog lang in de filmtheaters zal draaien en geliefd zal zijn bij vele (d) generaties.'* Sneeuwwitje gaf het startsein voor een lange reeks aan Disneytekenfilms met sprookjes die allemaal eindigden met 'en ze leefden nog lang en gelukkig'.

De visionair Walt Disney

(2) *Sneeuwwitje en de Zeven Dwergen* was een (3) creatie van de tekentafel van Walt Disney Productions. In het begin van de jaren '20 verhuisde de nu zo bekende Walt samen met zijn broer naar Hollywood met als doel om een succesvolle (4) animatiestudio te beginnen. Al snel bleek Walt de juiste toon te pakken te hebben. Een van de eerste cartoons die Walt ontwikkelde, Mickey Mouse, zorgde voor grote (e) sensatie en (5) hilariteit onder bioscoopbezoekers. Door de jaren zijn verschillende vriendjes van Mickey (f) ten tonele verschenen: Donald Duck, Goofy, Pluto en Minnie Mouse (6) maakten hun opwachting. In 1934 ontstond bij Walt het (7) ambitieuze idee om een animatie te maken van langer dan een uur. Binnen zijn eigen bedrijf kon hij niet op veel medestanders rekenen: zowel zijn vrouw, zijn belangrijkste zakenpartner, als zijn broer probeerde het idee uit zijn hoofd te praten. De productie van de film werd door de Hollywood-industrie spottend *'Disney's Folly'*, oftewel Disneys Dwaasheid, genoemd. Walt Disney was daarentegen overtuigd van zijn idee en nam een hypotheek op zijn huis om het nodige geld bij elkaar te krijgen voor de financiering van de film.

Ontwikkeling van nieuwe technieken

(3) In 1934 werd er dan eindelijk begonnen met de ontwikkeling van de ambitieuze film *Sneeuwwitje en de Zeven Dwergen*. Walt Disney en zijn team stonden voor de lastige taak om een tekenfilm anderhalf uur lang boeiend te houden. Dit bekende dat er diepte aangebracht moest worden in de karakters en dat deze geloofwaardig moesten zijn. Hiernaast was er een grote technische uitdaging voor de tekenaars om de menselijke personages zo goed mogelijk weer te geven. Er werden speciale verf- en cameratechnieken ontwikkeld om het verhaal van Sneeuwwitje te kunnen vertellen. De film werd (8) gebaseerd op het bekende sprookje van Grimm, maar voor de film werden de nodige aanpassingen

gedaan, zodat er genoeg humor in de film verwerkt werd. Walt Disney zag vooral in de zeven dwergen veel mogelijkheden. In het originele sprookje waren de dwergen anoniem gebleven, maar onder Disneys toezicht werden ze uitgewerkt tot individuele personages met ieder een eigen naam en eigenschappen. Ook aan andere (9) facetten van de film werd gedacht; zo werd er veel aandacht besteed aan de soundtrack van de film. De liedjes uit de film werden een groot succes en werden het eerst uitgebrachte soundtrackalbum van een Amerikaanse film.

(4) Walt Disneys sprong in het diepe werd (10) royaal beloond: niet alleen verdiende hij zijn investering ruimschoots terug, ook vond hij met *Sneeuwwitje en de Zeven Dwergen* de succesformule van Disney uit.

Naar: isgeschiedenis.nl

Theorie

video-uitleg

Zelf aan de slag met tekstdoelen

#zelfdoen

Niet alleen teksten die je leest en beluistert, hebben een doel. Ook met teksten die je zelf schrijft of uitspreekt, of met eigengemaakte filmpjes, wil je **amuseren**, **informeren**, **instrueren**, **overtuigen** of **activeren**. Zo kun je in een discussie of debat anderen overhalen tot een bepaalde mening (overtuigen) en in een vlog laten zien hoe je een batterij maakt of hoe je extensies in je haar vastzet (instrueren).

Zo bereik je als schrijver of spreker je doel

doel	
amuseren	Beschrijf personages en situaties. Gebruik woorden die kunnen helpen om een bepaalde sfeer in je verhaal te krijgen of om een bepaalde spanning op te wekken.
informeren	Geef juiste, zakelijke informatie over een onderwerp. Noem feiten, geef uitleg en gebruik voorbeelden om je tekst te verduidelijken.
instrueren	Geef stap voor stap aan wat iemand moet doen. Gebruik doe-woorden en woorden die volgorde aangeven: *Schil eerst …; Meng daarna …; Beschrijf vervolgens …; Bevestig tot slot …*
overtuigen	Schrijf of vertel wat je van iets vindt (geef je mening erover) en geef ook aan waarom je dat vindt.
activeren	Haal de lezer over om iets te doen of te laten. Gebruik passende woorden, zoals *grandioos* en *Profiteer nu!* of *waardeloos* en *Nooit kopen!*

Opdracht
7

Je hebt aan het begin van de paragraaf een tekst gelezen over likes op sociale media. Je gaat oefenen met drie verschillende (tekst)doelen bij hetzelfde (tekst)onderwerp.

1 Schrijf twee korte teksten over *het gebruik van sociale media*. Gebruik voor elke tekst 50-100 woorden. De twee teksten moeten elk een ander tekstdoel hebben.
2 Maak een filmpje over *het gebruik van sociale media*. Er moet in gesproken worden. Het filmpje moet een ander doel hebben dan de twee teksten bij vraag 1.
3 Werk samen met een klasgenoot. Bepaal van elkaars teksten en van elkaars filmpje de drie verschillende (tekst)doelen.

Ik kan/weet
- het doel van een tekst bepalen: amuseren, informeren, instrueren, overtuigen of activeren. 1S
- schrijven en spreken met een herkenbaar doel. 1S

§ 4 Alinea's en kernzinnen

Je leert	• de kernzin van een alinea bepalen.
Je hebt afgerond	• Meer dan lezen § 1 tot en met 3

Theorie

video-uitleg

Alinea's en kernzinnen

Teksten zijn verdeeld in alinea's. Een **alinea** bestaat uit een aantal zinnen die bij elkaar horen, omdat ze over hetzelfde gaan. In een tekst over een oude kasteelruïne kunnen de alinea's bijvoorbeeld gaan over wanneer het kasteel oorspronkelijk gebouwd werd, wie er allemaal gewoond hebben en waar het kasteel vandaag de dag nog voor gebruikt wordt. Iedere nieuwe alinea begint op een nieuwe regel.

In een goede alinea staat de belangrijkste informatie in de **kernzin**. Dat is meestal de eerste zin van de alinea en soms de laatste. In de zinnen voor of na de kernzin staat dan een nadere uitleg of een voorbeeld.
De kernzin kan ook de tweede zin zijn; de eerste zin geeft dan vaak het verband met de vorige alinea('s) aan. Stel dat in een tekst de ene alinea over zonne-energie als bron van elektriciteit gaat, dan kan de volgende alinea beginnen met: *Maar zonne-energie is niet de enige milieuvriendelijke manier om elektriciteit op te wekken.* De kernzin komt daarna: *Omdat het in Nederland heel vaak waait, worden hier voor de stroomproductie ook windmolens gebruikt.*

Opdracht
1

1 Je leest straks tekst 1. Om de tekst goed te kunnen begrijpen, moet je weten wat de woorden betekenen. Maak de juiste combinaties.

archeologen (al. 1)	betrouwbare bewering die wordt gedaan over een bepaalde klankontwikkeling
nederzetting (al. 2)	Bijbelboek over de liefde
Hooglied (al. 4)	onduidelijke mix; mengelmoes
kopiist (al. 4)	persoon die geschreven boeken overschrijft
allegaartje (al. 5)	plaats waar een groep mensen zich vestigt
klankwet (al. 7)	wetenschappers die overblijfselen uit het verleden bestuderen

Opdracht
2

Bekijk het fragment over Rotta, een oude variant van een nu nog bekende taal.

1 Waar denk je dat deze taal gesproken werd? Leg je antwoord uit.
2 Noteer vijf woorden die je goed kunt begrijpen zonder de vertaling eronder te lezen.

Lees tekst 1 oriënterend.

3 Noteer het onderwerp van de tekst.
4 Noteer het tekstdoel.

5 Werk in tweetallen. Lees de hele tekst en doe het volgende:
   a Zet een (!) voor de stukken die jullie belangrijk vinden en een (?) voor de stukken die jullie niet begrijpen.
   b Markeer in alinea 3 tot en met 8 de kernzinnen.

6 Zoek een ander tweetal op en bespreek het volgende:
   a de stukken waar jullie een (!) of een (?) voor hebben gezet. Waarom vonden jullie de stukken belangrijk en wat begrepen jullie niet?
   b de kernzinnen. Komen ze overeen?

7 Peter-Alexander Kerkhof kon niet alle teksten gebruiken voor zijn taalreconstructie. Welke wel, welke niet en waarom wel of niet? Vul de antwoorden in bij *a* tot en met *h*:

tekst	**wel/niet goed te gebruiken**	**waarom wel/niet?**
Hebban olla vogala	*a*	*d* *e*
Williram (vertaling van het Hooglied)	*b*	*f* *g*
Wachtendonckse Psalmen	*c*	*h*

8 Welke drie grote veranderingen in de spelling worden genoemd in alinea tot en met 8?

9 Hoe weten de taalwetenschappers dat we de 'th' nu als een 'd' uitspreken en dat de 'g' vroeger als een zachte 'g' uitgesproken werd?

10 Ga na of Kerkhof het Oudnederlands Woordenboek juist heeft gebruikt bij de vertaling van de volgende woorden in het filmpje: *welkom, hier, deze, zuiden, hoeve*.

11 De volgende woorden uit het filmpje zijn met behulp van de spellingregels uit de tekst te vertalen naar modern Nederlands. Noteer de betekenis van de woorden en leg uit door welke regel je die betekenis kon vaststellen: *heton, thorp, watare, thora, opgiworpon*.

Tekst 1

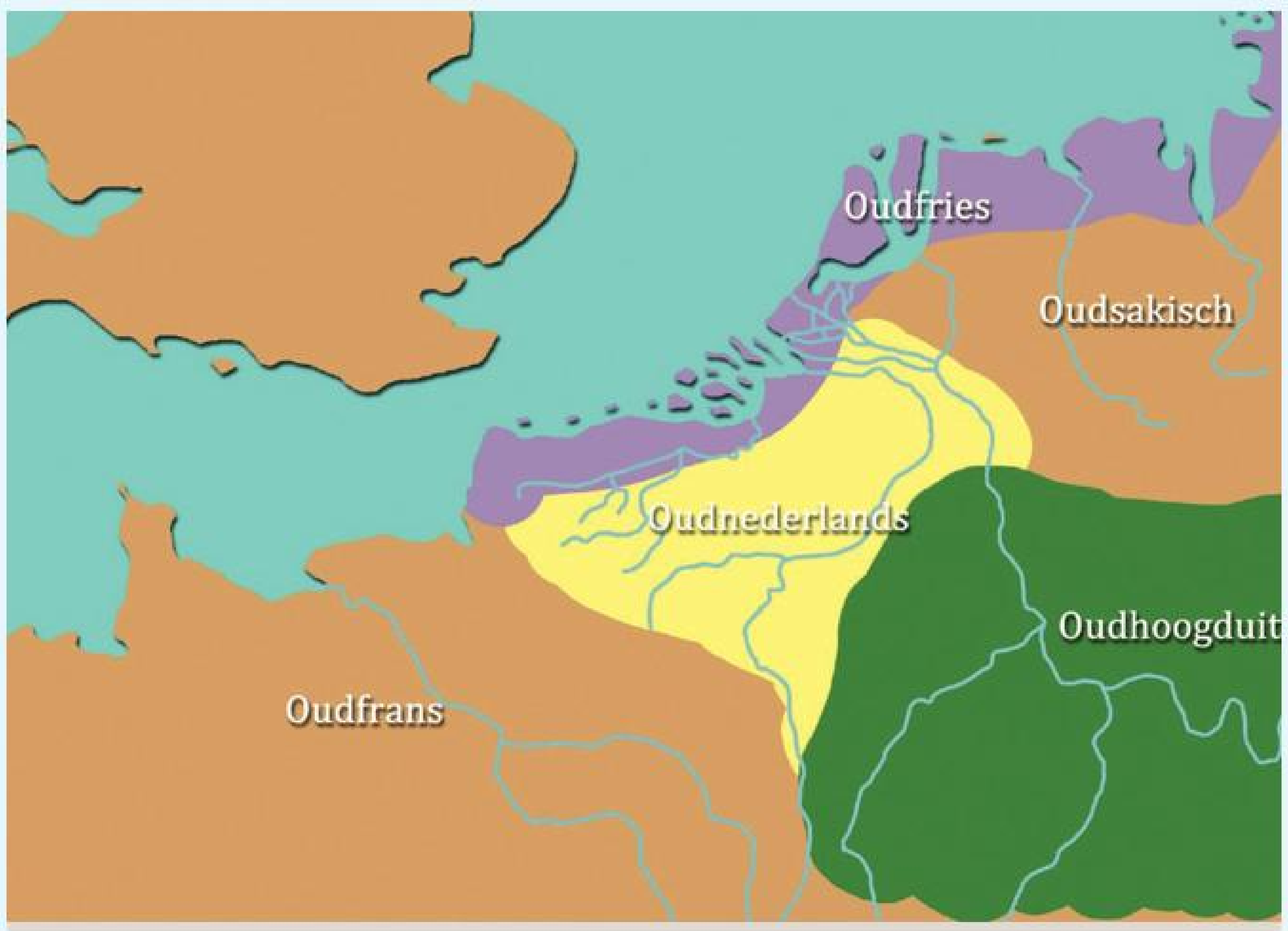
Oude gesprekken

(1) Tijdens de bouw van de Rotterdamse Markthal in het jaar 2000 deden archeologen een bijzondere ontdekking: zeven meter onder het straatniveau lagen de resten van een 10e-eeuwse boerderij. Deze vormde samen met een aantal andere boerderijen de nederzetting Rotta, gelegen aan de rivier de Rotte. Rotterdamse archeologen maakten een reconstructie van de boerderij, die de naam Rottahuis kreeg.

(2) Twee jaar geleden kwam een animatiefilmpje van de archeologen online, waarin je als kijker een beeld krijgt van het leven in de nederzetting. Onlangs verscheen een nieuw filmpje, waarin ook de taal van duizend jaar geleden tot leven is gewekt. Dit is het werk van Peter-Alexander Kerkhof, vergelijkend taalwetenschapper aan de Universiteit Leiden. Maar hoe weten we eigenlijk hoe men toen sprak, aangezien er zo weinig bronnen zijn uit die tijd?

Oudste Nederlands

(3) Van het oudste Nederlands zijn maar weinig teksten overgeleverd. Het bekendste zinnetje is: *Hebban olla vogala nestas hagunnan hinase hic anda thu, wat unbidan*

we nu? Het is een 11e-eeuws pennenprobeersel van een Vlaamse monnik. Het is alleen niet het oudste Nederlands. Uit de 10e en 11e eeuw is een aantal langere teksten overgeleverd, zoals de *Wachtendonckse Psalmen* (10e eeuw), en de *Egmondse Williram* (11e eeuw).

(4) Op basis van die bronnen en losse tekstfragmenten is in 2009 het Oudnederlands Woordenboek samengesteld door het Instituut voor de Nederlandse Taal. Kerkhof maakte gebruik van dit woordenboek

bij het reconstrueren van de taal van Rotta. Maar de *Williram* – een Oudnederlandse vertaling van het Hooglied (een van de boeken uit de Hebreeuwse Bijbel) – liet hij wel een beetje links liggen. 'De schrijfwijze is heel on-Nederlands. Je krijgt de indruk dat de kopiist zich te veel heeft laten leiden door het Duitse voorbeeld.'

(5) Het maakt duidelijk hoe moeilijk oude bronnen soms te interpreteren zijn. De *Williram* is niet alleen een van oorsprong Duitse tekst, de kopiist kwam ook nog eens uit Egmond, dat destijds in het Friese taalgebied lag. Er zitten dus niet alleen Duitse maar ook Friese invloeden in, en dat maakt het een beetje een allegaartje. Dat geldt minder voor de *Wachtendonckse Psalmen*, volgens Kerkhof. Die teksten sluiten beter aan bij het Oudnederlands, dat een heel andere taal was dan het Oudfries, dat ook in een groot deel van Nederland gesproken werd. Kerkhof: 'Maar weinig mensen weten dat. Ook voor de archeologen met wie ik samenwerkte, was dat nieuw. Langs de rivier de Maas woonden zowel Nederlands- als Friessprekenden. De Friezen in dat gebied gingen pas in de elfde eeuw over op het Nederlands.'

Klankwetten als houvast

(6) Als we naar het Oudnederlands luisteren zoals dat rond 1020 geklonken moet hebben, vallen er een paar dingen op. Zo had je in die tijd nog volle klinkers als een 'o' of een 'i' in onbeklemtoonde lettergrepen: bitalon in plaats van 'betalen'. 'Dat klinkt voor ons nu vrij exotisch, omdat wij dat kenmerk al 900 jaar geleden in het Nederlands zijn kwijtgeraakt. In lettergrepen zonder klemtoon hoor je altijd een doffe e, ook wel sjwa genoemd (bijvoorbeeld de 'u'-klank in hebben of leven). Maar in Zweden is het nog wel bewaard: daar zeggen ze 'betala'.'

(7) Als we luisteren naar de medeklinkers, valt op dat de 'd' nog werd uitgesproken als 'th' (thorp) en de 'g' een zachte 'g' was. Maar hoe weten we eigenlijk dat die zo klonken? Daarvoor werken vergelijkende taalwetenschappers met 'taalreconstructies': vanuit woorden die we kennen uit hedendaagse talen, redeneren ze terug naar oudere taalfasen op basis van zogenaamde klankwetten. Een voorbeeld van zo'n klankwet is de verandering die zich voltrok in het 12e-eeuwse Nederlands, waarbij alle volle klinkers in onbeklemtoonde lettergrepen veranderden in een doffe 'e' (bijvoorbeeld: hebban – hebben). Op dezelfde manier veranderde de vroege Nederlandse th-klank in dezelfde periode in een d-klank. 'Dat het Oudnederlands een th-klank had, weten we doordat Oudengels en Oudhoogduits – leden uit dezelfde Germaanse taalfamilie – ook een ''th'' hadden. Daardoor weten we dat de ''th'' voorafgegaan is aan de Nederlandse d. In het Engels is de ''th'' bewaard, zoals bij ''there'', het Nederlandse ''daar''.'

Aanwijzingen in de spelling

(8) Een ander aanknopingspunt voor de uitspraak vinden taalwetenschappers in de spelling. In bronnen zoals de *Wachtendonckse Psalmen* tref je de lettercombinatie 'th' altijd aan op plekken waar wij nu een 'd' schrijven. Hetzelfde geldt voor de zachte uitspraak van de 'g': die wordt in Oudnederlandse bronnen zowel gespeld met een 'g' als met een 'j', vertelt Kerkhof. 'We vinden zowel de vorm giwerki als jewerki ('bouwwerk'). Die variatie is alleen maar te begrijpen als je ervan uitgaat dat een klerk of monnik die alleen het Latijnse alfabet tot zijn beschikking had, niet precies wist of hij een 'g' of een 'j' moest schrijven.'

Naar: Mathilde Jansen, nemokennislink.nl

Opdracht

3

Werk in viertallen. In tekst 1 zijn veertien woorden onderstreept.

1 *a* Kies vier van deze woorden en zoek de betekenissen en synoniemen/antoniemen op.
b Maak met elk woord een zin. Plaats drie puntjes op de plaats van het woord.
c Download het lege woordenwolkformulier en plaats in de grote wolken de vier woorden. Noteer de betekenissen, de synoniemen/antoniemen en zinnen in de overige wolken. Let op: verbind de wolken nog niet met elkaar.
d Werk samen met een ander groepje. Verbind in elkaars woordenwolk de wolken met elkaar. Zorg ervoor dat elk woord een betekenis, een synoniem/antoniem en een voorbeeldzin krijgt. Noteer bij de verbindingslijn of het gaat om de betekenis, een synoniem, een antoniem of een voorbeeldzin.

2 Download de betekenissenlijst. Noteer de veertien onderstreepte woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter.

Opdracht

4

Lees tekst 2.

1 Noteer het onderwerp.
2 Noteer het tekstdoel.
3 Markeer in de alinea's 3 tot en met 9 de kernzinnen.
4 Noteer in de kantlijn van die alinea's in maximaal vier woorden waar de alinea over gaat.

5 Maak een mindmap waarin je belangrijke informatie uit de tekst noteert. Je mag plaatjes en tekeningen gebruiken.
6 Download nu de vragen over de tekst en beantwoord ze met behulp van je mindmap.

Tekst 2

Sterke werkwoorden

(1) In de middeleeuwen biek de bakker nog broden. Als hij je dan een mislukt brood verkocht, dan kloeg je. Of anders loech je erom. Waar zijn al die oude sterke werkwoorden gebleven? En gaan de nog bestaande ook verdwijnen?

(2) In de middeleeuwen had onze taal meer onregelmatige werkwoorden dan nu. Zo is er in die tijd bijvoorbeeld een gedicht gemaakt over een vos die Reinaert hiet (heette). Die deed alles wat God verboden had, maar hij loech (lachte) erom en wies (waste) zijn handen in onschuld. Veel onregelmatige werkwoordsvormen zijn inmiddels uit onze taal verdwenen. Bried werd 'braadde' en biek 'bakte'. Zullen vormen als 'keek', 'nam' en 'at' uiteindelijk ook verdwijnen?

Sterke werkwoorden zelfs in het Sanskriet

(3) Oud zijn ze in ieder geval, die onregelmatige of sterke werkwoorden met hun fraaie klinkerveranderingen. Slaap, sliep. Eet, at. Drink, dronk. Komen ze uit de Germaanse talen waaruit het Nederlands ontstond? Nee, ze zijn veel ouder. Je vindt zulke klinkerveranderingen ook in de Romaanse talen, in het Grieks en zelfs in het Sanskriet, de oude taal van India. Wat al die talen gemeen hebben met elkaar, is dat ze afstammen van het Oer-Indo-Europees, een taal die in de buurt van de Zwarte Zee werd gesproken.

(4) De klinkerverandering is typisch Indo-Europees en al zo'n 6000 jaar oud. Taalwetenschappers zijn tot die conclusie gekomen door op een ingenieuze manier 'terug te rekenen' vanuit de talen die nu gesproken worden. Hetzelfde deden ze vanuit de kennis over verdwenen talen waar nog oude teksten van zijn, zoals Grieks, Hittitisch en Sanskriet.

Regelmatige werkwoorden al voor Christus

(5) De regelmatige verleden tijd met -te of -de (werkte, wandelde) is juist wél typisch Germaans. Die vorm moet ergens ontstaan zijn in het millennium voor het begin van de jaartelling. Al in de oudste, lange Germaanse tekst die we hebben, vinden we zowel onregelmatige als regelmatige verleden tijden. De regelmatige vorm is waarschijnlijk ontstaan door achter het werkwoord het woordje 'deed' te plakken. Dat sleet later af tot -de en -te.

(6) De Oostenrijkse filosoof Ludwig Wittgenstein vergeleek talen met steden. Ze hebben een oude binnenstad met kronkelige straten. Maar er zijn ook uitgestrekte, kaarsrechte buitenwijken. De

onregelmatige, sterke werkwoorden behoren als het ware tot de oude binnenstad van het Nederlands. De regelmatige, zwakke werkwoorden behoren tot de gestroomlijnde buitenwijken van onze taal.

(7) Zal die oude binnenstad overeind blijven de komende eeuwen? 'Alles kan verdwijnen', zegt Joop van der Horst, hoogleraar historische taalkunde in Leuven. 'Maar áls ze al verdwijnen, dan zal dat buitengewoon langzaam gaan.' Sterke werkwoorden zijn namelijk krachtig. Ze komen ontzettend vaak voor: eten, drinken, slapen. De zwakke werkwoorden zijn ook krachtig, omdat ze zo regelmatig zijn. Voorlopig kunnen die twee nog prima naast elkaar bestaan.

Zwak werkwoord sterk

(8) Het gebeurde de afgelopen eeuwen ook weleens dat een zwak werkwoord sterk werd. 'Vraagde' werd 'vroeg', 'fluitte' werd 'floot' en 'vermijdde' werd 'vermeed'. Dat gebeurde naar analogie van bestaande vormen. 'Vroeg' is analoog aan 'droeg'. 'Floot' is analoog aan 'besloot'. Daarbij zijn er een heleboel werkwoorden die op de wip zitten. Is het 'pleegde' of 'placht'? 'Jaagde' of 'joeg'? 'Waaide' of 'woei'? Bovendien zijn er regionale verschillen.

(9) Van der Horst: 'Een collega-taalkundige schreef ooit over die sterke werkwoorden: ''Iedere nieuwe generatie rammelt aan de ketenen der traditie''. En zo is het ook. Jonge kinderen zeggen altijd eerst ''slaapte'' in plaats van ''sliep''. Iedere generatie doet dat en wordt vervolgens teruggefloten door de oudere generatie.' Zolang dat gebeurt, zijn de sterke werkwoorden niet in gevaar.

(10) We zijn in het Nederlands nog (lang) niet van de sterke werkwoorden af. Om ze uit het Nederlands te laten verdwijnen, zullen er veel meer niet-moedertaalsprekers van onze taal moeten zijn dan nu het geval is, en zullen we minder Nederlands moeten schrijven.

Naar: Berthold van Maris, quest.nl

Opdracht
5

In tekst 2 zijn vijf woorden onderstreept. Maak met vier van deze woorden een zin waarin je met een woordraadstrategie uitlegt wat het woord betekent. Noteer de gebruikte strategie. Het eerste woord is voorgedaan.
- fraaie – In de advertentie stond iets over het fraaie uitzicht dat je had en dat klopte: je zag vanaf het terras wuivende palmbomen, wit strand en een strakblauwe zee. (voorbeelden)

Theorie
video-uitleg

Zelf aan de slag met alinea's en kernzinnen

#zelfdoen

Als je zelf een tekst schrijft, verdeel je die ook in **alinea**'s. Daarmee maak je je werk overzichtelijk. Dat helpt je bij het schrijven en het is prettig voor de lezer.

Zo schrijf je een goede alinea
- Zet de belangrijkste informatie in de eerste zin. Dat is de kernzin. Bijvoorbeeld:
  – *Tijdens de Olympische Winterspelen van 2018 won Nederland twintig medailles.*
- Je kunt de belangrijkste informatie ook in de tweede zin zetten. Bijvoorbeeld:
  – *Niet alleen in 2014 was Nederland succesvol op de Olympische Winterspelen, ook vier jaar later. Op de Spelen van 2018 won Nederland twintig medailles.*
- Vraag je daarna af wat de lezer nog meer moet weten over dit onderwerp. Zet die informatie in de volgende zinnen. Bijvoorbeeld:
  – *Ze werden allemaal gewonnen door de schaatsers. Zeven gouden plakken waren voor langebaanschaatsers, één was voor shorttrackster Suzanne Schulting. Van het totale aantal medailles leverde shorttrack er vier.*

Let op: een alinea begint altijd op een nieuwe regel. Binnen een alinea schrijf je de zinnen achter elkaar door.

Opdracht
6

Werk in tweetallen. Jullie hebben twee teksten gelezen over de verandering van de Nederlandse taal. Samen gaan jullie een tekst schrijven over een kunsttaal: Esperanto.
Ga als volgt te werk:
1. Zoek samen op internet naar informatie over deze kunsttaal.
2. Bedenk vier vragen waarop jullie antwoord willen krijgen en verdeel de vragen.
3. Zoek op internet antwoorden op je twee vragen en noteer per vraag het belangrijkste.
4. Formuleer twee kernzinnen en schrijf je alinea's. Gebruik ongeveer 300 woorden.
5. Wissel je alinea's uit met je groepsgenoot en controleer elkaars alinea's.
6. Zet jullie vier alinea's in een logische volgorde onder elkaar en controleer de tekst. Voeg zo nodig overgangszinnen toe om de alinea's goed op elkaar te laten aansluiten.

Ik kan/weet
- de kernzinnen van alinea's herkennen. 1S
- een alinea schrijven met een duidelijke kernzin.

§ 5 Inleiding en slot

Je leert	• de inleiding en het slot van een tekst herkennen.
Je hebt afgerond	• Meer dan lezen § 1 tot en met 4
Zie ook	• Formuleren § 2 Verbanden tussen zinnen

Theorie

video-uitleg

Inleiding en slot

De meeste teksten bestaan uit een inleiding, een middenstuk en een slot.

De **inleiding**, het eerste deel van een tekst, bestaat uit één of enkele alinea's. Een inleiding heeft twee functies:
- de lezer nieuwsgierig maken naar de rest van de tekst; vaak gebeurt dat met een voorbeeld of een bijzondere vorm daarvan: een **anekdote**, een meestal grappig (waargebeurd) verhaaltje;
- duidelijk maken wat het onderwerp van de tekst is; er worden bijvoorbeeld één of meer vragen gesteld, die verderop in de tekst beantwoord worden.

Het laatste deel van een tekst is het **slot**. Ook dit kan uit één of meer alinea's bestaan. In een slot vind je meestal een **conclusie** (de hoofdgedachte), vaak herkenbaar aan **signaalwoorden** als *dus* en *daarom* of een korte **samenvatting**, vaak herkenbaar aan signaalwoorden als *kortom* en *al met al*.
Daarnaast vind je soms:
- een **aanbeveling** (een advies);
- een **aansluiting bij de inleiding**, zodat het verhaal mooi 'rond' is;
- een **toekomstverwachting**.

Niet alle teksten hebben een 'echt' slot. Het duidelijkste voorbeeld van een tekst zonder afronding is een nieuwsbericht. Hierin staat het belangrijkste altijd in het begin van de tekst. Het deel daarna geeft extra informatie.

Opdracht
1

Je leest straks tekst 1. Vooraf krijg je een aantal uitspraken uit de tekst voorgelegd. Vind jij dat ze kloppen? Antwoord elke keer met *waar* of *niet waar*. Leg je antwoord uit.
1. Lezen is stom.
2. Leraren en ouders moeten mij het goede voorbeeld geven door veel te lezen.
3. Van lezen word ik aardiger.
4. Boeken zijn mijn vrienden.
5. Dat we niet meer goed kunnen lezen, is de schuld van onder andere Netflix, onze computer en de mobiele telefoon.

Opdracht
2

Lees tekst 1.
1. Noteer het onderwerp.
2. Noteer het tekstdoel.
3. Lees de eerste alinea's nog eens.
   a Zet een streep na de inleiding.
   b Zet een uitroepteken voor het deel waar je nieuwsgierig wordt gemaakt en onderstreep het gedeelte waar het onderwerp duidelijk wordt gemaakt.

4 Lees de laatste alinea's nog eens.
a Zet een streep boven het slot en omcirkel het woord waaraan je kunt zien dat het slot begint.
b Onderstreep de samenvatting in het slot en zet een uitroepteken bij de aanbeveling.

5 De schrijfster stelt de volgende vraag: Waarom zou je je kostbare tijd verdoen aan lezen? (al. 3) Welke redenen geeft ze?

6 Noteer zelf twee andere redenen.

7 In alinea 3 gebruikt de schrijfster het volgende: '(leestijd nog geen minuut!)'. Waarom gebruikt ze die woorden?

8 In alinea 7 staat dat je door lezen beter kunt participeren in de maatschappij. Wat betekent dat?

9 Wat vind je ervan dat de auteur ouders en leerkrachten oproept het goede voorbeeld te geven door zelf te gaan lezen? Leg je antwoord uit.

10 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
A Een goede leesvaardigheid en leesplezier bungelen onderaan in het PISA-lijstje.
B Kinderen en jongeren in Nederland houden niet van lezen.
C Ouders en leerkrachten moeten het goede voorbeeld geven als het om lezen gaat.
D Van lezen word je empathischer en ruimdenkender, en je kunt beter deelnemen in de maatschappij.

11 Maak een persoonlijke mindmap. Zet in het midden 'Waarom zou je lezen?' en maak vervolgens vier takken. Bij elke tak geef je antwoord op de vragen *a* tot en met *d*. Leg je antwoord uit met tekst en/of met beelden.
a Tak 1: Welk boek maakte je kleine wereld groter?
b Tak 2: Welk boek was vroeger je vriend?
c Tak 3: Welk boek is momenteel je vriend?
d Tak 4: Welk advies uit de tekst zou jullie docent moeten overnemen?

Tekst 1

Waarom zou je kostbare tijd verdoen aan lezen?

(1) Diverse onderzoeken wijzen al jaren uit: kinderen en jongeren in Nederland houden niet van lezen. Het gevolg is een schrikbarende toename van laaggeletterdheid onder jongeren en volwassenen. Dat is een serieuze handicap in deze geletterde maatschappij. De remedie is al jaren even bekend als simpel: lezen. Maar ja, dat is dus 'stom'.

(2) Het is haast niet te bevatten dat een land met zo'n mooi en rijk aanbod aan kinder- en jeugdliteratuur onderaan in het in 2018 door PISA gepubliceerde lijstje bungelt als het om leesvaardigheid en leesplezier gaat. Is daar nog wat aan te doen, naast het onmiddellijk afschaffen van het akelige vak begrijpend lezen, zoals wordt betoogd? Jazeker. Maar de sleutel ligt niet bij de kinderen en óók niet bij het aanbod. Nee, de sleutel ligt bij de volwassenen om de kinderen heen. De leerkrachten en de ouders. Goed voorbeeld doet goed volgen.

(3) Waarom is het niet genoeg om kinderen een boek in de handen te drukken en gewoon tegen ze te zeggen: van lezen word je slim, dus hup lezen jij? Waarom zou je als opvoeder van kinderen zelf óók moeten lezen? Veel volwassenen hebben 'geen tijd' om te lezen, zeggen ze, en dat geldt zelfs voor beroepsopvoeders, zoals docenten. Ik kom ze angstaanjagend vaak tegen tijdens mijn schoolbezoeken. Daarom hier een gratis minicursus: waarom zou je je kostbare tijd verdoen aan lezen? (leestijd nog geen minuut!)

(4) Lezen maakt je eigen kleine wereld groter: je leest over andere werelden, andere tijden, andere mensen met andere opvattingen en gedragingen. Kinderen en volwassenen worden daar empathischer van, zo hebben diverse onderzoeken al jaren onomstotelijk bewezen. En een toenemende mate van empathie is geen overbodige luxe in deze rap polariserende wereld.

(5) Boeken zijn je vrienden. Dat klinkt misschien een beetje sneu, maar als je ook een paar echte, levende vrienden hebt, zijn boekenvrienden een verrukkelijke aanvulling. Je hoeft niet te stofzuigen voor ze komen of een ingewikkeld glutenvrij recept te maken of je haar te wassen of een coronatest te doen. Je kunt gewoon met ze in je dagelijkse kloffie op de bank ploffen en een paar uur later zet je ze tevreden en verrijkt terug in de kast. Je hebt je verbaasd, of juist jezelf herkend, of allebei, of je bent alleen maar even lekker 'weg' geweest, dat mag ook. En hoe leuk is het als je na jaren een vriend van lang geleden terugziet! Zo herlees ik nog altijd eens in de zoveel jaar *Ronja de roversdochter* en *Minoes*, de beste vrienden uit mijn jeugd.

(6) De wereld van nu gaat snel, we communiceren de hele dag en er komt een ongelooflijke hoeveelheid informatie binnen via smartphone, computer en Netflix. Niks mis met deze ontwikkeling, maar het is wel véél. Alle communicatie en informatiestromen hebben vaart tegenwoordig. Onze hersens zijn met die vaart niet mee geëvolueerd. Met als gevolg middelbare scholieren en studenten die geen lange teksten meer kunnen lezen, een toename van burn-outs onder jongvolwassenen en mensen die artikelen in de krant niet of slechts half begrijpen en daarom gemakshalve achter politici aanhollen waarvan het verkiezingsprogramma op één A4'tje past.

(7) Kortom: van lezen word je empathischer, ruimdenkender, je kunt beter participeren in de maatschappij, boeken zijn vrienden en lezen kan misschien een burn-out voorkomen. De boodschap aan ouders, meesters, juffen, opa's en oma's is dus helder: lees zelf, lees voor, vertel over wat je leest, maak een account aan op Goodreads en laat je inspireren, nodig een schrijver uit in de klas, vraag hulp aan een bibliotheekmedewerker of een boekverkoper. Laat de boel de boel, gooi de kat van het fleecedekentje en nestel jezelf op de bank met een (kinder)boek. Veel leesplezier!

Naar: Janneke Schotveld, volkskrant.nl

Opdracht
3

In tekst 1 zijn twaalf woorden onderstreept. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Noteer de onderstreepte woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter. Kies uit: *beter in staat je in anderen in te leven – geleidelijk ontwikkeld – geprobeerd te bewijzen – meedoen; deelnemen – mensen die voor hun werk kinderen opvoeden – met meer kennis – met meer tegenstellingen – middel dat bedoeld is om iets beter te maken – moeite hebben met lezen en/of schrijven – onweerlegbaar; niet tegen te spreken; overduidelijk – uitgebrachte – voor het gemak.*

Opdracht
4

Je leest straks tekst 2. Daarin wordt gesproken over instadichten. Bekijk de afbeelding. Het is een instadicht van instadichter Lars van der Werf.

1 Wat is een instadicht?
2 Ga op zoek naar de kenmerken van een instadicht en noteer ze.
3 Beoordeel dit gedicht. Vind jij het een écht instadicht?
4 Lees je zelf weleens instadichten? Zo ja, van wie?
5 Vind jij instadichten ook bij poëzie horen? Leg je antwoord uit.
6 Denk jij dat instadichten en -verhalen jongeren meer kunnen laten lezen? Leg je antwoord uit.

Opdracht
5

Werk in tweetallen. In tekst 2 zijn veertien woorden onderstreept.

1. Kies zes van de onderstreepte woorden en deel jullie keuze niet met andere duo's.
2. Download de betekenissenlijst en zoek de juiste betekenis bij de zes gekozen woorden.
3. Zoek extra informatie over de woorden op: synoniemen of antoniemen, voorbeelden, omschrijvingen of andere informatie die past bij de woorden.
4. Speel met een ander duo het spel *30 Seconds*. Omschrijf binnen maximaal dertig seconden jullie gekozen woorden en laat het andere duo de woorden raden.
5. Zoek bij alle veertien woorden de betekenis uit de betekenissenlijst. Noteer het woord en zet de juiste betekenis erachter.

Opdracht
6

Lees tekst 2.

1. Noteer het onderwerp.
2. Noteer het tekstdoel.
3. Beoordeel het begin van de tekst. Vind jij het een echte inleiding? Leg je antwoord uit.
4. Beoordeel de laatste alinea van de tekst. Vind jij dit een echt slot? Leg je antwoord uit.
5. Met wat voor soort projecten houden Main en Hofman zich bezig? Leg je antwoord uit.
6. Wat is het grote verschil tussen de projecten waarover Main en Hofman spreken en de dingen die Visscher en Van der Werf doen?
7. Waarover zijn Majorana en Main het niet helemaal met elkaar eens? (al. 7, 8 en 9)
8. Ben jij het meer eens met Majorana of meer met Main? Leg je antwoord uit.
9. Kijk jij op dezelfde manier aan tegen rap als Van Dis? Leg je antwoord uit.
10. Werk in tweetallen. Bekijk tekst 1 opnieuw. Daarin wordt ouders en leraren geadviseerd zelf ook poëzie en literatuur te lezen en erover te vertellen. Vinden jullie dat ze ook de nieuwe vormen (instadicht, instaverhaal, rap) mee moeten nemen? Schrijf samen een kort briefje aan je docent waarin jullie uitleggen waarom die deze nieuwe vormen wel of juist niet moet bespreken. Baseer je op de informatie uit de teksten 1 en 2.

Tekst 2

Lezen jongeren echt niet meer?

(1) Wie kent tegenwoordig nog de hele serie van *De Grijze Jager*? Wie duikt er weg in de boeken van Anna Woltz of Mirjam Mous? Veel mensen maken zich zorgen over het leesgedrag van jongeren. Drie boeken in een heel jaar is al veel, volgens Stichting Lezen. Lezen jongeren dan echt niet meer? En wat doet bekend Nederland om het tij te keren?

(2) Stichting Lezen heeft drie bekende Nederlanders gevraagd aandacht te besteden aan hoe leuk lezen kan zijn. Een van die BN'ers is zanger Gerson Main. Hij gaat een *challenge* aan met de jongeren om samen meer te lezen. 'Ik hield ook van lezen, tot het verplicht werd op de middelbare school. Achteraf heb ik er spijt van dat ik het niet meer heb gedaan. Ik denk dat veel jongeren daarom een duwtje in de rug nodig hebben. Geen dwang', vertelt hij in *Na het Nieuws*.

(3) Maar niet alleen Stichting Lezen luidt de noodklok. Ook Tim Hofman maakt zich zorgen. Hij maakt zich hard voor het initiatief *Nederland Leest*. Dit is volgens hem belangrijk, omdat de staat van de neerlandistiek achteruitgaat, zo vertelt hij in *De Wereld Draait Door*. 'Aan de Universiteit van Amsterdam is de studie neerlandistiek

inmiddels opgeheven. Het aantal studenten Nederlands is in Nederland in tien jaar gedaald van 600 naar 200. Ik maak me daar zorgen om. (...) Taal is namelijk niet alleen iets wat leuk is of handig. Het is ook iets wat je in kunt zetten voor maatschappelijke doeleinden.'

(4) Maar dat jongeren massaal minder boeken zijn gaan lezen, betekent niet dat ze helemaal niet meer

lezen. Jongeren lezen namelijk heel veel, maar op andere plekken dan in boeken, namelijk op hun smartphone of in songteksten. Schrijfster Rachel Visscher doet het daarom helemaal anders. Ze maakte een roman voor Instagram. Via het account @byfarihah worden volgers iedere dag getrakteerd op een foto, een video of een illustratie met tekst. Al deze berichten samen vormen een deel van het verhaal van het Afghaanse meisje Farihah. Ze vertelt erover bij *De Nieuws BV*. 'Ik denk dat jongeren op een heleboel verschillende manieren kunst tot zich nemen. Ik presenteer dit boek bijvoorbeeld in een compleet nieuwe vorm. En wat mij betreft, stimuleert dat ook weer om een gewoon boek ter hand te nemen.'

Aanpassen

(5) Visscher is niet de enige die jongeren literatuur laat ervaren via Instagram. Het stikt er namelijk van de 'Instadichters'. Een van hen is Lars van der Werf, bekend door *Versjes van Lars*. Hij heeft 22.000 volgers en al meerdere boeken op zijn naam staan.

(6) Kila van der Starre is literatuurwetenschapper. Ze doet onderzoek naar poëzie buiten het boek. Zij vindt Instagram een heel interessante voedingsbodem voor literatuur. 'Het kan een heel mooi tegengeluid bieden tegen (vooral jonge) mensen die zeggen dat poëzie dood is. Poëzie kan op Instagram namelijk een enorm bereik hebben. Het wordt dagelijks gelezen en dan voornamelijk door jonge vrouwen. Dat maakt het heel uniek.' Op dit moment is zestig procent van alle dichtbundels in de schappen bij boekenwinkels gemaakt door Instagramdichters. 'Dat betekent niet dat poëzie alleen op het platform wordt gelezen, maar dat het ook een enorme impact heeft op de verkoop van bundels.' Online lezen doet offline lezen. De poëzie is dus absoluut niet dood. Van der Starre: 'Het is heel moeilijk om de poëzie dood te verklaren als je naar dit soort vormen kijkt.'

(7) Instagrammer Cesar Majorana beaamt dat. Het lezen van een boek staat bij de meeste mensen bovenaan de culturele hiërarchie. 'Als je een boek leest, dan is dat beter dan het kijken van een Netflix-serie, beter dan een podcast en beter dan een radioprogramma. En ik weet niet of de huidige generatie jongeren zich zo vasthoudt aan de traditionele hiërarchie. Een wereld bouwen in Minecraft kan net zo verdiepend zijn als een boek lezen', zegt hij in *De Nieuws BV*.

(8) Het nieuwe lezen draait volgens Majorana niet om het traditionele idee van een boek, maar gaat ervan uit dat alles wat je doet, ook op je scherm, een vorm van lezen is. Per dag brengen we ongeveer drie uur en vijf minuten door achter een scherm, en dat is volgens Majorana te vergelijken met het kijken van een film. 'Het is een media-ervaring en daar hoort tekst natuurlijk ook bij. Ik ben een enorme fan van Instagram als medium voor tekst.'

(9) Volgens Gerson Main heeft het lezen van een boek wel een zekere meerwaarde ten opzichte van andere media. 'Ik merk hoe ik in een boek op kan gaan als ik er een lees. Ik zie mezelf veranderen. Als je een boek leest, dan creëer je de hele wereld zelf, terwijl je alles geserveerd krijgt wanneer je tv-kijkt. Je hersenen gaan heel anders te werk. Je wordt creatiever als je zelf het verhaal leest.' Hij vindt het daarom als artiest ook heel belangrijk om boeken te lezen. 'Als artiest ben je een opsomming van alles wat je tot je hebt genomen. Ik denk dat het lezen van boeken mij wel echt tot een rijker mens heeft gemaakt.'

Rapteksten

(10) Schrijver Adriaan van Dis kan de vertaling van poëzie in muziek goed begrijpen. Volgens Van Dis is er een nieuwe vorm van taalverrijking bijgekomen, namelijk de Nederlandse hiphopscene. 'Ik vind rap fantastisch, voor mij is het de poëzie die onze taal vernieuwt. Het zijn vaak woordsmeden over gettoleven, smerigheid en relaties.' En Van Dis is niet de enige die daar zo over denkt. In 2014 werd Typhoons *Lobi da basi* bekroond met de 3VOOR12 Award. 'Het is geen hiphop, maar poëzie op een hiphopbeat', aldus de jury.

(11) Jongeren mogen dan minder lezen in traditionele boeken, ze komen op andere vlakken wel in aanraking met literatuur, zo blijkt uit verhalen van Rachel Visscher, Kila van der Starre of Cesar Majorana. Wellicht keert de onlinewereld het tij en ontmoeten we over niet al te lange tijd onze favoriete hoofdpersoon in de Instawereld.

Naar: bnnvara.nl, Carolien Ronde

Opdracht
7

Lees tekst 3.

1. Noteer het onderwerp.
2. Noteer het tekstdoel.
3. Deze tekst heeft geen inleiding. Toch word je nieuwsgierig gemaakt. Hoe doet de auteur dat?
4. De tekst heeft ook geen duidelijk slot. Toch wordt het verhaal wel afgerond. Op welke manier gebeurt dat?
5. De titel van de column moet je niet letterlijk nemen. Wat wordt er bedoeld met de titel?
6. Wat vind jij van het ontstaan van weggeefkasten? (al. 2) Leg je antwoord uit.
7. Welke oorzaak van het ontstaan van weggeefkasten noemt de auteur?

8 Wat zou een andere oorzaak of reden kunnen zijn?
9 Wat bepaalt volgens de auteur welk boek wel of juist niet weggegooid mag worden?
10 Vind je dat een goede 'eis'? Leg je antwoord uit.
11 Maak een checklist met als titel 'Pas dán mag je een boek weggooien'. Noteer in de checklist aan welke eisen een boek volgens jou moet voldoen, voordat je het mag weggooien.

Tekst 3

Een boek in de oudpapierbak gooien? Alleen na zonsondergang

(1) Het is taboe om boeken weg te gooien, want boeken waren ooit onze cultuur. Een boek in de oudpapierbak gooien? Alleen na zonsondergang. Wij hebben wel eens een boek verbrand – met reacties van diep geschokte mensen als gevolg.
(2) Omdat boeken soms toch uit huishoudens moeten verdwijnen, verschijnen er steeds meer buurtbibliotheekjes/weggeefkasten met uit huis geplaatste boeken. Toen dit fenomeen opkwam, was ik vol lof. Wat heerlijk, een gratis boek uitzoeken en er zelf een paar achterlaten! Het was dus wel degelijk mogelijk om boeken te laten verdwijnen, en nog op een edele manier ook.
(3) Inmiddels zijn er zo veel weggeefkasten dat er duidelijke kwaliteitsverschillen zichtbaar worden. Vaak geldt: hoe kleiner, hoe beter. Bij een kleine kast wordt namelijk nagedacht over wat erin staat. Er zijn helaas ook veel verregende triplex constructies waar boeken uit 1982 in staan met titels als *Computers zien en begrijpen*. Naar de stort ermee, fluister ik.

Naar: Paulien Cornelisse, volkskrant.nl

Theorie

video-uitleg

Zelf aan de slag met inleiding en slot

#zelfdoen

Als je zelf een tekst schrijft, maak je daarvoor ook een **inleiding** en een **slot**.

- Wek in de inleiding de interesse van je publiek met een voorbeeld of een anekdote. Maak verder duidelijk wat het onderwerp van de tekst is, bijvoorbeeld door één of meer vragen te stellen, die je in de rest van de tekst gaat beantwoorden.
- Noem in het slot in ieder geval de hoofdgedachte in de vorm van een conclusie of samenvattende zin, zo nodig aangevuld met een aanbeveling, een aansluiting bij de inleiding of een toekomstverwachting. Gebruik eventueel **signaalwoorden** als *dus* bij een conclusie en *kortom* of *al met al* bij een samenvatting.

Opdracht
8

Lees de teksten 6 uit paragraaf 2 en 3 nogmaals.
1 Tekst 6 uit paragraaf 3 heeft geen duidelijke inleiding. Schrijf bij de tekst aan de hand van de theorie een inleiding van 50-100 woorden die past bij deze tekst.
2 Tekst 6 uit paragraaf 2 heeft geen duidelijk slot. Schrijf bij de tekst aan de hand van de theorie een slot van 50-100 woorden. Zorg ervoor dat het slot een samenvatting bevat en dat de hoofdgedachte aansluit bij de inleiding van de tekst.
3 Werk samen met een klasgenoot. Controleer elkaars teksten aan de hand van het feedbackformulier.
4 Verbeter je tekst naar aanleiding van de feedback en leg uit waarom deze tekst beter is.

Ik kan/weet
- bepalen welke alinea's de inleiding, het middenstuk en het slot van een tekst vormen. 1S
- een inleiding en een slot schrijven. 1S

§6 Deelonderwerpen

Je leert	• deelonderwerpen in een tekst herkennen.
Je hebt afgerond	• Meer dan lezen § 1 tot en met 5

Theorie

video-uitleg

Deelonderwerpen

Een tekst is vaak verdeeld in een inleiding, een **middenstuk** (kern) en een slot. In het middenstuk – het grootste tekstdeel – staat de meeste informatie over het onderwerp. In dit deel van de tekst worden meestal verschillende aspecten (kanten, delen) van het onderwerp besproken. Dit zijn de **deelonderwerpen**. Bij het onderwerp *muziek* passen bijvoorbeeld de deelonderwerpen *klassieke muziek, jazzmuziek* en *popmuziek,* maar een tekst over muziek kan ook gaan over de deelonderwerpen *componisten, dirigenten* en *musici.*
Soms wordt een deelonderwerp in één alinea uitgewerkt, soms in meerdere alinea's. In dat laatste geval staat er weleens een tussenkopje boven het tekstgedeelte. Let op: een tussenkopje geeft niet altijd het deelonderwerp aan: het is ook vaak bedoeld om de aandacht van de lezer te trekken.

Zo vind je een deelonderwerp
Ga na welke alinea's over hetzelfde aspect van het onderwerp gaan. Lees daarvoor de tekst globaal.

Opdracht
1

Bekijk de titel van tekst 1 en de afbeelding en lees de eerste alinea.

1 Op enig moment in de geschiedenis is de marathon ontstaan. Maak een woordweb, waarin je in steekwoorden de volgende vragen probeert te beantwoorden. Ga niet op internet op zoek naar informatie, maar probeer de antwoorden zelf te bedenken.
a In welk land is de marathon ontstaan?
b Wat is de afstand die gelopen wordt tijdens de marathon?
c Welke bekende marathons ken je?
d Waarom lopen mensen de marathon?

Lees tekst 1.

2 Noteer het onderwerp.
3 Noteer het tekstdoel.
4 De tekst bevat na elkaar de volgende zes deelonderwerpen:
1 Literatuur
2 Slag bij Marathon
3 Herodotus' verhaal
4 Plutarchus
5 Browning
6 Olympische Spelen
Ze staan in de goede volgorde. Noteer achter elk deelonderwerp bij welke alinea het begint.
5 Leg in eigen woorden uit waarom het bijzonder was dat Athene de Slag bij Marathon won. (al. 3)

6 Herodotus schrijft niets over de reis van de koerier van Marathon naar Athene, terwijl latere vertellers dat wel doen. Wat zou jij gedaan hebben als potentiële verteller? Leg je antwoord uit met behulp van de tekst.

7 Waarom twijfelde Pierre de Coubertin er in eerste instantie over of de marathon bij de Olympische Spelen gelopen zou moeten worden?

8 In de laatste alinea concludeert de auteur het volgende: ‘Elke zichzelf respecterende stad heeft een jaarlijkse marathon, gebaseerd op een koeriersloop die nooit plaatsvond.’ (al. 9) Denk je dat hij gelijk heeft en dat de koeriersloop nooit bestaan heeft? Leg je antwoord uit. Je mag een extra bron raadplegen.

9 Onderstreep in alinea 1, 2 of 9 een zin die de hoofdgedachte van de tekst weergeeft.

10 Maak een tijdlijn waarop je de belangrijkste gebeurtenissen uit de tekst noteert.

11 Download de tekst *De marathon is de afstand tussen Marathon en Athene* van isgeschiedenis.nl. Download ook een venndiagram. Ga als volgt te werk:
- Noteer in steekwoorden in de linker cirkel de informatie die wel in tekst 1 staat, maar niet in *De marathon is de afstand tussen Marathon en Athene*.
- Noteer in steekwoorden in de rechter cirkel de informatie die niet in tekst 1 staat, maar wel in *De marathon is de afstand tussen Marathon en Athene*.
- Noteer in steekwoorden in het midden van het diagram de informatie die in beide teksten hetzelfde is.
- Noteer tegenstrijdige informatie buiten het venndiagram.

Tekst 1

Hoe is de marathon ontstaan?

(1) Elk jaar wordt de Marathon van Boston gelopen, een inmiddels beladen race. Bij de bloedige aanslag in 2019 vielen 264 gewonden en drie doden. De Marathon van Boston is de oudste stadsmarathon ter wereld. En nu, zoals de *Boston Globe* schrijft: ‘Een marathon van de gehele wereld’. Hoe is de marathon ontstaan? Waarom lopen we een marathon?

(2) De marathon is het enige sportevenement dat is geïnspireerd op literatuur. We danken de marathon aan diverse schrijvers en dichters die samen de legende schiepen van de koerier die de boodschap van de overwinning van de Slag bij Marathon naar Athene bracht. Hij riep *nikomen*: we hebben gewonnen! En hij zou dwars door de deur zijn doodgevallen.

(3) In 490 voor onze jaartelling vindt de Slag bij Marathon plaats. Het groeiende Perzische Rijk wil Sparta inlijven en Athene verwoesten. Er zijn al vaker aanvallen gedaan door de Perzen. In 492 wil Mardonius Griekenland binnenvallen, maar zijn gehele vloot wordt door een storm verwoest. In 490 doet Darius een nieuwe poging, maar de Atheners zijn met hun schilden goed voorbereid op de pijlenregen van de Perzen. De Perzische tactiek werkt niet meer en de Grieken kunnen direct in de aanval gaan. Perzië heeft een groot leger op de been gebracht dat wonderlijk genoeg door het veel kleinere leger van Athene wordt verslagen. 6400 Perzen vinden de dood tegenover slechts 192 Atheners. De Slag bij Marathon is een enorme deceptie en vernedering voor de Perzen. Zelfs zonder de steun van de Spartanen is het Athene gelukt de Perzen te weerstaan. De Spartanen arriveren

namelijk pas enige dagen na de overwinning op het slagveld.

(4) De Griekse dichter en historicus Herodotus is nog niet geboren in het jaar van de Slag bij Marathon, maar hij heeft ongetwijfeld nog uit de eerste hand de verhalen over de slag gehoord. Herodotus is de geschiedschrijver van de oorlogen tussen Perzië en Athene. Hij is de eerste dichter die verhaalt van een koerier die vlak voor de Slag bij Marathon niet alleen de gunst van de god Pan moet verkrijgen, maar ook de steun van Sparta. Deze koerier loopt van Athene naar Sparta. Dat is 246 kilometer. Er zijn tegenwoordig ultralopers die de zogenoemde Spartathlon lopen en daar een kleine 40 uur mee bezig zijn. De Griekse koerier zou er ook meer dan twee dagen mee bezig

zijn geweest. De loper werd in de Griekse tijd een hemerodrome genoemd, ook wel een 'dagloper'.

(5) Hoe dan ook, deze koerier kon de god Pan niet bewegen tot steun aan Athene en Sparta was uiteindelijk te laat op het slagveld. De missie was dus feitelijk mislukt. Het is natuurlijk volstrekt onwaarschijnlijk dat deze koerier na die 240 kilometer nog van Marathon naar Athene zou zijn gelopen. Dat verhaalt Herodotus dan ook niet. Herodotus schrijft geen woord over een koerier die van Marathon naar Athene is gerend om daar dood neer te vallen. Toch wil de legende het.

(6) De biograaf Plutarchus (40-120) vertelt ruim vijfhonderd jaar later in *De gloria Atheniensium* dat het een frontsoldaat was, die van Marathon naar Athene rende, met de deur in huis viel, *nikomen* riep en dood neerviel. Voor het eerst komt de Marathon-koerier aan bod in de literatuur. Maar er zijn geen bronnen (meer) voor deze geschiedenis. In Plutarchus' tijd wordt er al gekibbeld over de naam van de koerier. Was het Thersippus van Eroeadae of Eucles? Het verhaal heeft wel erg veel drama om geloofwaardig te zijn. Zeventig jaar later vervangt Lucianus dan ook nog de naam Eucles door Phidipiddes.

(7) We maken weer een grote sprong in de tijd. In de negentiende eeuw was het de Britse dichter Robert Browning die het gehele verhaal van de Slag bij Marathon nog eens dramatisch in woorden neerzette. Bij hem is het ten slotte een soldaat, die in volle wapenuitrusting naar Athene rent.

(8) De Franse filosoof Michel Bréal kende zijn dichters en stelde voor aan de initiatiefnemer van de Moderne Olympiade – Pierre de Coubertin – om de heldendaad van Phidippides te herdenken tijdens de eerste Moderne Olympiade in Athene van 1896. De grote baas hield het voorstel eerst nog af, omdat hij dacht dat een marathon veel incidenten zou geven. De Coubertin liet zich ten slotte toch overhalen: de olympische marathonloop was een feit. Voortaan zouden de olympiërs de afstand tussen Marathon en Athene van 42 kilometer en 195 meter hardlopen op de laatste dag van de Zomerspelen.

(9) De eerste marathon liep ook echt van Marathon naar Athene en was de slotwedstrijd van de Griekse Spelen. Het was zo heet dat diverse atleten niet in Athene aankwamen. De marathon groeide vooral in het laatste decennium uit tot de ultieme uitdaging van veel atleten. Elke zichzelf respecterende stad heeft een jaarlijkse marathon, gebaseerd op een koeriersloop die nooit plaatsvond. Maar een wedstrijd gebaseerd op de literaire verbeelding verdient een plek op het olympisch menu!

Naar: Max Dohle, historiek.net

Opdracht 2

In tekst 1 zijn twaalf woorden onderstreept. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Noteer de woorden onder elkaar en zet de juiste betekenis erachter. Kies uit: *aantal schepen – accepteerde nog niet; nam nog niet aan – bij je eigen land of groep voegen; in een groter geheel opnemen – gemaakt onder invloed van; ingegeven door – geruzied over kleinigheden – heeft het (gehoord) van iemand die erbij stond – iemand die bedacht heeft iets te gaan doen – maakten; creëerden – met inspanning krijgen – overhalen tot – teleurstelling – verscheidene; een aantal.*

Opdracht 3

Werk in tweetallen. Je leest straks tekst 2. Die gaat over het evenwichtsorgaan.

1. Bedenk samen wat er in het algemeen zou gebeuren wanneer dit orgaan niet meer werkt.
2. Noteer drie situaties waarbij het een probleem is dat je evenwichtsorgaan niet (meer) werkt.
3. Wat zou er gebeuren in die situaties?

Opdracht 4

Lees tekst 2.

1. Noteer het onderwerp.
2. Noteer het tekstdoel.
3. Tekst 2 bestaat uit zeven deelonderwerpen. Ze staan hier in alfabetische volgorde: *balans verliezen, de ligging en werking van het orgaan, de spil in je lichaam, het belang voor je lichaamsschema, lezen, lopen, problemen bij het ouder worden.*
   Noteer achter de tekstdelen *a* tot en met *g* het juiste deelonderwerp.
   - *a* deel 1: alinea 2
   - *b* deel 2: alinea 3 en 4
   - *c* deel 3: alinea 5
   - *d* deel 4: alinea 6 en 7
   - *e* deel 5: alinea 8

f deel 6: alinea 9
g deel 7: alinea 10 en 11

4 Volgens de auteur heeft je evenwichtsorgaan heel veel verschillende functies. Noteer nog drie andere genoemde functies, naast de functie van 'balans houden'.

5 Is het volgens jou wel of niet belangrijk dat er een kunstmatig evenwichtsorgaan ontwikkeld wordt? Leg je antwoord uit.

6 Leg uit waarom de Zweedse kno-arts na uitschakeling van het evenwichtsorgaan erg langzaam ging lopen. (al. 2)

7 Leg in eigen woorden uit hoe het kan dat je in bijvoorbeeld Rosie's tea party in Slagharen misselijk of juist duizelig kunt worden, terwijl je wel in beide oren een evenwichtsorgaan hebt.

8 Deze tekst heeft geen slot. Schrijf een slot van 75-100 woorden waarin je de tekst samenvat en afrondt.

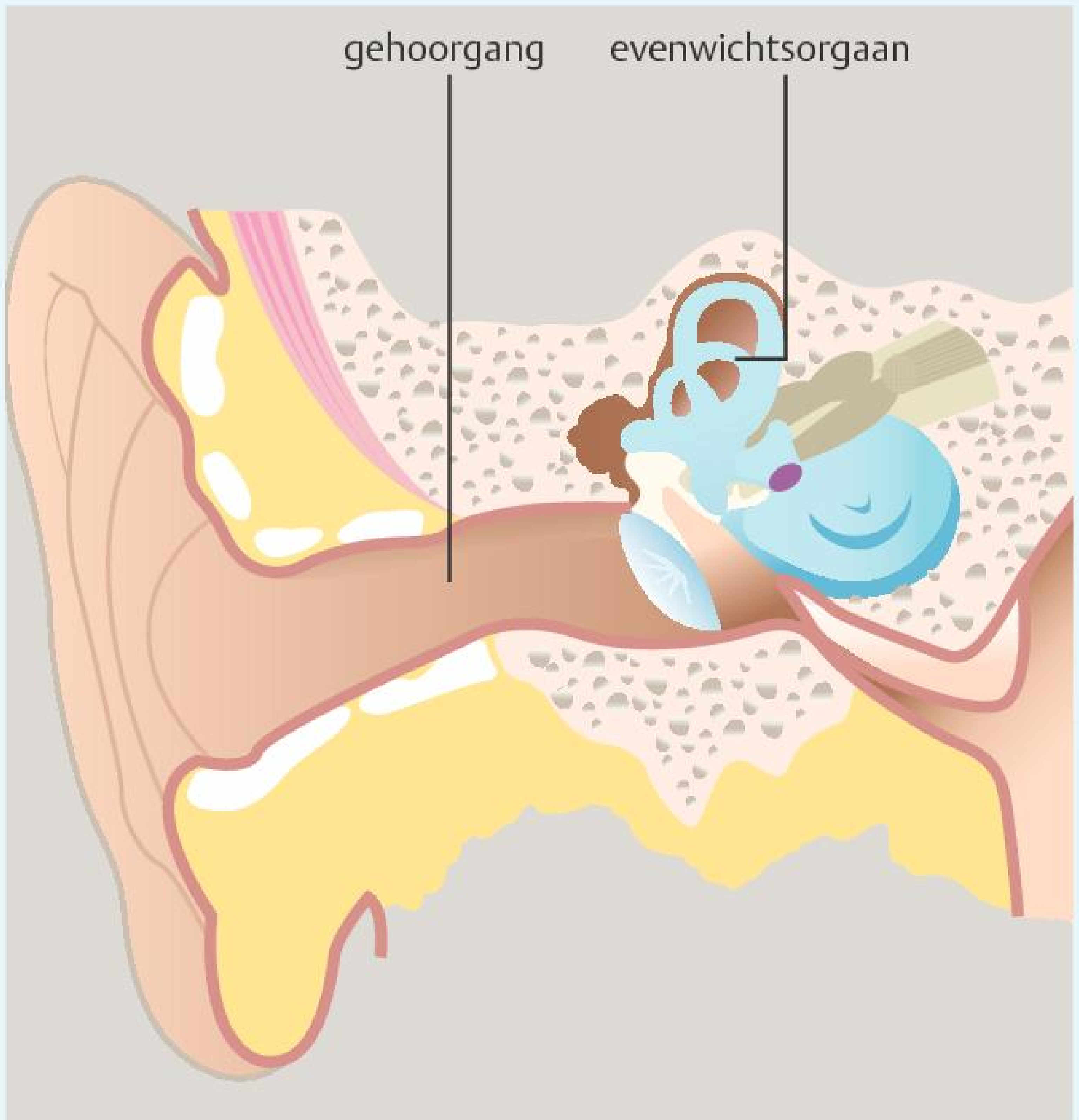
9 Bekijk je antwoorden bij opdracht 3. Nu je meer weet over het evenwichtsorgaan, blijken er vast meer situaties te zijn die voor problemen zorgen.
a Noteer nog drie mogelijke situaties waarin iemand met een stoornis in het evenwichtsorgaan problemen ondervindt.
b Bespreek je antwoorden met een klasgenoot. Komen jullie situaties overeen of zijn er veel verschillen? Leg je antwoord uit.

Tekst 2

Balanceeract

(1) Het gaat zo vanzelf dat je niet doorhebt dat je brein het continu doet: balans houden. Het evenwichtsorgaan speelt daarbij een centrale rol. Als het uitvalt, gedraag je je meteen twintig tot dertig jaar ouder. Valt er over het evenwichtsorgaan wel wat te vertellen? Het heeft z'n functie toch al in de naam staan? Dat lijkt misschien zo, maar het gekke is: zonder evenwichtsorgaan ben je je evenwicht niet volledig kwijt. Wel zullen je ogen en je biologische klok het slechter doen. 'Je evenwichtsorgaan is verknoopt met allerlei systemen', zegt klinisch fysicus Herman Kingma, die een specialist is op dit gebied. 'Zonder evenwichtsorgaan kun je nog steeds alles doen, alleen in een lage versnelling. Het orgaan voegt dus snelheid toe aan je leven.'

Strompelen op de gang
(2) Lopen lukt ook nog zonder evenwichtsorgaan, ondervond de Zweedse keel-, neus- en oorarts Mikael Karlberg via een experiment. Hij liet het orgaan tijdelijk uitschakelen door er een verdovende vloeistof in te spuiten. Op filmpjes is te zien hoe Karlberg krakkemikkig uit een ziekenhuisbed opstaat en als een oude man door de ziekenhuisgangen strompelt. 'Hij kan nog staan, dus hij is zijn evenwicht niet volledig kwijt, maar soepel gaat het allerminst. De kno-arts moest zijn bewegingen volledig baseren op wat hij ziet en wat hij voelt met zijn voeten', legt Kingma uit. Dat is genoeg om te lopen, maar ook riskant. Een misstap corrigeren gaat traag, dus moet Karlberg elke beweging rustig maken. Om soepel te lopen, moet je positieveranderingen snel bepalen. Daarvoor is het evenwichtsorgaan onmisbaar.

Snelste sensor
(3) Net als veel zintuigen hebben we ook onze evenwichtsorganen in tweevoud. Ze liggen verscholen in beide binnenoren, verknoopt met het stelsel dat geluidssignalen verwerkt. De evenwichtsorganen zelf zien er een beetje uit als een achtbaan, met kronkels in verschillende richtingen. Zodra je hoofd beweegt, stromen vloeistoffen door de loopings, terwijl elders kleine steentjes beginnen te schuiven. Trilhaartjes pikken de verplaatsingen op en geven signalen door aan je hersenen, die zo kunnen uitrekenen in welke richting je hoofd draait, schuift of kantelt.

(4) Veranderingen van positie pikt het systeem razendsnel op, vertelt Kingma. 'Het evenwichtsorgaan is het snelste zintuigsysteem in je lichaam.' Dat is ideaal tijdens het lopen, want een misstap kun je nog corrigeren voor je op je snuit ligt, dankzij razendsnelle afstemming met de kleine hersenen. Ook op een evenwichtsbalk kun je niet zonder het bijbehorende orgaan, dat je lichaamsbalans continu bijstelt. Zo gek is die naam dus ook weer niet.

Kijken met evenwicht

(5) Maar je evenwichtsorgaan doet veel meer dan evenwicht bewaren. Het is ook onmisbaar om te kunnen zien als je in beweging bent. Wandel je door een winkelstraat, dan kun je namen van winkels nog prima lezen. Dat is best bijzonder, als je bedenkt hoeveel je hoofd ondertussen heen en weer schudt. Hoe kunnen je ogen strak in één richting blijven kijken? 'Je evenwichtsorgaan detecteert dat je hoofd draait en je ogen gaan gelijktijdig de andere kant op', legt Kingma uit. 'Je beeld stabiliseert continu, zoals videocamera's dat ook doen.' Ook deze zin kun je vast moeiteloos blijven lezen, terwijl je je hoofd in het rond beweegt.

(6) Zijn we er dan? Nee. Zelfs je biologische klok blijft dankzij je evenwichtsorgaan in balans, vertelt Kingma. 'Het orgaan registreert wanneer je slaapt en wanneer je beweegt. Daarmee programmeert het je biologische klok. Je biologische klok raakt niet alleen maar verstoord bij een slecht dag-en-nachtritme, maar ook als hij geen informatie meer krijgt over beweging.'

(7) Het evenwichtsorgaan is dus een spil in je lichaam, al vanaf het moment dat je 's morgens opstaat. 'Op dat moment dreigt er even minder bloed naar je hoofd te stromen. Het evenwichtsorgaan voelt onmiddellijk dat je omhooggaat en dat zorgt voor een signaal om meer bloed omhoog te pompen naar je hersenen.' Alle reden dus om tevreden te zijn als je evenwichtsorganen goed functioneren.

(8) Helaas is dat geen zekerheid. Net als je oren worden ook de trilhaartjes in je evenwichtsorganen met de jaren minder gevoelig, al is dat minder bekend. Het is een belangrijke reden waarom ouderen vaker vallen: een misstap is sneller gemaakt. Veel bijbehorende klachten blijven onbegrepen, omdat de oorzaak elders gezocht wordt. Maar bij slecht zicht moet je dus niet altijd naar de opticien. Gelukkig is er een oplossing in de maak voor de mensen die de grootste problemen ondervinden. Kingma heeft met collega's uit Maastricht en Genève een werkend kunstmatig evenwichtsorgaan ontwikkeld, dat nog wel in een lang goedkeuringstraject zit. Dit namaakorgaan kan de balans in de niet al te verre toekomst hopelijk herstellen.

Verlies de balans

(9) 'Het evenwichtsorgaan is een fantastische sensor, maar alleen voor veranderingen van bewegingen', vertelt Kingma. Begint een draaimolen te draaien, dan voel je dat onmiddellijk. Maar zodra de draaimolen een constant tempo heeft, geven je evenwichtsorganen geen signaal meer af: de vloeistoffen liggen stil in je binnenoor. Daardoor liggen vergissingen op de loer. Je evenwichtsorganen werken samen met je ogen, die de wereld op hetzelfde moment wel zien draaien. Van zo'n sensorisch conflict kun je duizelig worden, zo legt Kingma uit. 'Je wordt wagenziek of zeeziek als je evenwichtsorganen iets anders detecteren dan je andere zintuigen.' Vrijwel iedereen heeft daar last van, sommige mensen zijn vooral gevoeliger voor de bijbehorende misselijkheid. Gelukkig is er in de draaimolen een eenvoudige oplossing: je ogen dichtdoen. Als je ogen ook geen beweging detecteren, voelt het alsof je gewoon stilzit in je zwevend kuipje. Het is minstens zo belangrijk om ook je hoofd stil te houden, adviseert Kingma. Anders stromen de vloeistoffen in je evenwichtsorganen plots kanten op die niet horen bij een kleine draaibeweging. Je wordt dan snel duizelig.

Kaart van je lichaam

(10) Je lichaam kennen is belangrijk. Hoe wij mensen eruitzien, ligt opgeslagen in een lichaamsschema, dat ons helpt te bewegen, vertelt Kingma. 'Je kunt je ogen dichtdoen en toch iets pakken: in je lichaamsschema weet je waar je hand zich bevindt.' Om die kaart up-to-date te houden, zijn gegevens van allerlei zintuigen nodig, inclusief je evenwichtsorgaan.

(11) Hoe belangrijk dat orgaan is voor het lichaamsschema, blijkt bij kinderen met slecht functionerende evenwichtsorganen. Kinderen van twee jaar oud weten gewoonlijk prima hoe een lichaam eruitziet. Geef je ze een puzzeltje, waarbij ze losse benen, een romp en een hoofd op de juiste volgorde moeten leggen, dan doen ze dat moeiteloos. Tweejarigen zonder functioneel evenwichtsorgaan hebben daar veel meer moeite mee. Zij leggen het hoofd bijvoorbeeld op de plek van de buik, omdat hun eigen lichaamsschema nog onderontwikkeld is.

Naar: Pepijn van der Gulden, Quest

Opdracht

5

1 In tekst 2 zijn elf woorden onderstreept. Noteer de eerste vijf woorden onder elkaar en zet de betekenis erachter. Kies uit: *innig verbonden met – leerde kennen; ervoer – met een kliniek in verband staand; in een kliniek werkend – natuurkundige – wankel; niet zo stevig.*

2 Werk in tweetallen. Jullie gaan jullie eigen kleine woordenboek maken van de zes overige onderstreepte woorden uit de tekst. Maak per woord een omschrijving voor een woordenboek. Ga op zoek naar de volgende informatie:
a Wat is de woordsoort van het woord?
b Welke andere vormen bestaan er van het woord? (Bijvoorbeeld: meervouds- en verkleinvormen bij een zelfstandig naamwoord, korte en lange vormen bij een bijvoeglijk naamwoord, werkwoordsvormen bij een werkwoord.)
c Welke betekenissen of synoniemen zijn er van het woord?
d Is de betekenis in de tekst letterlijk of figuurlijk?
Het eerste woord is voorgedaan:
- allerminst: woordsoort: *bijwoord*; vorm(en): *allerminst*; betekenis: *helemaal niet*; *letterlijk*

Theorie

video-uitleg

Zelf aan de slag met deelonderwerpen

#zelfdoen

Als je zelf een tekst gaat schrijven, kun je een **woordweb** maken om geschikte deelonderwerpen te bedenken:
- Noteer je onderwerp en schrijf er allerlei woorden omheen die met dat onderwerp te maken hebben.
- Kijk welke woorden bij elkaar horen en maak daar groepjes van.
- Kies drie of vier groepjes woorden waarover je het meest kunt vertellen: die groepjes zijn je deelonderwerpen. Je kunt een deelonderwerp in één of meer alinea's uitwerken.

Opdracht
6

Werk in viertallen. Jullie gaan samen twee informatieve teksten schrijven over een van de volgende onderwerpen: *het menselijk lichaam* of *onbekende gebeurtenissen uit de geschiedenis*. In overleg met je docent kun je een ander onderwerp kiezen.

1 Bedenk samen twee verschillende onderwerpen waarover jullie zouden kunnen schrijven, bijvoorbeeld twee delen van het menselijk lichaam of twee gebeurtenissen uit de geschiedenis.
2 Verdeel de bij vraag 1 gekozen onderwerpen: je schrijft per tweetal één tekst. Noteer jullie eigen onderwerp.
3 Maak in tweetallen een woordweb bij jullie onderwerp. Noteer zo veel mogelijk woorden. Selecteer vervolgens woorden die bij elkaar horen, en maak drie deelonderwerpen.
4 Zoek zo nodig extra informatie.
5 Download bij *Handig!* het *Invulschema voor het bouwplan van een tekst*. Vul in de lege vakken steekwoorden in met de informatie die jullie hebben opgezocht.
6 Schrijf nu samen de kladversie van de tekst. De tekst bevat een inleiding, een middenstuk, met daarin de drie deelonderwerpen, en een slot.
7 Werk samen met het andere duo uit jullie groep. Controleer elkaars tekst aan de hand van het feedbackformulier.
8 Verbeter jullie tekst naar aanleiding van de feedback.

Ik kan/weet
- deelonderwerpen in het middenstuk van een tekst herkennen. 1S
- aan de hand van een eenvoudig bouwplan een tekst schrijven met duidelijk herkenbare deelonderwerpen. 1S

MEDIA

Cursus 2

§1 Apps en data

Je leert	• over de rol van data in apps en sociale media en bewust omgaan met je eigen gegevens.
Je hebt afgerond	• –

Theorie

video-uitleg

Mediakennis

App
App is de afkorting van application (Nederlands: applicatie), een computerprogrammaatje dat je op je telefoon of andere devices kunt zetten.

Beveiliging
Beveiliging van je devices is wat je zelf kunt doen om je data en daarmee je privacy te beschermen tegen anderen die interesse hebben in jouw gegevens.

Data
Data zijn gegevens, zoals je foto's of contactenlijst. Soms delen apps jouw data met bedrijven voor het maken van advertenties. Bedrijven moeten op een goede manier omgaan met data van gebruikers. Soms misbruiken ze jouw data.

Cookies
Cookies zijn bestandjes die een website op je computer of telefoon zet om informatie over jou te onthouden, zoals je wachtwoord of de inhoud van je winkelmandje. Hiervoor geef je meestal zelf toestemming. Cookies worden vaak gebruikt om je reclame te sturen.

Tracking
Tracking betekent volgen: het bijhouden van jouw surfgedrag op internet. Bedrijven verzamelen jouw surfgegevens via cookies, zodat ze weten wat je online hebt bekeken en waarin je misschien geïnteresseerd bent.

Media
Media zijn middelen om informatie over te brengen. Een krant is een medium, evenals een boek, een tijdschrift, radio, televisie, geluid, film en beeld. Andere voorbeelden zijn sociale media, websites en online muziek- en videodiensten.

Gekleurde mediaboodschap
Een gekleurde mediaboodschap is gebaseerd op de mening van de maker en is eenzijdig: er wordt maar één kant van het verhaal verteld en sommige feiten zijn weggelaten.

Privacy
Privacy betekent dat je in jouw privéleven vrij mag zijn in wie je bent en wat je doet zonder dat anderen zich met je bemoeien. Je bent de baas over je eigen gegevens.

Opdracht
1

Werk in tweetallen.

1 Welke media gebruiken jullie dagelijks en waarvoor?
2 Geef jullie mening over de stelling: *Sociale media zijn onmisbaar voor onze samenleving.*

Opdracht
2

Lees tekst 1 en tekst 2.

1. Geloof je de inhoud van tekst 1? Wat vind je ervan als dit bericht waar is?
2. Leg uit of Snapchat kan zien wiens locatie iemand het vaakst bekijkt.
3. Er zijn apps die zonder dat je het weet jouw data gebruiken, zoals WhatsApp. Welke data kan WhatsApp van jou zien? Waarvoor kan WhatsApp jouw data gebruiken?
4. Download het schema bij deze opdracht. Ga naar de privacyinstellingen op je telefoon. Welke apps heb jij op je telefoon die toegang hebben tot de data in het schema? Vul het schema in.
5. Werk samen met een klasgenoot. Vergelijk de apps en data op jullie telefoons. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten?
6. Wat vind je ervan dat je telefoon jouw gegevens gebruikt? Leg uit.
7. Zou het kunnen dat een telefoon weet op wie jij verliefd bent? Leg uit.

Tekst 1

NN stories
Hilversum

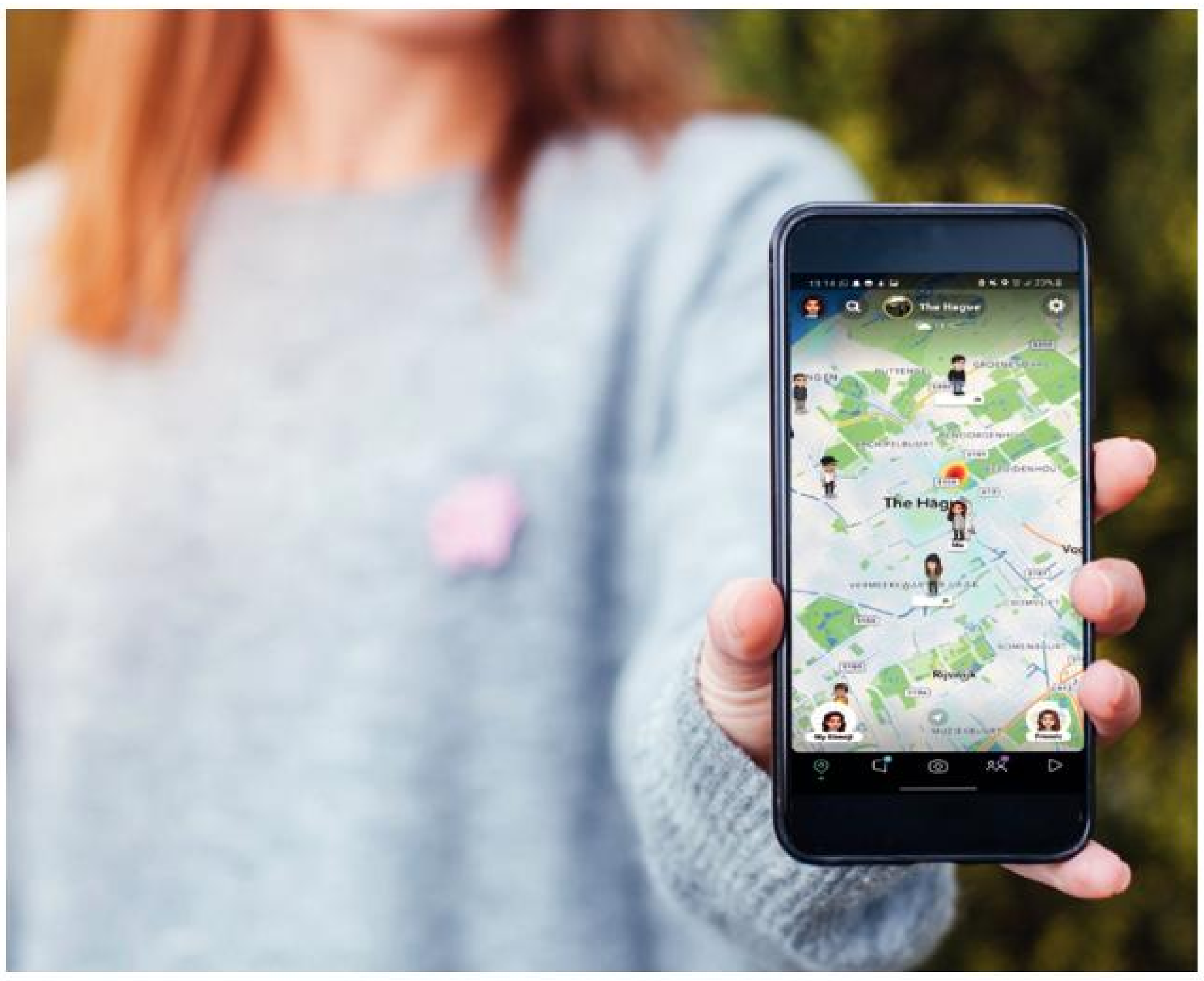

311 vind-ik-leuks
Geen goed nieuws uit liefdesland! Het bedrijf LoveLock uit de Verenigde Staten kan via jouw telefoon stiekem zien op wie je verliefd bent. En LoveLock kan dat gelijk delen met diegene op wie je verliefd bent en al je contacten. #love #verliefdheid
14 FEBRUARI

Tekst 2

NN stories
Breda

85 vind-ik-leuks
Zo leuk, Snapchat. Ik kan nu zien waar mijn geheime liefde is. Maar nu weten anderen natuurlijk ook waar ik ben?! En misschien wordt er wel in de gaten gehouden van wie ik de locatie het vaakst bekijk? #geheimeliefde #volgen
14 FEBRUARI

Opdracht
3

Werk in tweetallen. Bekijk het filmpje.

1. Bespreek wat je zou doen en waarom.
2. Ga je altijd akkoord met het gebruik van cookies op sites en apps? Leg uit.

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
Download de lijst met tips voor het beveiligen van je device om je privacy te beschermen. Kies tips die jij nuttig vindt en doe er wat mee.

Ik kan/weet

- dat sociale media en apps mijn data gebruiken.
- dat ik mijn telefoon moet beveiligen om mijn privacy te beschermen.

§ 2 Betrouwbaarheid

Je leert	• de betrouwbaarheid van een bericht op digitale media bepalen en navigeren in een onlinetekstomgeving.
Je hebt afgerond	• Media § 1 Apps en data

Theorie

video-uitleg

De betrouwbaarheid van een tekst

Wanneer je een bericht leest (zoals in de vorige paragraaf over LoveLock), heb je daar vaak een mening over: je vindt het grappig, stom of misschien wel eng. Maar hoe weet je of het bericht waar is? De **betrouwbaarheid** van een bericht hangt af van een aantal zaken.

- De **bron**, dus waar het bericht vandaan komt: een tekst op een professionele nieuwssite (NOS Stories, RTL Nieuws, de website van een krant) is vaak betrouwbaarder dan een tekst op sociale media.
- De **inhoud**: die kan zo gek zijn dat je meteen twijfelt aan de waarheid van het bericht. Ga dan op zoek naar andere bronnen met informatie over het onderwerp, zodat je kunt bepalen of het bericht te vertrouwen is.
- Het **doel** van de tekst: een schrijver die iets wil verkopen, kun je niet altijd geloven. Hij zal alleen de goede dingen over het product vertellen.
- De **datum** waarop een tekst geschreven is: als de tekst lang geleden is geschreven, klopt de inhoud soms niet meer.
- Het **taalgebruik**: als er bijvoorbeeld veel spelfouten in een bericht staan, kun je twijfelen aan de betrouwbaarheid van het verhaal.
- De **beelden**: die zijn soms niet echt, maar alleen bedoeld om je voor de gek te houden.

Opdracht

1

Lees de tekst over LoveLock nog een keer (tekst 1 uit § 1).

1. Download de checklist die gaat over de betrouwbaarheid van een tekst. Hoe betrouwbaar vind jij de tekst over LoveLock? Gebruik de ingevulde checklist om je antwoord uit te leggen. Ga in op alle onderdelen van de checklist (zoals bron, inhoud enzovoorts).
2. Werk samen met een klasgenoot. Vergelijk jullie antwoorden. Zijn jullie het met elkaar eens? Als jullie het niet eens zijn met elkaar, leg dan uit hoe dat komt.

Theorie

video-uitleg

Hypermediateksten

Onlineteksten bevatten vaak **hyperlinks**. Door op zo'n link te klikken, kom je op een andere pagina terecht. Om alles te weten te komen over een bepaald onderwerp, moet je vaak informatie verzamelen van meerdere pagina's. Een tekst met één of meer linkjes noem je een **hypertekst**. Staan er andere media op een tekstpagina, zoals afbeeldingen en filmpjes, dan noemen we zo'n tekst een **multimediatekst**. De meeste pagina's op internet hebben allebei: andere media en hyperlinks. Zo'n tekst heet een **hypermediatekst**.

Als je op een website op zoek bent naar informatie over een onderwerp, bestaat het risico dat je verdwaalt in de wirwar van hypermediateksten. Gebruik daarom het volgende stappenplan.

Zo zoek je informatie op een website

1 Bekijk de hoofdtekst over het onderwerp (lengte, kopjes, afbeeldingen enzovoorts). Zo krijg je een beeld van het totale informatieaanbod.
2 Bepaal welke informatie voor jou belangrijk is. Sla onbelangrijke informatie over.
3 Vraag je af wat je verwacht te vinden als je op een hyperlink klikt. Klik alleen op de link als je denkt via die link informatie te vinden die voor jou belangrijk is.
4 Sluit het tabblad van een link als je genoeg informatie hebt.

Heb je uiteindelijk alle belangrijke informatie gevonden? Dan ben je klaar met je zoektocht. Zo niet, bedenk dan waar je de ontbrekende informatie kunt vinden en ga op zoek.

Opdracht
2

Omdat je meer wilt weten over LoveLock, ga je op onderzoek uit. Op internet vind je twee teksten, tekst 1 en tekst 2. Lees deze teksten.

1 Welke van deze twee teksten vind jij het meest betrouwbaar? Leg uit. Gebruik voor je antwoord de checklist.
2 Welke informatie uit tekst 1 of tekst 2 vind je minder betrouwbaar? Leg uit.
3 Is tekst 2 een hypertekst, een multimediatekst of een hypermediatekst? Leg uit.
4 Tekst 2 bevat drie linkjes. Als je zelf een tekst zou schrijven over de informatie die je telefoon allemaal bijhoudt, welke link(s) zou je dan wel bekijken en welke niet? Leg uit.
5 Ga op internet op zoek naar informatie over wat je telefoon allemaal registreert. Noteer je zoekresultaten.
6 Schrijf een reactie van 50-100 woorden op tekst 1 of tekst 2. Geef in je reactie aan of jij de tekst betrouwbaar vindt of niet en leg uit waarom. Gebruik in je reactie de informatie die je hebt gevonden bij vraag 5.

Tekst 1

Bericht LoveLock zorgt voor discussie

Op sociale media is een discussie losgebarsten naar aanleiding van een bericht over de app LoveLock. Dankzij deze app zou een telefoon kunnen aangeven of een gebruiker verliefd is en op wie de gebruiker verliefd is. Of een telefoon dit soort persoonlijke gevoelens daadwerkelijk kan registreren, daarover lopen de meningen uiteen. De fabrikant van de app zegt 99 procent betrouwbaarheid te kunnen garanderen, maar critici geloven daar niets van en spreken van een slimme verkooptruc.

Hollandsch Dagblad, 1 maart 2022 [gefingeerde bron]

Tekst 2

Welke informatie verzamelt mijn telefoon?

Je telefoon slaat behoorlijk wat persoonlijke informatie op. Welke informatie precies wordt bijgehouden, ligt aan de apps die je hebt gedownload. Het is heel lastig om zelf te achterhalen wat je telefoon allemaal registreert. Wil je toch weten welke informatie je telefoon allemaal bewaart? Kom dan langs in een van onze 22 vestigingen. Voor slechts 19,95 euro analyseren wij jouw mobieltje.
Maak hier direct een afspraak.

demobieltjesspecialist.nl, 7 april 2011 [gefingeerde bron]

Ik kan/weet

- (aan de hand van een checklist) de betrouwbaarheid van een bericht op digitale media bepalen.
- navigeren in een onlinetekstomgeving.

§ 3 Online brainstormen

Je leert	• online brainstormen.
Je hebt afgerond	• Media § 1 Apps en data en § 2 Betrouwbaarheid

Theorie

video-uitleg

Zo organiseer je een online brainstorm

Online brainstormen is op een snelle en creatieve manier veel ideeën bedenken in een online(samenwerk)omgeving of **tool** zoals Google Docs, MindMeister, Miro of Padlet.

Zo organiseer je een online brainstorm

1. Kies een duidelijk onderwerp, bijvoorbeeld: de aanpak van de rommel in de kantine.
2. Bedenk individueel in vijf minuten tijd zo veel mogelijk ideeën. Elk idee schrijf je op een apart digitaal briefje. Dat doe je in stilte en zonder de anderen te storen.
3. Bekijk na vijf minuten samen elk briefje en plaats het in een categorie (vakje). Er zijn drie mogelijkheden:
   - **Now**: gewone ideeën die makkelijk uit te voeren zijn. Deze ideeën kunnen best handig zijn, maar zijn niet bijzonder. Bijvoorbeeld: meer prullenbakken neerzetten.
   - **How**: originele ideeën die onmogelijk uit te voeren zijn. Aan deze ideeën heb je (nog) niks. Bijvoorbeeld: een zelfsturende stofzuiger door de kantine laten vliegen.
   - **Wow**: originele ideeën die makkelijk uit te voeren zijn. Dit zijn de ideeën waar je het meest aan hebt: ze zijn haalbaar en creatief. Bijvoorbeeld: stickers op de tafel plakken met 'Ik ben een tafel, geen afvalbak. Ruim je rommel op!'
4. Werk verder met de ideeën in het Now- en vooral het Wow-vakje.

Opdracht
1

Op internet kom je tekst 1 tegen. Lees de tekst.

1. De betrouwbaarheid van de tekst hangt af van de plek (bron) waar je de tekst gevonden hebt. Gebruik de checklist uit § 2 en noteer een, volgens jou, betrouwbare digitale bron van dit bericht.
2. Gebruik de checklist uit § 2 en noteer een, volgens jou, onbetrouwbare digitale bron van dit bericht.
3. Als deze tekst betrouwbaar is, wat is dan het doel van de schrijver?
4. Als deze tekst onbetrouwbaar is, wat is dan het doel van de schrijver?
5. Geef een voorbeeld van een hoax die je zelf tegen bent gekomen op sociale media.

Begrippen

Hoax nepnieuws dat opzettelijk verspreid wordt, vaak via sociale media, met als doel mensen voor de gek te houden
Programmeren opdrachten schrijven (in programmeertaal) die aangeven wat een computer moet doen

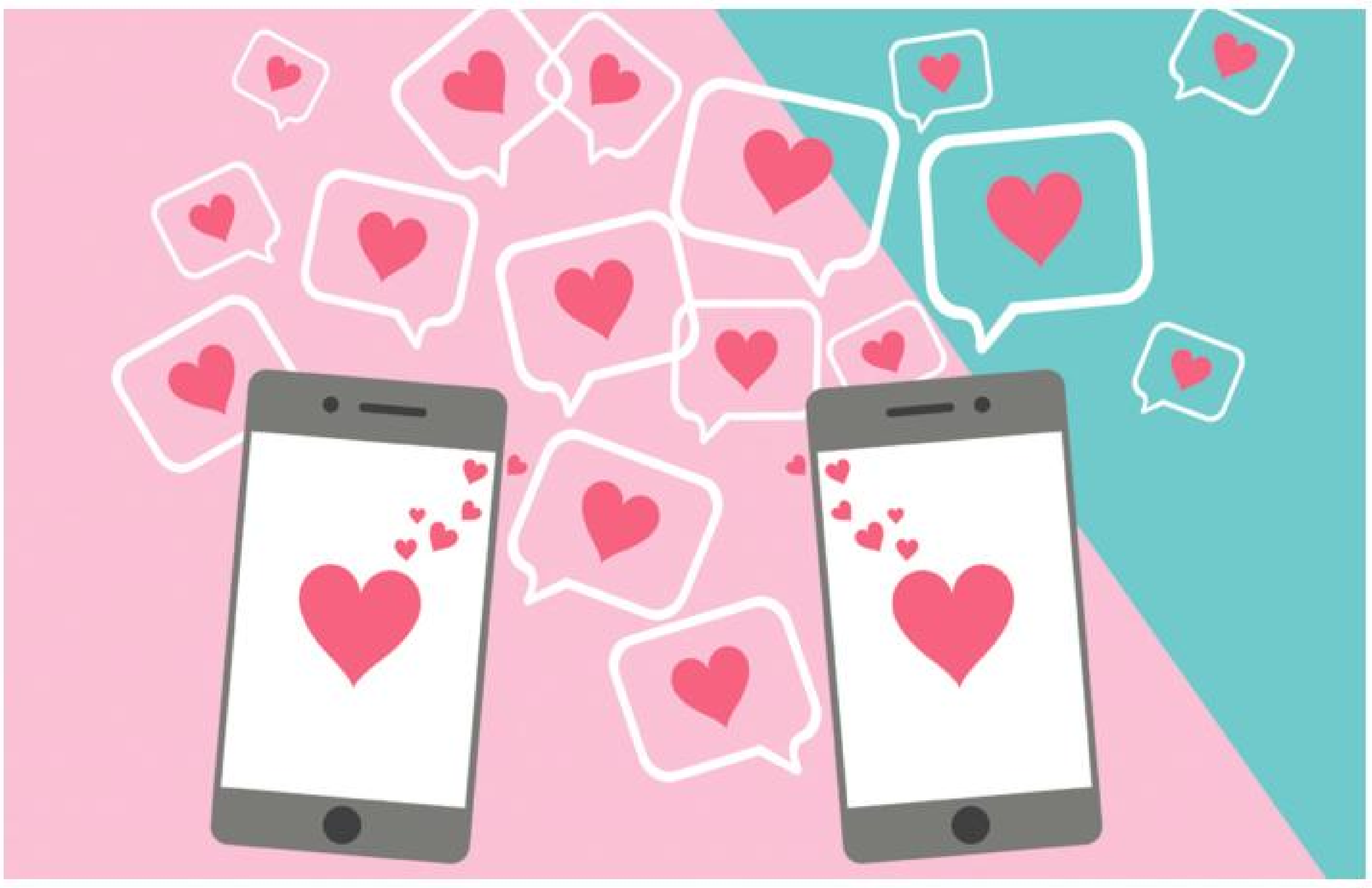
Opdracht
2

Noem twee groepen mensen voor wie de app geschikt is en twee groepen mensen die niets aan de app zullen hebben.

Tekst 1

Heb jij verstand van verliefdheid?

GEPUBLICEERD OP 14 FEBRUARI 2021
REAGEER DEEL

Oké, oké, dat je telefoon weet op wie je verliefd bent, is een hoax. Maar wat nou als het wel waar zou zijn? Als je telefoon wel echt verliefdheid zou kunnen meten? NorthCourt Apps gaat een app ontwikkelen die dat kan! En daarvoor zijn we op zoek naar jou. Zelf programmeren hoeft niet, dat laten we over aan de techneuten, maar jij gaat ons wel vertellen wat de app moet kunnen en hoe hij eruit moet zien. Als NorthCourt Apps jouw ontwerp uitkiest, worden jij en NorthCourt Apps elk voor de helft eigenaar van de app. Dat is nog eens een bijbaantje! Waar wacht je op? Klik op deze link om te starten met ontwerpen!

Opdracht 3

Werk in viertallen. Jullie gaan voor NorthCourt Apps de app ontwerpen die verliefdheid kan meten. Over dit nieuwe product gaan jullie eerst brainstormen.

1 Brainstormen kan op papier en online. Leg uit wat het voordeel is van anonimiteit bij online brainstormen.
2 Bedenk twee andere voordelen van online brainstormen.
3 Bekijk Google Docs, MindMeister, Miro en Padlet online. Kies een van deze online-omgevingen of tools om te brainstormen. Leg jullie keuze uit.
4 Wat moet de app die verliefdheid meet, allemaal kunnen? Verzamel zo veel mogelijk ideeën en zet elk idee in de onlineomgeving of de tool.
5 Hoe moet de app die verliefdheid kan meten, eruitzien (vormgeving)? Verzamel zo veel mogelijk ideeën en zet elk idee in de onlineomgeving of de tool.

Opdracht 4

Werk in dezelfde viertallen als bij opdracht 3. Jullie gaan jullie ideeën indelen in Now-, How- en Wow-ideeën.

1 Jullie hebben bedacht wat de app die verliefdheid kan meten, allemaal moet kunnen. Verdeel al deze ideeën in Now-, How- en Wow-ideeën.
2 Jullie hebben bedacht hoe de app die verliefdheid kan meten, eruit moet zien. Sorteer al deze ideeën in Now-, How- en Wow-ideeën.
3 Kijk nog eens goed naar alle Now- en Wow-ideeën. Kunnen jullie hiermee de app gaan maken? Of komen jullie nog op nieuwe ideeën? Zo ja, noteer ze.

Ik kan/weet

- online brainstormen.
- het Now-How-Wow-model gebruiken.

§ 4 Een prototype ontwerpen

Je leert
- een prototype ontwerpen aan de hand van een projectsjabloon.

Je hebt afgerond
- Media § 1 tot en met 3

Theorie

video-uitleg

Een prototype ontwerpen

Als je een nieuw product wilt maken, bijvoorbeeld een nieuwe auto, dan is het handig om eerst een proefmodel, een **prototype**, te maken. Zo kun je snel en goedkoop je idee testen en vaststellen wat werkt en wat niet. Tesla bijvoorbeeld maakt het ontwerp van een nieuwe auto eerst van klei. Zo wordt duidelijk hoe de auto eruit gaat zien en kan het ontwerp nog makkelijk en goedkoop worden veranderd, voordat de auto's echt worden gemaakt.

Een prototype van een app noem je ook wel een **mock-up**. Een mock-up is eigenlijk een voorbeeldscherm van de app. In het voorbeeldscherm (of de voorbeeldschermen) laat je zien hoe de app eruit gaat zien en wat de app straks allemaal kan.
Om zeker te weten dat je bij het maken van de mock-up niks vergeet, kun je een **projectsjabloon** invullen. Dat is een invulvragenlijst die je steeds weer kunt gebruiken bij projecten die op elkaar lijken.
Ook is het belangrijk om de **doelgroep** (de mensen voor wie iets bedoeld is) goed in gedachten te houden. De doelgroep bepaalt immers hoe je app eruit moet zien, wat hij moet kunnen en waar en hoe je reclame gaat maken voor de app.

Opdracht
1

Een prototype kan van alles zijn, als het maar een duidelijk beeld geeft van het idee of het product.

1 Maak de juiste combinaties van ontwerp en prototype. Kies uit:

Ontwerp:	Prototype:
andere manier rapportgesprek	kartonnen model
nieuw formaat melkpak	schets of tekening
nieuwe website	stripverhaal

2 Maak de juiste combinaties van doelgroep en medium. Kies uit:

Doelgroep:	Medium:
alle volwassenen	Facebook
jongeren tot 12 jaar	Instagram
jongeren tussen de 16 en 25 jaar	LinkedIn
politiek geïnteresseerden	TikTok
werkende volwassenen	Twitter

3 Als TikTok ook volwassenen zou willen bereiken, wat zou TikTok dan moeten veranderen?

Opdracht
2

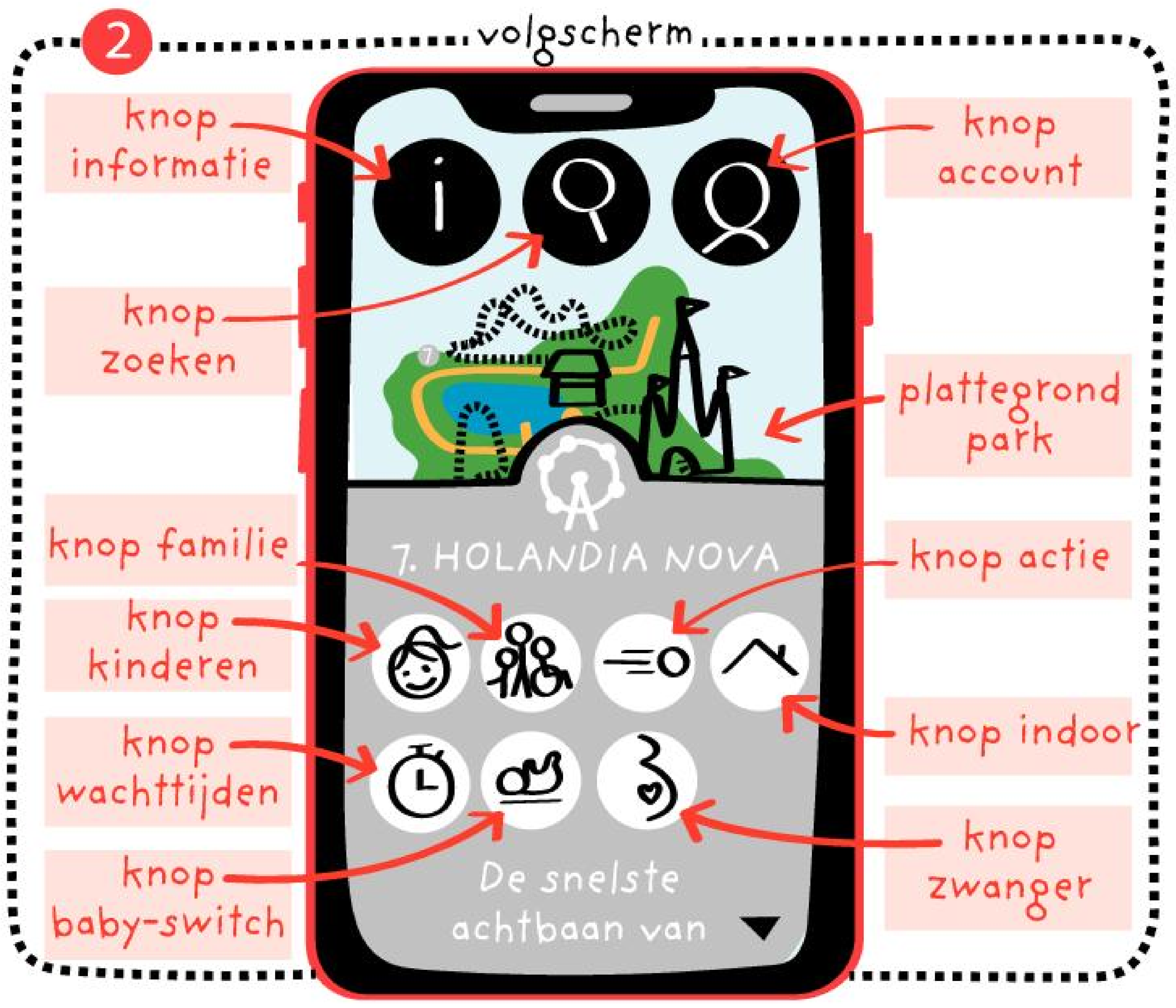
Bekijk afbeelding 1 en 2, schetsen voor een prototype.

1 Voor welk product wordt hier een prototype gemaakt? Leg je antwoord uit.
2 Download het projectsjabloon Mock-up. Gebruik de afbeeldingen en bedenk antwoorden op de vragen in onderdeel A.
3 Op welke knop in het startscherm moet je drukken om op het volgscherm te komen?
4 Hoeveel volgschermen moeten er in totaal direct na het startscherm komen?
5 Bedenk welke informatie je te zien kunt krijgen als je op de knop 'informatie over deze app' klikt.
6 Bekijk onderdeel D van het projectsjabloon Mock-up. Welke persoonsgegevens slaat deze app in ieder geval op?
7 Wat zou jij veranderen om de app geschikt te maken voor de doelgroep 'jongeren'?
8 Wat zou jij veranderen om de app geschikt te maken voor de doelgroep '60+'ers'?

Begrippen

Startscherm eerste scherm dat je ziet als je een app of site opent
Volgscherm scherm dat na het startscherm komt; je komt op het volgscherm door op iets in het startscherm te klikken

Opdracht
3

Werk in dezelfde viertallen als bij § 3. Jullie gaan het projectsjabloon Mock-up invullen voor de app die verliefdheid meet. Gebruik bij de opdrachten steeds jullie antwoorden van § 3, opdracht 4, vraag 3.

1 Vul onderdeel A van het projectsjabloon in.
2 Kijk op een telefoon hoe een app eruitziet en wat voor schermen er worden gebruikt. Bedenk welke schermen jullie app moet krijgen en vul onderdeel B in.
3 Kijk op een telefoon hoe logo's en knoppen van apps eruitzien en welke kleuren en lettertypes er gebruikt worden. Bedenk hoe jullie app eruit moet gaan zien en vul onderdeel C in.
4 Kijk op een telefoon hoe de privacyinstellingen van apps eruitzien. Vul onderdeel D in.
5 Bedenk minstens twee manieren waarop jullie de privacy van gebruikers van de app kunnen beschermen.

Opdracht
4

Werk in dezelfde viertallen als bij opdracht 3. Jullie gaan nu een mock-up van jullie app maken. Je hebt nodig: (gekleurd) papier, lijm, schaar, stiften/potloden en eventueel een printer. Maak de mock-up door het startscherm en de volgschermen te tekenen (en/of te printen). Gebruik het ingevulde projectsjabloon Mock-up om zeker te weten dat je niets vergeet.

Ik kan/weet
- een prototype ontwerpen aan de hand van een projectsjabloon.

§ 5 Pitchen

Je leert
- een pitch houden en bronvermelding te gebruiken.

Je hebt afgerond
- Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten
- Media § 1 tot en met 4
- Thema A Mens en dier § 7 Activerend presenteren
- Thema C On/Off § 6 Pakkende inleiding

Theorie

video-uitleg

Pitch

Een **pitch** is een heel korte presentatie, soms zelfs van maar één minuut, en heeft als doel het publiek over te halen iets te doen (activeren), bijvoorbeeld een product kopen.
Om je pitch te ondersteunen, kun je hulpmiddelen gebruiken, zoals een **digitale poster** of een **powerpointpresentatie**. Op internet vind je gratis hulpmiddelen, zoals canva.com en postermaker.nl. Je kunt ook pagina's maken in PowerPoint, of een poster ontwerpen met Paint.

Zo houd je een goede pitch
1. Begin met een **pakkende opening**. Stel bijvoorbeeld een vraag, of vertel over een bijzondere situatie die het publiek herkent. Ondersteun je verhaal met **beeld**: laat bij deze én elke volgende stap een plaatje zien, zodat meteen duidelijk wordt wat je bedoelt.
2. Maak precies duidelijk wat het **probleem** is. Je mag daarbij best overdrijven.
3. Geef een **oplossing** voor het probleem. Gebruik je eigen woorden.
4. Leg goed uit waarom jouw oplossing de beste is. Toon ook aan dat jij het probleem beter kunt oplossen dan anderen. Kom dus met **bewijzen**.
5. Maak duidelijk wat je van de luisteraars wilt. Moeten ze je bellen, mailen, of kunnen ze meteen iets kopen? Je vertelt dus welke **actie** je verwacht.

Voor een presentatie kies je betrouwbare bronnen, zodat je verhaal geloofwaardig wordt (→ § 2). Gebruik je informatie als bijvoorbeeld een tabel uit een onderzoek of een tekst(gedeelte) op je poster of in je powerpointpresentatie, geef dan aan waar die informatie vandaan komt. Dat noemen we **bronvermelding** (→ *Handig!: Stappenplan documenteren*). Teksten mag je niet zomaar overnemen: daar rust **auteursrecht** op, in het Engels **copyright**. Als je een tekst overneemt en publiceert, waarbij je doet alsof je die zelf hebt bedacht, pleeg je **plagiaat**.

Opdracht
1

Werk in dezelfde viertallen als in § 3 en 4.
In de vorige paragraaf hebben jullie met een groepje een mock-up gemaakt voor een app. Jullie gaan nu een pitch voorbereiden van maximaal drie minuten om je ontwerp te presenteren. Kijk ter inspiratie naar een pitch op YouTube.

1 Bereid jullie pitch voor. Denk aan de vijf stappen waaruit een goede pitch bestaat. Jullie moeten bewijzen dat jullie mock-up de beste is.
2 Ondersteun jullie pitch met beeldmateriaal. Ontwerp voor elke stap een digitale poster. De plaatjes moeten – met heel weinig tekst – in één keer duidelijk zijn.
3 Verdeel de spreektijd over alle groepsleden, zodat iedereen even aan het woord komt.

Opdracht
2

Alle groepjes houden hun pitch voor de klas.
Kijk en luister actief naar de andere groepjes. Let goed op *wat* je klasgenoten zeggen (de inhoud: wat vind je van de mock-up?) en op *hoe* ze dat zeggen (de presentatie: wat vind je van de pitch?). Vul voor elk groepje een feedbackformulier in.

Opdracht
3

Na jullie pitch krijgen jullie feedback van klasgenoten.

1 Neem de feedback in ontvangst en neem deze goed door. Als jullie iets niet begrijpen, vraag dan om uitleg.
2 Maak een overzicht van de belangrijkste feedback.
- Wat kunnen jullie verbeteren aan de mock-up?
- Hoe kan jullie presentatie worden verbeterd?

Bewaar dit overzicht goed. Jullie hebben het nodig in § 6.

Ik kan/weet

- samen met een klasgenoot een pitch houden door gebruik te maken van digitale hulpmiddelen zoals PowerPoint of een online poster.
- tijdens een presentatie aangeven waar informatie vandaan komt.

§ 6 Eindpresentatie

Je leert	• een mock-up evalueren en onder de aandacht brengen via digitale media en het ontwerpproces evalueren.
Je hebt afgerond	• Media § 1 tot en met 5

Theorie

video-uitleg

Mediakennis

Hashtag
Een hashtag is het #-teken waar je een woord achter kunt zetten, zodat een bericht sneller terug te vinden is op sociale media.

Influencermarketing
Influencermarketing is een manier om je product te verkopen via personen (influencers) die online veel volgers hebben die ze kunnen beïnvloeden.

Reclamecampagne
Een reclamecampagne wordt gevoerd om via diverse media bij een bepaalde doelgroep bekendheid te geven aan een product.

Viraal
Een bericht, filmpje of reclamecampagne gaat viraal als het op internet door heel veel mensen wordt gedeeld.

Opdracht
1

Werk in dezelfde viertallen als in § 3, 4 en 5.

1. Onderzoek met behulp van digitale media wat de doelgroep (→ § 4) van jullie app vindt. Dat kan bijvoorbeeld via een post op Instagram. Je kunt ook via e-mail een vragenlijst versturen met maximaal vijf vragen.
2. Gebruik de feedback van de doelgroep en die van je klasgenoten uit § 5 en verbeter de mock-up tot een eindproduct.

Opdracht
2

Stel je voor dat jullie app klaar is om te delen met het grote publiek. Dat kan bijvoorbeeld via een reclamecampagne.

1. Kijk op YouTube naar een reclamecampagne die viraal is gegaan. Kies uit:
   - GoPro: kattenfilmpje
   - Coca-Cola: ramadan
   - Centraal Beheer Achmea: prinsessen vieren Koningsdag

   Jullie mogen ook zelf een geschikte reclamecampagne zoeken die viraal ging.
2. Bespreek met elkaar waarom deze reclamecampagne viraal ging. Noteer drie redenen.

Opdracht
3

Een andere manier om jullie app te promoten, is influencermarketing.

1. Noteer de namen van drie bekende influencers die op sociale media actief zijn.
2. Download het schema bij deze opdracht en vul het in.
3. Hebben jullie weleens wat gekocht omdat een influencer reclame maakte voor dat product? Leg elkaar uit waarom je je door die influencer hebt laten overhalen.
4. Welke influencer zouden jullie kiezen om reclame te laten maken voor jullie app? Leg uit.

Opdracht
4

Een derde manier om jullie app bij de doelgroep bekend te maken, is de app delen via sociale media. Dat gaan jullie doen.

1. Kijk ter inspiratie naar een productpresentatie op YouTube, bijvoorbeeld de productpresentatie van het Richtingenspel.
2. Kies om de app bekend te maken een sociaal platform dat goed past bij jullie doelgroep. Denk aan Twitter, Instagram, Facebook, YouTube of TikTok. Leg uit waarom het gekozen platform goed past bij jullie doelgroep.
3. Maak een post om jullie app te delen. Deze post moet geschikt zijn voor jullie doelgroep en voor het gekozen sociale platform. Let op het maximale aantal tekens, welke hashtags enzovoort.
4. Bespreek of jullie een foto of een filmpje bij de post plaatsen. Leg uit waarom wel of niet.
5. Omschrijf aan welke eisen de foto of het filmpje op het sociale platform moet voldoen.
6. Plaats je socialemediapost.

Opdracht
5

Jullie hebben in deze cursus samen een app ontworpen. Die hebben jullie eerst in een pitch aan de klas gepresenteerd. Vervolgens hebben jullie onderzocht wat de doelgroep van deze app vindt. Wat je gemaakt hebt (de mock-up / de app), is het product; hoe je het hebt aangepakt (bijvoorbeeld de taakverdeling en de samenwerking), is het proces.

1. Neem het schema over en vul het in.

		product	**proces**
☺	Ik ben tevreden over:	• •	• •
☹	Ik ben niet tevreden over:	• •	• •

2. Wat denk je in de toekomst nog te gebruiken uit de cursus *Media*? Leg uit.

Ik kan/weet

- een mock-up evalueren via digitale media.
- via een van de sociale media de app onder de aandacht brengen en in deze boodschap doel- en publieksgericht keuzes maken.
- kritisch terugkijken op een product dat ik gemaakt heb en op de manier waarop het tot stand is gekomen (proces) en aangeven waar het de volgende keer beter kan.

FICTIE

Cursus 3

§1 Fictie en non-fictie

Je leert
- over fictie en non-fictie.
- over realistische boeken.

Je hebt afgerond
- Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten

Theorie

video-uitleg

Fictie

In de cursus *Meer dan lezen* van dit boek leer je over met **non-fictie**. Dat zijn teksten waarin niets is verzonnen en de schrijver je bijvoorbeeld informatie geeft over een bepaald onderwerp, je probeert te overtuigen van zijn mening of je wil uitleggen hoe je iets moet doen.
In deze cursus maak je kennis met **fictie**. Dat zijn verhalen die de schrijver heeft verzonnen. Het doel van fictie is **amuseren** – de schrijver wil dat jij zijn verhaal met plezier leest, bijvoorbeeld omdat je het spannend, zielig of aangrijpend vindt. Daardoor kun je bijvoorbeeld even helemaal wegdromen bij een verhaal, aan het denken worden gezet of je voorstellen hoe het is om iemand anders te zijn.

Als je in een verhaal leest over gebeurtenissen die in het echt helemaal niet kunnen plaatsvinden, heb je te maken met een **fantasieverhaal**, zoals *Harry Potter*. Maar de meeste verhalen zijn **realistisch**. De gebeurtenissen in die verhalen zouden dus echt kunnen plaatsvinden.

Opdracht 1

Lees tekst 1. Het is een blog van de schrijver Rob Ruggenberg over zijn verblijf in Salee, waar hij aan *Piratenzoon* schreef.

1 Noteer de naam van de ik-persoon.
2 Vul in: De hoofdpersoon van *Piratenzoon* is ...(**1**).... Zijn vader heet ...(**2**).... Zijn moeder is ...(**3**).... De hoofdpersoon woont met zijn ouders in ...(**4**)....
3 'Dus moet ik hier zijn, en rondlopen, en naar mensen kijken en de wind proeven.' Waarom is dat belangrijk voor de schrijver?
4 Wat zijn Barbarijse piraten?
A Marokkaanse piraten
B Nederlandse piraten
C Spaanse piraten
5 Is tekst 1 fictie of non-fictie? Leg je antwoord uit.

Tekst 1

Rob Ruggenberg blogt over boeken

Een oceaan van zand – weer eens wat anders. Hier, in Noord-Afrika, tussen gele zandwoestijnen, oases en kamelen, speelt een deel van mijn nieuwe boek zich af. Dus moet ik hier zijn, en rondlopen, en naar mensen kijken en de wind proeven. Het scherpe zand striemt mijn gezicht, het knarst tussen mijn tanden.

... op de oude muren van Salee kijk je uit over de oceaan...

Dagen later peuter ik nog steeds zandkorrels uit mijn oren en uit mijn neusgaten. Ik ben blij dat mijn hoofdpersoon naar zee gaat, en ik hem achterna kan. Ik verhuis naar de kust, naar de frisse zeewind.

Daar ligt Salee, aan de Atlantische Oceaan. Een havenstad, eeuwenlang het beruchtste roversnest van Marokko. Van hieruit ondernamen de Barbarijse piraten hun strooptochten, tot in Engeland en IJsland toe. Geen dorp, geen schip was veilig voor hen.

De Marokkaanse jongens die nu hier rondlopen – *niemand* heeft blauwe ogen of blond haar. Toch zou het kunnen. Want in de 17de eeuw was Salee een tijdlang in Nederlandse handen. Nederlandse zeerovers maakten hier de dienst uit, en riepen zelfs de Republiek van Salee uit.

Piratenzoon
In het nieuwe boek dat ik hier schrijf – *Piratenzoon* – komt mijn hoofdpersoon uit Salee. Zijn vader is Murat Raïs de Oudere, een piraat, en zijn moeder is een Nederlandse slavin.

Ook dat laatste is niet verzonnen. De Barbarijse piraten hadden duizenden slaven en slavinnen, die ze alleen lieten gaan als hun families losgeld betaalden.

Alles is nu anders. Salee is nu een miljoenenstad, stinkend, vies en lelijk. Alleen de zware stadsmuren, de oude moskee en een stadspoort herinneren aan het verleden.

Ook de slechte reputatie is gebleven: nog altijd heeft Salee de naam de misdadigste stad van Marokko te zijn. Hier logeren? Misschien kun je toch beter in de woestijn zitten.

Naar: ruggenberg.nl

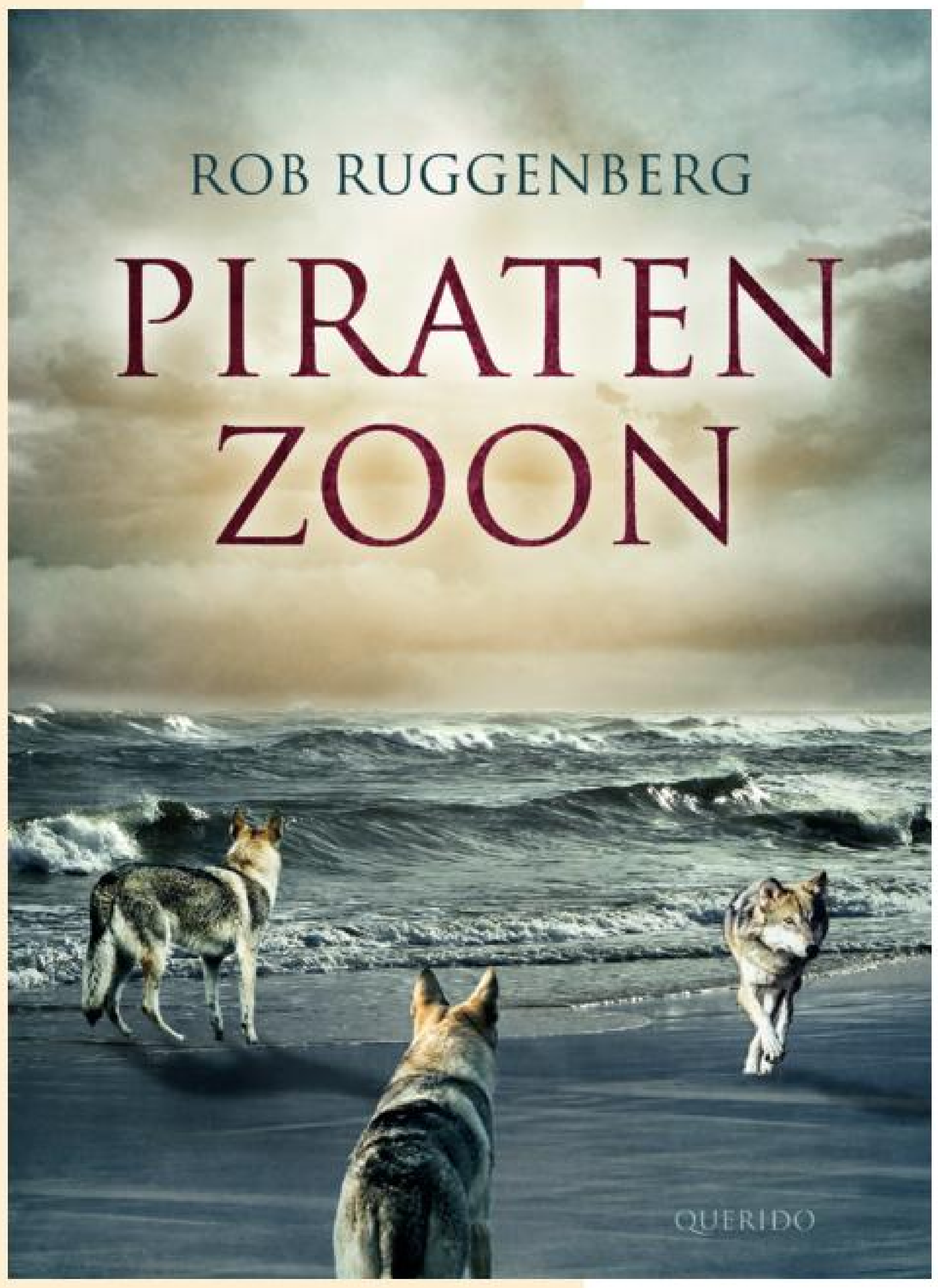
Opdracht
2

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Piratenzoon* van Rob Ruggenberg.

1 Waarom heeft Ghalib een hekel aan Zain, denk je?
2 Welke personages komen zowel voor in tekst 1 als in tekst 2?
3 '(...) hij had niets aan ze!' Welk probleem heeft Zain met zijn vader? En met zijn moeder?
4 Wat doet Zain om erbij te horen in Salee?
5 Lukt hem dat ook? Leg je antwoord uit.
6 Moerad Raïs wil trots zijn op Zain. Denk je dat hij dat ook is? Leg je antwoord uit.
7 Vind je *Piratenzoon* een realistisch verhaal? Leg je antwoord uit.

Tekst 2

Piratenzoon

Het is 1602. De toekomst van de 12-jarige Zain ziet er rooskleurig uit. Hij is als beste leerling van de Koranschool afgestudeerd. Het was een feestelijke dag, maar nu heeft Zain gevochten met Ghalib, de zoon van de gouverneur van Salee.

Een uur later zat Zain in zijn eentje op de rode zandstenen muur die Salee omringde. Zijn knieën waren geschaafd, zijn oog deed zeer en nog steeds bonsde zijn hart. Waarom Ghalib zo'n hekel aan hem had wist hij eigenlijk niet. Dat was altijd zo geweest. En hij had een hekel aan Ghalib – zo was het nu eenmaal.
Zain zat vaak op deze brede muur, met de zon warm op zijn rug en met de koele zeewind in zijn gezicht. Hij keek uit over de oceaan. Daar ergens zwierf zijn vader rond, op zoek naar buit. Als zijn vader er vandaag was geweest, had Ghalib hem nooit durven aanvallen. Dan was dit voor Zain een dag van triomf geworden, en niet een van vernedering en pijn. Die ene klap die hij terug had kunnen geven maakte weinig goed. Integendeel, Ghalib zou hem nu vast nog meer last gaan bezorgen.
Hij dacht aan zijn ouders – hij had niets aan ze! Een vader die piraat was en altijd op zee rondvoer, en een moeder die stiekem christen was. Ze deed wel alsof ze islamiet was geworden, maar Zain zag soms hoe ze stilletjes tot haar christelijke god bad.
Bij het lezen van zijn Koran was hij tientallen teksten tegengekomen die aantoonden hoe slecht en verdorven zijn moeder daardoor was. Hij had haar gewaarschuwd, steeds opnieuw, maar dat had ze weggewuifd. 'Bemoei je met je eigen zaken.'
Maar dit wáren zijn zaken! Ghalib en de anderen hadden hem er vaak genoeg om uitgelachen en bespot. Zijn moeder was niks meer dan een christelijke slavin – dat wist hijzelf ook wel. Van Allah mocht het niet, maar soms wilde hij dat hij een andere moeder had.
Daarom was hij ook gestopt met de Nederlandse lessen die ze hem gaf. Wat kon hem die kikkertaal schelen, of dat koude rotland waar ze vandaan kwam? Hij wilde zijn als de anderen, gewoon van hier, en overtuigd moslim. Daarom had hij de Koran zo ijverig gelezen, van het eerste tot het laatste vers.
Hij staarde naar de horizon, waar in de verte de mast van een schip te zien was. Zoals altijd als hij een schip zag dacht hij aan zijn vader, en hoopte hij dat zijn vader eindelijk weer eens thuiskwam. Maar de man kwam maar zelden langs, en nooit langer dan een paar weken. Als hij zijn buit had verkocht vertrok hij weer snel voor een nieuwe rooftocht.
Moerad Raïs was een van de weinige Barbarijse zeerovers die de Middellandse Zee durfden te verlaten. Dan zeilde zijn vader door de Straat van Gibraltar de brede oceaan op, waar de grote Europese koopvaardijschepen voeren, op weg naar Oost- of West-Indië: Spaanse galjoenen, Portugese karvelen, Engelse en Nederlandse fluitschepen, allemaal boordevol kostbaarheden – letterlijk voor het grijpen.
Tegen de grote zeekastelen met hun tientallen kanonnen kon zijn vader niet op, maar af en toe zat er een kleiner schip tussen, onbeschermd, met weinig bewapening. Ook die brachten goed geld op, maar het meeste verdiende zijn vader aan zijn gevangenen. Aan boord van de schepen die hij buitmaakte sloeg

hij iedereen in de boeien, zeelieden en passagiers, ook de vrouwen en kinderen als die er waren. Terug in Salee verkocht hij ze als slaven, of hij sloot ze op in de matamores, in afwachting van het losgeld dat hun familie moest betalen. Maar voor zijn moeder werd nooit betaald. Ze kwam vast uit een slechte familie – voor haar hadden die vrekkige christenhonden uit Nederland geen *dirham* overgehad. Twee jaar lang had ze opgesloten gezeten, en ten slotte had zijn vader de jonge vrouw zelf maar als slavin genomen. Al kort daarna bleek ze zwanger te zijn. Van Zain.

Terwijl andere kinderen in Salee werden grootgebracht met mooie sprookjes over Aladin en Sindbad en Sheherazade en vliegende tapijten, kreeg Zain van zijn moeder verhalen te horen over groene weiden, en koeien, en molens, en over ijs en sneeuw en schaatsen en andere saaie zaken die hij niet kende en die hem niet interesseerden. Het enige dat hij had onthouden was dat de kille noordenwind in de winter dus uit het land van zijn moeder kwam. Bah!

Aan dat moedergedoe zou nu wel snel een einde komen. Hij was te oud om bij haar in de harem te wonen. Zijn vader had twee jaar geleden al gezegd dat hij weg moest bij de vrouwen. Zain hoopte maar dat hij niet naar zee hoefde en in Salee kon blijven. Binnen de stille muren van de Koranschool voelde hij zich op zijn gemak, en veilig.

Eén keer had zijn vader hem mee naar zee genomen. 'Je bent mijn oudste zoon en ik wil trots op je zijn,' had Moerad Raïs gezegd. Maar het leven aan boord was Zain slecht bevallen. De piraten waren ruw geweest en ze hadden rare manieren, het eten smaakte hem niet en er was niet eens een plaats waar hij vijf keer per dag rustig kon bidden. Hij was blij geweest toen ze terug waren en hij weer naar school kon.

Zain trok zijn benen op en bestudeerde zijn ontvelde knie. Toen pas zag hij de lange schaduw naast hem op de muur. Hij keek om.

Ghalib stond achter hem.

Rob Ruggenberg, Piratenzoon (niveau 2). Uitgeverij Em. Querido, Amsterdam 2017

Opdracht
3

Lees tekst 3. Deze informatie over Barbarijse piraten heeft Rob Ruggenberg op zijn website over *Piratenzoon* geplaatst.

1. Bevat deze tekst informatie die nieuw voor jou is? Leg uit.
2. Waarom heeft Ruggenberg deze tekst op zijn site geplaatst, denk je?
3. In zowel tekst 2 als tekst 3 komen de Barbarijse piraten voor. Welke tekst lees je het liefst? Waarom?

Tekst 3

De Barbarijse zeerovers

In Europa hadden met name de Barbarijse zeerovers (van wie Moerad Raïs, de vader van Zain er een was) een bijzonder slechte naam. Barbarije was de naam die de Europeanen gaven aan de hele noordkust van Afrika. Bemanningen en passagiers van de veroverde schepen werden als slaven aan land gebracht en verhandeld. Ook ondernamen de Barbarijse piraten strooptochten op de kusten van christelijke gebieden. Hele dorpen, gelegen van Sicilië tot Zuid-Engeland, en zelfs op IJsland en in Amerika, zijn vanaf de 16e tot de 19e eeuw gevangengenomen en naar Noord-Afrika gebracht.

Nederlandse scheepsjongen wordt verkocht door Barbarijse piraten.

De slavenmarkten daar waren berucht, van Salee tot Algiers en Istanboel (Constantinopel) toe.

Losgeld
De slaven waren niet alleen goedkope werkkrachten (zij zwoegden vaak op Barbarijse galeien), maar zij leverden ook geld op doordat er losgeld bedongen werd voor hun vrijlating. De westerse mogendheden gingen daar vaak op in, vooral als de slaven behoorden tot de beter gesitueerden.

Voor de jonge Verenigde Staten van Amerika waren de aanvallen door de Barbarijse zeerovers op Amerikaanse schepen de reden voor de oprichting van hun marine in 1794.

Naar: piratenzoon.nl

Opdracht
4

Lees tekst 4. Hier lees je hoe *Piratenzoon* verdergaat.

1 Kapitein Cemal, Ibrahim en Zain reageren verschillend op de aanval van de Spanjaarden. Maak de juiste combinaties.

Cemal	wil zich schikken naar de wil van Allah
Ibrahim	wil een gevecht vermijden
Zain	wil vechten

2 Wie vind je het verstandigst? Waarom?
3 Waarom vraagt meneer Cemal de jongens om te liegen?
4 Leg uit dat de Spanjaarden hetzelfde doen als Moerad Raïs in tekst 1.
5 Om welke reden(en) zou jij *Piratenzoon* willen lezen? Je mag meerdere antwoorden kiezen.
A Het verhaal is gebaseerd op feiten, waardoor je er veel van kunt leren.
B Het verhaal lijkt me spannender dan een non-fictieverhaal over dezelfde gebeurtenis.
C Ik vind Rob Ruggenberg een goede schrijver.
D Ik wil weten hoe het verdergaat met Zain.
E Zain is van mijn leeftijd, waardoor ik me makkelijk in hem kan verplaatsen.

Tekst 4

Piratenzoon

Zain is met een aantal andere jongens vanuit Salee op weg naar de paleisschool in Turkije. Meneer Cemal is de Turkse kapitein van het schip waarop hij meevaart. De bemanning bestaat uit gevangenen.

Het was nog ver, maar dat was land, daar lagen heuvels. Dat was Spanje.
Enkele tellen later: een felle lichtflits.
Boem!
Vlak voor de boeg van het schip spatte het water op.
Boem!
Toen Zain achter zich keek zag hij het silhouet van een groot zeilschip, dat recht op hen afvoer. Het schip was zeker drie keer zo hoog als het hunne en ook drie keer zo lang. De zeilen waren donker, misschien wel zwart, maar toen hij nog een keer keek scheen het maanlicht op een groot, schuin rood kruis waarmee het grootzeil was versierd. Het gehate teken van de christenen!
'Spanjaarden! Draaien!' schreeuwde kapitein Cemal.
Overal aan dek werden bevelen gesnauwd, maar de bemanning luisterde niet of slecht. Ze begrepen de orders niet – of ze deden alsof ze ze niet begrepen. Het werd een chaos met vloekende en schreeuwende mannen en het knallen van zwepen. Masten kraakten, zeilen zwiepten heen en weer, en het gevolg was dat het schip vrijwel tot stilstand kwam.

Terwijl de jongens zich vasthielden aan de reling en met grote ogen staarden naar het tumult om hen heen, kwam het Spaanse schip met het rode kruis snel dichterbij.
Boem!
Woedend stampte meneer Cemal op het dek heen en weer. 'Als jullie niet onmiddellijk doen wat ik zeg steek ik het schip in brand,' schreeuwde hij tegen zijn bemanning. 'Dan gaan we allemaal brandend naar de hel.'
Dat hielp. Nog geen tien tellen later was de orde hersteld en draaide het zeilschip om zijn as. Schuin tegen de wind in zetten ze koers naar het noorden. Zelfs in de duisternis was te zien hoe de afstand tussen het schip en de Spanjaarden groter werd.
Zain slaakte een zucht van verlichting.
'Pas op! Recht vooruit!' schreeuwde de uitkijk op de boeg.
Twee grote schepen zeilden recht op hen af. Toen Zain omkeek zag hij hoe daar het zeilschip met het rode kruis een wijde bocht maakte, en daarmee hun terugweg afsneed. Ze zaten in de val. Ze konden geen kant meer op.

'Luister, jongens,' riep kapitein Cemal. Zijn snor hing omlaag, hij krabbelde met zijn vingers door zijn haar, en hij keek alsof het zíjn schuld was dat zijn passagiers nu in handen vielen van de Spanjaarden.
'Eén schip hadden we aangekund. Drie niet,' zei hij. 'Vechten heeft geen zin. Met al die kanonnen blazen ze ons zo het water uit. We laten ons gevangennemen. Maar…'
'Ik wil vechten,' riep Ibrahim. Hij tilde zijn hemd op. Daaronder glinsterde een mes.
'Dat begrijp ik,' zei de kapitein. 'Dat zou ik ook doen als we een kans hadden om het er levend van af te brengen. Maar die kans is er niet. Dus gooi dat mes weg en houd je kalm. Des te eerder ben je weer vrij.'
Zo snel gaf Ibrahim zich niet gewonnen. 'Kunnen we niet vluchten?'
'Wat wil je? Zwemmen? Naar Tanger? Ga je gang,' zei de kapitein. 'Als je de stroming overleeft zijn er altijd nog de haaien.'
'Wat gaan de Spanjaarden met ons doen?' vroeg Zain.
'Ze zetten ons gevangen – moge Allah hen zo lang pijnigen dat ze naar de hel verlangen. Maar let op: vertel ze niet wie je bent. Zeg niet dat jullie op weg waren naar de paleisschool. Anders schiet de prijs om jullie vrij te kopen omhoog. Zeg dat jullie gewone matrozen zijn. Ik ben een onschuldige handelaar die op weg was naar Tanger om tapijten te kopen.'
'Dus we moeten ons gewoon laten opsluiten? Door ongelovigen? Nooit!' zei Ibrahim.
'Allah zal je beschermen. Allah leidt het ongelovige volk niet,' zei Zain. Ibrahim keek Zain minachtend aan. 'Handig hoor, altijd een Korantekst bij de hand.'
De Spaanse schepen waren nu zo dichtbij dat je aan boord soldaten kon zien staan. Het maanlicht scheen op de geweren die ze op het Turkse schip gericht hielden.
'Wij zijn onschuldige handelaren en zeelieden,' riep kapitein Cemal. 'Doe ons geen kwaad. We geven ons over.'
Hij was bijna onverstaanbaar. Achter hem juichten de blanke bemanningsleden van blijdschap.

Rob Ruggenberg, Piratenzoon (niveau 2). Uitgeverij Em. Querido, Amsterdam 2017

Opdracht
5

Lees tekst 5. Het is een fragment uit een interview met Rob Ruggenberg.

1. Rob Ruggenberg was ook journalist. Wat is het verschil tussen een journalist en een schrijver?
2. Schrijft Ruggenberg over vroeger, over nu of over beide? Leg je antwoord uit.
3. Leg uit dat Ruggenberg meerdere bedoelingen had met het schrijven van *Piratenzoon*.

Tekst 5

Overeind blijven in tijden van oorlog

Het is een vraag die altijd bij jouw boeken wordt gesteld: is ook dit verhaal waargebeurd?
Voor een belangrijk deel wel.

Welk deel is waar? Heeft Zain bestaan?
Alle belangrijke gebeurtenissen in het boek zijn echt gebeurd. En er waren beslist jongens als Zain, maar die hebben vast niet zo geheten. Die namen heb ík hun gegeven.

Waarom heb je dit boek geschreven?
In Nederland zijn wij vergeten wat er toen in Zeeland gebeurde. Maar het heeft grote betekenis gehad voor onze relaties met bijvoorbeeld Turkije en met Marokko. Omdat prins Maurits alle Moorse galeislaven die hij bevrijdde de keuze gaf om naar huis terug te keren, kreeg Nederland in die landen veel goodwill. Nederland was nog een jong land en we konden alle vrienden gebruiken die we konden vinden.
Als gevolg hiervan werden bijvoorbeeld al snel ambassadeurs uitgewisseld. Die konden de problemen die er waren uit de weg ruimen. Turkije en Marokko hielpen ons bij onze oorlog tegen Spanje – dat was toen onze gezamenlijke vijand.

Zain maakt verschrikkelijke dingen mee.
Dat is waar. Als journalist heb ik op veel plaatsen in de wereld kinderen en jongeren gezien die tijdens oorlogen knel kwamen te zitten tussen legers en strijdgroepen – en religies. Dat is, vrees ik, van alle tijden. Die jongeren kunnen vaak alleen overeind blijven door vriendschap. Samen heb je meer kans om te overleven dan in je eentje. Dáár schrijf ik dus over. Wat nu nog in veel landen gebeurt, is soms zo erg dat ik er niet over kán schrijven. Maar door een vergelijkbaar verhaal eeuwen terug in de tijd te plaatsen, lukt het me wel.

Pff. Heftig.
Ja, in recensies van mijn vorige boeken werd soms gezegd dat mijn verhalen niet bestemd zijn voor watjes. Dat geldt ook voor *Piratenzoon*. Ik wil over echte dingen schrijven, over de realiteit, over wat écht is gebeurd. Ik hou niet van sprookjes.

Naar: piratenzoon.nl

Leestips

Ik kan/weet
- het verschil tussen fictie en non-fictie uitleggen.
- bepalen in hoeverre personages en gebeurtenissen realistisch zijn. 2F

§ 2 Personages en perspectief

Je leert	• personages beschrijven. • verschillende soorten perspectief herkennen.
Je hebt afgerond	• Fictie § 1 Fictie en non-fictie

Theorie

video-uitleg

Personages en perspectief

Alle personen die een rol spelen in het verhaal zijn **personages**. Het belangrijkste personage, degene over wie het hele verhaal gaat, is de **hoofdpersoon**. Een verhaal kan ook meerdere hoofdpersonen hebben. De overige personages zijn **bijfiguren**.
Van een hoofdpersoon weet je wat hij denkt en voelt. Je zegt dan dat het **perspectief** bij de hoofdpersoon ligt. Je zit als lezer als het ware in zijn hoofd.
Er bestaan verschillende soorten perspectief:
- **ik-perspectief**: het verhaal is in de ik-vorm geschreven;
- **hij/zij-perspectief**: het verhaal is in de hij- of zij-vorm geschreven;
- **wisselend perspectief**: het verhaal is vanuit meerdere perspectieven geschreven. In het ene hoofdstuk ligt het perspectief bijvoorbeeld bij het ene personage en in het andere hoofdstuk bij een ander.

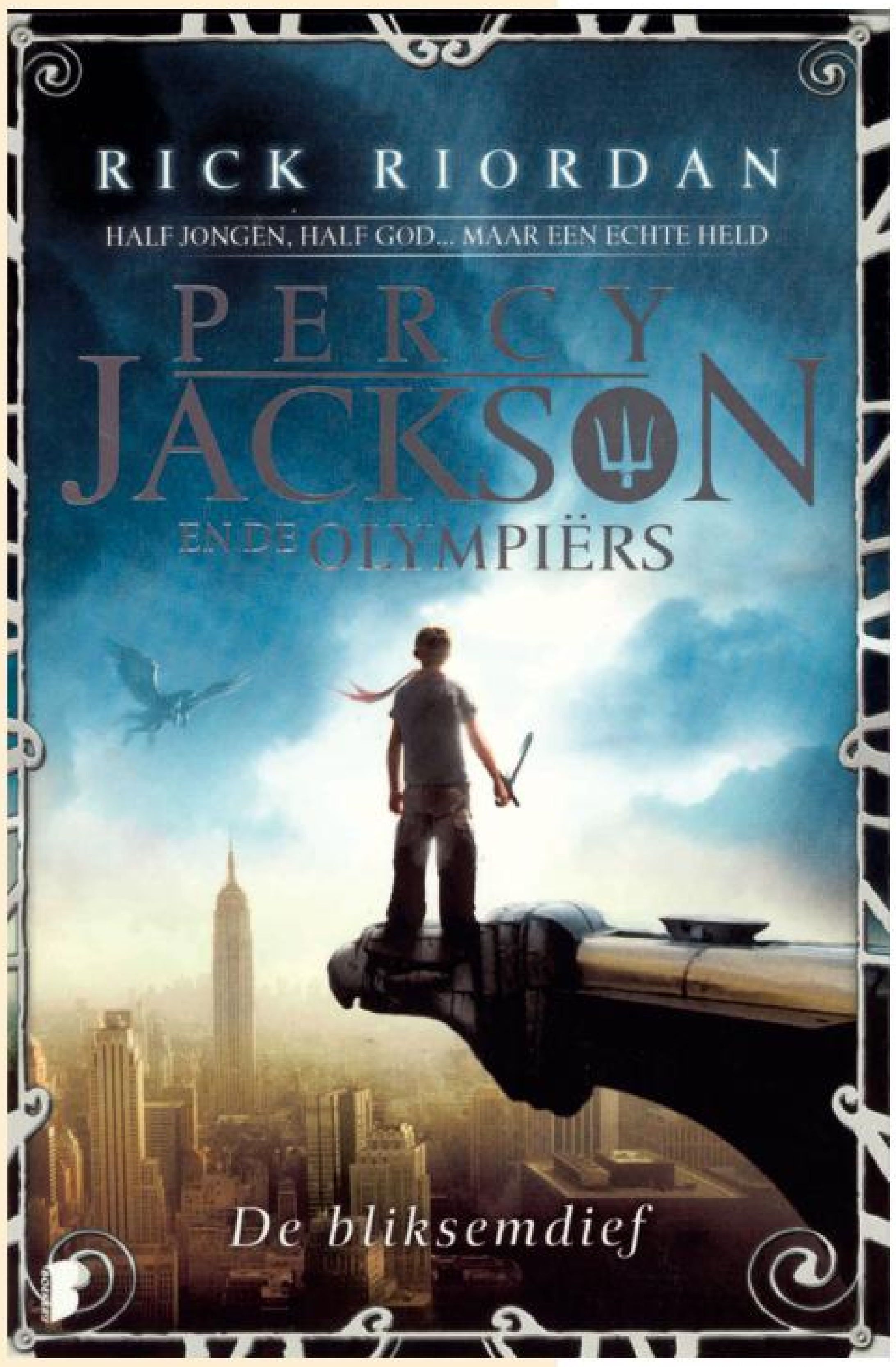
Inleven en meeleven
Personages roepen vaak gevoelens op bij jou als lezer. Je vindt het ene personage bijvoorbeeld irritant en het andere zielig. Dat komt doordat je met hen kunt meeleven (of juist niet) of doordat je je in hen kunt inleven.
Inleven wil zeggen dat je je kunt voorstellen hoe het is om een personage te zijn of om mee te maken wat hij meemaakt.
Meeleven wil zeggen dat je graag wilt dat het goed gaat met een personage. Je hoopt bijvoorbeeld (net als het personage zelf) dat hij beter wordt, dat zijn ouders weer bij elkaar komen of dat hij niet meer wordt gepest.

Opdracht
1

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *De bliksemdief*, deel 1 uit de serie *Percy Jackson en de Olympiërs* van de Amerikaanse schrijver Rick Riordan.
1. Is de ik-persoon ook de hoofdpersoon? Leg je antwoord uit.
2. Waarom is het volgens Percy niet fijn om een halfbloed te zijn?
3. Percy vraagt zich af: ‘Ben ik een probleemkind?’ Wat vind jij? Leg je antwoord uit.
4. ‘Je weet wie de schuld krijgt als er iets gebeurt.’ Wie krijgt de schuld? Hoe weet je dat?
5. Kijk nog eens naar jouw antwoord op vraag 4. Waarom krijgt die persoon de schuld?
6. In wie kun jij je inleven? In Percy, Grover of Nancy? Hoe komt dat?

Tekst 1

De bliksemdief

De oude Grieken noemden hun goden 'Olympiërs'. Deze Olympiërs hadden niet alleen kinderen met elkaar, maar soms ook met gewone stervelingen.

Begrijp me goed, ík heb nooit een halfbloed willen zijn.
Als je dit leest omdat je denkt dat jij er ook een bent, dan geef ik je een goede raad: leg dit boek onmiddellijk weg. Geloof de leugen maar die je vader en je moeder over je geboorte hebben verteld en probeer een gewoon leven te leiden.
Het is gevaarlijk om een halfbloed te zijn. Het is angstaanjagend. Meestal leidt het ertoe dat je onder onaangename omstandigheden een pijnlijke dood sterft.
Als je dit gewoon leest omdat je denkt dat het verzonnen is: prima. Lees vooral door. Ik benijd je dat jij kunt doen alsof het allemaal niet echt is gebeurd.
Maar als je jezelf op deze bladzijden herkent – als je het gevoel hebt dat er vanbinnen een snaar wordt geraakt – stop dan onmiddellijk met lezen. Je zou wel eens een van ons kunnen zijn. En als jij dat eenmaal weet, is het nog maar een kwestie van tijd voordat zíj het ook weten en dan komen ze achter je aan.
Ik heb je gewaarschuwd.

Ik heet Percy Jackson.
Ik ben twaalf jaar. Tot een paar maanden geleden zat ik op Yancy Academy, een internaat voor probleemkinderen in New York.
Ben ik een probleemkind?
Dat kun je wel zeggen.
Om het te bewijzen kan ik elk willekeurig moment van mijn korte ellendige leven als voorbeeld nemen, maar afgelopen mei ging het echt goed fout, toen we met onze klas op excursie gingen naar Manhattan – achtentwintig gestoorde leerlingen en twee leraren in een gele schoolbus op weg naar het Metropolitan Museum of Art om naar oude Griekse en Romeinse troep te kijken.
Ik weet het, het klinkt als een marteling. De meeste excursies op Yancy waren dat ook.
Maar dit uitstapje werd geleid door meneer Brunner, onze leraar klassieke talen, dus had ik goede hoop.
Meneer Brunner was een man van middelbare leeftijd in een elektrische rolstoel. Hij had nog maar een paar haren op zijn hoofd, een viezig baardje en hij droeg een rafelig tweedjasje dat altijd naar koffie rook. Je zou niet zeggen dat hij cool kon zijn, maar hij vertelde verhalen en moppen en liet ons spelletjes doen in de klas. Hij had ook een indrukwekkende verzameling Romeinse wapens en harnassen, dus was hij de enige leraar bij wie ik niet onder de les in slaap viel.
Ik hoopte dat het een leuk uitstapje zou worden. Ik hoopte in ieder geval dat ik nu eens niet in de problemen zou komen.
Man, wat viel dat vies tegen.
Het is namelijk zo dat mij altijd van alles overkomt tijdens een excursie. Bijvoorbeeld toen we op mijn vorige school naar het slagveld van Saratoga gingen en ik dat ongelukje had met een kanon uit de Amerikaanse Revolutie. Ik had heus niet expres op de schoolbus gericht, maar werd natuurlijk toch

van school gestuurd. En op de school daarvoor, toen we een kijkje achter de schermen namen bij de haaien van Marine World en ik, terwijl we over de loopbrug liepen, een verkeerd hendeltje overhaalde en onze klas onbedoeld een duik nam. En de school dáárvoor… Nou ja, je snapt het wel.
Dit uitstapje zou ik me goed gedragen.
Onderweg naar de stad moest ik over mijn kant laten gaan dat Nancy Bobofit, een sproeterige, roodharige kleptomane, voortdurend het achterhoofd van mijn beste vriend Grover bekogelde met stukjes boterham met pindakaas en ketchup. Grover was een makkelijk doelwit. Hij was schriel. Hij huilde wanneer hij gefrustreerd raakte. Hij moest een paar keer zijn blijven zitten, want hij was de enige in onze klas met acne en het eerste pluizige baardhaar op zijn kin. En hij was ook nog eens kreupel. Hij had een briefje waarin stond dat hij de rest van zijn leven was vrijgesteld van gym, omdat hij een of andere spierziekte in zijn benen had. Hij liep raar, alsof elke stap hem pijn deed, maar laat je niet in de luren leggen. Je moest hem zien rennen wanneer er tortilla's op het menu stonden in de kantine.
Hoe dan ook, Nancy Bobofit zat stukjes brood te gooien die in zijn krullende, bruine haar bleven steken en ze wist dat ik niets kon terugdoen, omdat ik al voorwaardelijk had gekregen. De directeur had gedreigd met dood door interne schorsing als er tijdens dit uitstapje iets ergs, gênants, of zelfs maar lichamelijks amusants zou gebeuren.
'Ik maak haar af,' mompelde ik.
Grover probeerde me te kalmeren. 'Het is oké. Ik hou wel van pindakaas.'
Hij ontweek het zoveelste stukje van Nancy's lunch.
'En nu is het genoeg.' Ik wilde overeind komen, maar Grover trok me terug in mijn stoel.
'Je hebt al voorwaardelijk,' herinnerde hij me. 'Je weet wie de schuld krijgt als er iets gebeurt.'
Achteraf gezien wilde ik dat ik Nancy Bobofit op dat moment een dreun had verkocht. Vergeleken met de puinhoop waar ik me even later in zou bevinden was interne schorsing een lachertje.

Rick Riordan, De bliksemdief (niveau 2). Mynx, Amsterdam 2009

Opdracht
2

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *De bliksemdief* verdergaat.

1. Waarom is de lesstof over de oude Grieken van levensbelang voor Percy, denk je?
2. Zoek op internet naar de zes belangrijkste olympische goden. Noteer hun namen en zet erachter welke functie ze hebben en welk symbool ze dragen. Bijvoorbeeld: *Zeus – oppergod – bliksemschicht*.
3. Aan het einde van het fragment merken Percy's klasgenoten op dat het water nogal vreemd doet. Van welke Griekse godheid is Percy waarschijnlijk een kind? Gebruik je antwoorden op vraag 2.
4. Leg uit dat *De bliksemdief* zowel realistische als niet-realistische elementen bevat.
5. Vind je de toevoeging van niet-realistische elementen leuk? Leg je antwoord uit.

Tekst 2

De bliksemdief

De klas van Percy krijgt in het museum een rondleiding van meneer Brunner. Na de rondleiding moet Percy bij meneer Brunner komen. Deze benadrukt dat de lesstof over de oude Grieken van levensbelang is voor Percy. Helemaal snappen doet Percy het niet. Even later gaat hij naar Grover die al buiten zit te lunchen.

De klas had zich verzameld op de trap van het museum, vanwaar we naar de voetgangers op Fifth Avenue konden kijken.
Boven onze hoofden kolkte een dreigende onweerslucht, met wolken die zwarter waren dan ik ze ooit boven de stad had gezien. Misschien had het wel met de opwarming van de aarde te maken, dacht ik, want in de hele staat New York had het weer sinds Kerstmis al raar gedaan. We hadden gigantische sneeuwstormen gehad, overstromingen en bosbranden die waren veroorzaakt door blikseminslagen. Het zou me niet verbazen als er een orkaan aan zat te komen.
Het leek niemand anders op te vallen. Een groepje jongens was duiven aan het bekogelen met creamcrackers. Nancy Bobofit probeerde iets uit de handtas van een toeriste te rollen en mevrouw Dodds zag natuurlijk weer niets.
Grover en ik zaten op de rand van de fontein, een eind weg van de anderen. We dachten dat op die manier niemand zou denken dat we bij die school hoorden, de school voor losers en freaks die nergens anders terechtkonden.
‘Nablijven?’ vroeg Grover.
‘Nee,’ zei ik. ‘Niet bij Brunner. Ik zou alleen willen dat hij me niet zo op m’n nek zat. Ik bedoel, ik ben niet hoogbegaafd.’
Grover zei een tijdje niets. Toen, op het moment dat ik dacht dat hij met een diepzinnige filosofische opmerking zou komen om me op te beuren, vroeg hij: ‘Mag ik jouw appel?’
Omdat ik toch niet veel trek had, gaf ik hem mijn appel.
Ik keek naar de stroom taxi’s die over Fifth Avenue voorbijreed en dacht aan de flat van mijn moeder, die vanaf waar we zaten maar een klein stukje naar het centrum was. Ik had haar sinds kerst niet meer gezien. Ik wilde niets liever dan in een taxi springen en naar huis gaan. Ze zou me omhelzen en blij zijn om me te zien, maar ze zou ook teleurgesteld zijn. Ze zou me onmiddellijk naar Yancy terugsturen, me op het hart drukken beter mijn best te doen, ook al was dit mijn zesde school in zes jaar tijd en zou ik dit jaar waarschijnlijk weer van school getrapt worden.
Meneer Brunner parkeerde zijn rolstoel onder de gehandicaptenoprit. Hij at een stengel bleekselderij en las ondertussen een boek. Vanachter zijn rugleuning stak een rode paraplu omhoog, waardoor zijn rolstoel eruitzag als een gemotoriseerd terrastafeltje.
Ik wilde net mijn boterhammen uit het zakje halen, toen Nancy Bobofit met haar lelijke kameraden voor me kwam staan – ze had waarschijnlijk genoeg van het bestelen van toeristen – en haar halfverorberde lunch in Grovers schoot liet vallen.
‘Oeps.’ Ze grijnsde naar me met haar scheefstaande tanden. Haar sproeten waren oranje, alsof iemand haar gezicht had bespoten met vloeibare dorito’s.
Ik probeerde kalm te blijven. De schoolbegeleider had het me ontelbare keren gezegd: ‘Tel tot tien, zorg dat je je drift onder controle houdt.’ Maar ik was zo kwaad dat ik niet meer kon nadenken. De woede bulderde in mijn oren.
Ik herinner me niet dat ik haar heb aangeraakt, maar het volgende moment zat Nancy Bobofit op haar achterste in de fontein en krijste: ‘Percy heeft me geduwd!’
Mevrouw Dodds doemde naast ons op.
Een paar kinderen fluisterden: ‘Zag je dat…’
‘…het water…’
‘…alsof het haar beetpakte…’
Ik wist niet waar ze het over hadden. Ik wist alleen dat ik weer in de problemen zat.

Rick Riordan, De bliksemdief (niveau 2). Mynx, Amsterdam 2009

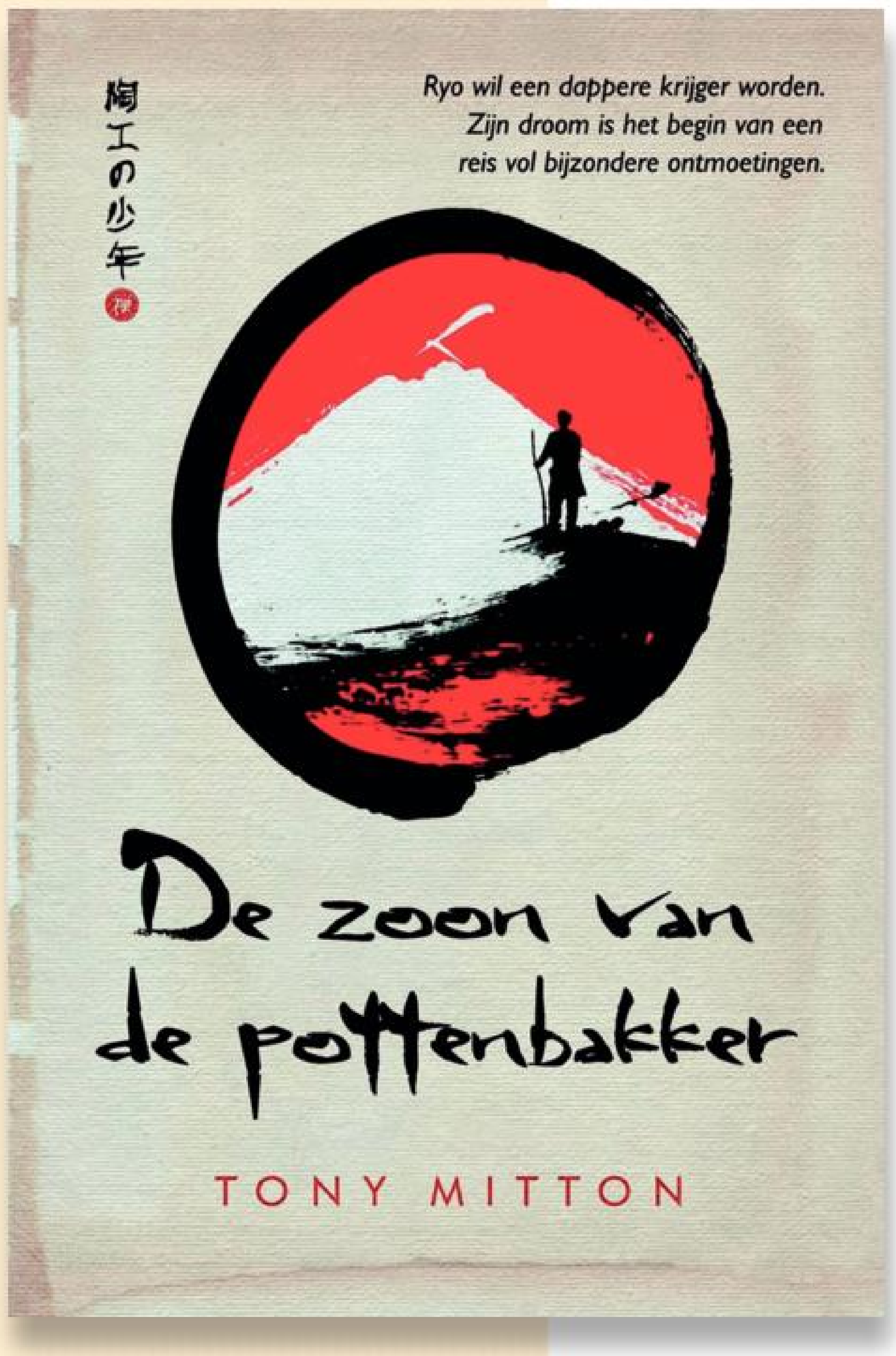
Opdracht
3

Lees tekst 3. Het is een fragment uit *De zoon van de pottenbakker*.

1. Welk perspectief hanteert de schrijver in tekst 3?
2. Noteer twee zinnen waaraan je kunt zien dat Ryo de hoofdpersoon is.
3. Wie is de zoon van de pottenbakker?
4. Met wie van de bijfiguren leeft Ryo het meest mee en met wie het minst?
5. Leg uit dat het gekozen perspectief ervoor zorgt dat jij waarschijnlijk met dezelfde persoon meeleeft als Ryo.
6. 'Degenen die met het zwaard leven, zullen spoedig sterven door het zwaard.' Wat adviseert de Vreemdeling de rovers?
7. Zullen de rovers het advies van de Vreemdeling opvolgen, denk je? Leg je antwoord uit.

Tekst 3

De zoon van de pottenbakker

De Vreemdeling zat stilletjes in de schaduw onder de luifel van zijn kom gerstthee te nippen toen de rovers verschenen. Hun zwaarden en messen kletterden tegen hun wapenrusting terwijl ze het dorp binnen kwamen paraderen. Ze hadden lang, warrig haar, hun baarden waren onverzorgd en ze zagen er woest en beangstigend uit. Je kon bijna voelen hoe het dorp zelf van schrik achteruitdeinsde.
Het waren er drie, maar het hadden er zo tien kunnen zijn. Het was hun vak om angst te zaaien en dat deden ze met groot succes. Hun gebaren waren groots, hun stemmen luid, zelfs hun gezichtsuitdrukkingen waren indrukwekkend. En ze overtuigden elke toeschouwer ervan dat het niet goed zou aflopen met iedereen die hen ook maar een strobreed in de weg zou leggen.
Midden op de weg, in het centrum van het dorp, namen de drie straatrovers hun positie in. Ze keken woest om zich heen. Het was duidelijk hun bedoeling om de dorpelingen te intimideren. De grootste van de drie, die de leider leek te zijn, begon te praten, waarbij hij zich langzaam omdraaide om iedereen binnen gehoorsafstand aan te spreken.
'Breng ons jullie geld en alles wat van enige waarde is. En breng ons eten. Leg het hier voor ons op de grond neer. Als jullie ons genoeg brengen, dan blijven jullie ongedeerd tot de volgende keer dat we langskomen. Maar laat ons niet wachten. Wij zijn geen geduldige mannen. Ga nu, en snel.'
Toen hij uitgesproken was, leek het dorp vervuld van diepe stilte. Even gebeurde er helemaal niets. Het was een stilte die werd voortgebracht door angst en onzekerheid. Niemand wilde het opnemen tegen de straatrovers.
Maar plotseling werd de stilte doorbroken door één enkel woord, luid en duidelijk, als een kiezelsteen die in een vijver werd gegooid. De stem galmde, vastberaden en zelfverzekerd, en golfde over het zwijgende dorp.
'Nee!'
Iemand snakte naar adem. Of misschien waren het meerdere dorpelingen tegelijk, waardoor het klonk als een collectieve hap naar lucht. Maar er klonk ook een verontwaardigd gegrom dat van de straatrovers zelf kwam.
'Wat?' snauwde de leider van de rovers. 'Wie durft mij te trotseren? Kom tevoorschijn en vecht met me, als je durft.'
Het bleef doodstil. Niemand bewoog. Een heel licht briesje deed de luifels voor de huisjes ruisen, waardoor de stilte onder de afwachtende dorpelingen

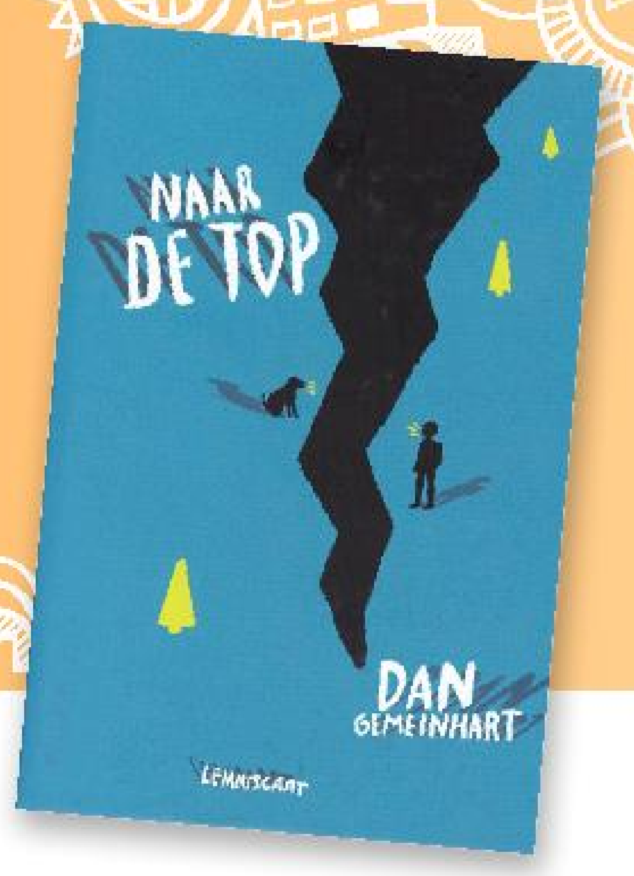
alleen maar intenser werd. Wie had er gesproken? Wie had zo zelfverzekerd gereageerd op de woorden van de rovers?
'Kom onmiddellijk tevoorschijn, anders kiezen we een dorpeling uit die we hier ter plekke zullen vermoorden. Kom naar voren en laat jezelf zien.'
Een eenvoudige figuur stapte soepel naar voren en liep over de zandweg in de richting van de straatrovers. Ryo realiseerde zich dat het de Vreemdeling was, die stilletjes was opgestaan en de schaduw van hun luifel had verlaten om de rovers te confronteren. Ryo wilde zeggen: 'Nee, dit zijn straatrovers. Ze zullen je verwonden of vermoorden. Ze zijn wreed en gemeen.' Dat was wat zijn vader altijd tegen hem had gezegd. En nu wilde hij deze waarschuwing doorgeven aan de Vreemdeling. Maar de woorden bleven in zijn keel steken, en bovendien stond de Vreemdeling inmiddels recht tegenover de straatrovers, nog maar een paar passen van hen verwijderd.
Het leverde een vreemd maar intens beeld op, een beeld dat Ryo nooit meer zou vergeten. De drie sterke mannen, groot en harig en tot de tanden bewapend met gevaarlijke messen en zwaarden. Met daartegenover de tengere, bescheiden figuur van de eenvoudige man, gekleed in de haveloze mantel van een zwerver. Het was oneerlijk. De Vreemdeling leek totaal niet tegen hen opgewassen. De rovers zagen er zo massief uit, zo zwaar, zo sterk, terwijl de Vreemdeling wel een schaduw leek, een mistflard die elk moment weggeblazen kon worden door de wind.
Maar hij keek hen recht aan, alsof hij totaal niet onder de indruk was van hun agressie. En heel rustig herhaalde hij het woord dat hij al eerder had gezegd: 'Nee.'
De ogen van de leider werden groot. Zijn mond viel open. Hij draaide zich om naar zijn kameraden. Toen begon hij te lachen. Een harde lach die vanuit zijn buik kwam.
'Dit is de dorpsgek. Het mag duidelijk zijn dat deze arme idioot niet weet in wat voor situatie hij zich bevindt. Maar we zullen hem toch een lesje moeten leren, al was het maar om de rest duidelijk te maken dat het menens is...'
'Nee!' herhaalde de Vreemdeling, deze keer iets luider zodat alle toeschouwers hem konden horen.
Nu begon de leider van de rovers boos te worden. 'Ik heb genoeg van deze dwaasheid. Je hebt er zelf om gevraagd.'
Met de beweging van een ervaren strijder trok hij zijn zwaard. Hier stond een man die wist hoe hij met wapens om moest gaan, een specialist. En toch lukte het hem niet zijn doel te raken toen hij snel en nauwkeurig uithaalde naar het hoofd van de Vreemdeling. Hij verloor zijn evenwicht en struikelde onhandig naar voren. De Vreemdeling had zich op het laatste moment zo snel bewogen dat het zwaard hem had gemist. Er klonk een verbaasd gemompel vanuit de toekijkende menigte en de twee handlangers van de rover keken geschrokken op.
Maar de roverleider was nu echt razend. Hij hervond zijn evenwicht en richtte zich woedend tot zijn tegenstander. Hij stapte op hem af en haalde nogmaals uit met zijn zwaard. Wat Ryo toen zag deed hem compleet versteld staan. De Vreemdeling zette simpelweg een behendige stap opzij, plaatste zijn voet bij die van de rover en gaf hem met beide handen een stevige duw.
De rover ging neer in een gekletter van wapens en wapenrusting en zijn zwaard viel uit zijn hand. De Vreemdeling reageerde snel en veegde in één beweging het zwaard van de grond. Hij zette het zwaard op de keel van de straatrover, als een slang die elk moment kon toeslaan. De handlangers van de rover hadden hun eigen zwaard getrokken, maar de Vreemdeling wierp hun waarschuwende blikken toe.
'Jullie zijn met z'n drieën, maar ik kan er negen hebben voor ik in de minderheid ben. Ik adviseer jullie om niet deel te nemen aan dit gevecht. Ik kan vanaf hier zien dat jullie niet tegen mij opgewassen zijn. Kijk, zelfs jullie

voeten staan verkeerd. Jullie balans is verschrikkelijk.’ Hij knikte naar de rover die het dichtst bij hem stond. ‘Ik zou jou in drie bewegingen neer kunnen halen.’ Hij knikte naar de andere. ‘En jou in nog twee meer. Ik weet hoe jullie vechten. Stel me niet op de proef.’
Van onder de luifel keek Ryo toe. Hij stond versteld. De Vreemdeling had zich zo sierlijk bewogen, meer als een danser dan als een krijger. Ja, het leek wel alsof hij naar een dans keek, zoals de man met absolute precisie bewoog. Waar deed het hem aan denken? Ah, dat was het. Het leek wel een beetje op de manier waarop zijn vader van een homp klei een prachtige pot of vaas wist te maken. Het was een ogenschijnlijk moeiteloze elegantie die vanuit het niets leek op te duiken. Maar toch wist het iets te creëren vanuit dat niets.
En nu was de Vreemdeling aan het woord. Hij sprak de straatrovers aan. Hij schreeuwde niet naar ze, intimideerde ze niet en wees ze zelfs niet terecht. Hij sprak duidelijk en gelijkmatig.
‘Wees verstandig. Ik ben maar alleen, maar ik kan voor meer mensen zorgen. Meer mensen die weten hoe ze moeten vechten zoals ik. Stel ons niet op de proef. Je zult verliezen. Dit dorp staat onder onze bescherming. We zullen hier niet zijn, maar we zullen wel luisteren. Als we horen dat jullie dit dorp op welke manier dan ook hebben lastiggevallen, komen we achter jullie aan. En we komen in stilte, onopvallend, vanuit de schaduwen. Je zult ons niet horen aankomen totdat onze messen op jullie keel staan. Jullie zullen nergens veilig zijn. Dit is een waarschuwing, geen bedreiging. Verbeter jezelf. Probeer op een eerlijkere manier te leven. Degenen die met het zwaard leven zullen spoedig sterven door het zwaard. Blijf uit de problemen.’
‘Wie ben jij?’ mompelde één van de rovers ongemakkelijk. ‘Waar kom je vandaan?’

Tony Mitton, De zoon van de pottenbakker (niveau 2). Callenbach, Utrecht 2018

Leestips

Ik kan/weet

- me verplaatsen in een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt. 1F
- personages beschrijven. 2F
- verschillende soorten perspectief herkennen.

§3 Smaak

Je leert
- genres herkennen.
- uitleggen wat je smaak is.

Je hebt afgerond
- Fictie § 1 Fictie en non-fictie en § 2 Personages en perspectief

Theorie

video-uitleg

Smaak

Om uit te leggen wat jouw smaak is, kun je iets zeggen over:
- het **onderwerp** – datgene waarover het verhaal gaat, bijvoorbeeld: voetbal, pesten of vriendschap;
- het **genre** – het soort verhaal.

In de bibliotheek staat op de boeken een **pictogram** dat het genre aanduidt, bijvoorbeeld:

avonturen-verhaal	familie	griezelverhaal	historisch verhaal	humor
liefdesverhaal	oorlogsverhaal	psychologisch verhaal	school	science fiction

Sommige mensen noemen **psychologische verhalen** ook wel **probleemboeken**. Daarin worstelt de hoofdpersoon met een probleem. Hij is bijvoorbeeld ernstig ziek of zijn ouders gaan scheiden.
Of je een boek wel of niet leuk vindt, hangt vaak ook af van hoe het boek eruitziet en hoe het is geschreven. Daarnaast kun je zeggen of je meer van **fictie** of van **non-fictie** houdt en of je **realistische** en **fantasieverhalen** wel of niet leuk vindt.

Opdracht
1

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *De honden*.

1 Waarom zijn sommige tekstgedeelten cursief?

2 'Bovendien loop ik geen gevaar; hij heeft mij nooit iets gedaan.' Is dat wel waar? Leg uit.

3 Als lezer zie je het huis door Camerons ogen. Waarom zorgt dat voor spanning?
A Je kent als lezer de gedachten en gevoelens van Cameron; dat zorgt voor spanning.
B Je weet als lezer niet meer dan Cameron en weet dus niet of er iemand binnen is.

4 Welke ruimte in het huis is het griezeligst? Hoe komt dat?

5 Welk geheim is Cameron op het spoor aan het eind van tekst 1?

6 Tot welk genre behoort *De honden* volgens jou? Waarom denk je dat?

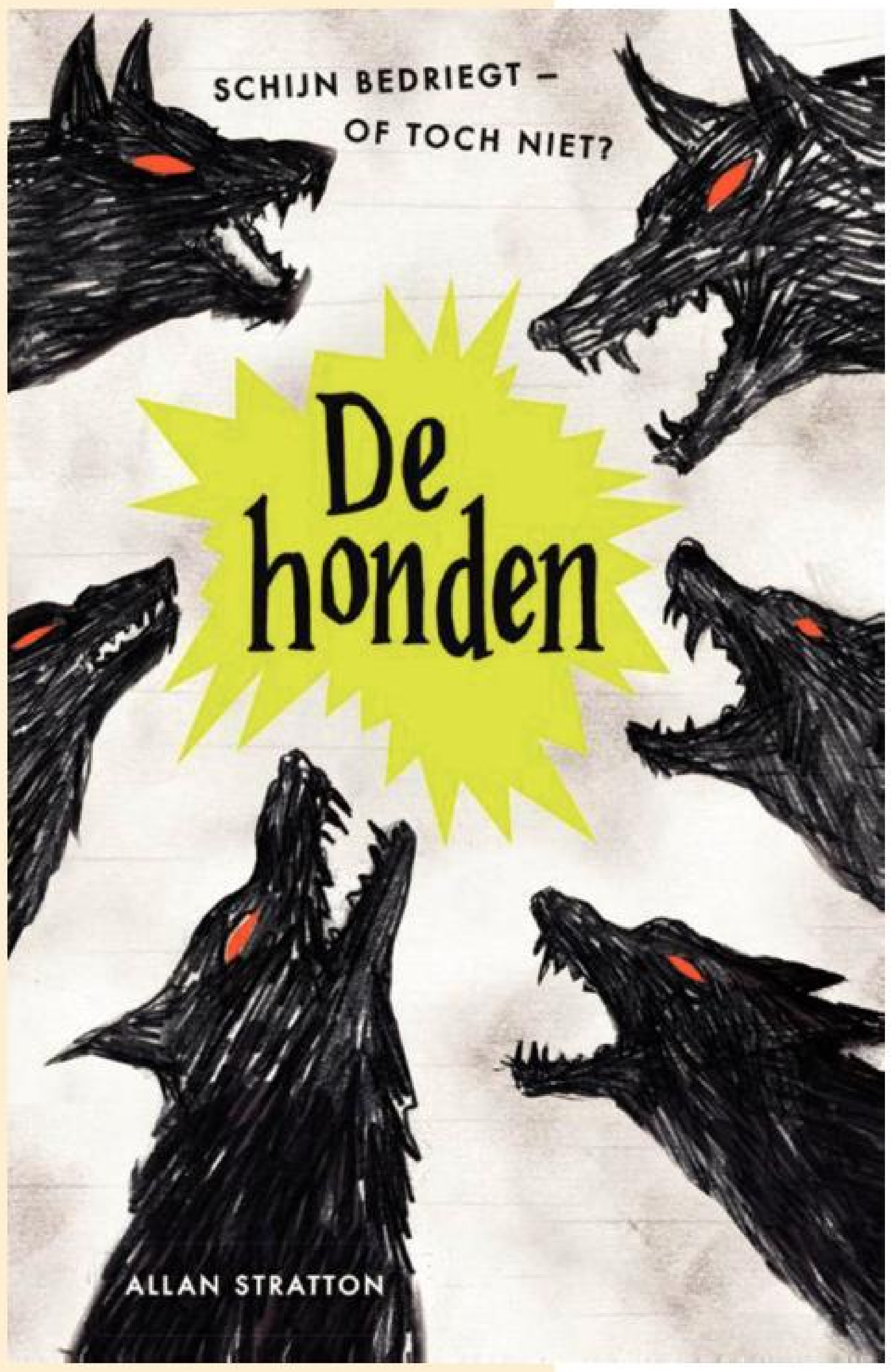
7 Wat zou een reden kunnen zijn dat mensen dit genre graag lezen?

8 Heeft *De honden* ook kenmerken van een ander genre? Leg uit.

9 Past *De honden* wel een beetje bij jouw smaak of juist helemaal niet? Leg uit.

Tekst 1

De honden

Al vijf jaar is Cameron met zijn moeder op de vlucht. Telkens moeten ze weer verhuizen omdat zijn gewelddadige vader hen op het spoor is. In hun nieuwe huis gebeuren dingen die alleen Cameron lijkt te kunnen zien en horen.

Door het gat in het dak van de stal loer ik naar het huis. Pa kan ons onmogelijk al opgespoord hebben.
O nee? Hij stond misschien om de hoek geparkeerd toen we vertrokken. Of hij heeft een privédetective in de arm genomen. Of hij heeft in het winkelcentrum of bij haar werk een gps-chip onder ma's auto geplakt.

Nee, ik zit mezelf weer bang te maken. Pa is ver weg, eenzaam en alleen, hij mist me en weet niet waar ik ben. Misschien. Ik hoef alleen het huis in te gaan en het te bewijzen.
Doe niet zo stom. Denk eens aan die films waarin de oppas iets hoort op zolder en gaat kijken wat er is. Iedereen zegt altijd: 'Belachelijk, wie doet dat nou?'
Dit is anders. Als er niemand is, heb ik in elk geval ma niet voor niets op stang gejaagd. En als het pa wél is, tja, dan kan ik ma alsnog waarschuwen. Ik heb tenslotte een mobiel. Bovendien loop ik geen gevaar; hij heeft mij nooit iets gedaan.
Jawel, dat heeft hij wel.
Maar niets echt vreselijks en niet vaak en misschien heb ik het gedroomd. En trouwens, ik moet het nu eenmaal doen. Voor ma.
Ik ga naar het huis, kijk strak voor me uit en trek mijn schouders recht alsof ik voor niets en niemand bang ben. Ik doe de achterdeur open en ga naar binnen.
'Hallo!' schreeuw ik. 'Is er iemand?'
Stilte.
'Als er iemand is, ik woon hier, ja? En ik ga nu door het huis lopen. Als je een dief bent of zo, ik ga nu de trap van de woonkamer op, dus jij kunt de grote kamer uit rennen en zonder dat ik je zie door de keuken ontsnappen. Oké?'
Geweldig. Ik klink als een eersteklassukkel.
Via de keuken en de badkamer loop ik naar ma's kamer. Ik kijk onder haar bed – niemand – en in haar kast – niemand. Dan kijk ik om de hoek van de woonkamerdeur – niemand en ga onder aan de trap staan.
'Dit is je laatste kans!' schreeuw ik. 'Nu wegwezen, want ma kan elk moment thuiskomen, en ik heb mijn mobiel, dus flik geen kunstjes. Ik meen het. Oké? Mooi. Je bent gewaarschuwd. Ik kom eraan.'
Ik loop naar boven, kijk in de kleine badkamer – niemand – en inspecteer mijn kamer – niemand. Ik blijf staan bij de deur van de grote kamer boven de keuken, en gooi hem dan open. De kamer is leeg; het valluik naar de zolder zit net zo potdicht als anders. Nu blijft alleen de kelder nog over.
Ik ga de trap weer af naar de keuken. De kelderdeur staat open. Was die al open toen ik binnenkwam? Ik weet het niet meer. Maar hé, iemand die zich wil verstoppen laat de deur toch niet openstaan?
Daar kom je pas achter als je naar beneden gaat.
Ik pak een zaklamp uit de gereedschapsla rechts in de aanrechtkast. Geen geweldig wapen, maar beter dan niets als ik word aangevallen. En nu hoef ik me ook geen zorgen te maken dat het licht in de kelder opeens uitgaat, zoals in griezelfilms.

Ik knip het licht aan. ‘Pa? Pa, ben je beneden? Zeg het dan alsjeblieft, want je maakt me bang. En ik wil je ook zien. Ik heb je gemist.’
Stilte.
Nu moet ik denken aan toen ik twee, drie jaar was; pa was met me naar een verlaten streek gereden, een bos of zo. Het was er uitgestorven en hij verstopte zich achter een boom. Ik dacht dat hij weg was gegaan en me in de steek had gelaten, zonder een sterveling in de buurt, en ik had het niet meer. Ik huilde heel hard. Pa keek de hele tijd toe. Hij vond het grappig.
De diepte daar lijkt meer dan ooit op een tombe. Ik doe mijn best om kalm te blijven door steeds weer tot tien te tellen. Voor ik er erg in heb sta ik onder aan de trap. De kelder is leeggehaald, alleen de verwarmingsketel staat er nog. Ik moet eromheen lopen om zeker te weten dat alles in orde is. Snel duik ik onder de buizen door, zodat iemand die zich verstopt heeft geen tijd heeft om om de ketel heen te rennen en me in de rug aan te vallen.
Er is niemand.
In het kolenhok soms?
Ik staar naar het deurtje. ‘Pa?’
Stilte.
Ik knip de zaklamp aan, gooi de deur open en deins terug alsof ik verwacht dat er iets tevoorschijn zal springen. Niets. Ik schijn naar binnen. Behalve wat brokjes steenkool in de hoek is het hok leeg. Missie volbracht. Huis veilig. Spokenleger vernietigd.
Als ik de deur dicht wil doen, zie ik krassen links op de muur. Ik buig me half naar binnen om het beter te zien. Er staan drie groepjes van vier korte strepen met een vijfde streep erdoorheen, plus nog twee extra strepen.
Heeft hier iemand opgesloten gezeten die de dagen telde?
Met de rug van mijn hand veeg ik mijn voorhoofd af.
Het licht valt op een stoffige kartonnen archiefmap die tegen de binnenmuur links van de deur staat. Geen wonder dat ik hem niet eerder heb gezien. Wie zou het opvallen? Dat ding kan daar al wel eeuwen verborgen staan.

Allan Stratton, De honden (niveau 3). Gottmer, Haarlem 2015

Opdracht
2

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Hotel De Grote L* van Sjoerd Kuyper.

1 Welk probleem probeert Kos op te lossen?
2 Wat doet Kos om zijn probleem op te lossen?
3 Leg uit dat Kos en zijn drie zussen alle vier anders reageren op de situatie.
4 Welke reactie begrijp je het best? Leg je antwoord uit.
5 Citeer een of meer zinnen die jij grappig vindt. Leg je keuze uit.
6 Welk pictogram past het best bij *Hotel De Grote L*, vind je? Leg je antwoord uit.
7 Hoe hoop je dat het verhaal verdergaat voor Kos?
8 In hoeverre past *Hotel De Grote L* bij jouw smaak? Leg je antwoord uit.

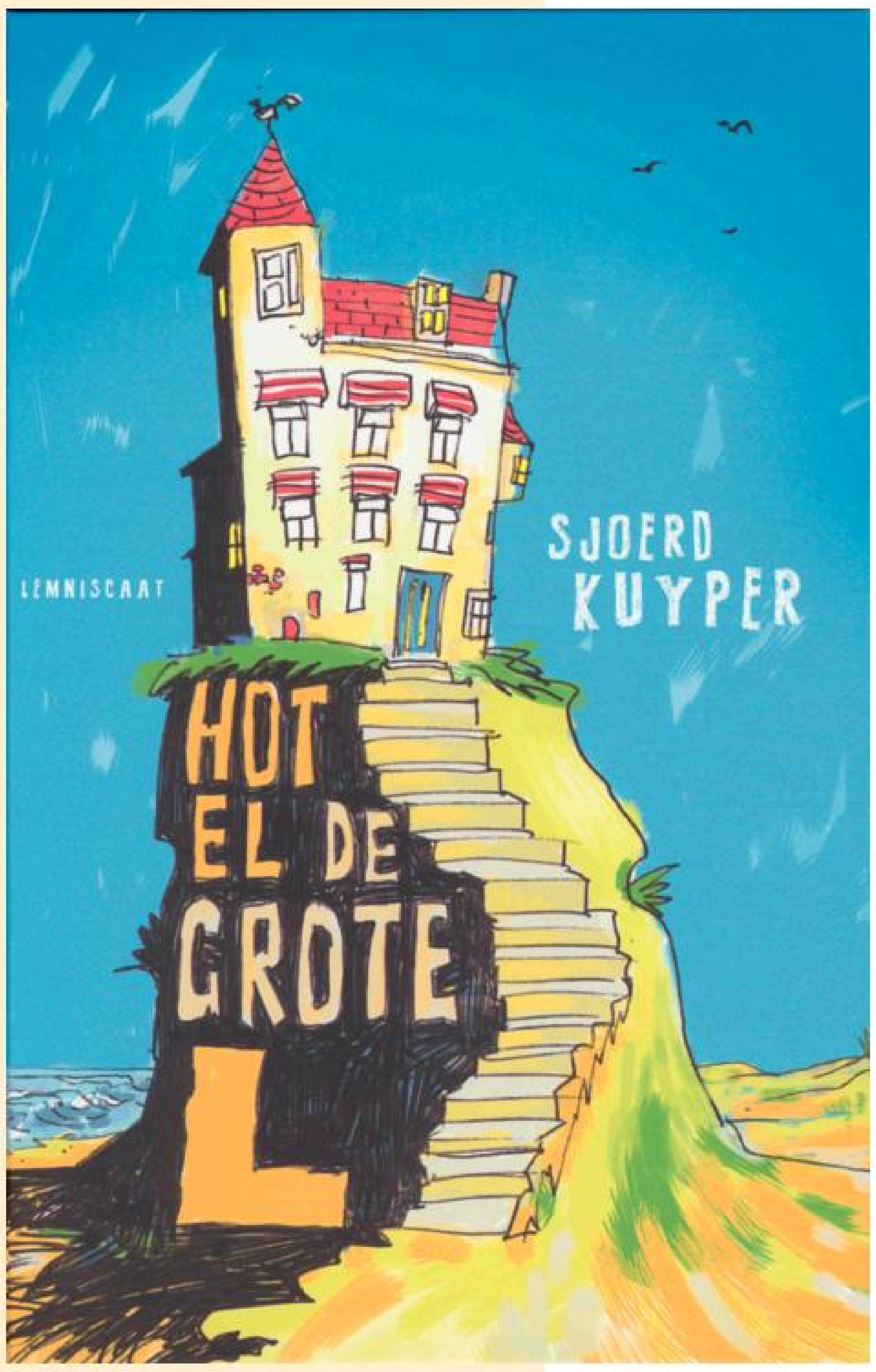
Tekst 2

Hotel De Grote L

Kos’ moeder is overleden. Tot overmaat van ramp krijgt zijn vader een hartaanval. Kos en zijn drie zussen, Libbie, Briek en Pel, komen net uit het ziekenhuis en moeten nu samen met de kok Walput en stamgast Felix het hotel van hun ouders runnen.

Volgens mij is er nog nooit iemand kwaad weggelopen uit ons hotel. Maar vandaag wel. Hordes. Het begon meteen toen we aan kwamen lopen. Een man

en een vrouw stonden hun koffers in de auto te gooien. ‘Zo’n klein rothotel en dan twee uur wachten voor je kunt inchecken!’ Ik liep naar ze toe en vroeg of ik kon helpen. Maar ze smeten hun portieren dicht en reden weg. Ik werd bijna omvergelopen door twee andere gasten die ook koffers naar buiten zeulden. ‘En geen woord van excuus! Alleen gezwets over truffelaardappeltjes!’ Ik zei dat ik de plaatsvervanger was en vroeg wat er aan de hand was. ‘Dat lees je wel op internet,’ zei de man. De vrouw was wat spraakzamer: ‘Bar gesloten, restaurant gesloten, smerige lakens van de vorige gasten.’ ‘Nul sterren boven de recensie,’ zei de man. ‘Da’s weinig hoor. Da’s uniek. Gefeliciteerd.’ Hij nam nog snel een foto van het hotel, met de meiden bij de voordeur, en weg waren ze. Dat was vier. Daarna raakte ik de tel kwijt.

Binnen was een volksoproer uitgebroken. Een groep schreeuwende gasten stond aan de balie en erachter stond Walput, in zijn kokskleren, hoge witte muts op, krop sla in zijn ene hand, geplukt parelhoen in de andere. ‘Het is half zeven, man!’ riep iemand. Walput keek in paniek naar al die mensen. Toen zei hij: ‘Als ik dit parelhoentje door de boter heb gehaald, licht aangebraden, zal het tintelen op je tong – alsof je de stippen kunt proeven. En dan dat matrasje van risotto, dat...’ ‘Ik dacht dat de kamers zo langzamerhand schoon zouden zijn!’ ‘Waarom heeft hij wel bier?’ Ik keek de eetzaal in. Die was leeg. Alleen Felix zat achter een glas bier aan de bar. Hij schreef woorden op een bierviltje. Aan zijn voeten stond de gedichtenbak, een prullenbak waarin hij gedichten gooit die hij meteen als hij ze heeft geschreven al niks vindt. De bak is meestal propvol.

‘Daar zijn ze!’ schreeuwde Walput. Hij wees naar mij en rende weg, naar zijn veilige keuken. Een gast liep om de balie heen en begon op onze computer te beuken. ‘Ik check mezelf wel in, wat een amateuristische bende hier.’ Toen zag ik het witte oberjasje van papa. Aan een haak achter de balie. Het was alsof het zijn mouwen naar me uitstrekte. Ik wrong me tussen de gasten door en trok het aan. Over mijn shirt en mijn korte broek. En ik wist meteen wat ik moest doen. ‘Sorry!’ riep ik. ‘Normaal gesproken runt mijn vader dit hotel, maar hij is er vandaag niet, hij moet bedienen bij een staatsbuffet van de koning.’ De monden van de mensen vielen open. Die van mijn zussen ook. Ik trok de gast weg van achter de computer en zei: ‘Over vijf minuten gaan eetzaal en bar open en het eerste drankje is gratis.’ Je had ze moeten zien rennen.

Ik wist niet dat ik het in me had: ik stak mijn hand op naar de mensen die nog moesten inchecken en ze bleven stil staan wachten en ik wenkte mijn zussen en ze kwamen nog ook. Maar daarna ging het fout. En goed ook. Goed fout, bedoel ik. Ik zei dat iemand de bar moest draaien en keek Libbie aan. ‘Iemand moet heel nodig de verzekering bellen,’ zei ze. En weg was ze. Oké. ‘Briek doet de bar,’ zei ik, ‘en Pel...’ Maar Pel wou de bar doen. Briek vond het goed en Pel huppelde de eetzaal in. Ik fluisterde nog even dat ze tegen niemand mocht zeggen dat papa in het ziekenhuis ligt. ‘Tuurlijk niet,’ zei ze, ‘hij werkt toch voor de koning.’ Soms wil je haar wurgen, soms helemaal plat zoenen. Nou ja, dat is bijna hetzelfde.

‘Dan maak jij de kamers schoon,’ zei ik tegen Briek. ‘Je bent m’n vader niet,’ zei zij. Veel te hard. De zelfinchecker beukte met zijn vuist op de bel. ‘Ik heb toch niet aan papa gevraagd of hij de hele dag sigaretten wou roken,’ schreeuwde Briek, ‘en biertjes drinken en zich kapot werken? Iedereen doet alles om mij te pesten!’ Toen was zij ook weg. De trap op. En die man aan de balie maar grijnzen. Wat een rotkop. Ik wilde niet dat iemand iets over papa’s ziekte hoorde, want dan kreeg je alleen maar lastige vragen. ‘U wilde inchecken?’ vroeg ik. Wist ik veel hoe ik moest inchecken? Papa wilde nooit dat wij iets deden, dus

nu het moest, kon ik niets. Ik had echt geen idee. ‘Hebt u weleens eerder in een hotel gelogeerd?’ vroeg ik. Ik weet niet waarom ik dat vroeg. Het was een debiele vraag. De man duwde me opzij en begon weer zelf op de computer te beuken.
‘Ik wou,’ zei ik, ‘alleen maar vragen hoe u het liefste incheckt.’
Ik liep de eetzaal in, want daar zaten al mensen aan tafel de kaart te bestuderen en behoorlijk ongeduldig om zich heen te kijken. In de zak van papa’s jasje vond ik een blocnote en een pen. Ik liep naar het eerste tafeltje en vroeg of ze al een keuze hadden gemaakt. De vrouw wilde het parelhoen. Well done. En ja hoor, daar kwamen de vragen: ‘Mag jij hier wel werken?’ ‘Is dat geen kinderarbeid?’ Ik zei dat ik op de hogere hotelschool zat, maar dat ik een groeistoornis had.

Sjoerd Kuyper, Hotel De Grote L (niveau 2). Lemniscaat, Rotterdam 2014

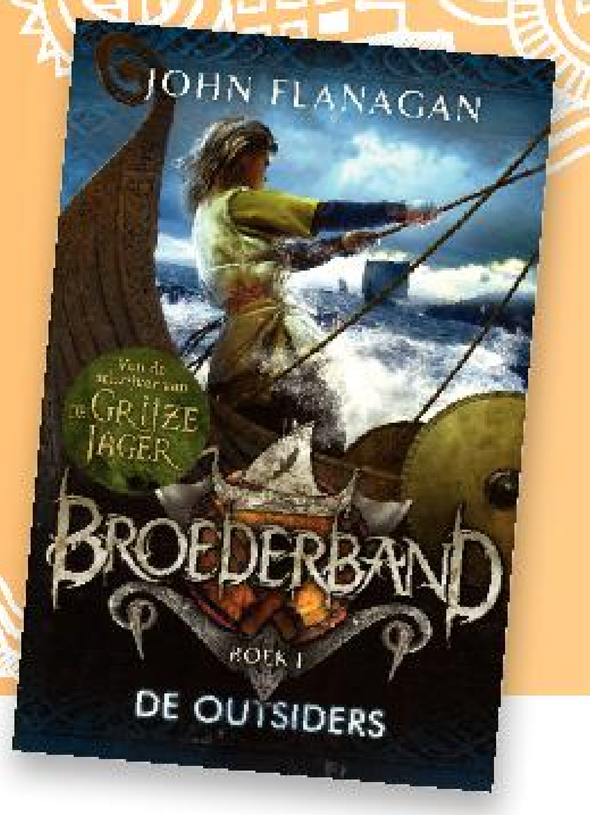
Opdracht
3

Deze vragen gaan over *De honden* en *Hotel De Grote L*.

1. Download het schema en vul het in.
2. Waarin lijken *De honden* en *Hotel De Grote L* op elkaar en waarin zijn ze verschillend?
3. Hoe zou je jouw smaak omschrijven? Gebruik in je antwoord de volgende woorden: *onderwerp* – *genre* – *realistisch* of *fantasie* – *fictie* of *non-fictie*.

Leestips

Ik kan/weet

- genres herkennen. 2F
- mijn voorkeur voor bepaalde onderwerpen en genres uitleggen. 2F

§ 4 Over gedichten

Je leert
- uitleggen waarover gedichten gaan.
- uitleggen wat voor soort gedichten je mooi vindt.

Zie ook
- Taal § 5 Rijm

Theorie

video-uitleg

Gedichten

Gedichten zijn korte teksten waarin de dichter iets op een mooie en bijzondere manier probeert te zeggen. Je herkent gedichten in één oogopslag aan de **typografie**: de manier waarop woorden en regels over het papier zijn verdeeld. Veel gedichten gaan over gevoelens, zoals verliefdheid, verdriet of eenzaamheid. Daar kun je zelf iets in herkennen, maar ze kunnen je ook helpen om iets aan anderen duidelijk te maken.
Bij grote gebeurtenissen, zoals geboorte, overlijden of huwelijk, gebruiken mensen vaak gedichten om iets te zeggen waar ze zelf niet de goede woorden voor kunnen vinden.
Gedichten kunnen ook over heel gewone dingen gaan. Daardoor ga je op een andere manier kijken naar de wereld om je heen.
Veel mensen vinden gedichten moeilijk, maar je hoeft een gedicht niet helemaal te begrijpen om het toch mooi te vinden.

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Neem een volwassene in gedachten met wie je weleens (een beetje) ruzie hebt. Stel je voor hoe diegene was als kind. Geef een korte beschrijving van het kind.
2 Welke kinderlijke eigenschappen zijn verloren gegaan nu die persoon volwassen is?
3 Wat wordt makkelijker als 'je de mensen terug kon denken als kinderen'?
4 Kijk je door dit gedicht nu anders naar de volwassenen om je heen? Leg je antwoord uit.

Tekst 1

misschien zou je het jezelf gemakkelijker maken
als je je de mensen
terug kon denken als kinderen
dat om die en om die
eens een moeder wakker heeft gelegen
dat een vader trots als een pauw
met ze ging wandelen
dat ze een vingertje knelden
tussen de deur
en huilden om een bloedende knie
en dat ze eens in de eerste klas hebben gezeten
een veel te groot potlood
in het knuistje

Trinus Riemersma, 300 combinaties van poëzie en beeldende kunst. Plint, Eindhoven 2004

Opdracht
2

Lees tekst 2.

1 Welke uitdrukking vind je het best passen bij dit gedicht? Leg je keuze uit.
A De morgenstond heeft goud in de mond.
B Een zondagse steek houdt geen week.
C Schijn bedriegt.

2 Over textielarbeiders kun je bijvoorbeeld ook lezen in een geschiedenisboek. Welke versregel uit dit gedicht kom je niet zomaar tegen in een geschiedenisboek, denk je?

3 Ook de typografie van tekst 2 wijkt nogal af van een tekst in een geschiedenisboek. Noteer ten minste twee verschillen.

4 ‘Hoe komen ze dan zo deftig en fier op die foto van glanzend papier?’ Wat is jouw antwoord op deze vraag?

Begrippen

Versregel alle woorden van een gedicht die op één regel staan. Een regel hoeft niet te beginnen met een hoofdletter en niet te eindigen met een punt.

Tekst 2

De foto van opa en oma

Als ik een kind van een jaar of tien
mijn foto van opa en oma laat zien,

dan zegt zo’n kind, een beetje bedeesd:
‘Wat zijn dat een deftige mensen geweest.’

Maar ze waren niet deftig, geen graaf en gravin,
ze moesten gewoon de textielfabriek in.

Al voordat de zon was opgegaan,
moesten ze in de textielfabriek staan

tot lang nadat hij weer onderging:
voor hen was de zon een zondagsding.

Hoe komen ze dan zo deftig en fier
op die foto van glanzend papier?

Willem Wilmink, in: Stille Kracht. Lannoo, Tielt 2011

Opdracht
3

Lees tekst 3. Het is een Japanse haiku.

1 Wat betekent ‘rijp’ in tekst 3? **Bevroren dauw / volgroeid en geschikt om te eten**

2 Regel 3 zou correcter zijn als er zou staan: ‘de rijp van *het* voorjaar’. Waarom staat dat er niet?

3 Je kunt een haiku beschouwen als een foto in woorden. Welke foto zie jij voor je bij tekst 3? Geef een zo gedetailleerd mogelijk antwoord.

4 Zoek op internet een natuurfoto en schrijf een haiku bij de foto.

5 Lees de haiku van een klasgenoot. Vertel de ander welk beeld je voor je ziet bij zijn of haar haiku.

6 Past het beeld van de ander bij de foto die je hebt gebruikt? Hoe komt dat?

Begrippen

Haiku kort gedichtje van drie regels dat bestaat uit precies 17 lettergrepen. De eerste regel heeft 5 lettergrepen, de tweede 7 en de derde weer 5 lettergrepen. Meestal gaat een haiku over de natuur.

Tekst 3

In het morgenrood
op de tip van het graanblad
de rijp van voorjaar.
Onitsura (1660-1738)

Opdracht
4

Lees tekst 4. Het is een gedicht van Rian Visser waarvan een 'raadgedicht' is gemaakt door één woord weg te laten.

1 Waarom vinden de Romeinen zichzelf beter dan de barbaren?
2 'Limes' is het Latijnse woord voor grens. Bekijk de afbeelding naast het gedicht. Wat heeft de titel van het gedicht te maken met de laatste regel?
3 Lees het gedicht hardop. Welk woord hoort onder het rode balkje, denk je?

Tekst 4

Raadgedicht

Limes

Wij Romeinen rukken op.
Niemand krijgt ons klein.
Wij pakken land van de barbaren,
die niet zo ▬▬▬ zijn.

Wij Romeinen zijn beschaafd.
We eten kip en drinken wijn.
Die barbaren zuipen bier
en vreten dagelijks everzwijn.

Wij Romeinen wassen ons
in een badhuis met fontein.
Die barbaren stinken uren in de wind.
Ze zijn vreselijk onrein.

Wij Romeinen zijn de besten.
Ons rijk wint meer en meer terrein.
O wat jammer, o wat jammer,
dat zij ons tegenhielden bij de Rijn.

Opdracht
5

Lees tekst 5.

1 Bekijk de woordwolk in tekst 5. Daarin staan de woorden die mensen inzonden als oplossing. Het grootst weergegeven woord is het vaakst gekozen. Waarom kozen zoveel mensen voor het woord 'netjes', denk je?
2 Welk synoniem voor 'slim' hoort onder het rode balkje? Schrijf de eerste strofe helemaal over met het juiste antwoord in de vierde versregel.

Begrippen

Klemtoon nadruk waarmee je een woord of lettergreep uitspreekt. Je vindt de klemtoon door te overdrijven. Spreek het woord uit alsof je iemand roept. De lettergreep die je het langst aanhoudt, is beklemtoond. Bijvoorbeeld: *klèèèm-toon!*

3 ‘Als je een gedicht hardop leest, hoor je het ritme.’ Lees strofe 1 hardop voor en laat het ritme horen door de beklemtoonde lettergrepen wat overdreven uit te spreken. Leg uit waarom Rian Visser een synoniem voor ‘slim’ moest vinden.
4 Rian Visser gaf zichzelf een opdracht bij het maken van dit gedicht. De opdracht heeft te maken met rijm. Wat was deze opdracht?

Begrippen

Strofe aantal bij elkaar horende regels in een gedicht; tussen de strofen is een regel overgeslagen

Tekst 5

Rian Visser over de inzendingen

Als je een gedicht hardop leest, hoor je het ritme.
Op de afgedekte plek past het best een woord met twee lettergrepen met klemtoon op de eerste lettergreep.
De woorden *dapper, machtig, proper, aardig, deftig, schrander, wakker, moedig, zuiver, werelds, vredig, keurig, nuchter* en *goochem* pasten dus allemaal heel goed in het ritme!
Ik zocht een woord dat aangaf dat de Romeinen zichzelf superieur voelden. Ze vonden zichzelf slimmer en intelligenter.
Maar *slim* of *intelligent* paste niet in het ritme.
Als ik geen goed woord kan vinden, gebruik ik vaak een synoniemenwoordenboek. Dan typ ik bijvoorbeeld *slim* in en kijk welke woorden hetzelfde betekenen, maar wél in het ritme van mijn gedicht passen.
Snugger hè?
De meeste mensen dachten *netjes*. Dat begrijp ik wel. Veel stukken uit het gedicht gaan erover dat Barbaren vies waren en Romeinen schoon.
Ik probeer meestal geen woorden te herhalen. Daarom zou ik hier niet *barbaars* of *beschaafd* zeggen: dat staat al op andere plekken.

Is het je opgevallen dat alle rijmwoorden op *ijn* of *ein* eindigden?
Ik vond het leuk om te proberen of ik daarmee alles kon vertellen wat ik wilde.
Gelukkig eindigen er veel woorden op de klank *ijn*. Dat was fijn!
raadgedicht.nl

Opdracht
6

Bekijk het filmpje van de Poëzieweek 2021 waarin de Vlaamse dichteres Maud Vanhauwaert een gedicht voordraagt. Lees daarna tekst 6.
1 Wie spelen tikkertje met elkaar?
2 In het gedicht staat: ‘de dood die rende alsof zijn leven ervan afhing’. Wat vind je van deze woordspeling? Leg je antwoord uit.
3 Wat is er bijzonder aan de manier waarop Vanhauwaert ‘huppelend’ uitspreekt?
4 Wat doet Vanhauwaert goed in de voordracht, vind je? Geef twee voorbeelden.
5 Leer het gedicht uit je hoofd en draag het voor. Wat doe jij in je voordracht anders dan Vanhauwaert? Waarom?

Begrippen

Voordragen een gedicht of andere tekst voor een publiek uitspreken. Als je een gedicht voordraagt, lees je het niet gewoon voor, maar probeer je ook je publiek aan te kijken. Ook spreek je met tempoverschillen en laat je aan het einde van de regels pauzes vallen.
Woordspeling gebruik van meerdere betekenissen van een woord of woordgroep, waardoor meestal een grappig effect optreedt.

Tekst 6

Ik ben hem,
zei het leven

En ze rende achter hem aan,
mij kun je nooit pakken
hijgde de dood die rende
alsof zijn leven ervan afhing

Al snel was de dood buiten adem
haalde zij hem huppelend in, tikte
maar nog voor zij kon wegrennen
raakte hij haar weer aan

De dood tikte het leven tikte
en zo bleven ze ter plaatse, tikten
de tijd weg en toen de avond viel
waren ze moe van het spelen

Gingen bang van het donker
hand in hand weer naar huis

Maud Vanhauwaert, op: youtube.com

Opdracht
7

Download de gedichten die bij deze paragraaf horen.

1 Kies een gedicht dat jou aanspreekt. Oefen met het voordragen.
Doe het zo:
- Print het gedicht.
- Zet schuine streepjes (/) op de plaatsen waar je even wilt pauzeren.
- Markeer de woorden die je nadruk wilt geven.
- Lees de tekst een paar keer hardop, zodat je hem ook uit je hoofd leert.
- Neem je voordracht op. Bekijk of beluister de opname om te bepalen wat je nog beter kunt doen. Oefen zo nodig nog eens.

2 Je docent kiest een aantal leerlingen die hun tekst voordragen in de klas.
3 Noteer wat je goed vindt aan de voordrachten.
4 Noteer steeds een tip om de voordrachten nog beter te maken.

Opdracht
8

1 Vind je het mooi als een gedicht eindrijm bevat of maakt dat jou niet uit? Leg uit.
2 Welke regel of zin uit de gedichten in deze paragraaf wil je onthouden? Waarom?
3 Een dichter kan je een andere kijk geven op wat je al kent/weet. Bij welk gedicht/welke gedichten is dat goed gelukt, vind je? Leg je antwoord uit.
4 Wat spreekt jou meer aan, gedichten over gewone dingen of over 'grote' gevoelens? Leg je antwoord uit.

Begrippen

Eindrijm klankovereenkomst aan het eind van woorden (*verdriet – niet* of *toeter – computer*), vaak aan het eind van twee regels in een lied of een gedicht

Ik kan/weet
- uitleggen waar gedichten over gaan. 1S
- uitleggen wat voor soort gedichten ik mooi vind.

TAAL

Cursus 4

§1 Moedertaal

Je leert • over moedertaal.
Je hebt afgerond • -

Opdracht 1

Werk in tweetallen.

1. In welk land zijn jullie geboren?
2. Wat is jullie moedertaal?
3. Welke moedertaal/moedertalen hebben andere klasgenoten van jullie?
4. In het Nederlands gebruiken we het woord 'moedertaal' en niet 'vadertaal'. Hoe verklaren jullie dat?
5. Kies drie talen, bijvoorbeeld Arabisch, Engels en Fries. Welk woord gebruikt men in die talen voor het begrip 'moedertaal'?

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1. Waarom vindt de taalprinses het begrip 'moedertaal' niet juist?
2. In de tekst staat dat een kind al voor de geboorte een taal begint te leren. Wat bedoelt de schrijver in dit geval met 'leren'?
3. Wat leert een foetus vooral als het om taal gaat?
4. Stel dat een kind in de buik van de moeder steeds Nederlands heeft gehoord. Noem twee talen die de zuigeling dan kan onderscheiden van het Nederlands.
5. De titel is een niet-bestaand woord. Waarom heeft de schrijver dit woord bedacht?

Begrippen

Moedertaal eerste taal die je leert
Ritme opeenvolging van korte en lange spraakklanken mét en zonder klemtoon
Intonatie afwisseling in toonhoogte als je spreekt
Klemtoon nadruk die je op woorden en lettergrepen legt

Tekst 1

Baarmoedertaal

(1) In Nederland hebben we een taalprinses: Laurentien. Zij beijvert zich al jaren voor goed leesonderwijs. Onlangs deed ze een opmerkelijke uitspraak over het begrip '**moedertaal**'. Laurentien vindt dat we met dat woord een denkfout maken. Het suggereert volgens haar dat vaders er niet toe doen bij de taalontwikkeling van hun kinderen. Vaders zijn echter ook heel belangrijk. Zij kunnen bijvoorbeeld veel gaan voorlezen.

(2) Maar toch. Taalontwikkeling begint al in de moederschoot. Ongeveer vanaf de 25ste week van een zwangerschap kan een foetus (uitspreken als 'feutus') 'horen'. Het vruchtje vangt dan allerlei geluiden op die doordringen in de baarmoeder. Een pompend hart, ruisend bloed, een rommelende maag. En ook geluiden 'van buiten': stemmen, muziek, gesprekken. Uit onderzoek blijkt dat baby's al voor de geboorte beginnen met het leren van de taal die ze horen. Ze raken gewend aan bepaalde klanken en vooral ook aan **ritme**, **intonatie**

en **klemtoon**. Kort na de geboorte zijn baby's in staat een onderscheid te maken tussen bekende en onbekende taalklanken. Een Nederlandse zuigeling hoort wel het verschil tussen Nederlands en Japans, maar niet tussen bijvoorbeeld Nederlands en Engels. Die laatste talen lijken te veel op elkaar.

(3) Hoe weten we dat? In de eerste plaats zijn er experimenten gedaan waarbij in de baarmoeder opnamen zijn gemaakt. En inderdaad: allerlei geluiden klinken daarin door. Soms is zelfs letterlijk te volgen wat er 'buiten' gezegd wordt, bijvoorbeeld door de vader. Dat zuigelingen van een paar uur oud al klanken van verschillende talen kunnen onderscheiden, laten zuigreflexen zien. Een baby'tje gaat sterker zuigen – op een gevoelige speen bijvoorbeeld – zodra het iets afwijkends hoort.

(4) Het zal duidelijk zijn: in het eerste stadium van de taalontwikkeling speelt de moeder hoe dan ook een hoofdrol. Zij is immers constant aanwezig, met haar stem, met haar liedjes, met al haar taal. Vaders doen er zeker toe bij de taalontwikkeling, maar vooral in een wat later stadium als de basis is gelegd in de baarmoeder. Het woord 'moedertaal' is dus zo gek nog niet.

Opdracht
3

Lees onderstaande vragen en bekijk daarna het filmpje over moedertaal één keer helemaal.

1 Bekijk het eerste deel van het filmpje nogmaals. Vergelijk de informatie uit het filmpje met die uit tekst 1. Vul aan: De inhoud van het filmpje komt deels overeen met de informatie uit de tekst in alinea ....
2 Citeer uit tekst 1 een zin die de kern weergeeft van de informatie uit tekst en filmpje.
3 Kies: *waar* of *niet waar*.
a Het filmpje geeft net als de tekst antwoord op de vraag in zin 1 van alinea 3.
b Het filmpje maakt duidelijk wat ritme in taal precies is, de tekst doet dat niet.
c De conclusie in de tekst komt overeen met de laatste zin uit dit deel van het filmpje.
4 Zou de cartoon bij de tekst ook goed bij het filmpje passen? Waarom (niet)?

Opdracht
4

Bekijk het tweede deel van het filmpje nogmaals.

1 Waardoor heeft iemand met Chinees als moedertaal problemen met het verschil tussen 'lijst' en 'rijst'?
2 Hoe passen mensen hun taalgebruik aan als ze tegen baby's praten? Noem drie dingen.
3 In het filmpje worden klankverschillen in het Engels genoemd die lastig zijn voor sprekers van het Nederlands. Met welke van die verschillen heb jij moeite? Hoe komt dat?

Opdracht
5

Werk in tweetallen.

1 Noteer allebei individueel in ongeveer 50 woorden waarom je het begrip 'moedertaal' juist of onjuist vindt. Vergelijk daarna wat jullie hebben opgeschreven. Waarover zijn jullie het eens, waarover oneens?
2 Bespreek met elkaar deze vraag: Kun je meer dan één moedertaal hebben?
3 Noem minimaal twee dingen die alle ouders/opvoeders kunnen doen om de taalontwikkeling van hun kinderen te stimuleren.

Opdracht
6

1 Naast 'moedertaal' zijn er de begrippen 'tweede taal' en 'vreemde taal'. Zoek uit wat die begrippen inhouden.
2 Vul het juiste woord in. Kies uit: *tweede – vreemde*.
a Voor koningin Máxima is het Nederlands een ... taal.
b Voor leerlingen uit de brugklas is het Frans een ... taal.

Ik kan/weet
- wat moedertaal is. 1F
- enkele kenmerken benoemen van taal en taalontwikkeling. 1F

§2 Spreekwoorden en uitdrukkingen

Je leert
- over letterlijk en figuurlijk taalgebruik en over spreekwoorden en uitdrukkingen.

Je hebt afgerond
- -

Opdracht 1

Lees de berichtjes in tekst 1.

1 Noteer uit de berichtjes twee synoniemen voor het woord ‘gemakkelijk’.
2 Noteer uit de berichtjes drie uitdrukkingen die ‘(het was) gemakkelijk’ betekenen.
3 Noteer een andere uitdrukking (vijf woorden) die ‘gemakkelijk’ betekent en waarin het woord ‘fluitje’ voorkomt.
4 Welke van deze vier uitdrukkingen zou jij gebruiken, als je iets gemakkelijk vindt?

Tekst 1

Leonie Baas 15.43 uur
‘Simpel, een peulenschil, echt eenvoudig, kat in ’t bakkie’.
Beantwoorden

Lars ter Laan 14.26 uur
‘Hé Lé, hoe was wiskunde? Het proefwerk bedoel ik. Een makkie?’
Beantwoorden

Opdracht 2

1 Vul de zinnen aan met het juiste woord, zodat een uitdrukking ontstaat.
Kies uit: *bonen – boom – hamers – hart – hemel – koppen – lijf – mand – wal – worst.*
Je houdt vier woorden over.
a Sandra zal wel in de zevende ... zijn nu ze mag zingen in de musical.
b We moeten stoppen met dat gepraat en spijkers met ... slaan.
c Nicole zal eerst de kat uit de ... kijken voor ze echt vriendschap sluit.
d Ik eis een belangrijke rol en wil niet voor spek en ... meedoen.
e Die opmerking van Jos vind ik kant noch ... raken.
f Je wilt me zeker de stuipen op het ... jagen met je verhaal over haaien in de Waddenzee.
2 Zoek de betekenissen op van de uitdrukkingen in de zinnen *a* tot en met *f* en noteer die.

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1 De tekst noemt twee bronnen van (oude) uitdrukkingen. Welke?
2 Noteer twee uitdrukkingen met een lichaamsdeel dat niet in de tekst wordt genoemd.
3 Noteer twee uitdrukkingen met een dierennaam die niet in de tekst wordt genoemd.
4 Wat zou Elise van zes (al. 6) denken als haar tante tegen haar man zegt: ‘Je moet een toontje lager zingen’?

Begrippen

Letterlijk taalgebruik taalgebruik waarbij je precies bedoelt wat je zegt of schrijft
Figuurlijk taalgebruik taalgebruik waarbij een beeld (figuur) de betekenis duidelijk maakt
Spreekwoord onveranderlijke zin in de tegenwoordige tijd met een figuurlijke betekenis
Uitdrukking vaste combinatie van woorden met een figuurlijke betekenis

Tekst 2

Slingers

(1) 'Wat voer jij in je schild? Voor de draad ermee! En wind er maar geen doekjes om.' Het zijn de slingers in het huis van de taal: **spreekwoorden** en gezegdes. Of om een overkoepelende term te gebruiken: **uitdrukkingen**. 'Anne sprong een gat in de lucht' klinkt toch fraaier dan het vlakke 'Anne was erg blij'? Daarmee breng je bovendien beter onder woorden hoe verrukt Anne was. We gebruiken aan de lopende band uitdrukkingen, vaak zonder het te beseffen. Wat zijn uitdrukkingen eigenlijk? Waar komen ze vandaan?

(2) Een uitdrukking is altijd **figuurlijk** bedoeld. 'Dat is een rib uit mijn lijf' betekent dat iets heel duur is. Het is natuurlijk niet **letterlijk** zo, dat je door iets duurs te kopen een rib kwijtraakt.

(3) Spreekwoorden zijn een specifiek soort uitdrukkingen. Een spreekwoord is een onveranderlijke, hele zin. Die staat altijd in de tegenwoordige tijd. Meestal drukt het een soort volkswijsheid uit: 'Wie zijn billen brandt, moet op de blaren zitten.'

(4) Over 'billen' gesproken: lichaamsdelen komen vaker voor. Je kent vast uitdrukkingen met de woorden 'hand', 'hoofd' of 'hart' erin. Verder bevatten veel spreekwoorden en gezegdes dieren, zoals 'kat' en 'hond'.

(5) Uitdrukkingen hebben vaak een lange geschiedenis. Ze gaan nogal eens terug op de Bijbel, zoals 'een rib uit mijn lijf', en op oude ambachten. Denk aan 'een smid'. Die moet 'het ijzer smeden als het heet is'. Je snapt vast wat dit betekent: 'Ons plan valt in duigen'. Maar weet je wel wat 'duigen' zijn? Zoek het maar eens op.

(6) De meeste uitdrukkingen leer je pas als je al wat ouder bent. Kinderen tot een jaar of twaalf kennen zeker wel allerlei uitdrukkingen, maar veel minder dan volwassenen. En er is natuurlijk een verschil tussen een uitdrukking passief kennen en die actief gebruiken. Soms hebben kinderen niet precies in de gaten wat een uitdrukking wil zeggen. Niet zelden denken ze dat die letterlijk bedoeld is. Zoals Elise van zes. Als haar oom op een familiefeestje vertelt dat zijn vrouw een gat in haar hand heeft, kijkt Elise verschrikt naar tantes handen en vraagt: 'Waar dan?'

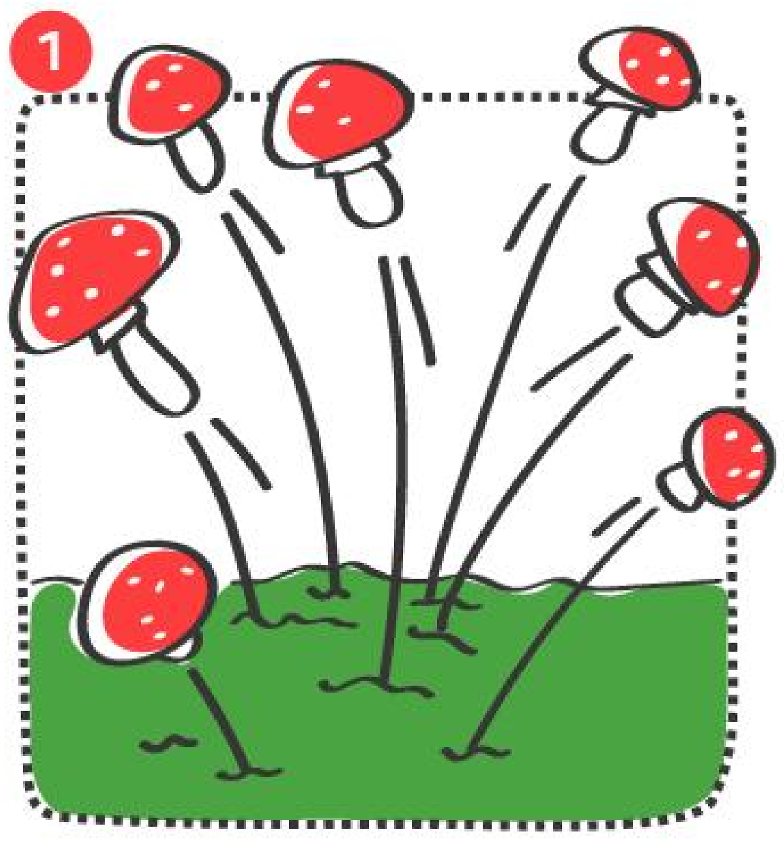
Opdracht
4

De uitdrukkingen staan in tekst 2. Maak de juiste combinaties met de betekenissen.

een gat in de hand hebben	geheime, snode plannen hebben
ergens geen doekjes om winden	iets ronduit zeggen
het ijzer smeden als het heet is	iets vertellen wat je eerst achtergehouden hebt
iets in zijn schild voeren	je kans grijpen op het juiste moment
in duigen vallen	niet doorgaan; mislukken
voor de draad komen met iets	te gemakkelijk geld uitgeven

Opdracht
5

Noteer van elke tekening welke uitdrukking die voorstelt.

1

2

3

Ik kan/weet
- het verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik. 1F
- wat spreekwoorden en uitdrukkingen zijn.

§3 Taalverandering

Je leert • over taalverandering.
Je hebt afgerond • Taal § 1 Moedertaal en § 2 Spreekwoorden en uitdrukkingen

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Beantwoord de vragen 1 tot en met 5.

1. Het Nederlands telt al minstens een half miljoen woorden. Waarom komen er dan toch nog nieuwe woorden bij?
2. Welke nieuwe woorden van de laatste jaren kennen jullie? Noem er minstens drie.
3. Tot welke woordsoort(en) behoren de woorden die jullie onder 2 noemen?
4. Welke van deze nieuwe woorden komen uit andere talen?
5. Welke nieuwe woorden zijn gevormd uit twee al bestaande woorden?

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Lees tekst 1. Beantwoord de vragen.

1. Welke vijf woorden zouden jullie in december nomineren voor het Woord van het Jaar?
2. Wat betekenen de drie neologismen uit alinea 3?
3. Noem drie leenwoorden 'uit de keuken' en drie uit een ander vakgebied.
4. Verklaar de titel van de tekst.
5. Waardoor kun je in het Nederlands beter samenstellingen vormen dan in het Engels?
6. Geef jullie mening over deze uitspraak: 'Het gebruik van Engelse woorden is een verarming van de Nederlandse taal'.

Begrippen

Neologisme nieuwgevormd woord; ook: bestaand woord dat een nieuwe betekenis krijgt
Leenwoord woord dat is overgenomen uit een andere taal
Samenstelling woord dat bestaat uit twee of meer zelfstandige woorden

Tekst 1

Lenologismen

(1) Als het eind van het kalenderjaar nadert, is het weer lijstjestijd. In de media verschijnen overzichten van verkiezingsuitslagen van 'De … van het jaar'. Vul maar in: voetballer, vrouw, slechtste slogan. Zo is er ook een verkiezing van het Woord van het Jaar.
(2) Hoe gaat dat in zijn werk? Iedereen kan voor half december een favoriet woord aanmelden. Overigens zijn er meerdere verkiezingen, maar laten we ons beperken tot die van Van Dale, de uitgever van het bekende woordenboek. Er geldt één beperking: het woord dat je voordraagt, moet in het bijna voorbije jaar voor het eerst in de media zijn opgedoken. Het moet dus een **neologisme** zijn, een nieuw woord.
(3) Laten we even teruggaan in de tijd. 'Plunderpuber', 'vleeswroeging', 'klimaatspijbelaar' – wie gebruikt ze nog? Bijna niemand waarschijnlijk. Toch waren die kortgeleden genomineerd als Woord van het Jaar bij Van Dale. Ze belandden in de top twintig. Dat laat zien dat heel wat populaire nieuwe woorden snel weer verdwijnen. Hoe komt dat? En waar komen nieuwe woorden eigenlijk vandaan?

(4) Meestal is de oorzaak van de snelle teloorgang simpel: het nieuwe woord duidt een verschijnsel aan dat tijdelijk is. Zo zorgde in 2020 een mondiale pandemie, die het openbare leven in veel landen tijdelijk lamlegde, voor een lawine aan nieuwe woorden in het

Nederlands. Maar zodra de wereldwijde infectieziekte getemperd werd, raakten die 'coronawoorden' in vergetelheid. Weet jij nog wat 'hoestschaamte' is? Of de 'anderhalvemetersamenleving'?

(5) Naast de medische wereld en bijzondere ontwikkelingen in de samenleving is het vooral de techniek die zorgt voor aanwas van onze woordenschat. Dat geldt zeker voor de data- en communicatietechniek die ons bestaan is gaan beheersen. Denk eens aan alle woorden die het gebruik van de iPad en de mobiele telefoon met zich mee heeft gebracht. Veel van die woorden zijn een wat langer leven beschoren. Woorden als 'online' en 'swipen' hebben zich in het Nederlands genesteld. Ze zijn voor jou waarschijnlijk al heel normaal, terwijl oudere generaties er nog wat moeite mee hebben.

(6) Een andere belangrijke leverancier van nieuwe woorden is onze keuken. We zijn de laatste decennia veel internationaler gaan eten en drinken. Dat heeft ons woordenboek verrijkt met benamingen van talloze buitenlandse gerechten, drankjes en ingrediënten. De 'wraps', 'sushi's' en 'smoothies' zijn niet aan te slepen. Zoals zoveel neologismen zijn ook deze woorden **leenwoorden**: we hebben ze regelrecht uit andere talen overgenomen.

(7) Een opvallend verschijnsel bij neologismen is dat het vaak om **samenstellingen** gaat. Kijk maar naar de voorbeelden uit alinea 3. Het Nederlands is ook een taal waarin je gemakkelijk samenstellingen kunt vormen. Daarnaast gebruiken we bij nieuwe ontwikkelingen, zeker op technisch gebied, vaak Engelse termen. Soms worden die na enige jaren langzamerhand verdrongen door Nederlandse: 'screen' is 'scherm' geworden, 'keyboard' heet nu 'toetsenbord'. Anderzijds zijn sommige Engelse begrippen die ooit neologismen waren, zoals 'computer' en 'downloaden', zo ingeburgerd dat je nauwelijks nog beseft dat het Engelse woorden zijn. Tegen zulke Engelse woorden maken sommigen bezwaar. Zij zien het Nederlands overwoekerd raken door 'smakeloos' Engels. Nog zo'n lijstje: de lelijkste Engelse leenwoorden van het jaar. Welk woord wint?

Opdracht
3

Lees tekst 2.

1. Is de titel van tekst 2 een smeltwoord of niet? Leg uit.
2. Geef antwoord op de vraag aan het eind van alinea 2.
3. Verklaar de 'verwarring' die bij de betekenisomschrijving van 'benefietkeeper' optreedt.
4. Bedenk zelf drie smeltwoorden die met school te maken hebben.
5. Werk samen met een klasgenoot. Bekijk jullie lijstjes en bepaal samen welk lijstje jullie het beste vinden.

Tekst 2

Alfabetweter

(1) Een bijzondere vorm van een neologisme is het zogenoemde 'smeltwoord'. Dit zijn woorden waarin twee bestaande begrippen aan elkaar geknoopt zijn door overlappende lettergrepen of lettercombinaties. 'Bionade' is biologische limonade. 'Consuminderen' doe je als je minder consumeert. 'Brunch' is een combinatie van 'breakfast' en 'lunch'. Het is een ontbijt dat je neemt als het al middag is.

(2) Aan smeltwoorden zie je hoe creatief we kunnen omspringen met taal. Vaak heeft een smeltwoord een grappig effect. Cabaretier Ronald Snijders heeft met een collega zo'n duizend smeltwoorden bedacht. Zij geven er ook definities bij, met een knipoog. Zoals bij de titel van het boekje 'de Alfabetweter'. Dat woord is samengesteld uit 'alfabet' en 'betweter', een echt smeltwoord dus. Een betweter is iemand die altijd alles beter weet. Wat zou een 'alfabetweter' dan wel zijn?

(3) En wat is een benefietkeeper? Nou? Volgens de Alfabetweter is dat een 'keeper die voor het goede doel staat'. De bedenkers spelen hier met verwarring tussen letterlijk en figuurlijk. Vooruit, nog een smeltwoord: 'Misverstandskies: (tandartsterm) kies naast de verstandskies. "Volgens mij heb ik de ~ getrokken."' De ondertitel van het boekje is niet voor niets '1000 neologismen die het niet gaan redden'.

Ik kan/weet
- hoe taal verandert door neologismen en leenwoorden. 1F

§4 Bouwstenen van taal

Je leert
- over de bouwstenen van taal.

Je hebt afgerond
- -

Opdracht
1

Werk in tweetallen.
1. Bedenk allebei een zin van minimaal acht woorden. Laat de zin niet zien aan je klasgenoot.
2. Noteer op een briefje de zin zonder klinkers (a, e, i, o, u) en zonder 'ij', maar met spaties tussen de woorden.
3. Laat de zin, die alleen uit woorden met medeklinkers bestaat, aan je klasgenoot zien. Laat die raden wat er staat.
4. Doe hetzelfde met een andere zin van minimaal acht woorden, maar laat nu de medeklinkers weg.
5. Welke zinnen worden makkelijker geraden: die met klinkers of die met medeklinkers?
6. Hoe komt dat? Bedenk samen een antwoord.

Opdracht
2

Lees tekst 1.
1. Ons alfabet telt 26 letters, het Griekse alfabet 24, het Arabische 28. Verklaar het verschil in aantal letters.
2. In de tekst staat een voorbeeld van de lettercombinatie 'ch' die één klank van het Nederlands weergeeft. Noteer nog drie voorbeelden.
3. De lettercombinatie 'ch' gebruiken we in het Nederlands ook bij leenwoorden met een niet-typisch Nederlandse klank. Welke klank is dat?
4. Vergelijk jouw uitspraak van de 'r' met de 'r' van andere leerlingen. Wat is het verschil?
5. Naast 'weer-' zijn er nog twee morfemen die je aan het begin van een woord kunt zetten en die aangeven: 'terug', 'opnieuw'. Noteer beide morfemen.
6. De Nederlandse 'ui'-klank is lastig voor buitenlanders die onze taal leren. Hoe komt dat?

Begrippen

morfeem woorddeel met een betekenis, zoals 'on-' (= niet)
vocaal klinker
consonant medeklinker
schrift verzameling letters of tekens die je bij een taal gebruikt om te schrijven

Tekst 1

Bouwpakket

(1) Op de basisschool heb je het alfabet geleerd. Met die 26 letters van het alfabet kun je alles opschrijven wat je aan klanken hoort. Toch zijn er meer klanken dan letters in het Nederlands. We gebruiken niet steeds één letter voor één klank. Hoe kunnen we dan toch met zo'n beperkt aantal letters de pakweg veertig verschillende klanken weergeven die het Nederlands kent?
(2) Daarvoor gebruiken we onder andere lettercombinaties die voor één klank staan. Denk maar aan de 'ch' in 'lachen'. Daarnaast heb je letters die, afhankelijk van de positie in een woord, op verschillende manieren worden uitgesproken. De 'a' in 'stam' klinkt anders dan de 'a' in 'namen'.
(3) Dit staat los van het verschil in uitspraak. Neem de 'r'. Er zijn in het Nederlandse taalgebied minstens zes manieren om die 'r' te zeggen. Het varieert van de tongpunt-r, die ratelt als een eierwekker, tot de brouw-r die achter uit je keel lijkt te komen en nogal bekakt klinkt. Maar welke 'r'-klank je ook gebruikt, de betekenis van een woord als 'raar' verandert er niet door.
(4) Met klanken, en dus ook met letters, bouw je woorden op. Een woord kan weer bestaan uit

lettergrepen. Sommige lettergrepen hebben een vaste betekenis. Bijvoorbeeld 'on-' dat meestal 'niet-' betekent, zoals in 'onbelangrijk'. Of '-baar' dat met 'mogelijk' te maken heeft, zoals in 'bruikbaar'. Een lettergreep die een bepaalde betekenis aan een woord geeft, is een **morfeem**. Andere voorbeelden: 'wan-', '-je'. Of '-ziek', zoals in 'schoolziek'. Ook uitgangen, zoals de -t in 'Linde loopt', zijn morfemen.

(5) Klanken en letters zijn de bouwsteentjes van taal. Daar kun je ook mee spelen: nieuwe woorden maken, gekke zinnen bouwen. Denk verder aan puzzels en taalraadsels. Dat spel met taal begint al in de wieg. Want hoe leert een klein kind al die lastige klanken? Door oneindig veel met spraakklanken te oefenen en te 'spelen'. Heeft iemand jou ooit verteld dat je voor de 'p' je lippen op elkaar moet doen? Nee toch? Je moedertaal leren is spelen met een blokkendoos: een bouwpakket vol materialen waarmee je taal kunt vormen. Af en toe dondert het bouwsel in elkaar, maar uiteindelijk zet je een betoverend privépaleisje neer: jouw eigen taal.

Opdracht

3

Lees tekst 2.

1. Zou het mogelijk zijn om ook het Nederlands zonder vocalen te schrijven?
2. In welke Arabische teksten zouden vocaaltekens boven of onder de letters staan?
3. Denk je dat het gemakkelijker is Chinees te leren als je goed kunt tekenen?
4. Ontwerp een karakter voor het begrip 'liefdesverdriet'.
5. Noteer twee manieren waarop wij ook gebruikmaken van beeldschrift.
6. Bedenk drie woorden die een andere betekenis krijgen, als je de klemtoon op een andere lettergreep legt.

Tekst 2

Over de grens

(1) Je kent het verschil tussen klinkers en medeklinkers, oftewel **vocalen** en **consonanten**. Die komen allemaal in ons alfabet voor. Er zijn talen die het anders doen, zoals het Arabisch. Het Arabische alfabet bestaat uit 28 letters, maar dat zijn in wezen allemaal consonanten. Hoe kan dat?

(2) In het Arabisch schrijf je alleen de medeklinkers. De vocalen moet je 'erbij denken'. Wie in een Arabische tekst 'mdrrs' leest, weet dat het om een 'mudarris' gaat: een docent. Om de leesbaarheid te vergroten, staan in sommige teksten wel vocaaltekens boven of onder de letters.

(3) Het Nederlandse **schrift** is, net als bijvoorbeeld het Franse, gebaseerd op het Latijnse schrift. Daarin bouw je woorden op met afzonderlijke letters. Dat is in veel talen zo. Maar sommige talen gebruiken helemaal geen alfabet. Het bekendste voorbeeld is het Chinees. Dat werkt met karakters, met beeldschrift. Aan een karakter ligt een tekeningetje ten grondslag. Dat stelt simpel voor wat je zegt, denk aan het woord 'huis'. De tekeningetjes zijn in de loop van de eeuwen ontwikkeld van concreet naar abstract. In het karakter voor 'huis' herken je misschien toch nog een huis. Maar hoe schrijf je in het Chinees over emoties? Dat gebeurt vaak door het karakter voor 'hart' te gebruiken. Ook de karakters voor 'lever', 'rood' en 'zuur' komen dan goed van pas.

(4) Voor wie Chinees wil leren, is het grote aantal karakters een struikelblok. Om het Chinees goed te beheersen, moet je ontzettend veel verschillende karakters kennen.

(5) En dan levert het Chinees nóg een moeilijkheid op. Het is een toontaal. Dat betekent dat de toonhoogte waarop je een woord uitspreekt, bepaalt welke betekenis het woord heeft. Dat kun je je misschien moeilijk voorstellen, maar het is enigszins vergelijkbaar met de klemtoon in het Nederlands: 'voorkómen' is wat anders dan 'vóórkomen'. Klemtoon is zeker niet hetzelfde als toonhoogte, maar nu heb je een idee hoe een toontaal werkt.

Ik kan/weet

- uit welke bouwstenen taal is opgebouwd.

§ 5 Rijm

Je leert
- over rijm.

Je hebt afgerond
- Taal § 2 Spreekwoorden en uitdrukkingen

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Lees samen tekst 1.

1. Welk woord past aan het eind van het gedicht?
2. Noteer welke woorden rijmen door gelijke eindklanken.
3. Noteer welke woorden rijmen door gelijke beginklanken.
4. Noteer twee woorden die rijmen door overeenkomst in klinkers.
5. Dit gedicht heet een 'limerick'. Zoek uit wat de regels zijn voor een limerick.
6. Bedenk nu samen een limerick. Gebruik zo mogelijk jullie woonplaats of de plaats waar jullie school staat.

Begrippen

Rijm klankovereenkomst in beklemtoonde lettergrepen
Metrum vast schema van lettergrepen mét en zonder klemtoon
Eindrijm rijm aan het eind van woorden (*blond – mond; jagen – slagen; kinderen – hinderen*), vaak aan het eind van twee regels in een lied of een gedicht
Alliteratie of **beginrijm** rijm van gelijke medeklinkers aan het begin van woorden of lettergrepen die bij elkaar in de buurt staan: *kort en klein; bloeiende pruimenbloesem*
Assonantie of **klinkerrijm** rijm van beklemtoonde klinkers midden in twee of meer woorden die bij elkaar in de buurt staan: *de bomen in oktober en daarboven de vogels*

Tekst 1

Naam

Een Bruce uit het Brabantse Vlijmen
heet járen al véél liever Thijmen.
En weet je vanwáár?
Als 'n klontje zo klaar:
met die naam valt beter te ….

Opdracht
2

Lees tekst 2.

1. Wat rijmt in de titel van tekst 2? Hoe heet dit soort rijm?
2. Welke twee woorden uit het versje over Jan Huygen rijmen niet precies?
3. Hoe komt het dat we het gevoel hebben dat ze tóch rijmen?
4. Op welke manier kun jij rijm gebruiken in het dagelijks leven?
5. Noteer een rijmende slogan die jij goed vindt. Leg uit waarom je die slogan goed vindt.
6. Bedenk zelf een reclamezinnetje voor een product dat meer aandacht verdient.

Tekst 2

Het geheim van rijm en ritme

(1) Een grote kans dat je dit herkent: als klein kind zong je versjes mee met de kleuterjuf, maar je begreep helemaal niet waar de tekst over ging. 'Jan Huygen in de ton, met een hoepeltje erom ...' En die ton met Jan Huygen? Die viel in duigen. Wist jij veel wat een 'hoepel' om een ton was en wat 'duigen' waren. Dat deed er ook niet toe. Het liedje lag lekker in het gehoor. De tekst werd in je geheugen gebeiteld. Hoe komt dat? Het antwoord: de tekst uit zo'n liedje maakt gebruik van **rijm** en ritme.

(2) Rijm is kortweg overeenkomst in klank. Dat werkt vooral als het beklemtoonde klanken zijn. 'Berend Botje ging uit váren, met zijn scheepje naar Zuidláren.' Niet 'met zijn schip', want dat zou het **metrum** verstoren. Metrum is de regelmatige afwisseling, volgens een vast schema, van klanken mét en zonder klemtoon. Door de klankovereenkomsten én de regelmaat onthoud je de woorden gemakkelijker. Herhaling doet de rest.

(3) Kinderliedjes en rijmpjes activeren de muzikaliteit van peuters en kleuters. Daarnaast zijn ze een sterke stimulans voor de taalontwikkeling. Al in een vroeg stadium van hun leven blijken kinderen gevoelig voor het spel met rijm en ritme. Dat spel zorgt ervoor dat klanken en woorden zich nestelen in de hersentjes van de kleintjes.

(4) Reclamemakers willen dat ook graag bereiken: zorgen dat een combinatie van woorden in onze hersenen gegrift wordt. Dat gaat makkelijker met 'Melk is goed voor elk' dan met 'Melk is gezond voor iedereen'. Zulk rijm werkt, zoals ook het **eindrijm** in
'Je bent een rund,
als je met vuurwerk stunt'.
Onderzoek heeft aangetoond dat iets wat rijmt, overtuigender klinkt.

(5) 'Marketeers' gebruiken vooral graag **alliteratie** in hun reclame. Dat is beginrijm van medeklinkers, zoals in 'Melk, de witte motor'. Het zijn voorbeelden van lang geleden, maar iedereen boven een zekere leeftijd kent deze reclamezinnetjes: ze zijn in het collectieve geheugen terechtgekomen. Naast eindrijm en alliteratie zorgt ook klinkerrijm of **assonantie** ervoor dat zinnetjes 'beklijven': 'Breda, stad met karakter'. De herhaling van de korte 'à' bekt lekker. Niet alle reclameslogans bevatten rijm. Maar een ritme ontbreekt bijna nooit. Het is de geheime kracht van goede reclame.

(6) Een rijmende slogan of een rijmend gedicht maak je niet zomaar. Dat blijkt als we rond 5 december allemaal in kleine dichters veranderen. Rijmen lukt nog wel, soms met een rijmwoordenboek in de hand. Maar menig sinterklaasgedicht strandt in gestuntel: er zit geen cadans in, geen lekker ritme. Die hartslag krijg je wel als je goed let op beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen. Fijn rijm krijg je door klankovereenkomst in beklemtoonde lettergrepen:
'De wég was récht, de weg was króm.
Nooit kwam Berend Botje weeróm.'

Opdracht
3

1 Er zijn veel uitdrukkingen met woordparen die rijmen door alliteratie: 'Zo klaar als een klontje'. Vul de uitdrukkingen in onderstaande zinnen aan.
- *a* Als je je eisen niet wat afzwakt, verlies je de zaak helemaal: het is buigen of ....
- *b* Ik dacht dat we nog veel moesten overleggen, maar alles is al in kannen en ....
- *c* Het jachtluipaard en haar welpen verslonden de gazelle met huid en ....
- *d* Eveline was van top tot … in het rood gekleed.
- *e* De leraren moesten lang wikken en …, voordat ze konden beslissen over de overgang.
- *f* De regeringssoldaten gaven zich zonder slag of … over aan de rebellen.

2 Noteer de betekenis van de rijmende woordparen.

3 Noteer nog vier uitdrukkingen met alliteratie en geef de betekenis.

Opdracht
4

1 Er zijn uitdrukkingen met woordparen die rijmen door eindrijm. Hieronder staan zes woorden die in zo'n uitdrukking voorkomen. Zoek de uitdrukking, gebruik zo nodig een woordenboek. Noteer de uitdrukking en de betekenis.
geuren – handel – heug – hoog – reilen – steen

2 Gebruik elke uitdrukking in een zin, zodat de betekenis duidelijk wordt uit de context.

Ik kan/weet
- wat rijm is en waarom het gebruikt wordt. 1F
- wat metrum is.

§ 6 Vergelijkingen

Je leert
- over een vorm van beeldspraak: de vergelijking.

Je hebt afgerond
- Taal § 2 Spreekwoorden en uitdrukkingen

Opdracht 1

Werk in tweetallen.

1 Lees de vier paren zinnen. Welk verschil zien jullie tussen *a* en *b*, *c* en *d*, *e* en *f*, en tussen *g* en *h*?

2 Welke zin van elk paar (*a/b*, *c/d*, *e/f*, *g/h*) vinden jullie de meest aantrekkelijke? Waarom?

a De atleet had een zeer snelle start.
b De atleet schoot als een hazewindhond uit de startblokken.
c Een mobiele telefoon heeft grote aantrekkingskracht op de gebruiker.
d Een mobiele telefoon is net een magneet.
e Het was alsof hij het in Keulen hoorde donderen.
f Hij was zeer verbaasd.
g Wat een droom van een doelpunt maakte de spits in de laatste minuut!
h Wat een prachtig doelpunt maakte de spits in de laatste minuut!

Opdracht 2

Vul in elke zin een eigenschap in uit rij A en een dierennaam uit rij B:

A *blind – dom – doof – fris – gezond – glad – sterk – traag – trots – ziek*

B *aal – hoentje – hond – kwartel – mol – paard – pauw – slak – varken – vis*

Je houdt van beide rijen twee woorden over.

1 Na zo'n ijskoude douche ben ik altijd zo … als een ….
2 Je moet wel zo … als een … zijn, als je zo'n groot verkeersbord niet ziet.
3 Nadat Naomi schaakkampioen was geworden, liep ze zo … als een … door de aula.
4 Om die boomstammen te kunnen versjouwen, moet je wel zo … als een … zijn.
5 Zelfs met zijn gehoorapparaatje is mijn overgrootvader nog zo … als een ….
6 Iedereen is na de survivaltocht ziek geworden, maar ik voel me zo … als een ….
7 Die gewiekste verkoper van abonnementen is zo … als een ….
8 Ewout fietst zo … als een … en zal zeker te laat komen.

Begrippen

Beeldspraak figuurlijk taalgebruik, waarbij je een beeld gebruikt om iets duidelijk te maken

Vergelijking vorm van beeldspraak waarbij je iets wat er echt is (het **object**), vergelijkt met iets anders wat erop lijkt (het **beeld**); object en beeld worden vaak verbonden door deze woorden: *als (een) …, lijkt wel (een) …, zo … als (een) …, een … van (een) …, is net … als, zoals, net (als)*; bijvoorbeeld: *Het reptielenhuis* (object) *was net een sauna* (beeld).

Cliché (te) veel gebruikte vergelijking of uitdrukking, waardoor de betekenis verzwakt is

Opdracht 3

1 Zoek het woord dat in de vergelijking past en noteer de hele vergelijking. Kies uit: *beven – branden – groen – hard – hoog – huilen – klaar – klein – lachen – uitgaan – vast – wuiven.*

a zo … als een huis
b … als een boer met kiespijn
c zo … als gras
d … als een rietje
e zo … als een klontje
f … als een fakkel

2 Kies drie van de cursief gedrukte woorden, maak er een vergelijking mee en gebruik die in een zin van ten minste acht woorden: *ezel – hond – lammetje – leeuw – varken.*

3 Bedenk zelf twee vergelijkingen en gebruik die in twee zinnen, zodat de betekenis duidelijk is.

Opdracht
4

We zeggen 'poeslief', maar niet 'zo lief als een poes'. Er zijn meer van zulke woorden met een ingebakken vergelijking, zoals 'hemelsbreed' en 'flinterdun'. Ze versterken een bijvoeglijk naamwoord.
Versterk de bijvoeglijke naamwoorden uit rij A door er een woord uit rij B voor te plaatsen.

A *arm – dom – fijn – glad – hard – helder – hoog – mager – rood – scherp – snel – verkouden – vet – wit – ziek*

B *brood – dood – kraak – modder – olie – rag – razend – snip – spiegel – spier – spijker – straat – toren – vlijm – vuur*

Opdracht
5

Lees tekst 1.

1. In alinea 1 staan vier vergelijkingen. Noem bij elke vergelijking het object en het beeld.
2. Welk alternatief bestaat er voor 'kreeft' in 'zo rood als een kreeft'?
3. Welke van die twee vergelijkingen gebruik jij het liefst? Waarom?
4. Wat betekent 'praten als Brugman'? Zoek uit waar de uitdrukking vandaan komt.
5. Vind jij ook dat sommige vergelijkingen een cliché zijn? Leg uit.
6. Bedenk en noteer waardoor sommige vergelijkingen in andere talen anders zijn.

Tekst 1

Beer of bœuf?

(1) Misschien denk je bij het woord 'vergelijking' aan een lastige opgave bij de wiskundeles. Maar als het om taal gaat, is een **vergelijking** simpel: je zet twee dingen naast elkaar die op elkaar lijken of dezelfde eigenschap hebben: 'De ballerina oogde zo licht als een veertje', 'Zijn buik lijkt wel een luchtballon', 'Klas 1F is net een kippenhok'. Een vergelijking is een vorm van **beeldspraak**. Je gebruikt het beeld, zoals een snelle haas, om duidelijk te maken dat iemand heel hard wegloopt: 'De inbreker ging er *als een haas* vandoor'. Dat is dus figuurlijk en niet letterlijk bedoeld.
(2) In het dagelijks leven kijken we misschien meer naar verschillen dan naar overeenkomsten. Maar natuurlijk proberen we ook overeenkomsten te zien in de wereld om ons heen. Heb je te lang in de zon liggen bakken, dan word je 'zo rood als een kreeft', want een kreeft is opvallend rood. Kleine kinderen kunnen 'gillen als een mager speenvarken' en politici 'praten als Brugman'. Zulke vergelijkingen geven het taalgebruik wat meer kleur. Anderzijds: als je altijd dezelfde vergelijking hoort ('als haringen in een ton'), wordt die een **cliché** en verliest een tekst juist kleur.
(3) Vergelijkingen bestaan in alle talen. Blijkbaar heeft de mens behoefte om dingen duidelijker en kleurrijker te maken door er iets naast te zetten wat erop lijkt. Maar we vergelijken wel verschillend. In Engeland ben je 'as blind as a bat' (een vleermuis), terwijl wij in Nederland in zo'n geval de mol erbij halen. Over kinderen zeggen wij dat ze 'groeien als kool', maar in Frankrijk groeien ze 'comme mauvaises herbes' – als onkruid dus. Dat is toch een ander perspectief op kinderen. Nog meer verschillen: de Fransen zeggen niet 'zo sterk als een beer', maar 'fort comme un bœuf' – dat is 'zo sterk als een rund'. In Nederland benadrukken we de dommigheid van een rund, bijvoorbeeld als je met vuurwerk stunt.
(4) Vergelijkingen zijn weliswaar gebaseerd op overeenkomsten, maar als we vergelijkingen uit verschillende culturen naast elkaar leggen, blijken er toch grote verschillen te zijn in wát we met elkaar vergelijken.

Opdracht
6

Download de tekst van René Appel over 'vergelijkingen'. Lees de tekst.

1. Waarom vindt Appel dat je moet oppassen als je zelf vergelijkingen bedenkt?
2. Ben je het met hem eens of oneens? Leg uit waarom.

Ik kan/weet
- wat vergelijkingen zijn en waarvoor ze gebruikt worden.

§7 Beeldtaal

Je leert	• over beeldtaal.
Je hebt afgerond	• -

Opdracht 1

Werk in tweetallen.

1 Bekijk de afbeeldingen 1 tot en met 6. Bespreek wat ze betekenen.
2 Noteer per afbeelding de betekenis in maximaal drie woorden.
3 Bij welke afbeelding(en) lukt dat niet? Hoe komt dat?

1

2

3

4

5

6

Opdracht 2

1 Maak vier afbeeldingen die *a* tot en met *d* kunnen vervangen.
   a Brand!
   b Niet geschikt voor kinderen onder de twaalf jaar.
   c Ik ben verliefd!
   d Dit product bevat geen dierlijke ingrediënten.
2 Vergelijk je tekeningen met die van een ander. Welke zijn het duidelijkst? Hoe komt dat?

Opdracht 3

Lees tekst 1.

1 In alinea 1 staan drie plekken genoemd waar je beeldtaal kunt tegenkomen. Noteer bij elke plek een voorbeeld van die beeldtaal mét de betekenis.
2 Geef aan of het om een pictogram, een emoji of een logo gaat.
3 Bedenk en noteer drie voordelen die beeldtaal heeft in vergelijking met tekst.
4 Waardoor is het logo van de Tour de France ‘meer dan alleen maar letters’?
5 Noteer drie verschillende functies die afbeeldingen kunnen hebben.
6 Zoek het logo op van Fleurop, een internationaal bedrijf dat bloemen bezorgt. Leg uit wat dit logo wil zeggen. Betrek daarbij ook de slogan ‘Bloemen met een boodschap’.
7 Schrijf een tekst van ongeveer vijftig woorden waarin je je mening geeft over de uitspraak ‘Beeldcultuur helpt onze verbeelding om zeep’.

Begrippen

Pictogram symbool of eenvoudig plaatje dat een tekst vervangt
Emoji afbeelding die je op sociale media gebruikt om iets duidelijk te maken
Logo abstract symbool van een bedrijf of een instelling, dat dient als herkenningsteken
Symbool teken dat staat voor een begrip, zoals de duif met olijftak (vrede) of een hartje (liefde)

Tekst 1

Woord in beeld

(1) We leven in een beeldcultuur. Vlogs verdringen blogs, het woord is beeld geworden. Televisie, film, video en games bestaan dankzij de beelden die ze bieden. Naast die bewegende beelden vind je overal om je heen – op straat, in je boek, op je mobiel – stilstaand beeld met een vaste betekenis. Bij die beeldtaal gaat het vaak om een **pictogram**, een **emoji** of een **logo**. Waarom gebruiken we zoveel beeld? Is dat iets nieuws? En is de taal van het beeld altijd beter dan tekst?

(2) Als je wilt uitleggen wat een pictogram is, kun je woorden gebruiken. Maar een beeld werkt in dit geval beter. Je bekijkt een pictogram en de betekenis is meteen duidelijk:

(3) Emoji's ken je ongetwijfeld uit de sociale media. Maar waar komt dat begrip 'emoji' vandaan? Het is een Japans woord dat is opgebouwd uit 'e' en 'moji'. Samen betekent dat 'beeldkarakter'. Het Japans gebruikt net als het Chinees 'karakters' in plaats van letters.

(4) Een logo is een kleine tekening die **symbool** staat voor een merk of een organisatie. Soms moet je even goed kijken naar een logo, omdat er een beeldgrap in zit. Een heel bekend logo is dat van de Tour de France, het onderste plaatje. Zie jij wat anderen niet zien?

(5) Beelden verduidelijken. Het cliché luidt: een beeld zegt meer dan duizend woorden. Wel is er verschil in functie. Een pictogram en een emoji hebben een ander doel dan een logo. Pictogrammen kunnen je iets vertellen ('Hier is het herentoilet') of je waarschuwen ('Stoot je hoofd niet'). Een emoji geeft bijvoorbeeld aan 'Ik ben heel boos'. Een logo daarentegen is gericht op 'marketing': het moet bijvoorbeeld een product bekendheid geven en ervoor zorgen dat het verkocht wordt. Sommige mensen die langs de snelweg opeens een grote M zien opduiken, krijgen een onweerstaanbare trek in een hamburger, al hebben ze geen honger.

(6) We worden tegenwoordig overspoeld met plaatjes en filmpjes, vooral op sociale media. Maar beeldtaal is niet nieuw. Zo'n vijfduizend jaar geleden communiceerden de Egyptenaren al met beelden: hiërogliefen. Lange tijd was onbekend hoe je dit ingewikkelde beeldschrift moest lezen. Pas tweehonderd jaar geleden is het ontcijferd. De tekeningetjes kunnen staan voor klanken, voor woorden en voor woorddelen.

(7) Is beeld altijd beter dan tekst? Nog niet zo lang geleden verboden sommige ouders hun kinderen om strips te lezen. Het zou de taalontwikkeling afremmen. Daar wordt nu anders over gedacht. Goede strips bieden een rijke visuele wereld en vaak ingenieuze verhaallijnen. Toch stellen wetenschappers de vraag of de beeldcultuur niet onze verbeelding om zeep helpt. Als je een tekst leest, maak je zelf een voorstelling van wat er beschreven wordt. Lezen prikkelt zo je fantasie. Het is meestal hard werken. Krijg je het beeld kant-en-klaar voorgeschoteld, dan hoef je feitelijk niet zo veel meer te doen. Je verbeelding gaat fijn op vakantie. Zou het echt zo zijn?

le TOUR de france

Ik kan/weet	• waarom beeldtaal bestaat en welke soorten beeldtaal er zijn.

§8 Dyslexie

Je leert	• wat dyslexie is.
Je hebt afgerond	• -

Opdracht
1

1 Las je als kind op de basisschool regelmatig boeken of verhalen voor je plezier? Waarom (niet)?
2 Hoe snel lees jij, als je een tekst begrijpend leest? Kies: *heel snel – snel – gemiddeld – traag – heel traag*.
3 Maak je wel eens leesfouten? Kies: *nooit – soms – vaak*.
4 Iedereen maakt wel eens spelfouten. Welk cijfer tussen 1 en 10 geef je jezelf op spellen?

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Noteer van elk van de uitspraken *a* tot en met *d* of jullie die *waar* vinden of *niet waar*. Leg je antwoorden uit.

a Als je problemen hebt met lezen, heb je ook moeite met spellen.
b Als je vaak spelfouten maakt, heb je waarschijnlijk dyslexie.
c Mensen die aan dyslexie lijden, zijn ook slecht in rekenen.
d Wie weinig leest, wordt vanzelf dyslectisch.

Begrippen

Dyslexie taalstoornis waardoor vooral lezen en spellen van letters, woorden en zinnen moeizaam gaat
Woordbeeld voorstelling in je hoofd van een woord in letters

Opdracht
3

Lees tekst 1.
1 Volgens de tekst is het (nog) niet zeker wat de oorzaak van dyslexie is, maar er worden wel *mogelijke* oorzaken gegeven. Noteer de twee belangrijkste.
2 Gaat het bij dyslexie om problemen met technisch of begrijpend lezen? Of met beide?
3 Aan het eind van alinea 1 staat een vraag waarop alinea 5 antwoord geeft.
a Noteer dat antwoord.
b Bedenk nog drie verklaringen en noteer die.
4 Hoe kun je ondanks de problemen door dyslexie tóch een volwaardige schoolopleiding of studie volgen?
5 Wat is jouw antwoord op de laatste vraag van de tekst?

Tekst 1

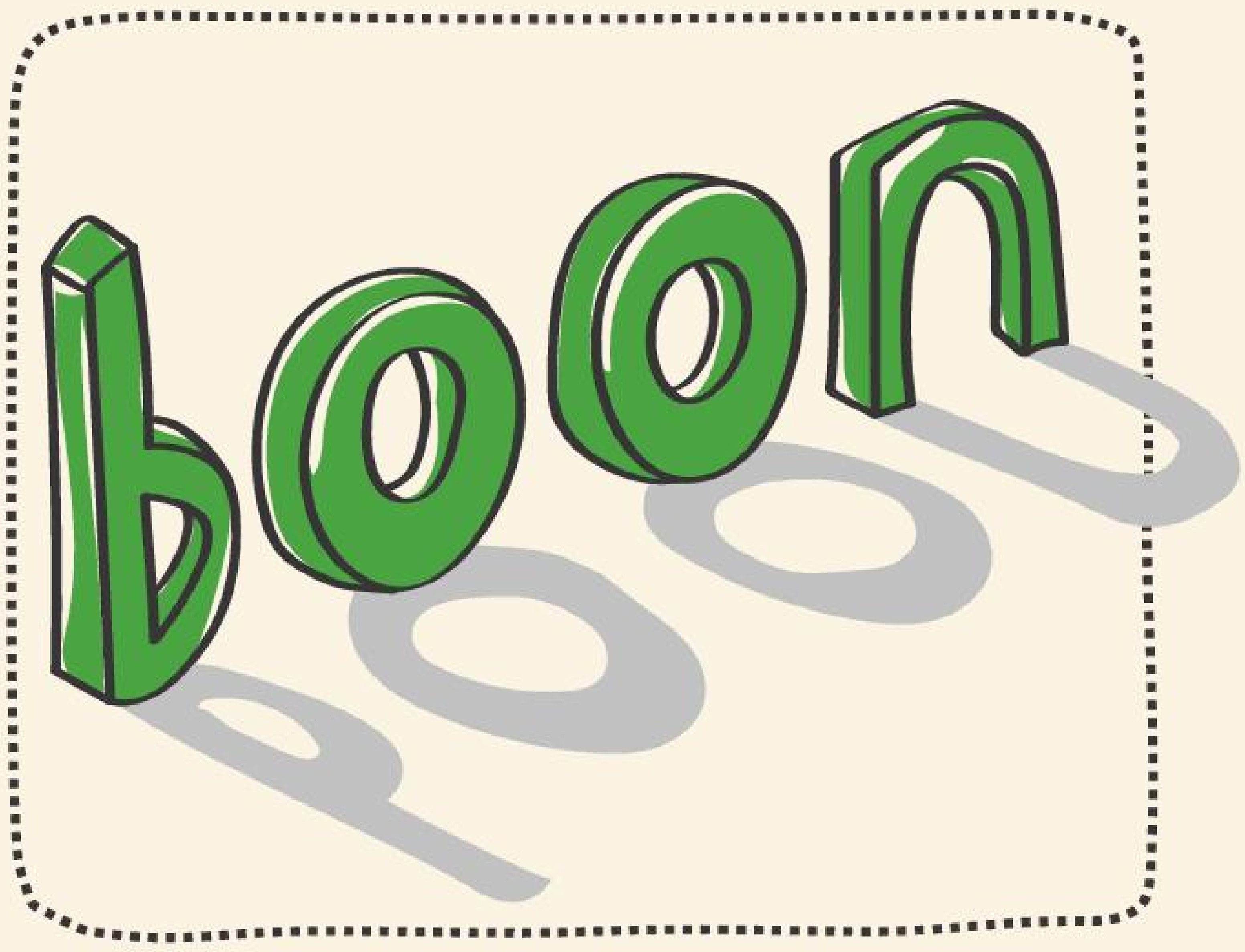
Lysdexie

(1) In elke brugklas zitten er wel een paar: leerlingen die 'dyslectisch' zijn. Zij hebben opvallend veel moeite met lezen en spellen. Dat blijkt doordat ze langzaam lezen, woord voor woord, soms letter voor letter, en daarbij vaak leesfouten maken. Bijvoorbeeld: er staat 'slepen', maar ze lezen 'spelen'; er staat 'bom', ze lezen 'dom'. Wat is de oorzaak en wat is eraan te doen? En hoe komt het toch dat steeds meer kinderen de diagnose **dyslexie** krijgen?
(2) Over de oorzaak van deze stoornis zijn verschillende theorieën in omloop. Kort door de bocht: algemeen wordt aangenomen dat 'de bedrading' in de hersenen bij dyslectici niet helemaal goed zit. Dat geldt vooral voor het deel van de hersenen waar woordherkenning plaatsvindt. De verwerking van informatie – zoals bij lezen nodig is – verloopt niet snel genoeg. Dan kan dyslexie het gevolg zijn. Vervelend, want zeker tijdens je jaren op school moet je veel lezen.
(3) Lezen is een heel complex proces. We doen er als kind jaren over om dat onder de knie te krijgen, in combinatie met leren schrijven. Vereenvoudigd weergegeven kun je lezen zien als een geautomatiseerd

samenspel van je zintuigen en je hersenen. In het eerste stadium leer je om abstracte symbolen – beter bekend als letters – te zien en te koppelen aan klanken: technisch lezen. Later kun je de combinatie van klanken een betekenis geven, zodat er een woord ontstaat: begrijpend lezen. Je ontwikkelt van talloze woorden een **woordbeeld**, bijvoorbeeld van ‘begrijpen’. Dat woord hoef je dan niet meer lettergreep voor lettergreep te verklanken, je ziet in één keer wat er staat. Het vereist veel oefening om zover te komen met lezen. In een veel later stadium van de leesontwikkeling leer je om al lezend woorden en zinnen in de context te plaatsen. Daardoor kun je vaak makkelijk raden … wat er komt.

(4) Deze ontwikkeling kan haperen, vooral in het eerste stadium. Dat is wat bij dyslectici gebeurt. Veel wetenschappers nemen aan dat dyslexie erfelijk is. Nogmaals: wat er nu precies misgaat, weten we nog niet. Daardoor is het ook lastig om aan te geven wat eraan te doen is. Er is geen behandeling waardoor de leesproblemen opgelost worden.

(5) Daar denkt Anna Bosman, hoogleraar ‘Dynamiek van leren en ontwikkeling’, anders over. Ze windt zich op over ‘de flauwekul’ rond dyslexie. Bosman denkt dat heel veel leerlingen ten onrechte een dyslexieverklaring krijgen. ‘Zo’n verklaring brengt voordelen mee voor de leerling. Die mag dan langer over een toets doen of een examen als gesproken tekst beluisteren. Dat werkt averechts. Als zwakke lezers uit de wind worden gehouden, gaan ze nog minder lezen. En lezen leer je – zoals alle vaardigheden – door het zo veel mogelijk te doen.’ Bosman vindt het normaal dat het ene kind nu eenmaal beter leest dan het andere. Bij gymnastiek springt ook niet iedereen even soepel over de bok. Volgens haar heeft hooguit één procent van de schoolgaande jeugd een serieuze stoornis waardoor leren lezen lastig is. De tien tot twintig procent die tegenwoordig wordt vastgesteld, komt

doordat ‘pseudodyslecten’ als echte dyslectici worden beschouwd. Overigens zou volgens onderzoek zo’n drie procent van de mensen wereldwijd aan een of andere vorm van dyslexie lijden.

(6) Dyslexie mag dan een stoornis zijn, toch kan de onderliggende oorzaak ook voordelen hebben. Sommige dyslecten hebben een verbazend goed ruimtelijk inzicht en het zijn vaak ‘beelddenkers’. Stel je eens driedimensionale letters voor (zie afbeelding [b o o n]). Met een beetje lenigheid van je hersenen kun je die ‘boon’ van achteren bekijken. Dan zie je een ander woord. Zulke lenigheid kan je goed van pas komen, bijvoorbeeld als kunstenaar. Vaak wordt in publicaties over dyslexie gezegd dat dyslexie losstaat van creativiteit en intelligentie. Er wordt dan verwezen naar schilders, uitvinders, componisten en wetenschappers die dyslectisch waren en toch fenomenale prestaties hebben geleverd. Denk aan Leonardo da Vinci, Mozart of Einstein. Beroemd geworden óndanks … of dánkzij hun lysdexie?

Opdracht
4

Bespreek, nadat je tekst 1 gelezen hebt, met drie of vier klasgenoten de uitspraken 1 tot en met 5. Zijn jullie het daarmee (on)eens? Leg uit.

1 Dyslexie is een erfelijke aandoening waartegen weinig te doen is.
2 Je kunt heel slim zijn en tóch een ernstige vorm van dyslexie hebben.
3 Scholieren met de diagnose ‘dyslexie’ krijgen terecht meer tijd bij proefwerken.
4 Het werk van leerlingen met dyslexie moet niet minder streng beoordeeld worden.
5 Veel lezen is het beste medicijn tegen dyslexie.

Ik kan/weet
- wat dyslexie is.

Mens en dier

Reclamespot of folder

Thema A

§1 Lief dier, stom beest

Hebben mensen dieren nodig? Of is het eerder omgekeerd? In dit thema lees, bekijk en beluister je teksten die je aan het denken zetten over de relatie tussen mens en dier. Je onderzoekt waar jij zelf staat als het gaat om de manier waarop mensen met dieren omgaan én hoe je dat aan anderen duidelijk kunt maken. Ten slotte maak je zelf een activerende folder of een reclamespot.

Opdracht
1

Werk in tweetallen.

1. Vertel elkaar wat je op de afbeeldingen ziet en wat je er al over weet.
2. Maak samen met een klasgenoot groepjes van de afbeeldingen. Bespreek waarom jullie vinden dat bepaalde plaatjes bij elkaar horen. Denk vooral aan de relatie tussen mens en dier.
3. Wat vind jij? Zijn de dieren er voor de mensen of moeten de mensen er voor de dieren zijn? Of allebei? Waarom?

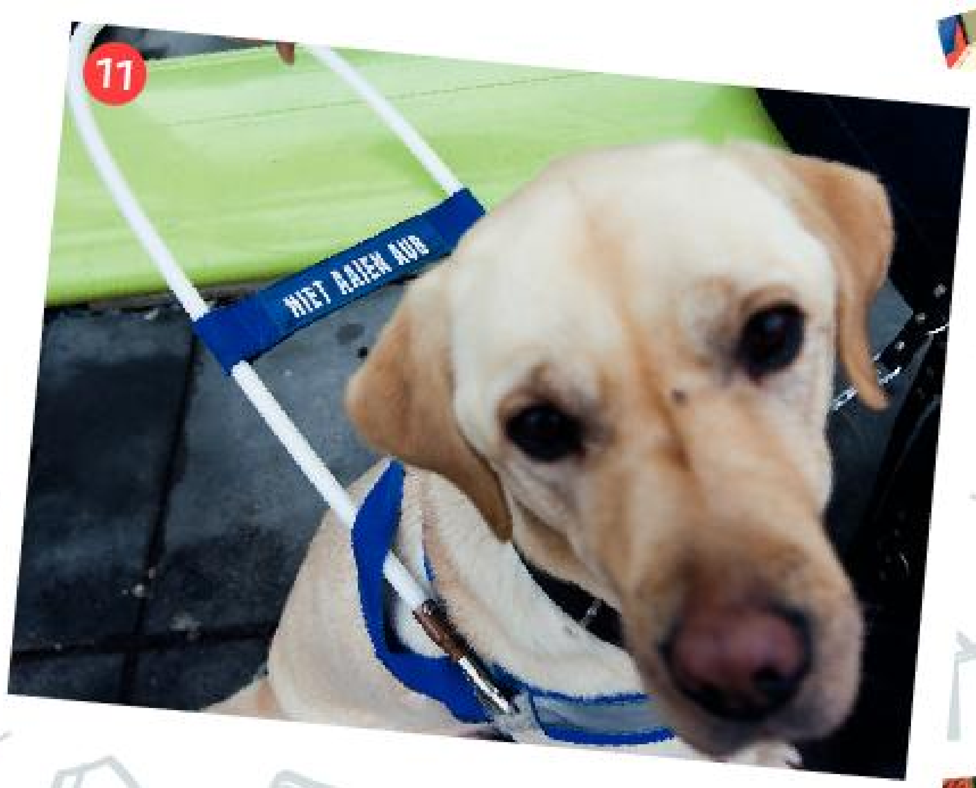

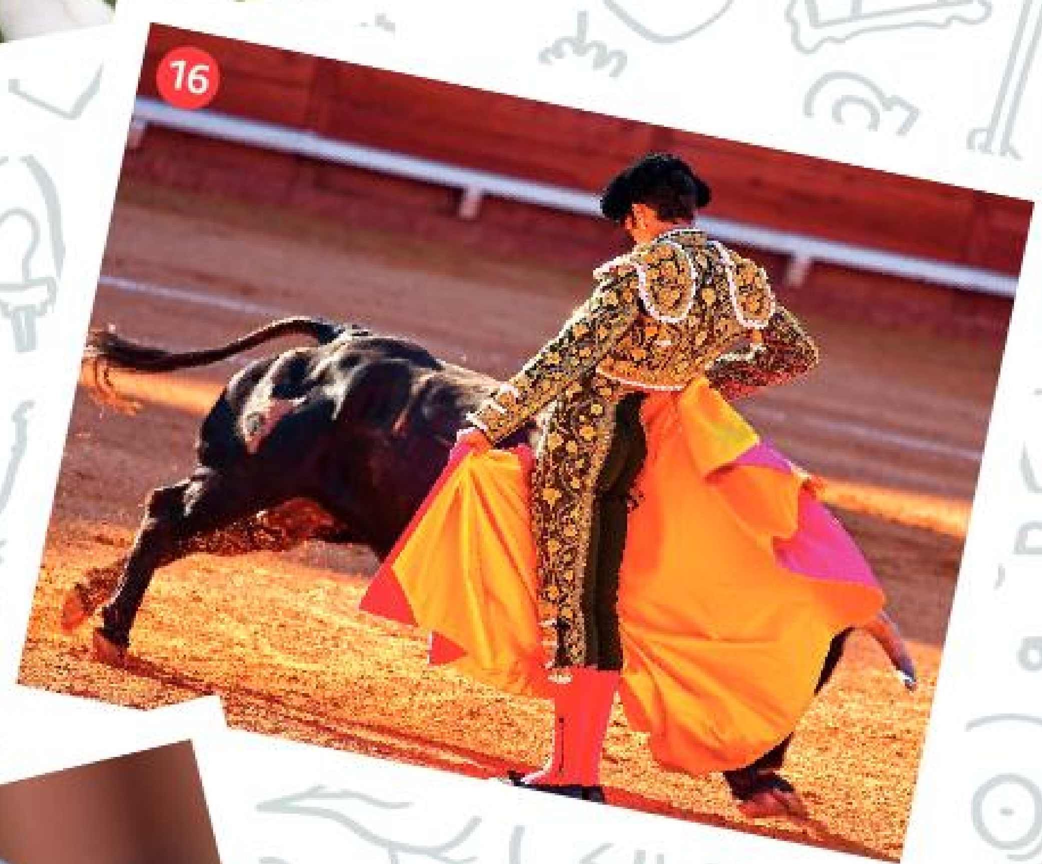

11
NIET AAIEN AUB

12

13

14

15

16

17
POLITIE

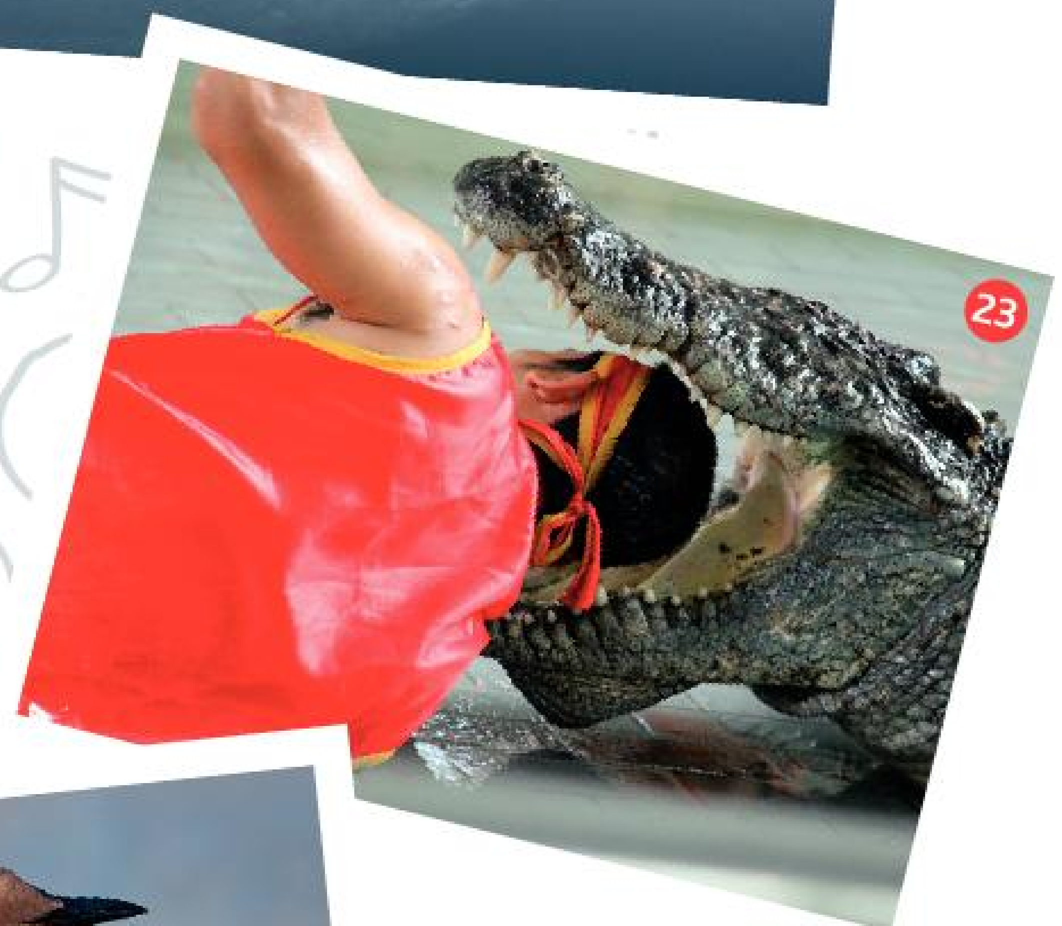

18

19

20

21

22

23

24

25

§2 ‘Wij zijn de laatste’

Je leert
- verbanden leggen tussen fictie en werkelijkheid.
- meningen in een tekst herkennen.

Je hebt afgerond
- -

Opdracht
1

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *De laatste wilde dieren* van Piers Torday.

1. Waarom zijn er in plaats van aanhalingstekens asterisken gebruikt, denk je?
2. Het edelhert noemt het rode oog ‘jullie ziekte’, de ziekte van de mensen. Waarom?
3. Waarom wil Kester niet dichter bij de dieren komen?
4. Het edelhert zegt: ‘(…) de reden dat ik je naar ons toe heb laten brengen zal snel helder worden.’ Welke reden kun jij bedenken?

Tekst 1

De laatste wilde dieren

Dit verhaal speelt zich af in een toekomst waarin een virus – ‘het rode oog’ – het leven diepgaand heeft beïnvloed. Vrijwel alle dieren zijn dood. De mensen leven in quarantaine. De twaalfjarige Kester (ik-persoon) woont in een inrichting voor Bijzondere Gevallen. Sinds de dood van zijn moeder kan hij niet meer praten. Niet met mensen, tenminste. Wel met een kakkerlak. De dieren, onder aanvoering van een edelhert, denken dat Kester hen kan helpen en brengen hem naar een bijzondere plaats.

‘Ik ben de Gids en deze dieren zijn mijn kudde. Dit is een samenkomst van de laatste dieren die nog in leven zijn. Ooit waren we verspreid over alle uithoeken van het hele eiland – tot jullie ziekte kwam, die zovele van ons het leven heeft gekost. De dieren die je hier ziet zijn de laatste overgeblevenen. Na mijn roep is ieder van hen door zijn eigen soort hiernaartoe gestuurd om deze kudde te vormen en hun bloedlijn voort te zetten. Onder mijn leiding zijn we naar het noorden getrokken zo ver als het land reikte en hier hebben we deze schuilplaats ontdekt – een Kring van Bomen, waar geen mensen en geen ziektes komen. Dit is wat er van ons over is. Wij zijn de laatste. De laatste wilde dieren.’ Hij moet de verwarde uitdrukking op mijn gezicht hebben gezien en stopt even. ‘Je bent verbaasd, denk ik, omdat ik het jullie ziekte noem?’
Op dit moment is dat het laatste waar ik me druk om maak. ‘Ik ben verbaasd dat jullie mij hiernaartoe hebben gebracht. Ik dacht dat de vogels me naar huis zouden brengen.’
‘Wees niet bang – we verwachten niet van je dat je hier blijft. Al zou je het willen, we zouden het niet toestaan. Nee, de reden dat ik je naar ons toe heb laten brengen zal snel helder worden.’ Hij staart naar de grond. ‘We dachten dat we hier een veilige plek hadden gevonden, dat we beschermd zouden zijn – maar we hadden het verkeerd.’
Ik krijg een naar gevoel onder in mijn maag, en ik doe een stap naar achteren.

Het edelhert balkt diep vanuit zijn borst. Een loeiende brul, alsof hij pijn heeft en tegelijkertijd alsof hij ongelooflijk kwaad is. Van zo dichtbij is het oorverdovend. Zijn tanden en kiezen zijn gebarsten en afgesleten, en er zitten resten van takjes tussen.
Als reactie op zijn gebalk begint de groep dieren onrustig te duwen en te dringen: ze maken de weg vrij voor een paar nieuwkomers. Nog een hert, een das, een geit en een schamele zwarte vogel met enorme vleugels die over de grond slepen, sluiten zich aan bij de groep. Ze komen vlak voor het edelhert staan met hun koppen naar beneden, alsof ze zich ergens voor schamen. Deze dieren had ik nog niet opgemerkt. Hebben ze zich tot nu toe verdekt opgesteld achter de andere dieren? Hij doet een paar stappen naar voren en raakt elk dier met zijn snuit zachtjes aan. Dan kijkt hij weer naar mij.
'Twee maanden geleden begon het hard te waaien; het was de wind die we het meest vrezen.'
Ik wil het niet weten. Ik wil niet kijken.
'Jij hoeft nergens bang voor te zijn. Alsjeblieft... Kom.'
Ik trek mijn mouw over mijn neus en mond, en loop voorzichtig langs de rand van de steen naar voren. Ik wil niet nog dichter naar hen toe gaan, en dat hoef ik ook niet. Ik ben mijn vader niet, ik ben geen dierenarts, maar zelfs vanaf waar ik sta kan ik zien dat deze dieren er niet goed aan toe zijn. Ze laten hun koppen niet hangen omdat ze zich schamen, ze laten hun koppen hangen omdat ze zwak en uitgeput zijn. Ik vond het eerste hert dat ik zag al een beetje mager, maar deze arme dieren hebben kale plekken tussen veren en in hun vacht. De huid eronder ziet geel en schilferig, en je ziet de botten erdoorheen steken.
'Kom dichterbij,' beveelt het hert met zijn krakende stem. 'Je krijgt het niet door te kijken.' Ik durf nog steeds nauwelijks adem te halen, maar ik doe nog een paar stappen naar voren en terwijl ik dat doe, kijken ze op: het hert, de das, de geit en de gehavende zwarte vogel, en op het moment dat ik hun ogen zie, sta ik doodstil. De ogen die allemaal rood zijn: fel en vuurrood.

Piers Torday, De laatste wilde dieren (niveau 2). Nederlandse vertaling door Aimée Warmerdam en uitgeverij Luitingh-Sijthoff, Amsterdam 2015

Opdracht
2

Lees de teksten 2 en 3. Hier lees je hoe *De laatste wilde dieren* verdergaat.

1 Het edelhert en de wolf nemen allebei een andere houding aan ten aanzien van Kester. Waarover verschillen zij van mening?

2 Het everzwijn zegt: 'De mensen hebben ons gedood en ons van hun land verjaagd *sinds ze geleerd hebben gescheiden van ons te leven.*' Wat bedoelt het everzwijn met het gecursiveerde deel van deze zin?

3 Vind je dat het everzwijn gelijk heeft? Leg uit aan de hand van een voorbeeld.

4 Bedenk twee argumenten voor en twee argumenten tegen de stelling: *Mensen gaan goed met wilde dieren om.*

Tekst 2

De laatste wilde dieren

Waarom laat je me dit zien? Wat denk je nou dat ik kan doen? Buiten mijn hoofd klinken de woorden harder dan toen ze nog in mijn hoofd zaten, maar zo had ik het niet bedoeld. Het hert schudt met zijn gewei, alsof hij verbijsterd is. Onder de dieren klinkt gemor.
'Wat denk je, jongmens? Omdat jij ons kunt helpen – om een geneesmiddel te vinden.'
'Maar ik ben een kind. Ik bedoel, de beste wetenschappers ter wereld hebben geprobeerd...'

‘Je bent een kind dat ons kan verstaan en voor ons kan spreken. Jij kunt tegen je medemensen zeggen dat de laatste wilde dieren nog in leven zijn en jij kunt ons een geneesmiddel brengen, een speciaal geneesmiddel van jullie menselijke toverkunst.’
De toverkunst van mensen die tot nu toe gefaald heeft.
‘Maar dat kan ik niet. Praten met andere mensen, bedoel ik.’
‘De mens heeft vele manieren om iets duidelijk te maken, daar heb ik geen twijfels over.’ Het edelhert laat zijn kop hangen en zakt door zijn voorpoten, alsof hij een buiging maakt. ‘Maar wij hebben alleen jou.’
Ik probeer het nog één keer. ‘Ik begrijp nog steeds niet waarom jullie mij hebben uitgekozen.’
‘Jij hebt met ons gesproken. Jij sprak met de mot en de kakkerlak. Jij hebt de gave van de stem.’
Ik schud mijn hoofd. Dat zeiden de duiven in mijn kamer ook, maar ik heb helemaal geen gave. Behalve dat ik steeds verder van huis raak, lijkt het wel.
Het hert kijkt me recht in de ogen. ‘Toen we hoorden dat er een jongen was die met ons probeerde te praten, besloten we je hiernaartoe te brengen.’
‘Ik probeerde niet met hen te praten. Ik probeerde…’ Als ik naar de laatste dieren op aarde kijk, onder leiding van het edelhert, blijven de woorden in mijn hoofd hangen voordat ik ze heb uitgesproken. Ze wachten allemaal op me.
Hij herhaalt zijn woorden nog een keer: ‘De vraag is, nu je hier bent: wil je ons helpen?’
Ik kijk naar de rots achter me, naar het donkere water van het meer en de zilveren bomen die langs de kant staan, in het midden van de wildernis, vol dieren met het rode oog, dieren die zullen sterven als ik hen niet help. De allerlaatste dieren. Een kudde, noemde hij hen.
Ik denk na. En ik denk nog langer na.
Er is één kleine kans. Een heel kleine – maar het is hun enige kans. Ik doe een stap naar het hert toe en ik zeg het.
‘Ik beschik niet over de toverkunst om een geneesmiddel te vinden voor het bessenoog.’ De dieren schreeuwen van wanhoop. ‘Maar mijn vader is een beroemde wetenschapper – een menselijke tovenaar die met dieren werkt. Hij kan misschien helpen.’
Er klinken opgewonden geluiden onder de wilde dieren. Het hert maant hen tot stilte en keert zich weer tot mij.
‘Weet je dat zeker? Weet je zeker dat jouw vaders toverkunst de dieren van het bessenoog kan genezen?’
Nee, dat weet ik niet.

Piers Torday, De laatste wilde dieren (niveau 2). Nederlandse vertaling door Aimée Warmerdam en uitgeverij Luitingh-Sijthoff, Amsterdam 2015

Tekst 3

De laatste wilde dieren

Een groep wolven heeft de Kring van Bomen betreden. De leider van de roedel beschouwt zichzelf als Beschermer van het wild en wil niets van mensen weten. Hij heeft Kester aangevallen en wil met het edelhert om Kester vechten.

Met zijn paarse tong gaat hij langs zijn lippen. *En daarna doden we jou.*
De andere zes wolven staan in een halve cirkel grommend achter hem. Ik zie hun tanden glinsteren.
Maar misschien helpt de tovenarij van mensen… zegt het hert.

Leugens! Leugens en bedrog! Zoals dit mensenkind dat met onze tong praat! De wolf spuugt. *Jij bent niet aangewezen als Beschermer van het wild! Wij wel, met instemming van iedereen.*
Er klinkt gemor onder de dieren.
Waarom hebben jullie ons dan niet tegen het bessenoog beschermd? roept een slang; zijn tong schiet heen en weer.
Ja! roept een uil vanuit een boom. *Daar kunnen jullie ons niet tegen beschermen. Dat kan alleen de tovenarij van mensen!*
De grijze wolf keert zich naar de kudde. *Stilte! Wat is er met jullie vertrouwen gebeurd? We hebben jullie tot nu toe allemaal beschermd of niet soms? De natuurlijke orde moet in stand blijven, wat het ook kost.*
De dieren schuifelen onrustig heen en weer. Dan komt er een hese stem uit de groep, een hoge, zwakke stem. Het is een jonge hinde, de eerste die ik naar het meer zag komen.
Jullie willen ons alleen maar als prooi houden. Jullie begrijpen er niks van. We zullen allemaal sterven aan de plaag – en wat blijft er dan nog over van de natuurlijke orde?
Er klinkt tumult. Een heel grote smerige kat overschreeuwt haar. *Heb vertrouwen! Onze Beschermers zullen ons behoeden!* Een paar vogels beginnen te huilen. Een van de wolven schreeuwt dat ze op moeten houden, maar ze bedaren niet.
We zijn vervloekt! Wat moet er van de kudde terechtkomen?
Een everzwijn met grote omhoogstaande slagtanden klautert op de witte rots achter me.
Ik sta op de witte rots. Luister dus naar mij.
De dieren zijn stil.
Het everzwijn kijkt naar de dieren en gaat verder. *De Beschermers hebben gelijk! Dit mensenkind kan en hoort ons niet te helpen. Ikzelf geloof niet in de dromen over de stem. De mensen hebben ons gedood en ons van hun land verjaagd sinds ze geleerd hebben gescheiden van ons te leven. Waarom zouden zij een geneesmiddel willen zoeken?*

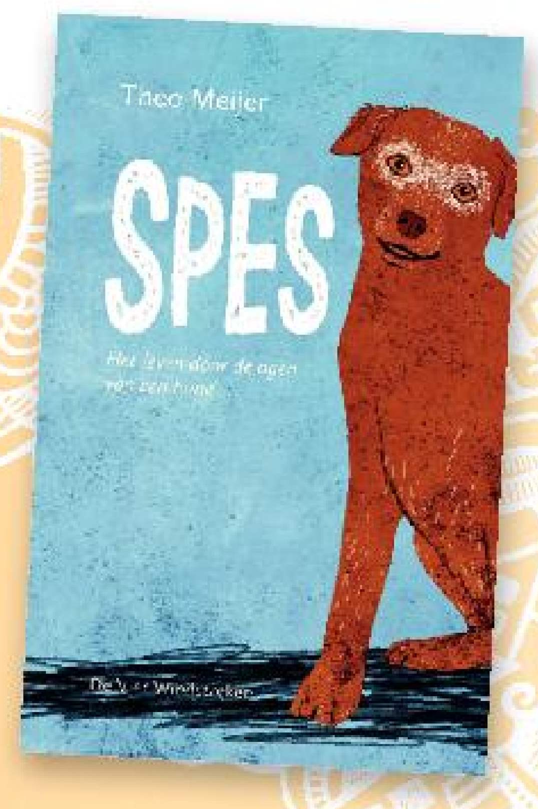
Piers Torday, De laatste wilde dieren (niveau 2). Nederlandse vertaling door Aimée Warmerdam en uitgeverij Luitingh-Sijthoff, Amsterdam 2015

Leestips Mens en dier

Ik kan/weet
- verbanden leggen tussen fictie en werkelijkheid. 1F
- meningen in een tekst herkennen. 1F

§3 Reclame

Je leert	• de bedoeling van reclamefragmenten verwoorden en evalueren.
Je hebt afgerond	• Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten

Theorie

video-uitleg

Reclamespots

Het doel van reclamespotjes is **activeren**: de makers willen je overhalen iets te doen, bijvoorbeeld iets te kopen of een goed doel te steunen. De boodschap van een reclamespot is vaak verpakt in een **slogan**: een korte, kernachtige zin. Bijvoorbeeld: *Kip, het meest veelzijdige stukje vlees* of *Hé zotje, denk je ook aan mij bij het afsteken van dat rotje?*
In de meeste reclamespots spelen beelden een belangrijke rol. Beelden kunnen verschillende functies hebben:
- Ze geven extra informatie.
- Ze roepen een bepaald gevoel op bij de kijker.
- Ze trekken de aandacht.
- Ze verduidelijken de tekst.

Opdracht **1**

1 Noteer in één minuut zo veel mogelijk reclameslogans.
2 Welk reclamespotje vind jij erg leuk of goed? Waarom?
3 Welke reclame(s) vind je stom of saai? Leg je antwoord uit.

Opdracht **2**

1 Hieronder staan vier slogans voor zuivelproducten. Welke slogan vind jij het best? Waarom?
A Al het goeie komt van Melkunie koeien.
B Alle lof voor Almhof
C Melk de witte motor
D Mona, de zuivelste verrassing
2 Bekijk de afbeelding. Het is een afbeelding uit een reclamespotje. Bij welke slogan (A, B, C of D) hoort het beeld, denk je? Waarom denk je dat?

Opdracht **3**

Lees tekst 1. Kies bij vraag 1 tot en met 4 het juiste antwoord.
1 Van een grappig reclamespotje krijgen mensen een **negatief / positief** gevoel.
2 Ze onthouden dat gevoel **wel / niet**.
3 Ze onthouden **wel / niet** voor welk product reclame werd gemaakt.
4 Ze kopen het product **wel / niet**.
5 Vind je de afbeelding bij tekst 1 en het onderschrift grappig? Waarom (niet)?
6 Bij sommige producten of diensten is het geen goed idee om in een reclamespotje humor te gebruiken. Geef daarvan twee voorbeelden.

Tekst 1

Grappige reclame werkt

(1) Als consumenten een grappig reclamespotje hebben gezien, kiezen ze daarna in de winkel het product dat in dat filmpje voorkwam. Hoewel uit onderzoek blijkt dat mensen zich dat product niet herinneren, koppelen ze onbewust toch de humor aan het getoonde merk.

(2) Dat is vastgesteld in het eerste wetenschappelijke onderzoek naar humor in reclame. Het onderzoek is gedaan door sociaal wetenschapper Madelijn Strick van de Radboud Universiteit in Nijmegen, die er volgende week op promoveert.

(3) Strick introduceert de 'humorparadox': mensen vergeten het merk, maar willen het product toch hebben, omdat ze in hun geheugen – zonder dat ze dat zelf weten – een verband leggen tussen het positieve gevoel van een lach en het product.

Naar: Het Parool

De beroemde koe uit de Melkuniereclame poseert samen met haar pasgeboren dochter Lize 597.

Opdracht

4

Lees de vragen en bekijk filmpje 1.

1 Noteer de boodschap van deze reclamespot.
2 Vind je de boodschap voldoende duidelijk? Leg je antwoord uit.
3 Het spotje is gemaakt door KNGF Geleidehonden. Wat doet deze organisatie, denk je?

Lees de vragen en bekijk filmpje 2.

4 Vat het verhaaltje van de reclamespot samen.
5 Welke twee functies heeft het beeld in deze spot? Leg je antwoord uit.
6 Noteer de slogan en leg uit wat ermee bedoeld wordt.
7 Wordt in deze reclamespot duidelijk wat de makers willen bereiken? Waarom (niet)?

Opdracht

5

Lees de vragen en bekijk de twee filmpjes.

1 In het schema onder de opdracht staan kenmerken van reclamespotjes. Geef per kenmerk aan of het van toepassing is op de fragmenten (kies: ja / nee) en of jij vindt dat het kenmerk op een goede manier gebruikt wordt of niet (kies: + / -).
2 Welk filmpje is het meest informatief? Leg je antwoord uit met voorbeelden uit het spotje.
3 Welk filmpje vind je het meest activerend? Leg uit met voorbeelden uit het spotje.
4 Bespreek je antwoorden op vraag 1 en 2 met een klasgenoot. Formuleer samen drie eisen waaraan een goede reclamespot volgens jullie moet voldoen.

	filmpje 1		**filmpje 2**	
Er is veel tekst in beeld.	ja / nee	+ / -	ja / nee	+ / -
Er worden verschillende soorten beelden gebruikt.	ja / nee	+ / -	ja / nee	+ / -
Er worden geluidseffecten gebruikt.	ja / nee	+ / -	ja / nee	+ / -
Er wordt muziek gebruikt.	ja / nee	+ / -	ja / nee	+ / -
Het filmpje heeft een duidelijke slogan.	ja / nee	+ / -	ja / nee	+ / -
Het onderwerp is duidelijk in beeld gebracht.	ja / nee	+ / -	ja / nee	+ / -

Ik kan/weet

- de bedoeling van reclamespots verwoorden en evalueren. 2F
- een relatie leggen tussen tekst en beeld.

§4 Tekstdoelen

Je leert
- tekstdoelen herkennen.
- een mening vormen over een tekst.

Je hebt afgerond
- Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten

Opdracht
1

Bekijk de strip.

1 Wat zijn 'kiloknallers'?
2 Waarom wil de kip kiloknallers kopen?
3 Waarom vindt het kuiken dat de kip dat niet moet doen?
4 Leg uit dat in deze strip sprake is van een omgekeerde wereld.
5 Waarop heeft de tekenaar van deze strip kritiek?
6 Welke doelen heeft deze strip?
   A de lezer aan het denken zetten
   B de lezer activeren om iets (niet) te doen
   C de lezer informeren over kiloknallers
   D de lezer vermaken
7 Waarom heet het tijdschrift in de strip *Wakker mens*?
   Wakker mens is
   A een verwijzing naar 'Wakker dier', een organisatie die zich inzet voor het welzijn van dieren.
   B een verwijzing naar 'Wakkere kip', een organisatie die actievoert tegen legbatterijen.

Opdracht
2

In tekst 1 zijn vijf woorden onderstreept. Maak de juiste combinaties van woord en betekenis.

Woord	Betekenis
sector (al. 2)	andere mogelijkheid
drastische (al. 2)	grote verandering om iets te verbeteren
hervorming (al. 2)	krachtige en ingrijpende
alternatief (al. 3)	onderdeel van een grotere organisatie
welzijn (al. 3)	toestand waarin het geestelijk, lichamelijk en sociaal goed met je gaat

Opdracht
3

Lees tekst 1.

1 Wat zijn de verschillen tussen de vee-industrie en biologische veeteelt?
2 In tekst 1 krijg je niet alleen een antwoord op de vraag in de titel. Welke informatie krijg je nog meer?

3 Wat is het tekstdoel?
activeren / amuseren / informeren / instrueren / overtuigen
4 Noteer een zin waaraan je dat tekstdoel kunt herkennen.
5 Noteer een titel voor tekst 1 die beter past bij het tekstdoel.
6 Wat hebben de afbeelding bij opdracht 1 en tekst 1 met elkaar te maken?

Tekst 1

Wat is de vee-industrie?

(1) In ons land 'produceren' we elk jaar ongeveer 500 miljoen dieren onder afschuwelijke omstandigheden. Fabrieksmatig worden dieren vermeerderd, vetgemest en verwerkt. Elke dag worden 1,7 miljoen dieren in Nederland geslacht. Dit noemen we de vee-industrie.
(2) Dieren lijden in de vee-industrie, omdat ze in korte tijd zo veel mogelijk moeten produceren of groeien. Een dierwaardig leven voor alle dieren in de veehouderij, dat is onze droom. Een dier is geen levenloos product. Maar de voedingsindustrie denkt daar anders over. In deze sector dienen de dieren slechts één doel: winst maken. Daarom strijden wij voor een drastische hervorming van de voedingsindustrie. Wij zien minder én beter vlees als de oplossing voor het massale dierenleed.
(3) Biologische veeteelt is een goed alternatief, omdat het welzijn van de dieren beter is geregeld. Zo hebben biologisch gehouden dieren meer ruimte en mogen ze naar buiten. Veel nare ingrepen, zoals het verwijderen van staarten bij biggen, zijn verboden. Bovendien worden er zelden antibiotica gebruikt, wat beter is voor mens én dier.

Naar: wakkerdier.nl

Opdracht
4

In tekst 2 zijn zes woorden onderstreept.
1 Maak de juiste combinaties van woord en betekenis.

woord	betekenis
telers (al. 4)	afwisselende
gedoogd (al. 4)	mensen die planten en dieren laten groeien om er iets mee te doen
gevarieerde (al. 5)	met snel en veel resultaat
relatief (al. 6)	toegestaan terwijl het officieel niet mag
duurzaam (al. 7)	vergeleken met iets anders
efficiënt (al. 7)	wat lang blijft bestaan

2 Noteer een voorbeeld van iets wat jij op een *efficiënte* manier doet.
3 Noteer iets wat jij *relatief* snel kunt.
4 Eet jij *gevarieerd*? Leg je antwoord uit.
5 Denk je dat olie en gas *duurzame* energiebronnen zijn? Leg je antwoord uit.

Opdracht
5

Lees tekst 2.
1 Wat is het doel van tekst 2? Hoe weet je dat?
2 Denk je dat de informatie in tekst 2 waar is? Leg je antwoord uit.
3 Markeer de voordelen van insecten eten met één kleur en de nadelen met een andere kleur.
4 Stel je voor dat jouw ouders heel graag willen dat jij eens een insectenburger probeert, maar dat jij dat helemaal niet ziet zitten. Noteer drie argumenten om je ouders van dat idee af te brengen.
5 Welke drie argumenten kun je gebruiken als je iemand wilt overhalen om eens een insectenburger te proberen? Maak gebruik van de informatie in tekst 2 en tekst 3.

Tekst 2

Alles wat je wilt weten over insecten eten

(1) Meelwormen, sprinkhanen, torren. Sommigen gruwelen ervan, maar toch wordt insecten eten steeds populairder. Welke insecten kun je eten en hoe gezond zijn ze?

(2) Even wat achtergrondinformatie: ruim 2 miljard mensen wereldwijd eten insecten, zoals sprinkhanen, krekels, rupsen, mieren en bijen. Niet alleen de volwassen insecten zijn eetbaar, ook de larven of de poppen. In Nederland worden ze sinds kort ook gekweekt. Soorten die je hier het meest ziet, zijn de treksprinkhaan, de piepschuimkever en de meeltor.

Hoe eet je insecten?

(3) Je kunt insecten los eten als snack. Verwijder wel eerst de vleugels en de poten, bij sprinkhanen bijvoorbeeld, want die kunnen zorgen voor beschadigingen en verstoppingen in je darmen. Je kunt ze ook gebruiken als ingrediënt in zoete snacks, zoals koekjes of gebak. Verder kun je ze eten als onderdeel van de maaltijd. In sommige Nederlandse groothandels en supermarkten kun je ze ook gevriesdroogd krijgen, of verwerkt in een vleesvervanger.

Zijn ze veilig om te eten?

(4) Ja. Insecten die je in Nederland kunt kopen, van Nederlandse telers, zijn veilig om te eten. De NVWA (Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit) ziet hierop toe. Maar er zijn nog geen regels vanuit de EU rondom het toestaan van de verkoop van insecten. Verkoop wordt nu gedoogd. Het is wel belangrijk om te weten dat je ze beter niet onverhit kunt eten. Net als gewoon vlees is insectenvlees gevoelig voor de uitgroei van (schadelijke) bacteriën. Kook, blancheer, wok of frituur ze eerst minimaal 10 minuten. Sommige insecten koop je gevriesdroogd, maar dat proces doodt de bacteriën niet. En let op: mensen die een schaal- of schelpdierenallergie hebben of allergisch zijn voor huismijt, zijn soms ook allergisch voor insecten.

Hoe gezond zijn ze?

(5) Insecten passen prima in een gevarieerde en gezonde voeding. Ze bevatten veel goede voedingsstoffen, zoals eiwitten, (onverzadigd) vet, ijzer en vitamine B. Je kunt alleen beter niet meer dan 45 gram per keer eten. Dat advies komt van de NVWA. Het is gebaseerd op onderzoek van de EFSA, de Europese voedselveiligheidsorganisatie. Insecten bevatten namelijk chitine in hun poten en skelet, en dat kan in grotere hoeveelheden klachten veroorzaken.

Wat zit er eigenlijk in insectenvlees?

(6) Insectenvlees is te vergelijken met andere vleessoorten, zoals varkensvlees en rundvlees. Het is rijk aan eiwitten. Sommige soorten bevatten relatief veel vet, zoals de sprinkhaan (67%) en de meelworm (43%). Dat komt doordat insectenvlees lijkt op orgaanvlees, en dat is rijker aan vet en cholesterol dan de meeste gewone vleessoorten.

Hoe duurzaam zijn eetbare insecten?

(7) Insectenvlees is duurzamer om te kweken dan ander vlees. Insecten zetten voeding ongeveer twee tot drie keer efficiënter om in vlees dan varkens of kippen. In vergelijking met runderen zijn insecten zelfs vijf keer zo efficiënt. Daarnaast kan een groter deel als vlees worden gebruikt: ongeveer 90 procent bij een insect tegenover ongeveer 50 procent bij een koe of een varken. Ook is er minder water en ruimte nodig en ligt de uitstoot van broeikasgassen een stuk lager.

Naar: voedingscentrum.nl

Opdracht

6

Lees tekst 3.

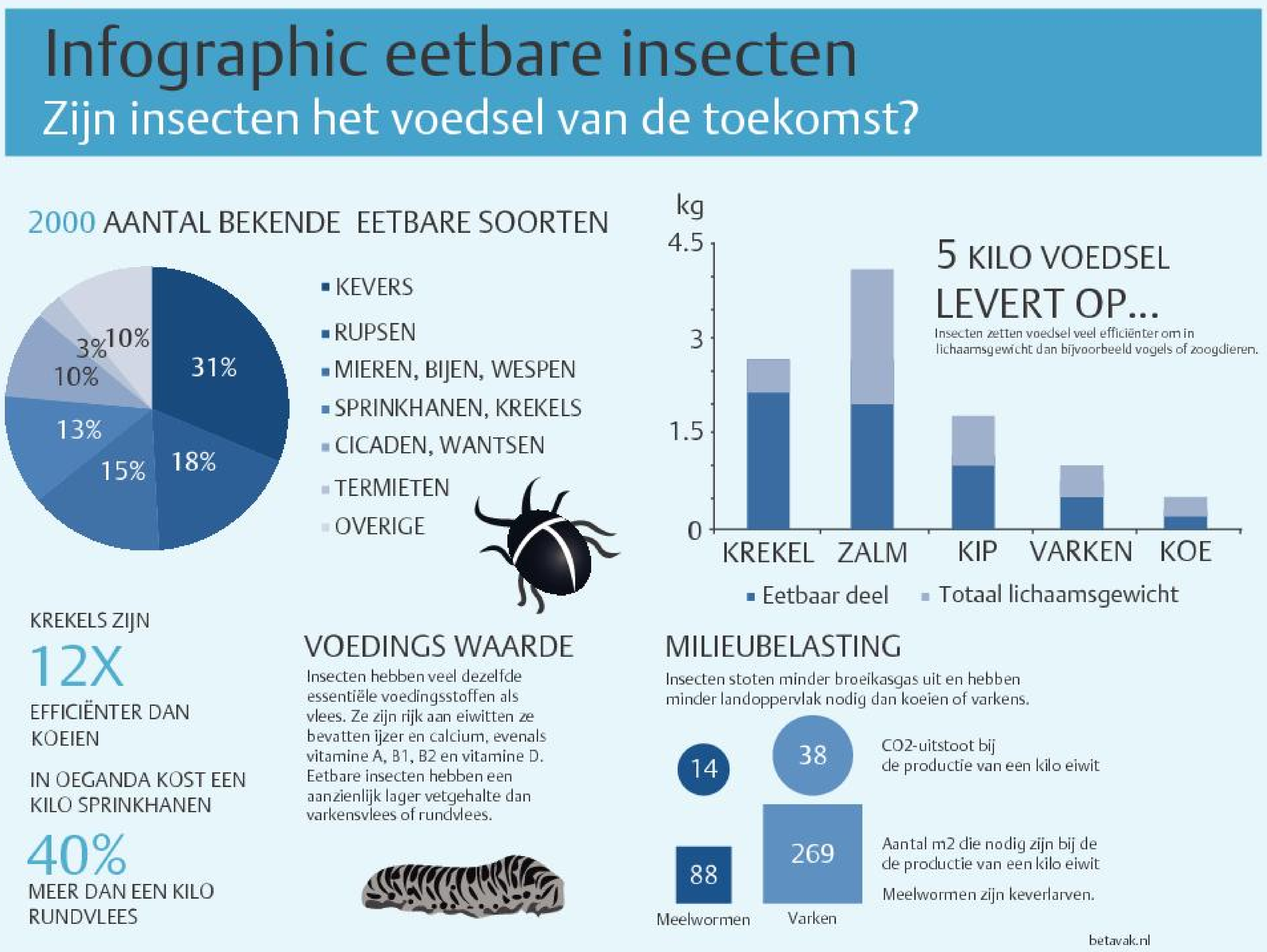
1. Wat is het tekstdoel? Hoe weet je dat?
2. Wat wordt bedoeld met 'Insecten zetten voedsel veel efficiënter om in lichaamsgewicht dan bijvoorbeeld vogels of zoogdieren.'? Kies: Insecten hebben relatief **meer / minder** voedsel nodig dan vogels en zoogdieren.

3 Wat zijn volgens de tekst andere voordelen van het eten van insecten? Je mag meerdere letters kiezen.
   A Het eetbare deel van insecten is groter dan dat van andere dieren.
   B Het telen van insecten leidt tot een lagere uitstoot van broeikasgassen dan veeteelt.
   C Insecten zijn in de winkel goedkoper.
   D Insecten zijn minder vet dan varkensvlees en rundvlees.
   E Voor het telen van insecten is minder land nodig dan voor veeteelt.
4 Leg uit dat de informatie in tekst 3 eenzijdig is.

> eenzijdig bijv.nw.
> **1) aan, van één kant**
> VOORBEELD: ‘een vel papier dat eenzijdig is beschreven’
> **2) van, door één partij**
> VOORBEELDEN: ‘een eenzijdige opzegging van de huur’
> ‘een eenzijdig verslag van de gebeurtenissen’

Tekst 3

Opdracht
7

1 Hieronder staan vier uitspraken. Kies een uitspraak waarmee jij het eens bent. Als je het nergens mee eens bent, bedenk je zelf een uitspraak over vlees eten en leg je die voor aan je docent.
   a Als je vlees eet, kun je het best biologisch vlees eten.
   b Insecten zijn een goed alternatief voor vlees.
   c Een dieet zonder vlees en insecten is te eenzijdig.
   d Als je duurzaamheid belangrijk vindt, kun je het best geen vlees eten.
2 Schrijf een overtuigende tekst van 100-150 woorden waarin je uitlegt waarom je het met je uitspraak eens bent. Maak gebruik van de informatie uit de teksten in deze paragraaf. Gebruik minimaal drie van de moeilijke woorden uit opdracht 2 en 4.

Ik kan/weet
- de bedoeling van teksten en tekstgedeelten herkennen. 2F
- een relatie leggen tussen de tekst en algemene kennis en daarover een mening vormen. 2F

§ 5 Activerend schrijven

Je leert	• activerend schrijven.
Je hebt afgerond	• Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten • Grammatica § 4 Bijvoeglijk naamwoord

Theorie

video-uitleg

Activerend schrijven

Met een **activerende tekst** kun je iemand overhalen om iets te doen, bijvoorbeeld lid worden van het Wereld Natuur Fonds. Je kunt natuurlijk gewoon schrijven: *Steun het Wereld Natuur Fonds*. Maar je boodschap wordt veel overtuigender door het gebruik van uitroeptekens en krachtige synoniemen of versterkende woorden.

- **Uitroeptekens** gebruik je in zinnen zonder onderwerp, waarin een bevel of een oproep staat. Bijvoorbeeld: *Stop het dierenleed! Teken deze petitie!*
- **Krachtige synoniemen** versterken je boodschap ook. Bijvoorbeeld: *doden* → *slachten; helpt niet* → *is volstrekt nutteloos; is goed* → *is fantastisch.*
- **Versterkende (bijvoeglijke naam)woorden** maken een uitspraak nóg mooier, leuker of erger. Je kunt bijvoorbeeld zeggen: *Kom naar de open dag van het dierenasiel*. Maar je boodschap komt veel beter over als je zegt: *Kom naar de afwisselende open dag en maak kennis met onze geweldige dieren!*

Opdracht
1

Lees tekst 1. Noteer de onderstreepte woorden onder elkaar. Zet er een of meer woorden achter die het woord (of het groepje woorden) versterken.
Bijvoorbeeld: *de bedreigde vinvis* → *de ernstig bedreigde vinvis* of *de met uitsterven bedreigde vinvis*.

Tekst 1

Stop walvisjacht IJsland!

IJsland is sinds vorige week weer begonnen met de jacht op de bedreigde vinvis. De eerste dieren zijn inmiddels gedood. Het land vindt nog altijd dat de walvisjacht te verdedigen is, omdat het een IJslandse traditie is en er een markt is voor het vlees. Wij vinden het niet goed dat IJsland zich verschuilt achter tradities om dierenleed te veroorzaken. Daarom roepen we iedereen die dit leest, op om een mail naar de IJslandse ambassade te sturen.

Naar: Animals Today

Opdracht
2

Lees tekst 2. Het is een petitie. Dat is een officieel verzoek aan een bestuurder om iets te veranderen (meestal van een groep mensen, de initiatiefnemers).

1 Vul bij de nummers 1 tot en met 6 de juiste activerende woorden in: *extreme* – *onnodig en ernstig* – *opzettelijk* – *totaal* – *traumatiserend* – *zo snel mogelijk*.

2 De tekst bestaat uit de onderdelen *a* tot en met *e*. Ze staan in alfabetische volgorde. Zet de letters in de volgorde waarin de onderdelen in de tekst voorkomen.
a constateringen – *b* initiatiefnemers – *c* slogan – *d* verzoek – *e* wat er moet veranderen

3 Aan wie is de petitie gericht?

4 Noteer in je eigen woorden welke twee constateringen de schrijvers van de tekst doen.

5 Wat moet er volgens de schrijvers van de tekst gebeuren?

6 *a* Is het uitroepteken in de titel juist gebruikt? **ja / nee**
b Is het uitroepteken in de laatste zin juist gebruikt? **ja / nee**

> constateren werkw.
> VERVOEGINGEN: constateerde (verl. tijd enkelv.)
> heeft geconstateerd (volt. deelw.)
>
> **zien of inzien (dat iets is zoals het is)**
> VOORBEELDEN: 'een fout in een tekst constateren';
> 'constateren dat iets anders is dan je dacht'
> SYNONIEM: vaststellen

Tekst 2

Stop de verkoop van dieren in dierenwinkels!

(1) Wij, bezorgde burgers en Animals Today,
(2) constateren dat op dit moment in Nederland nog steeds huisdieren als konijnen, cavia's, hamsters, ratten en zelfs honden en katten in dierenwinkels worden verkocht.
(3) Wij constateren verder dat de omstandigheden waaronder deze dieren gefokt worden en worden behandeld ...(**1**)... zijn voor de dieren: zij ervaren ...(**2**)... stress in te kleine hokken, vaak van glas, waarin ze geen natuurlijk gedrag kunnen vertonen. Daarnaast eindigen kleine dieren als muizen, ratten en cavia's vaak als voer voor reptielen, wanneer ze niet snel genoeg verkocht worden.
(4) Wij vinden daarom dat er ...(**3**)... een einde moet komen aan dit ...(**4**)... toebrengen van ...(**5**)... dierenleed door verkoop van dieren in dierenwinkels en groothandels.
(5) Wij verzoeken daarom de leden van de regering om zich uit te spreken voor een ...(**6**)... verbod op het houden en verkopen van zoogdieren via dierenwinkels!
Naar: animalstoday.nl

Opdracht
3

Schrijf een petitie.

1 Kies een van de volgende slogans:
- Koop gewoon geen bont!
- Kuikens in het land, poes in de mand!
- Stop de kiloknaller!

2 Noteer in steekwoorden je constatering, wat je wilt bereiken en je verzoek.

3 Schrijf de eerste versie van je petitie. Gebruik tekst 2 als voorbeeld.

4 Werk samen met een klasgenoot. Beoordeel elkaars petitie aan de hand van het feedbackformulier.

5 Verbeter zo nodig je petitie.

Ik kan/weet
- rekening houden met en trouw blijven aan het schrijfdoel (activeren). 2F

§ 6 Folder: tekst en beeld

Je leert
- over de lay-out en de functie van beeld van een folder.

Je hebt afgerond
- Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten

Theorie

video-uitleg

Folder

Een **folder** kan verschillende tekstdoelen hebben, bijvoorbeeld informeren of activeren. Een activerende folder is bedoeld om mensen over te halen om iets te doen of juist niet te doen. Niet alleen moet de tekst duidelijk, kort en krachtig zijn, de folder moet er ook aantrekkelijk uitzien. Een goede folder valt op door de **lay-out**: de manier waarop tekst en beeld over de pagina verdeeld zijn. Daaronder vallen:
- het lettertype en de lettergrootte;
- het gebruik van kleuren;
- de verdeling van de pagina in kolommen of blokken;
- het gebruik van beeld (foto's, grafieken, plattegronden etc.).

De afbeeldingen in een folder kunnen verschillende functies hebben:
- Ze geven extra informatie.
- Ze roepen een bepaald gevoel op bij de lezer.
- Ze trekken de aandacht.
- Ze verduidelijken de tekst.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en bekijk de posters 1, 2 en 3.

1 Kies: 'Visueel' betekent: wat te maken heeft met wat je kunt **horen / voelen / zien**.
2 Beschrijf wat er op poster 1, 2 en 3 te zien is.
3 Wat is de belangrijkste functie van het beeld op poster 3? Leg uit.

1

2

3

4. Leg in je eigen woorden uit wat de eerste zin van alinea 2 betekent.
5. Wat wil Bont voor Dieren bereiken?
6. Welke van de drie posters van Bont voor Dieren is volgens jou het meest geschikt om dit doel te bereiken? Leg je antwoord uit.
7. Denk je dat de afbeelding op een van deze posters als schokkend wordt ervaren? Leg uit.
8. Wat vind jij van het gebruik van dit soort beelden? Leg je antwoord uit.

> de campagne (zelfst.nw. (m./v.)
> VERBUIGING: campagne | s (meerv.)
>
> **grote openbare actie**
> VOORBEELDEN: 'verkiezingscampagne'
> 'campagne voeren tegen de bouw van windmolens'
> 'reclamecampagne voor een nieuw product'

Tekst 1

Campagneposters met dieren

(1) Veel dieren- en natuurorganisaties, zoals Bont voor Dieren, maken campagneposters om hun boodschap over te brengen of om een kritische kwestie aan de kaak te stellen. Een campagneposter is een sterk visueel middel om publiek te bereiken. Veel posters worden gemaakt door grafische bureaus, die nadenken over hoe ze een boodschap in één beeld kunnen vangen. Dat beeld maakt dat je posters ook kunt beschouwen als ware kunstwerken.

(2) De discussie over het houden van dieren voor hun bont is niet alleen een discussie over het welzijn van de dieren, maar gaat vooral om de vraag of het gerechtvaardigd is om dieren te houden voor dit doel. Veel dierenorganisaties zetten zich ervoor in om het publiek bewust te maken van hoe er met dieren wordt omgegaan en om de mensen aan het denken te zetten. In Nederland richt de organisatie Bont voor Dieren zich specifiek op de pelsdieren.

Naar: dierenmuseum.nl

Opdracht
2

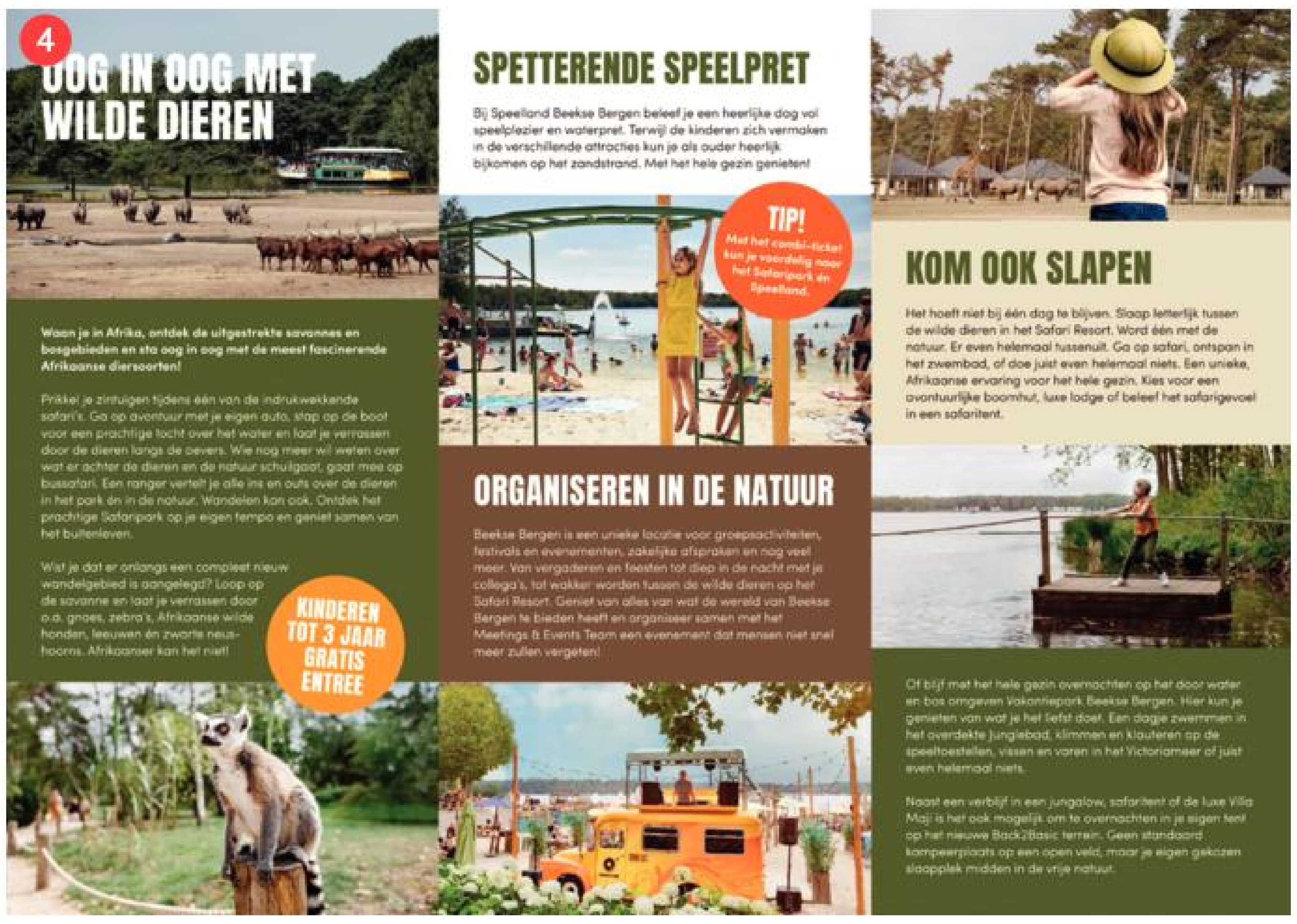
Bekijk de folders 1 tot en met 5. Je hoeft de tekst niet helemaal te lezen; het gaat om de opmaak.

1. Welke folder vind jij het aantrekkelijkst? Waardoor komt dat?
2. Wat is het tekstdoel van deze folder?
3. Welke twee folders bevatten de duidelijkste boodschap? Noteer de boodschap van deze folders.
4. Noteer een tip voor de makers van folder 4 en folder 5.

Opdracht

3

Bekijk tekst 2.

1. Hoe kun je snel vaststellen wat het onderwerp van de folder is? Noteer twee dingen.
2. Bekijk de middelste kolom. Vind je dat de illustraties goed passen bij de verschillende onderwerpen die in de gekleurde blokjes worden besproken? Waarom (niet)?
3. Waaraan herken je de opsomming in de laatste kolom?
4. Noteer in één zin wat de maker van de folder wil bereiken.
5. Vind je de folder meer informerend of meer activerend? Leg je antwoord uit.
6. Noteer drie tops en één tip voor de maker van de folder.

Tekst 2

Ik kan/weet

- de lay-out en het gebruik van beeld in een folder beoordelen.
- het tekstdoel van een folder herkennen. 1S

§7 Activerend presenteren

Je leert
- activerend spreken.

Zie ook
- Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten

Theorie

video-uitleg

Activerend presenteren

Als je iemand wilt overhalen om iets te doen of juist niet te doen, spreek je **activerend**. Of je je doel bereikt, wordt niet alleen bepaald door *wat* je zegt, maar ook door *hoe* je het zegt, je **non-verbale communicatie**. Die bepaalt voor meer dan de helft of de boodschap blijft hangen.

Zo spreek je activerend
- Maak gebaren.
- Varieer in volume, spreektempo en intonatie (hoog en laag in je stem).
- Ondersteun wat je zegt met je gezichtsuitdrukking.

Opdracht
1

Lees de vragen en bekijk filmpje 1.

1. Anna zegt: 'Als spreker kun jij ervoor zorgen dat je verhaal beter blijft hangen, als je het niet alleen via de oren, maar ook via de ogen binnen laat komen.' Wat bedoelt ze daarmee?
2. Welke gebaren maakt Anna?
3. Vergelijk de presentatie van Anna met die van president Obama. Bij wie ondersteunt de gezichtsuitdrukking het best wat de spreker zegt? Leg je antwoord uit.

Lees de vragen en bekijk filmpje 2.

4. Walter legt uit hoe je je stem moet gebruiken. Vind je dat hij zelf het goede voorbeeld geeft? Leg je antwoord uit.
5. Wie maakt het best gebruik van gezichtsuitdrukkingen, Anna of Walter? Leg uit.
6. Walter presenteert staande voor een boekenkast, Anna tegen een kale achtergrond. Wat vind jij beter? Waarom?
7. Wie heeft volgens jou de beste non-verbale communicatie, Anna of Walter? Leg je antwoord uit.

Opdracht
2

Lees de vragen en bekijk fragment 1 en 2.

1. In fragment 1 staat de camera stil. In fragment 2 beweegt de camera. Wat vind je beter? Waarom?
2. Wie spreekt het meest activerend, dierenarts Anoeska of Freek Vonk? Hoe komt dat? Noteer drie dingen.
3. Wie vind je fijner om naar te kijken? Waarom? Geef drie redenen.
4. Welk fragment geeft de beste informatie over het verwijderen van een teek?
5. Lees de theorie nog een keer en noteer een tip voor Anoeska en een tip voor Freek.

Opdracht
3

Werk in tweetallen.

1. Lees allebei de tekstjes *a* en *b*: *a* komt uit het fragment van Freek Vonk en *b* uit het fragment van dierenarts Anoeska.
2. Lees om de beurt tekst *a* voor alsof je een nieuwslezer bent. Je non-verbale communicatie is neutraal: je gebruikt weinig gezichtsuitdrukkingen en gebaren en varieert weinig in intonatie, volume en tempo.
3. Lees om de beurt tekst *b* voor alsof je heel erg enthousiast bent over wat je vertelt. Je varieert in intonatie, volume en tempo en ondersteunt wat je vertelt met betekenisvolle gebaren.
   a [Freek] ‘Maar als je dus een teek hebt, is het belangrijk, dat je hem er zo snel mogelijk af haalt. En hoe doe je dat nou? Je pakt de teek beet, voorzichtig tussen twee vingers, en terwijl je trekt, draai je een beetje.’
   b [Anoeska] ‘Als je hond een teek heeft, wat ga je dan doen? Hoe moet je hem verwijderen? Je kunt van alles. Je kunt het met je vingers doen, maar wat veel makkelijker is, is met een tekentangetje.’

Opdracht
4

Je gaat in tweetallen oefenen met activerend spreken.

1. Lees de teksten 1 en 2. Kies de tekst die jou het meest aanspreekt en download de tekst.
   - Onderstreep in die tekst de woorden waarop je extra nadruk wilt leggen.
   - Zet een streepje op plaatsen waar je even wilt pauzeren.
   - Markeer de woorden of zinnen die je met gebaren kunt ondersteunen.
   - Geef met pijltjes aan waar je met je stem omhoog of omlaag wilt gaan.
   - Oefen een paar keer, zodat je de tekst straks (bijna) uit je hoofd kent.
2. Een van jullie spreekt, de ander filmt de spreker.
3. Bekijk samen het filmpje. De filmer vult het feedbackformulier in. Bespreek aan de hand van het formulier wat de spreker beter kan doen.
4. Maak een tweede opname en vergelijk deze met de eerste. Noteer iets wat je zelf goed vindt aan het tweede filmpje en iets waar je nog mee kunt oefenen.
5. Wissel van rol en voer de opdracht nog een keer uit.

Tekst 1

National Geographic Junior Winterboek

In deze winterspecial ontdek je alles over de gevaarlijkste dieren. Van ieniemienie moordenaars tot de gruwelijkste vleeseters. Van sluwe slimmeriken tot de giftigste gasten. Je leest over superschattige dieren die levensgevaarlijk zijn en over driftkikkers die je maar beter niet boos kunt maken. Natuurlijk staat deze special ook weer vol quizzen, testen, moppen en pittige puzzels. Zet je tanden er maar in!

Naar: natgeoshop.nl

Tekst 2

Denk na!

Als je op wilde dieren kunt rijden, met ze kunt wandelen of zwemmen, ze kunt voeren, wassen of knuffelen of een selfie met ze kunt maken, doe dit dan niet. Deze dieren worden uit het wild weggerukt en verhandeld of zelfs speciaal daarvoor gefokt. Ook worden ze vaak op gruwelijke wijze getraind, zodat ze ‘geschikt’ worden voor de omgang met toeristen of om kunstjes te vertonen. Denk na!

Naar: worldanimalprotection.nl

Ik kan/weet

- intonatie, tempo, volume en gebaren goed gebruiken bij het (activerend) spreken. 1S

§ 8 Reclamespot of folder

Je leert	• een reclamespot of een activerende folder maken. • feedback geven en ontvangen.
Je hebt afgerond	• Thema A Mens en dier § 1 tot en met 7

Opdracht
1

Je maakt een reclamespot of een activerende folder over een onderwerp dat past bij het thema *Mens en dier*. Daarin probeer je de kijker of de lezer over te halen om iets (niet) te doen.

1 Bedenk wat je wilt maken: een reclamespot of een folder. Als je kiest voor een reclamespot, zoek je iemand om mee samen te werken.
2 Kies (samen) een onderwerp. Je kunt een van de onderwerpen kiezen die in dit thema behandeld zijn, inspiratie halen uit § 1 of zelf iets bedenken.
3 Noteer in één zin wat de boodschap van je reclamespot of folder wordt.

Als je een reclamefilmpje gaat maken, ga je verder met opdracht 2, 3 en 6. Als je een activerende folder gaat maken, maak je opdracht 4, 5 en 6.

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Jullie reclamespot mag maximaal anderhalve minuut duren. Voordat jullie het spotje gaan opnemen, denken jullie na over de inhoud (*wat* gaan jullie vertellen: daarover gaat deze opdracht) en de vorm (*hoe* gaan jullie het vertellen: daarover gaat opdracht 3).

1 Welke boodschap willen jullie overbrengen? En welke informatie gaan jullie in het filmpje verwerken? Maak aantekeningen in steekwoorden. Je kunt informatie halen uit de teksten die in dit thema zijn behandeld en/of informatie zoeken op internet.
2 Bedenk een slogan (→ § 3).

Bekijk het filmpje, waarin wordt uitgelegd hoe een brainstorm en een storyboard je kunnen helpen om een goede reclamespot te maken.

3 Spreek van tevoren af hoelang jullie gaan brainstormen. Bespreek de ideeën die jullie hebben. Maak aantekeningen. Als de brainstormtijd voorbij is, besluiten jullie welk idee jullie gaan uitvoeren.
4 Maak een storyboard waarin jullie je idee stap voor stap uitwerken. Noteer bij elke tekening ook de tekst die uitgesproken wordt.
5 Vraag een ander tweetal om jullie storyboard te bekijken. Bespreek samen wat jullie kunnen doen om de reclamespot nog beter te maken.
6 Bereid het opnemen van jullie filmpje voor. Maak afspraken over het volgende:
- Waar gaan jullie het filmpje opnemen?
- Wanneer gaan jullie het opnemen?
- Wie van jullie filmt en wie komt in beeld?
- Welke voorwerpen hebben jullie nodig?

Opdracht
3

1 Kijk nog eens naar de theorie van § 7 van dit thema en herlees jullie antwoorden op de opdrachten. Noteer drie aandachtspunten waar jullie tijdens het filmen op gaan letten.

2 Neem het filmpje op. Je kunt ervoor kiezen om het hele filmpje meteen in de goede volgorde op te nemen. In dat geval moet je er goed op letten dat de verschillende shots samen niet langer dan anderhalve minuut duren. Je kunt ook meer materiaal opnemen en dat achteraf monteren met een (gratis) video-editor die je van internet kunt downloaden.

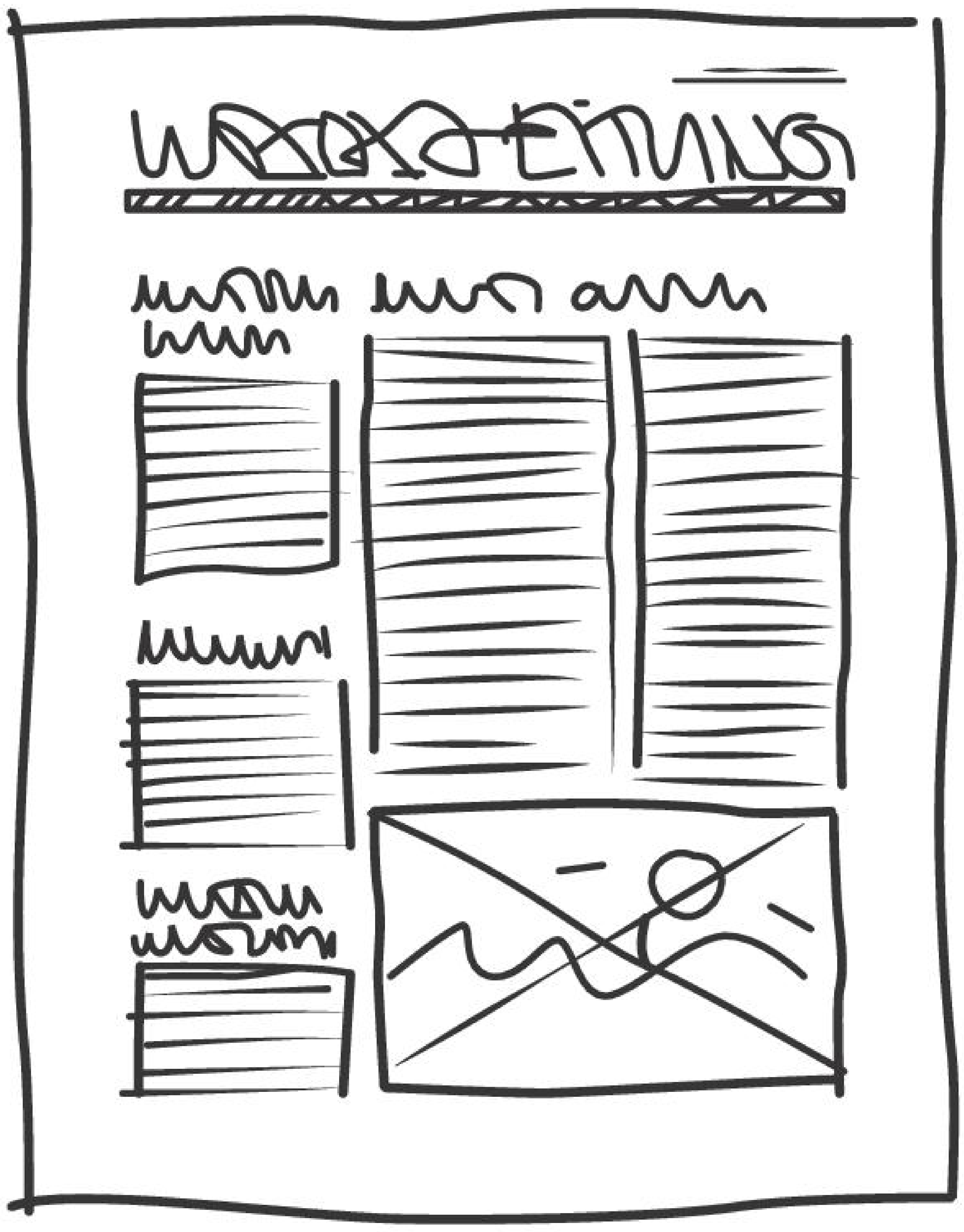
Opdracht 4

Je folder moet bestaan uit één of twee A4'tjes. Voordat je de folder gaat maken, denk je na over de inhoud (*wat* je gaat vertellen: daarover gaat deze opdracht) en de vorm (*hoe* je het gaat vertellen: daarover gaat opdracht 5).

1. Welke informatie ga je geven? Maak aantekeningen in steekwoorden. Gebruik de teksten uit dit thema ter inspiratie en zoek zo nodig extra informatie op internet.
2. Bedenk een slogan (→ § 3).
3. Schrijf de kladtekst voor je folder.

Opdracht 5

1. Herlees de theorie van § 6 en je antwoorden op de vragen. Noteer drie punten die je kunt gebruiken voor je folder.
2. Bekijk de afbeelding. Het is een schets voor een folder. Waar een kruis staat, komt een afbeelding.
3. Maak een schets voor je folder. Denk na over deze vragen:
   - Ga je de tekst opmaken in blokken of kolommen?
   - Welke tekst moet groot en/of vet zijn?
   - Welke afbeelding(en) ga je gebruiken?
   - Welke kleuren wil je gebruiken?
   - Hoe ga je de informatie ordenen? In een lopende tekst of (ook) door gebruik te maken van opsommingstekens?
4. Herlees de theorie van § 5 van dit thema. Gebruik je kennis over activerende teksten om de tekst voor je folder nog aantrekkelijker en activerender te maken.
5. Maak de folder op.

Opdracht 6

1. Als jullie een filmpje hebben gemaakt, werken jullie samen met een ander tweetal dat ook een filmpje heeft gemaakt. Als je een folder hebt gemaakt, ruil je de folder met die van een klasgenoot. Beoordeel elkaars werk aan de hand van het feedbackformulier.
2. Bespreek de feedback aan de hand van het formulier. Als een onderdeel van het product nog niet helemaal goed is, bedenken jullie samen hoe het verbeterd kan worden.

Ik kan/weet

- reclamespot: intonatie, tempo, volume en gebaren correct gebruiken bij het (activerend) spreken. 1S
- folder: lay-out en beelden kiezen die passen bij het doel (activeren). 1S
- rekening houden met en trouw blijven aan mijn doel (activeren) bij het schrijven/presenteren. 2F
- feedback geven en ontvangen.
- mijn product verbeteren op basis van feedback.

§9 Mens en dier

Je leert
- je product en je aanpak evalueren.

Je hebt afgerond
- Thema A Mens en dier § 1 tot en met 8

Opdracht
1

Woordenschat
In dit thema heb je de betekenis van een aantal moeilijke woorden geleerd. Weet je ze nog? Maak de onlineopdracht ‘Beeld en tekst’.

Opdracht
2

Mens en dier
Werk in tweetallen.

1 Mensen maken op verschillende manieren gebruik van dieren, bijvoorbeeld: ze eten dieren op; ze maken kleren van dieren; ze trainen dieren om ze voor hen te laten werken.
Noteer bij elk van de genoemde manieren een voorbeeld.
2 Noteer twee andere manieren waarop mensen gebruikmaken van dieren.
3 Bespreek samen welke manieren jullie goed vinden en welke niet. Leg uit waarom (niet).
4 Zijn jullie door dit thema anders gaan denken over de omgang van mensen met dieren of juist niet? Licht jullie antwoord toe (met één of meer voorbeelden).
5 Bespreek je antwoorden op vraag 1 tot en met 4 met een ander tweetal. Welke overeenkomsten en verschillen vallen jullie op?

Opdracht
3

Taal
1 Je hebt geleerd activerende taal te gebruiken. In welke situaties zou je daarvan gebruik kunnen maken?
2 Wat vond je het moeilijkst om te doen en waarom? **een petitie schrijven / activerend spreken / een folder of een reclamespot maken**
3 Wat vond je het leukst om te doen en waarom? **een petitie schrijven / activerend spreken / een folder of een reclamespot maken**

Opdracht
4

Product
1 Neem het schema over en vul het in.

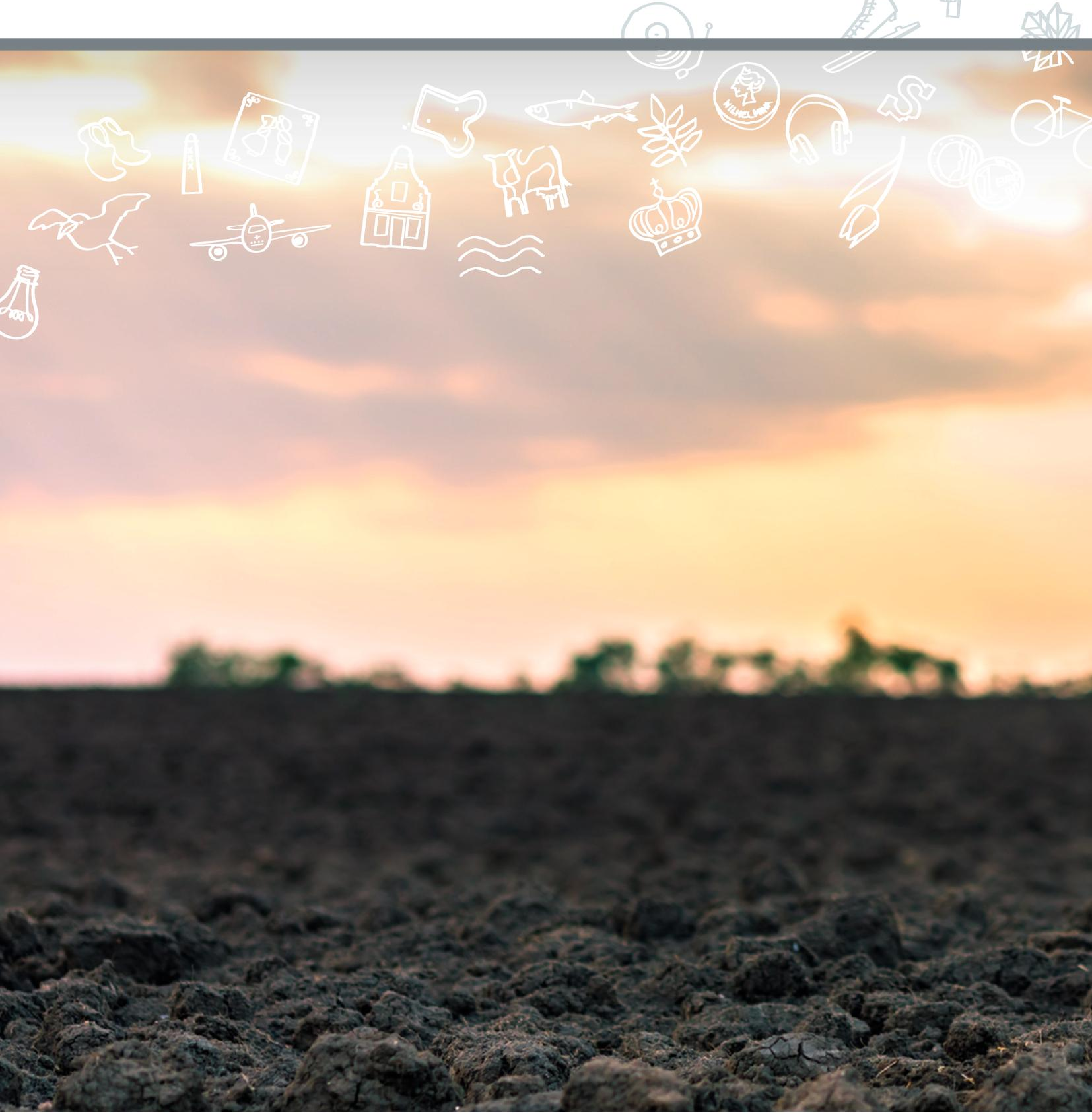
		product	**proces**
☺	Ik ben tevreden over:	• •	• •
☹	Ik ben niet tevreden over:	• •	• •

2 Wat zou je een volgende keer anders aanpakken? Leg je antwoord uit.

Ik kan/weet
- kritisch terugkijken op een product dat ik gemaakt heb en op de manier waarop het tot stand is gekomen.

Bewaren

Presentatie of informerende tekst

Thema B

§1 Weet je nog?

‘Panta rhei’ oftewel: ‘Alles is in beweging’, zei de oude Griekse filosoof Heraclitus. De wereld verandert voortdurend. Het is de vraag wat we in al die verandering willen bewaren en houden zoals het is en wat niet. Om over die vraag na te denken, ga je met de klas in groepjes een tijdcapsule maken met beschrijvingen van deze tijd. Stel dat die over dertig jaar door iemand onder de boom op het schoolplein wordt opgegraven, wat wil je dan dat die persoon over de huidige tijd te weten komt?

Opdracht 1

Bekijk de afbeeldingen.

1 Bespreek met een klasgenoot welke dingen je kent en welke niet.

2 Welke dingen zullen over dertig jaar veranderd of verdwenen zijn? Noteer de nummers van de afbeeldingen en leg je antwoord uit in enkele zinnen.

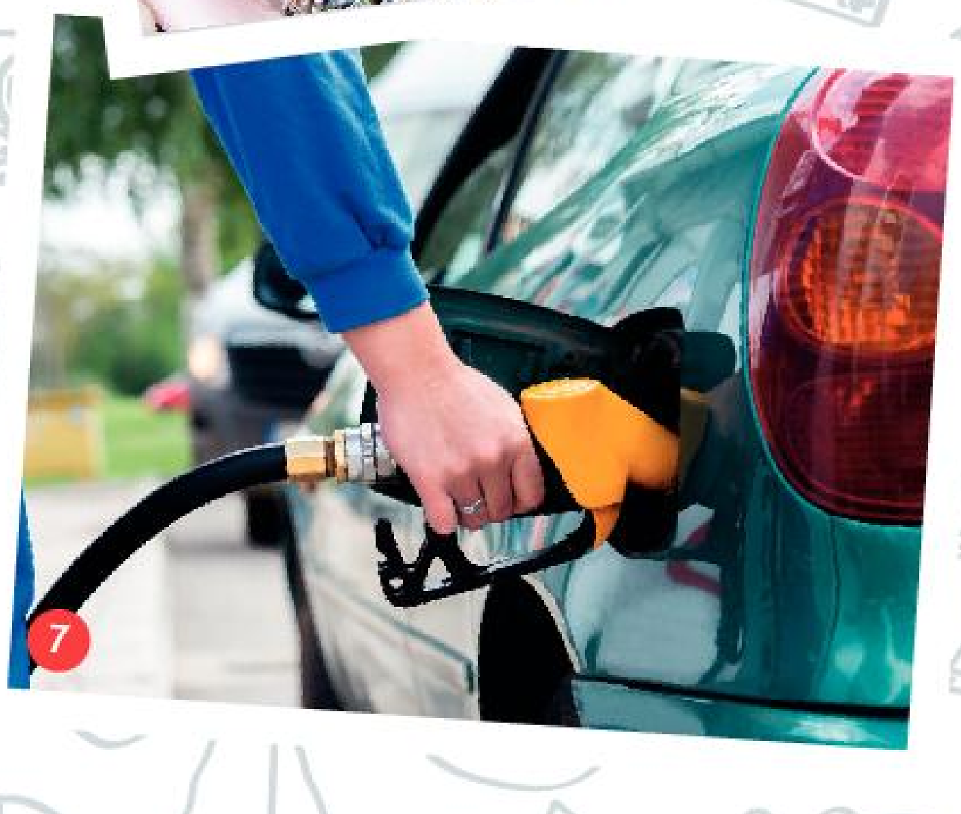

11

12

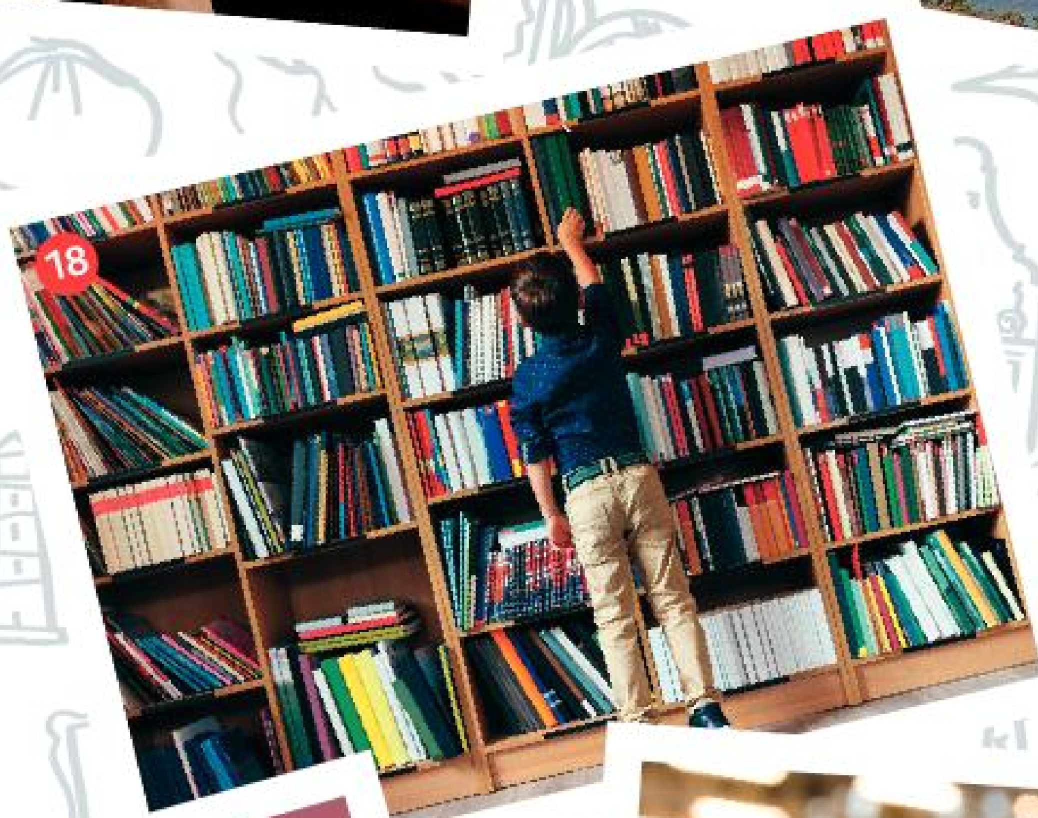

13

14

15

16

17

18

19

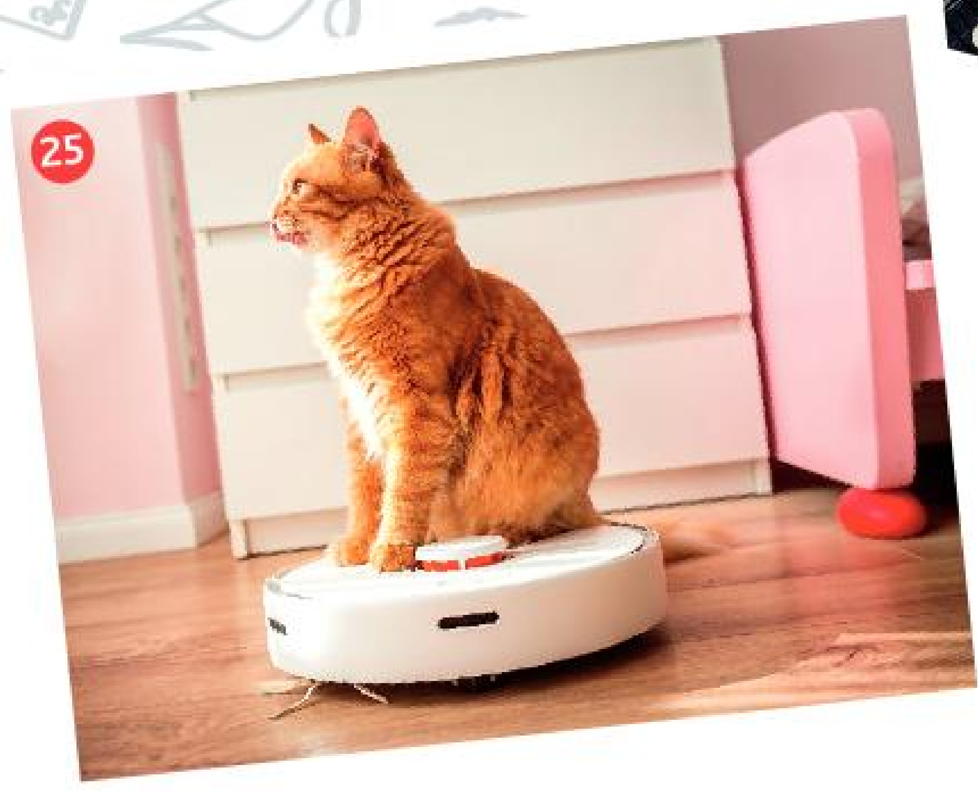

20

21

22

23

24

25

§2 De 5w+h-vragen

Je leert	• dat de 5w+h-vragen je helpen belangrijke informatie in een tekst te vinden.
Je hebt afgerond	• –

Theorie

video-uitleg

De 5w+h-vragen

Aan de hand van de **5w+h-vragen** kun je belangrijke informatie in een tekst vinden.
De 5w+h-vragen zijn: *wie*, *wat*, *waar*, *wanneer*, *waarom* (*waardoor*) en *hoe*.
Stel jezelf bijvoorbeeld de volgende vragen:

- *Wat* is er gebeurd?
- *Wie* waren erbij betrokken?
- *Waar* is het gebeurd?
- *Wanneer* gebeurde het?
- *Waarom* (of *waardoor*) gebeurde het?
- *Hoe* gebeurde het?

Let op: je kunt niet bij elke tekst alle vragen beantwoorden.

Opdracht
1

Tekst 1 gaat over twee Ierse surfers die op het Ierse strand een Russische tijdcapsule uit 2018 vonden. In de tijdcapsule zaten onder andere brieven, bierviltjes en militaire emblemen. Beantwoord de vragen 1 en 2, voordat je de tekst gaat lezen.

1. Noteer in maximaal drie zinnen hoe jij denkt dat een tijdcapsule met deze inhoud uit Rusland terecht heeft kunnen komen op een Iers strand.
2. De surfers konden de Russische brieven niet lezen. Hoe zou jij het aanpakken om erachter te komen wat de inhoud van de capsule en de tekst van de brieven betekenen?
3. Lees de tekst. Noteer wie in dit artikel een belangrijke rol spelen en waarom.
4. Komen je antwoorden op de vragen 1 en 2 overeen met wat er echt gebeurd is? Welke verschillen zijn er?
5. Wat stopten de Russische deelnemers van de Noordpoolexpeditie in de tijdcapsule?
6. Welke van deze spullen vind jij het geschiktst om in een tijdcapsule te stoppen? Waarom?
7. Het artikel heeft, behalve de vondst van de Russische tijdcapsule, nog een andere boodschap. Deze boodschap komt vooral in alinea's 3 en 4 aan bod. Noteer wat die boodschap volgens jou is.

Tekst 1

Russische tijdcapsule spoelt al na twee jaar aan op Iers strand

(1) Twee Ierse surfers zijn bij een verkenning van de wind en de golven aan de Ierse kust op een tijdcapsule gestuit, afkomstig van een Russische ijsbreker. In de metalen koker zaten brieven en foto's van opvarenden, bierviltjes, wijnkurken en militaire emblemen. 'Eerst waren we bang om hem op te pakken, omdat we dachten dat er misschien een bom in zat', zeggen Sophie Curran en Conor McClory. 'Toen we goed keken, zagen we een Russische inscriptie.' Ze namen een foto en stuurden die naar de broer van Conor, die een Russische vriend heeft. Die zei dat het een tijdcapsule was.

(2) De brieven zijn nog niet vertaald, maar onder een

ervan stond de naam van Sveta, een Instagram-blogger uit Sint-Petersburg en eveneens een surfer. Sophie nam contact op en deze Sveta vertelde dat de capsule van een Russische Noordpoolexpeditie afkomstig was die in 2018 met de ijsbreker naar de Noordpool was gevaren.
(3) De afzenders hadden de capsule in het ijs achtergelaten. Ze dachten dat het ondanks de opwarming van de aarde wel 30 tot 50 jaar kon duren voordat hij zou worden gevonden. Nu de capsule al na twee jaar 4000 kilometer verder is aangespoeld, blijkt dat het ijs dus veel sneller smelt dan de deelnemers aan de expeditie hadden gedacht.

Geschrokken
(4) Sophie en Conor zijn geschrokken van wat ze van Sveta hoorden. 'Dit betekent dat het ijs heel snel smelt, wat beangstigend is. De klimaatverandering houdt ons bezig. We hopen dat iedereen die ons verhaal hoort, zijn best doet om de verandering tegen te gaan, ook al is het nog zo weinig.'

nos.nl

Opdracht
2

Lees tekst 2.
1. Wie versturen volgens jutter Kruiswijk nog steeds flessenpost?
2. Waarom versturen mensen volgens Kruiswijk flessenpost?
3. Wat is de belangrijkste verklaring voor het feit dat er minder flessenpost wordt verstuurd?
4. Er staat niet in de tekst waarom Kruiswijk flessenpost bewaart. Waarom doet hij dat, denk je? Leg je antwoord uit.
5. In alinea 3 staat het woord 'kattebelletjes'. Zoek op internet het Italiaanse woord waarvan 'kattebelletje' is afgeleid.
6. Vaak wordt gedacht dat flessenpost van onbewoonde eilanden komt. Stel je voor dat jij op een onbewoond eiland zit en een pen, een A4'tje en een afsluitbare fles zou hebben: welk bericht zou je dan schrijven? Noteer het bericht in je schrift en leg uit waarom je juist dit hebt bedacht.

Tekst 2

Niet alleen briefpost, ook flessenpost lijdt onder internet

(1) Vijfentwintig jaar lang verzamelde en bestudeerde jutter Wim Kruiswijk alle flessenpost die aanspoelde in zijn woonplaats Zandvoort. Het resultaat van Kruiswijks documentatie kun je gerust wetenschappelijk noemen, want de conclusies in het binnenkort te verschijnen boek *Flessenpost* zijn gebaseerd op nauwkeurige observaties.
(2) De studie komt overigens geen jaar te laat, want als Kruiswijk zich niet vergist, neemt de omvang van de flessenpost wereldwijd in snel tempo af. 'Vermoedelijk vanwege het internet, dat ook legio mogelijkheden biedt om contact met anderen te leggen. Vroeger vond ik soms wel vijftig flessen per jaar, met een uitschieter naar 57 in 1999. Maar sinds 2000 kom ik jaarlijks niet meer boven de twintig uit.'
(3) Tussen 1983 en 2007 trof Kruiswijk, een geroutineerde jutter, in totaal zo'n duizend stuks flessenpost aan op het strand. 'De brieven die voorzien zijn van een afzender heb ik genummerd. Zij beslaan ongeveer driekwart van het totaal. De rest betreft kattebelletjes die ik apart heb gerubriceerd, zoals de volgende anonieme mededeling: "Deze fles is leeg, kan iemand voor nieuwe inhoud zorgen?"'
(4) Van elke vondst noteerde Kruiswijk de vinddatum, de lanceerdatum, de herkomst en de windrichting waarbij de fles op het strand werd gekwakt. 'Bij oostenwind vind ik natuurlijk nooit wat, terwijl een zuidenwind juist heel gunstig is. Vooral in het najaar, dan krijg ik hier bij een zuidenwind alle flessenpost van vakantiegangers op de kusten van Frankrijk en Engeland. Ook de flessen die vanaf de veerboten in zee worden geworpen, spoelen dan hier aan. Maar bij een zuidwestenwind baal ik altijd stevig, want dan

gaat het allemaal aan mijn neus voorbij, richting de Duitse Bocht, Denemarken en Noorwegen.'

(5) De voorlopig laatste brief die Kruiswijk vond, nu voorzien van nummer 771, is afkomstig van een meisje uit Middelharnis, dat haar brief op de veerboot tussen Engeland en Noord-Holland over de reling gooide. 'Ik reageer altijd als er een afzender bij zit. Niet om een band op te bouwen, maar om te achterhalen wanneer en waar een fles in zee is geworpen, als dat tenminste niet in de brief staat.'

(6) De afzenders zijn in groepen te onderscheiden, vertelt Kruiswijk. 'Evangelisten gooien graag flessen met de heilsboodschap in zee, zij vormen een aparte categorie. Dan heb je nog zeevarenden en tot slot de grootste groep: kinderen. Zij maken 45 procent uit van alle afzenders die ik in een kwarteeuw heb verzameld. Dat is veel. Kinderen hebben een avontuurlijke geest, daar hangt het mee samen, denk ik. Je komt ook nog weleens wat puberleed tegen.'

(7) De tijd dat flessenpost nog een serieuze zaak was, ligt ver achter ons. 'Zeelui gooiden vroeger flessenpost in zee in noodsituaties, gericht aan de reder of hun familie, zodat het thuisfront wist wat er was gebeurd. Nu versturen mensen in zulke omstandigheden een appje.'

(8) 'In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, komt flessenpost vanaf een onbewoond eiland nooit voor. Het kan namelijk niet. Als je al op zo'n eiland belandt, heb je toch geen fles bij je? Laat staan pen en papier!'

Naar: IJmuider Courant

Opdracht
3

Lees tekst 3.

1 Hoe geven schriftloze culturen kennis door?
2 Leg uit of we nu nog steeds belangrijke informatie op deze manier doorgeven.
3 In alinea 4 is sprake van kennisbewaarders. Wie zijn nu onze kennisbewaarders?
4 Zie jij jezelf als een kennisbewaarder van bepaalde informatie? Waarom (niet)?
5 Bedenk welke tip over jouw school je zou willen doorgeven aan de nieuwe eersteklassers van volgend schooljaar. Noteer de tip in één zin.
6 Bedenk een verhaaltje of een liedje waardoor deze informatie makkelijker te onthouden is. Voeg er, zoals de kennisbewaarders deden, bijzondere personages aan toe.

Tekst 3

Kun je geschiedschrijven zonder schrift?

(1) Aan de rand van de Indische Oceaan, op zo'n vijftien kilometer uit de zuidwestkust van Australië, steken twee flinke rotsen uit zee. Over hoe die rotsen zijn ontstaan, vertellen de oorspronkelijke bewoners, de Aboriginals, een legende. Die gaat als volgt: in vroeger tijden was er een grote vlakte die zich uitstrekte tot de plek waar nu die rotsen liggen. Op een dag gingen daar twee vrouwen naar wortels graven, toen zij ineens een vloedgolf op zich zagen afkomen. Ze vluchtten naar hoger gelegen gronden, maar konden niet hard genoeg rennen, want de ene vrouw was hoogzwanger en de andere vrouw droeg een hond met zich mee. De zee overweldigde hen en veranderde hen in deze rotsen. Als je goed kijkt, kun je hierin nog steeds de zwangere vrouw en de vrouw met de hond herkennen.

Duizenden jaren geleden

(2) Volgens de Australische geograaf Patrick Nunn is het meer dan een gewone legende die de aparte vorm van de rotsen verklaart. Want de zestig meter diepe zee tussen de rotsen en het vasteland was lang geleden inderdaad een vlakte. Geologische berekeningen laten zien dat dit land onder is gelopen na een abrupte stijging van de zeespiegel, zo'n 12.000 jaar geleden.

(3) De Aboriginals, die in het verleden geen schrift kenden, hebben dus verhalen met een historische kern van waarheid honderden generaties lang doorverteld. Hoe kan het dat mensen verhalen kunnen navertellen over gebeurtenissen die zich soms wel duizenden jaren geleden hebben afgespeeld? Voor de moderne mens, die gewend is om alles wat onthouden moet worden op te schrijven, is dat zo goed als ondenkbaar.

Nuttige kennis
(4) Schriftloze culturen hebben hun kennis en geschiedenis verankerd in liederen, dansen en verhalen. Niet alleen memorabele gebeurtenissen, maar ook alledaagse praktische kennis over wat eetbaar is en wat niet, hoe dieren zich gedragen, hoe je planten als medicijn kunt gebruiken, wie er recht heeft op welke grond en hoe je op reis over land of zee de richting bepaalt. Voor een gemeenschap was het zo nauwkeurig mogelijk opslaan en voordragen van deze kennis van levensbelang. Die verantwoordelijkheid lag vaak bij zogenoemde kennisbewaarders. Zij vertelden avond na avond met gevoel voor drama verhalen rond het kampvuur. Ze waren wandelende bibliotheken die uit nieuwe generaties hun opvolgers opleidden. Aan verhalen werden levendige personages toegevoegd. Zo werden ze beter onthouden dan een opsomming van feiten. Zo hebben de in rotsen veranderde vrouwen uit het Aboriginalverhaal ervoor gezorgd dat oeroude gebeurtenissen zijn blijven hangen en vele generaties werden doorverteld.

Naar: Richard de Boer, Quest

Opdracht
4

Lees tekst 4.

1. Welk antwoord op de *waar*-vraag past het best bij deze tekst: de aarde, de ruimte of allebei? Leg je antwoord uit.
2. De plaat die met de Voyagers meegaat, is in 1977 samengesteld. Hij is over een miljard jaar nog af te spelen (al. 3). Wat is een goed antwoord op de *wanneer*-vraag? Leg uit.
3. In alinea 5 staat wat er op de plaat staat die meeging met de beide Voyagers. Teken zelf een paginagrote cirkel. Dit is die plaat. Teken in de plaat een instructie voor buitenaardse wezens over hoe ze hem kunnen afspelen. Baseer je op de gegevens uit de tekst.
4. De Voyager vertrok onder het motto 'Per aspera ad astra', oftewel: 'Via moeilijkheden naar de sterren'. Het samenstellen van de plaat kende uitdagingen. Leg in je eigen woorden uit *wat* de moeilijkheden waren, *waarom* het moeilijkheden waren en *hoe* ze zijn opgelost of vermeden.
5. Welke drie zaken werden bewust weggelaten op de plaat? Wat vind jij daarvan?
6. Wat zijn de Voyagerplaten volgens jou: flessenpost, kattebelletje of tijdcapsule? Leg uit.

Tekst 4

De Voyager Golden Record: flessenpost of tijdcapsule?

(1) Veertig jaar geleden schoot NASA twee gouden grammofoonplaten de ruimte in vol met informatie over de mensheid, bestemd voor buitenaardse wezens. Op deze grammofoonplaten staan ook het geluid van vulkanen, hersengolven, The Beatles en Bach. Wie besloot wat op de platen kwam te staan?

(2) Het heelal is ruim honderdduizend lichtjaar groot en bevat miljarden sterrenstelsels. Vanuit het onze zijn twee ruimtevoertuigen op weg, om gevonden te worden door wie of wat er ooit op zou mogen stuiten. Zes jaar geleden werd de Voyager 1 het eerste door mensen gemaakte object dat ons zonnestelsel heeft verlaten. Vorig jaar verliet ook 'big sister' Voyager 2 de heliosfeer, met maar liefst 15 km/s. De beide voertuigen sturen nog steeds een heel zwak radiosignaal naar de aarde. Als hun brandstof op is, over een jaar of tien, zweven zij voor altijd verder.

(3) Aan boord van elk van de Voyagers bevindt zich een exemplaar van het duurzaamste object dat ooit door mensen is gemaakt: een 16,5-toeren grammofoonplaat, geëtst in koper, bekleed met goud en verzegeld in een aluminium huls. Een naald om de plaat af te spelen is bijgevoegd. Over meer dan een miljard jaar zal die plaat nog steeds afspeelbaar zijn. Er staan foto's op, geluiden van de aarde, groeten in tientallen talen, en muziek – negentig minuten lang.

(4) Die muziek, dat begreep iedereen die aan het project meewerkte, kon niet zomaar een vrijdagmiddagmix worden. Het moest dé mixtape worden van de mensheid, waarop het fenomeen muziek en de diversiteit van de mensheid te beluisteren was. In de zomer van 1977 luisterden, verzamelden, discussieerden en mixten wetenschappers en muziekkenners met hun verloofden en hun vrienden in New York de plaat bij elkaar: zowel een boodschap aan aliens als een tijdcapsule van de jaren zeventig.

(5) Vervolgens kwam natuurlijk de grote vraag: wat moest er op de plaat? Men besloot dat één zijde instructies moest bevatten over het afspelen van de plaat, over het principe van geluidsgolven en een kaart van het zonnestelsel. Op de andere kant werd de groef

geëtst, waardoor de plaat was af te spelen met de meegeleverde naald. Na lang wikken en wegen besloten ze 115 gecodeerde foto's te plaatsen van mensen, natuur, huizen en steden, en een twaalf minuten durend audio-essay met geluiden van de aarde. Daarna volgden groeten in 55 talen en anderhalf uur muziek.

(6) De meeste muziek op de plaat is wat je nu onder het label 'Wereldmuziek' zou terugvinden, of in een antropologische collectie: panfluiten van de Salomonseilanden, een trouwlied uit Peru, doedelzakken uit Azerbeidzjan, een liefdesliedje uit China, het nachtlied van de Navajo. Er is ook een stevig contingent westerse klassieke muziek, maar in de ogen van de samenstellers waren alleen Stravinsky en Mozart daar echte voorbeelden van. De drie stukken van Bach en twee van Beethoven waren naar hun idee een soort introducties in muziek, waar ruimtewezens hopelijk wiskundige en symmetrische patronen in zouden herkennen die hun aanwijzingen zouden geven over wat menselijke muziek is.

(7) De foto's waren de volgende uitdaging: het ging erom de mens met al zijn activiteiten te laten zien. Drie zaken werden buiten beeld gehouden: politiek, religie en oorlog. De eerste twee omdat die een nieuwe laag van complexiteit over alles heen zouden leggen; oorlog omdat het de meerderheid beter leek om geen inhoud mee te sturen die als dreigement kon worden opgevat. Het gevolg was wel dat ruimtewezens een beeld van de mens te zien kregen, waarbij zijn meest onuitroeibare aandriften waren weggelaten.

(8) De 'geluiden van de aarde' werden uiteindelijk samengevoegd in een geluidsessay van twaalf minuten, chronologisch opgebouwd van een aarde vol vulkanen, via bubbelende modder en simpele levensvormen tot de mens. Alles is wel logaritmisch samengedrukt, omdat de mens anders één bliepje aan het einde zou zijn. De geluiden werden in één *take* aan elkaar gemixt op een mengpaneel met de afmetingen van een hutkoffer, waar de samenstellers 'als veldhospitaalchirurgen' met vier paar armen door elkaar heen aan stonden te draaien en te schuiven.

(9) En ten slotte waren er groeten in 55 talen. Op 1 minuut 22 wenste Joan de Boer namens ons taalgebied 'hartelijke groeten aan iedereen'. Daarna volgden nog Zulu, Wu, !Kung en tientallen andere grote en kleine talen.

(10) Uiteindelijk gingen de originelen van de Golden Record de ruimte in aan boord van de Voyagers, twee ruimtesondes met de maat van een flinke koe, met als motto *Per aspera ad astra* ('via moeilijkheden naar de sterren'). De Voyager 2 eerst, in een lange baan langs vier planeten en hun manen, de Voyager 1 in een kortere lijn langs twee planeten en Titan, de enige maan in het zonnestelsel met een atmosfeer en vloeistof op zijn oppervlak. Daarna reisde Voyager 2 door richting het sterrenbeeld Andromeda, waar hij over zo'n veertigduizend jaar doorheen zal reizen. Voyager 1 reist dan door het sterrenbeeld Kleine Beer.

Naar: Rutger van der Hoeven, De Groene Amsterdammer

Opdracht
5

1 De cursief gedrukte woorden zijn onderstreept in tekst 4: *lichtjaar – geluidsgolven – groef – symmetrische – logaritmisch – gemixt – antropologische – mengpaneel – heliosfeer – activiteiten*. Noteer deze woorden achter de juiste categorie: *muziek*, *wiskunde* of *ruimte*. Je houdt twee woorden over.

2 Zoek de betekenis van de twee overgebleven woorden.

3 Kies welke woorden uit tekst 4 juist zijn in de onderstaande zinnen:
   a Bij onderzoek verschenen de **hersengolven / aandriften** van mensen op het scherm.
   b Stond Charizard als **exemplaar / contingent** van de Fire Pokémon op de Voyagerplaat?
   c De wetenschappers **verzegelden / etsten** een boodschap in een metalen plaatje.
   d De buitenaardse geluidsgolven vertoonden een **symmetrisch / complex** patroon, waardoor ze ontcijferd moesten worden.
   e Tekst 4 is een **logaritmisch / chronologisch** verslag van de totstandkoming van de Voyagerplaat.

Ik kan/weet

- informatie uit de tekst halen en hoofd- en bijzaken onderscheiden met behulp van de 5w+h-vragen. 1S
- teksten lezen met onderwerpen die verder van mij afstaan en een relatie leggen tussen de informatie uit de tekst en mijn algemene kennis. 2F

§3 'We zijn te laat'

Je leert • verbanden leggen tussen fictie en werkelijkheid.
Je hebt afgerond • –

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Bekijk de afbeelding van de beijzelde struik. Leg uit waarom de omschrijving 'de struiken zijn van glas' goed gekozen is.

2 Waarom wil de ik-persoon 'dat alles nu maar bleef zoals het was'?
A vanwege de schoonheid van de natuur
B vanwege het samenzijn
C vanwege het samenzijn in de mooie natuur

3 Neem een moment in gedachten waarop jij hoopte dat alles bleef zoals het was. Welke van de onderstaande zinnen vind je daarbij passen? Je mag meerdere antwoorden kiezen.
A Beter dan dit kan het niet worden.
B Dit is te mooi om waar te zijn.
C Dit moet ik voor altijd onthouden.

Tekst 1

Het ijzelt, en de struiken zijn van glas.
Wij lopen samen door het witte gras.
Er zijn van die momenten dat ik wilde
dat alles nu maar bleef zoals het was.

Jean Pierre Rawie, Wij hebben alles nog tegoed. Bert Bakker, Amsterdam 2003

Opdracht
2

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Borealis* van Marloes Morshuis.

1 Sirius zegt: 'De natuur zal ons verpletteren!' Markeer in de tekst hoe de wereld er binnenkort uit zal zien volgens Sirius.

2 Sirius zegt: 'Hier is alles wat jullie nodig hebben om te overleven: voedsel, bunkers om in te schuilen, kennis.' Hij voegt er nog aan toe: 'En we kozen een plek van een ongeëvenaarde schoonheid. Zonder schoonheid is het leven immers zinloos, vinden jullie niet?' Wat heb jij nodig om te overleven en om je leven zin te geven? Vul de opsomming van Sirius aan met jouw ideeën.

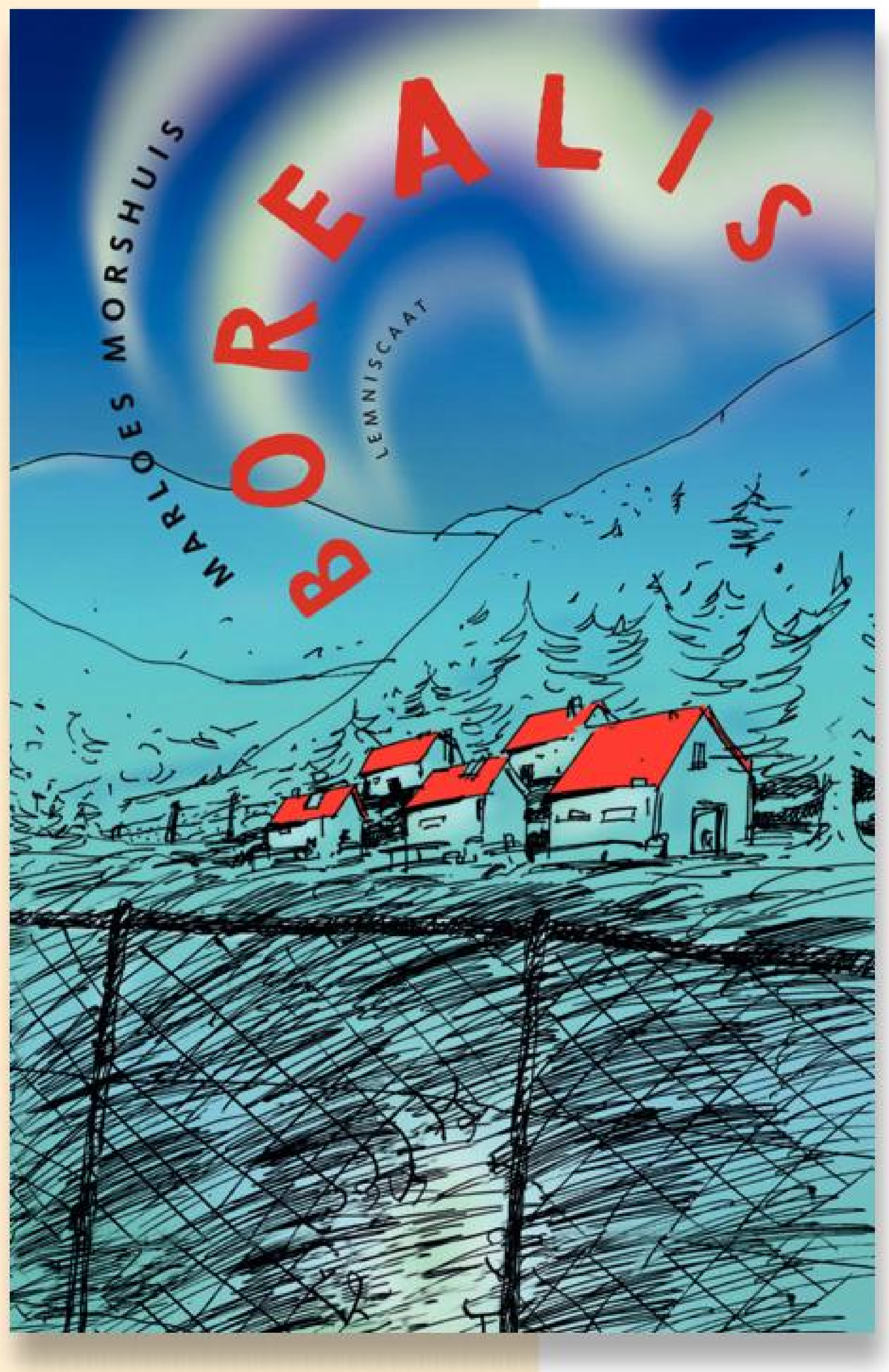
3 Volgens Sirius zullen alleen de kinderen in Borealis de voorspelde natuurrampen overleven. Zij zullen de aarde en de mensheid dus opnieuw moeten opbouwen. Stel je voor dat jij aan die wederopbouw deelneemt. Welke gebruiken, gebouwen, spullen, natuurgebieden zou je sowieso willen herstellen? Noteer van elk van de vier categorieën ten minste één voorbeeld.

4 Kies één voorbeeld van je antwoord op vraag 3 en leg uit waarom je dit zou herstellen.

5 Waarvan zou je het níét erg vinden dat het verdwijnt? Noem één voorbeeld en leg uit waarom je daarvoor kiest.

Tekst 2

Borealis

Joppe is ontvoerd en naar Borealis gebracht, evenals zo'n honderdtachtig andere kinderen van over de hele wereld. Ze weten niet wat hun te wachten staat, maar nu is de tijd gekomen dat de Trias zichzelf voorstelt en vertelt over de plannen. De Trias bestaat uit de drie initiatiefnemers van Borealis: Sirius, Polaris en Antares. Sirius verbergt zijn gezicht achter een zwarte monnikskap en Polaris het hare achter een witte.

De zwarte monnik stond als een standbeeld in de lichtcirkel en zweeg. Hij begon pas te praten toen de zaal zo stil was dat je bijna een sneeuwvlok kon horen vallen.
'Mijn hele leven heb ik keihard gewerkt. Daarmee heb ik een fortuin gemaakt. Kennen jullie het pakhuis van Dagobert Duck? Nou, doe dat maar maal honderd. Duizend.'
Het gelach in de zaal verbaasde Joppe. Hij vond het helemaal niet grappig.
'Veel van de landen waar jullie vandaan komen, kan ik zo kopen als ik wil. De spullen die ik maak, worden door miljoenen mensen in de hele wereld gebruikt – misschien wel miljarden. Ik ben niet gek, integendeel, ik ben superslim.'
'En zo bescheiden ook,' fluisterde Joppe tegen Zack. Die schoot in de lach.
'Maar tegelijkertijd ben ik heel erg dom geweest.' Sirius zweeg, alsof hij iedereen de tijd wilde geven om te begrijpen wat hij zei.
'Ik heb niet geluisterd naar mensen die waarschuwden dat we de aarde kapot maakten. Nietige vliegjes vond ik het. Irritante zoemers die mijn humeur en erger, mijn winst wilden verpesten en die je maar beter snel plat kon slaan.'
Pats, hij sloeg met een denkbeeldige vliegenmepper in de lucht. En, alsof de boodschap nog niet duidelijk was, stampte hij op de planken van het podium en draaide met zijn hak. Krrrggg.
'Nu weet ik dat ze gelijk hadden. De mensheid is reddeloos verloren. We zijn te laat. Wat we ook doen, de natuur trekt zich niets meer van ons aan. Nu zijn wij de nietige vliegjes. De natuur zal ons verpletteren!'
Hij stampte nog eens en ging harder praten. 'Droogte, overstromingen, superstormen, hongersnood. Delen van de aarde worden onbewoonbaar door de hitte, hordes vluchtelingen zullen naar koelere oorden trekken. De zondvloed, in vele verschillende vormen!'
Overal in de zaal klonk gesnik en aan de andere kant van de zaal hoorde Joppe een jongen hartverscheurend huilen. Zelf wist hij niet goed wat hij ervan moest denken.
'Ja, dat is een trieste boodschap. Dat het gaat gebeuren, is zeker, maar niemand weet wanneer. Misschien morgen wel. Maar misschien hebben we mazzel en duurt het nog een jaar.' Sirius liet zijn stem dalen. 'Ik heb ook goed nieuws. Als het zover is, zijn jullie er klaar voor. De afgelopen maanden heb ik mijn fortuin ingezet om samen met Polaris en Antares Borealis te bouwen. Hier is alles wat jullie nodig hebben om te overleven: voedsel, bunkers om in te schuilen, kennis. We hebben een plek op aarde gekozen waar jullie kans op overleving van de zondvloed maximaal is. Koud genoeg, zodat flinke opwarming geen probleem is. Hoog genoeg, zodat jullie niet wegspoelen bij de eerste de beste overstroming. Ver weg van de bewoonde wereld, zodat jullie niet worden lastiggevallen door klimaatvluchtelingen die het kamp binnen willen. En we kozen een plek van een ongeëvenaarde schoonheid. Zonder schoonheid is het leven immers zinloos, vinden jullie niet? Daarom heb ik een speciale

verrassing. De natuur is ondanks alles zo vriendelijk geweest om vanavond extra feestelijk te maken. Ik wil jullie vragen om de zaal te verlaten en buiten het fenomeen te ervaren waarnaar dit kamp genoemd is: aurora borealis!'
Het noorderlicht. Natuurlijk was aan de eettafel in huisje zeventien allang uitgepuzzeld dat Borealis daarnaar vernoemd kon zijn, maar tot nu toe had Joppe het nog niet gezien. Verbaasd keek hij toe hoe snel iedereen naar buiten rende, alsof Sirius had gezegd dat daar een vliegtuig naar huis klaarstond.
Toen de zaal leeg was, zei Zack tegen Joppe: 'In ieder geval weten we nu zeker dat we op het noordelijk halfrond zijn. Zullen we dan maar?'

Marloes Morshuis, Borealis (niveau 1). Lemniscaat, Rotterdam 2016

Opdracht
3

Lees tekst 3. Hier lees je hoe *Borealis* verdergaat.

1. Joppe en zijn huisgenoten hebben te horen gekregen dat ze voor altijd in Borealis moeten blijven en dat de wereld voor een groot deel zal vergaan. Op dit nieuws reageren de huisgenoten verschillend. Welke reactie begrijp je het best?
   Kies en vul aan:
   de reactie van **Joppe / Manua, Angelo, Chin, Daniela / Nyota / Zack,** want …
2. Waarom worden Zack en Joppe boos op elkaar?
3. Nyota is het vooral eens met **Joppe / Zack**.
4. Bekijk je antwoord op vraag 3. Hoe weet je met wie Nyota het vooral eens is?
5. Bedenk zelf een nieuw argument voor de discussie tussen Joppe en Zack.
   Ben je het eens met Joppe, begin dan met: *De klimaatverandering valt mee, want …*
   Ben je het eens met Zack, begin dan met: *De klimaatverandering zal rampzalige gevolgen hebben voor de mensheid, want …*

Tekst 3

Borealis

Joppe en zijn zeven huisgenoten zijn teruggekeerd naar hun huisje na de bijeenkomst met de Trias.

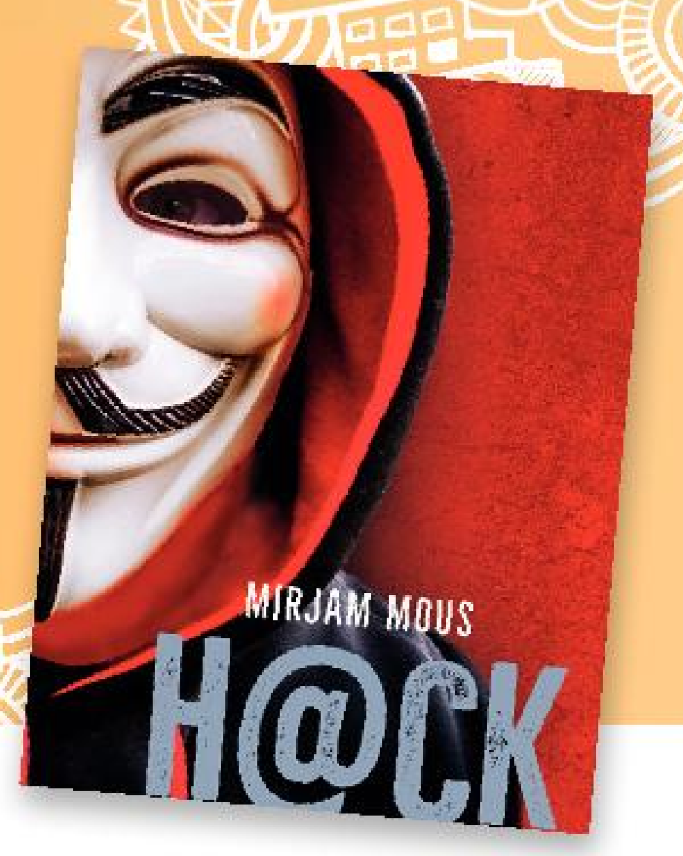
Manua, Angelo, Chin en Daniela waren meteen naar bed gegaan, wat Joppe niet begreep. Hoe kon je nou slapen na zo'n avond? Hij zat met Lilja en Nyota op de grote bank in de woonkamer. Zack gooide zoveel blokken op het vuur dat de vlammen bijna uit de kachel sloegen.
Joppe dacht aan alle voetbalwedstrijden die zijn team nu moest spelen zonder linksbuiten. Hoewel, Wybe zou wel doorschuiven, die zat al zo lang te azen op zijn positie. Zou Timo zijn computer al hebben ingepikt? Hoeveel feesten zou hij missen, terwijl hij in de ijskoude wildernis zat, gegijzeld door een stelletje gestoorden met te veel geld en fantasie?
'Het noorderlicht was fantastisch,' zei Nyota ineens.
Joppe schrok op. 'Ben je net zo gek als die Polaris en Sirius? Ik weet niet hoe het in Kenia is, maar die paar groene vlammen kunnen niet op tegen het leven dat ik had.'
'Doe niet zo gemeen!' Lilja's ogen spuugden vuur.
Maar Nyota glimlachte. Ze stond op en liep naar de kachel om haar handen te warmen. Ze was bijna even groot als Zack, zag Joppe. Dat was hem niet eerder opgevallen. Ze spreidde haar smalle lange vingers boven het vuur en keek Joppe scherp aan. Hij dook wat verder weg in de kussens.
'Hoe denk je dat Kenia eruitziet, Djoppie? Denk je dat ik met een waterkruik op mijn hoofd door de woestijn liep? Dat ik met mijn moeder en tien broertjes en zusjes voor onze hut zat en op een houtvuurtje kookte?'

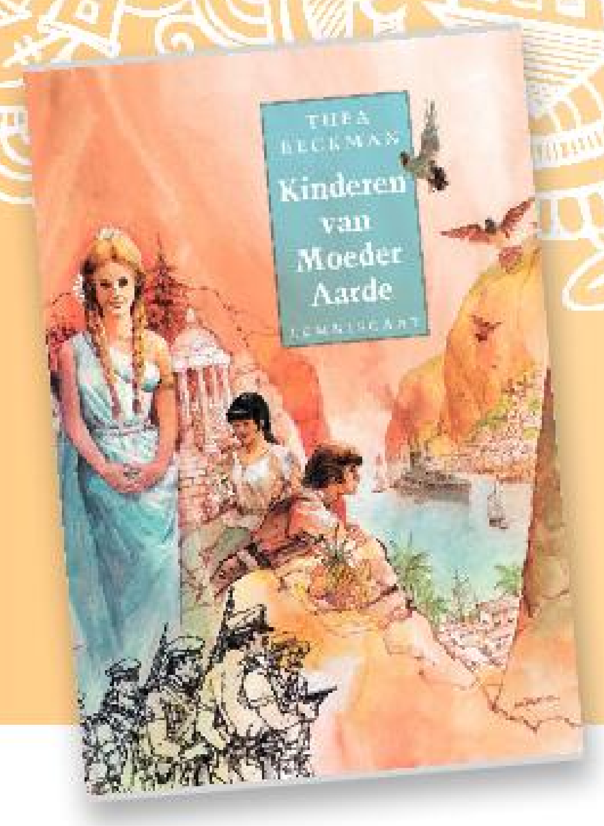
Joppe was blij dat het een beetje donker was in de kamer. Zijn wangen waren vast rood. Hij gaf geen antwoord.
‘Er zijn vast nog plekken in Afrika waar het zo is. Maar ik woon met mijn ouders in een penthouse in Nairobi. De hoofdstad, weet je wel? Mijn moeder geeft daar les aan de universiteit. Wat doet jouw moeder?’ vroeg Nyota.
Joppe kuchte. ‘Iets met politiek. Saai.’
‘Nou, misschien wel handig, als politiek een beetje in jouw bloed zit. We moeten straks toch een soort nieuwe staat opbouwen.’ Zack leek het serieus te menen.
‘Je bent toch niet van plan om hier bij die maniakken te blijven?!’ riep Joppe.
‘Ze hebben wel een punt met die klimaatverandering. Dat moet jij toch ook weten. Ligt jullie landje niet lager dan de zee? Wat denk je dat er gebeurt als de Noordpool helemaal gesmolten is?’ vroeg Zack.
‘Wij kunnen allemaal zwemmen in Nederland,’ zei Joppe.
‘Dit is geen grap!’ riep Zack.
‘Nee, dat weet ik ook wel. Maar de Trias overdrijft. De mensheid die vergaat? Doe normaal. En zelfs als ze gelijk hebben: mag ik zelf bepalen of ik gered wil worden? Het is mijn leven!’
‘O, dus jij weet meer dan Antares? Die bestudeerde het klimaat al toen jij nog niet eens was geboren. Wat weet jij er nou van?’ Zack porde zo hard in het vuur dat de kachel vonken spuugde. Nyota deed een stap naar achter. Gelukkig lag er een stenen vloer in het huisje.
‘Niet veel,’ gaf Joppe toe. ‘Maar denk na: als het zo erg is als de Trias beweert, dan wisten we dat toch wel? Dan waren er allang overal in de wereld maatregelen genomen om die ramp te voorkomen. Al die regeringen zijn toch niet gek!’
‘Wel. Antares heeft gelijk,’ zei Nyota. ‘Ze denken maar aan één ding: meer geld. Nog meer spullen.’

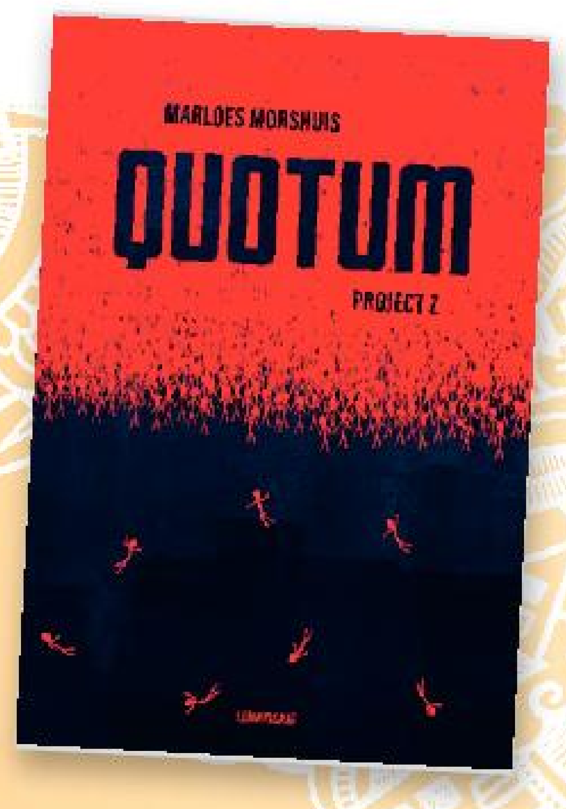
Marloes Morshuis, Borealis (niveau 1). Lemniscaat, Rotterdam 2016

Leestips Bewaren

Ik kan/weet

- verbanden leggen tussen fictie en werkelijkheid. 1F

§ 4 Presentatie

Je leert • een korte presentatie geven.
Je hebt afgerond • Meer dan lezen § 5 Inleiding en slot
Zie ook • Meer dan lezen § 6 Deelonderwerpen

Theorie
video-uitleg

Presentatie

Bij een **presentatie** vertel je iets aan een publiek. In de **inleiding** van een presentatie geef je aan waarover je verhaal gaat en noem je kort de deelonderwerpen. In het **middenstuk** geef je informatie per deelonderwerp. In het **slot** rond je duidelijk af, zodat de luisteraars weten dat je presentatie afgelopen is. Daarna informeer je bij je publiek of er nog vragen zijn.

Zo bereid je een presentatie voor
1. Kies een onderwerp.
2. Maak een **woordweb**, waarin je rondom je onderwerp steekwoorden opschrijft die met het onderwerp te maken hebben. Kijk welke woorden bij elkaar horen. Kies drie of vier groepjes woorden waarover je het meest kunt vertellen: dit zijn je deelonderwerpen.
3. Bepaal per deelonderwerp wat je wilt vertellen en zoek zo nodig extra informatie. Zet de deelonderwerpen en de belangrijkste informatie in steekwoorden op een **spiekbriefje**.
4. Bedenk hoe je je presentatie wilt beginnen en afsluiten. Denk na over een leuke introductie en een goede slotzin.
5. Oefen je presentatie hardop.

Zo houd je een presentatie
- Spreek rustig en duidelijk, maar niet saai.
- Kijk de klas rond; richt je blik niet op één persoon.
- Sta rechtop; stop je handen niet in je zakken.
- Vertel je verhaal; gebruik het spiekbriefje alleen als geheugensteuntje.
- Maak de presentatie interessanter voor je publiek door voorwerpen of afbeeldingen te laten zien.
- Informeer bij je publiek of er nog vragen zijn. Zo ja, beantwoord ze.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een gedicht.
1. Over wie gaat dit gedicht? Leg uit dat het antwoord 'over een vrouw van honderd jaar' misschien wel een te eenvoudig antwoord is.
2. Herken jij het gedrag dat hier beschreven wordt? Bij wie?
3. Schrijf in een paar zinnen op waar dit gedicht volgens jou over gaat.
4. Noteer drie dingen die jij zelf graag wilt bewaren tot je oud bent. Waarom wil je juist deze dingen bewaren?

Tekst 1

Er woonde op de aarde

Er woonde op de aarde
een vrouw van honderd jaar
die veel te veel bewaarde,
ik weet alleen niet waar.

Wat iemand had vergeten,
wat iemand niet meer zag,
wat bijna was versleten,
wat in een laatje lag.

Wat in antieke kasten
en diepe putten bleef,
wat nergens meer in paste,
wat schonkig was en scheef.

En niet als in de dromen
en elke dag te moe,
ze heeft het meegenomen,
ik weet niet waar naartoe.

Joke van Leeuwen, Ozo heppiejer. Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam/Antwerpen 2012

Opdracht
2

Je gaat een presentatie van 5 minuten voorbereiden over een oud voorwerp.

1. Ga op zoek naar een oud voorwerp waarover je meer zou willen weten.
2. Zoek naar informatie over het voorwerp (→ *Handig!: Stappenplan documenteren*). Vraag eventueel de eigenaar je te helpen.
3. Bereid je presentatie voor (→ *Handig!: Stappenplan presenteren*).
4. Bedenk welke vragen je klasgenoten na jouw presentatie nog zouden kunnen hebben en beantwoord die alvast voor jezelf.
5. Maak een foto van het voorwerp als je het niet mee kunt nemen naar de presentatie.
6. Oefen je presentatie thuis voor een klein publiek. Als niemand publiek kan zijn, ga dan voor de spiegel staan. Gebruik de tips uit de theorie.

Opdracht
3

Werk in groepen van vier, vijf of zes leerlingen.

1. Neem (de foto van) het voorwerp van je presentatie mee naar school, en houd je presentatie voor je groepsgenoten.
2. Luister naar de anderen. Stel na iedere presentatie allemaal een vraag en luister goed naar het antwoord. Wordt de vraag voldoende beantwoord?
3. Geef elke spreker direct na zijn presentatie een tip en een top (→ *Handig!: Feedback geven en ontvangen*).
4. Wie heeft de mooiste top en wie heeft de bruikbaarste tip gegeven? Waarom?
5. Kies de geslaagdste presentatie van jullie groepje uit. Bespreek waarom jullie deze presentatie het best vonden.
6. Bespreek als groepje welke handige tips je voor andere leerlingen kunt noteren. Maak met de klas een overzicht.

Ik kan/weet
- een voorbereide presentatie geven volgens een structuur op basis van zelf verzamelde informatie. 1F
- de presentatie afstemmen op mijn publiek door de presentatie te ondersteunen met (afbeeldingen van) voorwerpen en door vragen te beantwoorden na afloop van de presentatie. 1S

§5 Van toen naar nu

Je leert
- belangrijke informatie uit een fragment halen en een relatie leggen tussen deze informatie en je eigen kennis en ervaring.

Je hebt afgerond
- –

Opdracht 1

Lees de vragen en bekijk het fragment, waarin Nienke van *Het Klokhuis* het Museum van de Twintigste Eeuw bezoekt.

1. Hoe komt het dat gewone dingen, zoals alledaagse gebruiksvoorwerpen, nu museumstukken zijn geworden?
2. Waarom is het belangrijk gewone dingen van vroeger toch tentoon te stellen?
3. Zie jij voorwerpen in het filmpje waarvan je het jammer vindt dat we ze nu niet meer gebruiken?
4. Stel dat we later een Museum van de Eenentwintigste Eeuw zullen openen. Welk voorwerp uit jouw dagelijks leven van nu zou jij in het museum terug willen zien? Leg uit.

Opdracht 2

Lees de vragen en bekijk het fragment van het *Jeugdjournaal*, waarin journalist Benjamin vertelt over wat er in de laatste tijd zoal veranderd is en wat er in de komende twintig jaar zou kunnen veranderen.

1. Noteer de drie voorbeelden die genoemd worden van dingen die de afgelopen tijd veranderd zijn. Ken jij die dingen uit het verleden nog? Zo ja, vind je ze nog steeds handig?
2. De volgende uitvindingen voor de toekomst worden opgenoemd: een chip in je hoofd die ervoor zorgt dat je gedachten uitgevoerd worden, een tandenpoetsbitje, 'slimme' contactlenzen, een zelfrijdende auto, een pleistervaccin, een oprolbare tablet, vliegende auto's en een hyperloop. Van welke dingen kun jij je voorstellen dat ze echt gaan bestaan?
3. Ken je meer veelbelovende ontwikkelingen die het toekomstige leven zullen verbeteren?
4. Noteer drie dingen die we nu veel gebruiken, waarvan jij vermoedt dat ze misschien snel zullen verdwijnen. Waarvan vind je dat jammer en waarvan juist niet? Leg uit.

Opdracht 3

Lees de vragen en bekijk het fragment over muziek uit *Welkom in de jaren 60*.

1. Als het meisje vraagt of ze naar de radio mag luisteren, legt de moeder haar een beperking op. Welke? Waarom doet de moeder dat?
2. Hoe reageert de moeder als ze erachter komt dat haar dochter toch stiekem naar Radio Veronica luistert?
3. De moeder noemt een paar gevolgen die voor haar dochter zouden gelden, omdat ze naar de verkeerde radiozender heeft geluisterd. Noem er drie.
4. Waarvoor is de moeder eigenlijk bang, denk je?
5. Vind jij muziek van vroeger, bijvoorbeeld van The Beatles of van Elvis Presley, nog steeds belangrijk? Waarom (niet)?
6. Herken jij je in de situatie van het meisje dat naar andere muziek wil luisteren dan haar moeder goed vindt? Leg uit.
7. Snap jij dat ouders zich in alle tijden af en toe zorgen maken over de muzieksmaak of de nieuwe hobby's van hun kinderen? Waardoor zou dit komen? Leg uit.
8. Welke muziek van nu vind jij belangrijk om voor de toekomst te bewaren? Waarom?

Opdracht

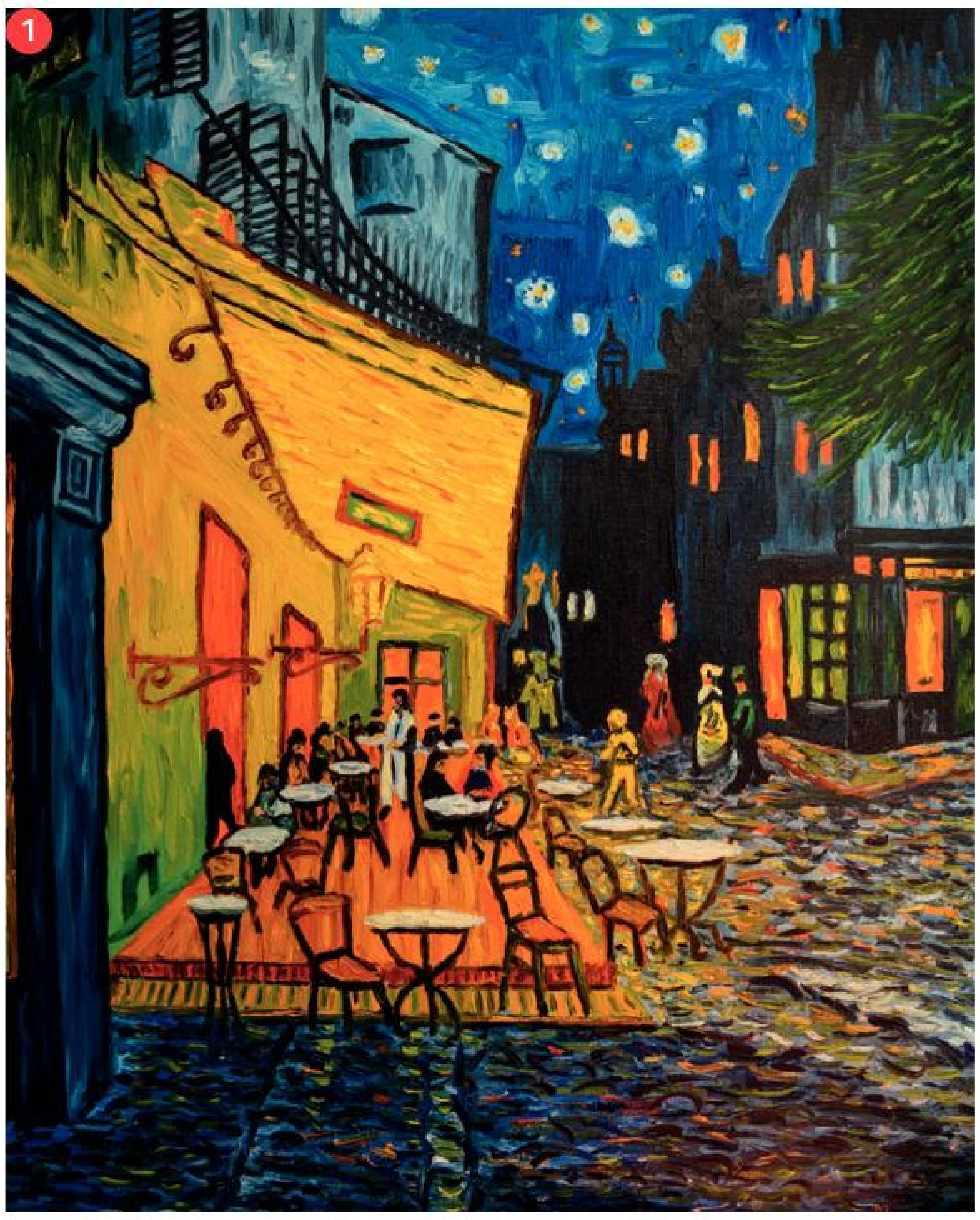
4

Lees de vragen en bekijk het fragment over kunst in *Welkom in de jaren 60*.
Hierin wordt iemand die de kunstenaar Wim T. Schippers speelt, over 'zijn' werk geïnterviewd.

1 Welke kunstwerken laat Wim T. Schippers in het fragment zien?
2 De interviewster vindt Schippers' kunst geen kunst. Wat moet kunst volgens haar doen?
3 Vind je dat een pindakaasvloer kunst kan zijn? Leg je antwoord uit.
4 Zoek op internet naar 'Wim T. Schippers' en 'pindakaasvloer'. Welke resultaten vind je? Worden deze of andere kunstwerken van Wim T. Schippers nog ergens bewaard en zijn ze te bezoeken?

Niet alle kunst die in vroeger tijden is gemaakt, blijft bekend of bewaard. Bekijk onderstaande afbeeldingen: 1 is een schilderij van Vincent van Gogh (1888), 2 is graffitikunst van Banksy (2014).

5 Beschrijf de onderstaande afbeeldingen. Noteer samen vijf verschillen.
6 Welk van deze twee kunstwerken zou jij willen bewaren voor de toekomst? Leg uit.
7 Welke andere kunstwerken ken jij die je graag voor de toekomst zou willen bewaren? Leg je antwoord uit.

1

2

Ik kan/weet

- belangrijke informatie uit een fragment halen en een relatie leggen tussen deze informatie en mijn eigen kennis en ervaring. 1F
- kijken en luisteren naar fragmenten over onderwerpen die verder van mij af staan. 2F

§ 6 Mondelinge instructie

Je leert
- een korte mondelinge instructie geven.

Zie ook
- Meer dan lezen § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten
- Formuleren § 2 Verbanden tussen zinnen

Theorie

video-uitleg

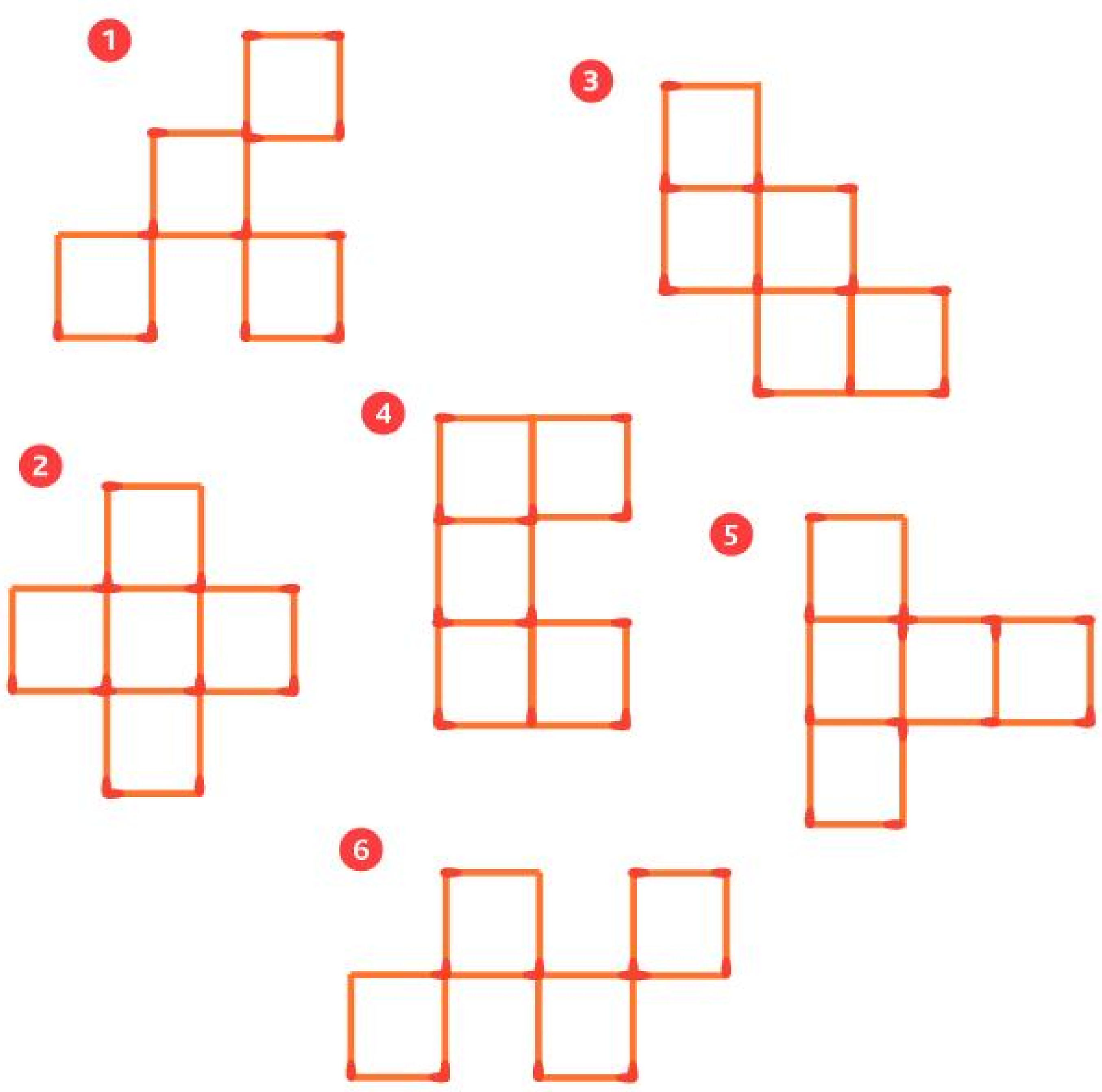
Een mondelinge instructie geven

Als je een instructie geeft, vertel je stap voor stap aan iemand wanneer en hoe hij iets moet doen. Bij een instructie gebruik je vaak **doe-woorden** en **volgordewoorden**: *Loop eerst …; Kijk daarna …; Pak dan ….*
Let goed op of je instructie wordt begrepen. Vaak kun je dingen voordoen.

Zo geef je een instructie
- Vertel waarover je een instructie gaat geven.
- Leg stap voor stap uit wat er moet gebeuren. Doe dit in een logische volgorde.
- Begin elke stap met een doe-woord en gebruik een volgordewoord als dat passend is.
- Let tijdens de instructie op of je luisteraars je instructie goed begrijpen.
- Laat zo mogelijk zien hoe de instructie moet worden uitgevoerd.
- Spreek rustig en goed verstaanbaar.

Opdracht
1

Werk in tweetallen.
1. Verdeel de rollen: leerling 1 gaat met luciferhoutjes of strookjes papier op tafel een figuur leggen. Leerling 2 vertelt hoe die figuur eruit moet zien. Zorg ervoor dat leerling 2 niet kan zien wat leerling 1 op tafel legt.
2. Leerling 2 kiest een van de zes figuren hieronder.
3. Voer de opdracht samen uit. Is het gelukt om de figuur te leggen?
4. Bespreek samen aan de hand van de richtlijnen uit de theorie wat er goed ging en wat er beter kon. Noteer een paar tips (→ *Handig!: Feedback geven en ontvangen*).
5. Wissel van rol en voer de opdracht nogmaals uit met een andere figuur.

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Neem ieder een voorwerp in gedachten dat je sinds je kindertijd hebt bewaard, of gebruik een foto. Jullie gaan elkaar een instructie geven om dit voorwerp te tekenen, zonder te zeggen wat het is.

1. Beslis wie als eerste de instructie gaat geven en wie gaat tekenen.
2. Als je instructie geeft, doe dit dan zo nauwkeurig mogelijk, zonder het voorwerp te noemen. Denk bij het beschrijven aan de kleur, vorm en het materiaal van het voorwerp. De ander probeert op basis van de instructie het voorwerp te tekenen.
3. Bespreek na afloop de tekening of vergelijk hem met de foto van het object.
4. Bespreek wat er bij de instructie goed ging en wat er beter kon. Noteer dat.
5. Wissel van rol en voer de opdracht nogmaals uit.

Opdracht
3

Werk in tweetallen. Jullie zijn vandaag allebei in een historisch museum. Een van jullie zal een tijdcapsule verstoppen op de rommelige zolder van het museum. De ander zal proberen die te vinden met behulp van instructies. Gebruik de plattegrond. Startpunt is de trap naar de zolder.

1. Verdeel de rollen: leerling 1 geeft de instructie; leerling 2 voert de instructie uit.
2. Leerling 1 kiest de plek waar de tijdcapsule zich op de zolder bevindt. Leerling 2 mag niet weten welke locatie is gekozen.
3. Leerling 1 legt de route stap voor stap uit. Gebruik doe-woorden en zo nodig volgordewoorden en spreek in een rustig tempo. Leerling 2 volgt de instructies op. Lukt het de tijdcapsule te vinden?
4. Bespreek wat goed ging en wat beter kan. Noteer dat.
5. Wissel van rol. Voer de opdracht nogmaals uit. Kies een andere verstopplek.

Ik kan/weet

- een mondelinge instructie geven met een duidelijk en herkenbaar onderwerp en doel. 1S
- een mondelinge instructie zo geven dat een ander die goed kan volgen. 1S
- veelvoorkomende signaalwoorden tijdens het spreken goed gebruiken. 1S

§7 Alinea

Je leert
- een alinea over een deelonderwerp schrijven.

Zie ook
- Meer dan lezen § 4 Alinea's en kernzinnen en § 6 Deelonderwerpen
- Formuleren § 1 Zinnen correct begrenzen en § 2 Verbanden tussen zinnen

Theorie

video-uitleg

Een alinea schrijven

Een tekst wordt overzichtelijk als je hem verdeelt in alinea's. Een **alinea** bestaat uit een aantal zinnen die bij elkaar horen, omdat ze over hetzelfde **deelonderwerp** gaan. In een tekst over het opslaan van je foto's zijn de deelonderwerpen bijvoorbeeld: *foto's opslaan in de cloud, foto's opslaan op een harde schrijf, foto's printen en bewaren in een fotoalbum*.
Soms gaan er meer alinea's over hetzelfde deelonderwerp.

Zo schrijf je een alinea
- Zet de belangrijkste informatie in de **kernzin**. Dat is meestal de eerste zin van de alinea en soms de laatste. De kernzin kan ook de tweede zin zijn; de eerste zin geeft dan vaak het verband met de vorige alinea('s) aan, zoals in het voorbeeld hieronder.
- Vraag je daarna af wat de lezer na de kernzin nog meer moet weten over het deelonderwerp. Zet die informatie in de volgende zinnen.

Let op: een alinea begint altijd op een nieuwe regel. Binnen een alinea schrijf je de zinnen achter elkaar door.

Voorbeeld (de tweede zin is de kernzin):
– *Natuurlijk zijn opslaan in de cloud of op een harde schijf niet de enige manieren om je foto's te bewaren. Je kunt er ook voor kiezen om je foto's te printen en ze te bewaren in een fotoalbum. Het voordeel hiervan is dat je ze gemakkelijk kunt inzien en dat ze bij een computercrash niet verloren gaan. Wel heb je dan een goede printer nodig die foto's kan afdrukken in hoge kwaliteit.*

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Lees tekst 1, waarin de kernzinnen ontbreken.

1 Lees de kernzinnen *a* tot en met *f*. Bij welke alinea's horen ze? Maak de juiste combinaties. Noteer alleen de letter van de kernzin en het alineanummer.
  - *a* Al snel werd duidelijk dat *De Drie Gebroeders* op een ander schip was gestoten, het tweede wrak op dezelfde kavel.
  - *b* Het eerste schip verging op maandag 28 juni 1909.
  - *c* Het is dus onduidelijk of de wrakken van *De Drie Gebroeders* en *De Hoop* nu nog in de polder aanwezig zijn, maar het staat volgens Van Popta vast dat ze er wel hebben gelegen.
  - *d* Een ander schip, een houten dekschip, ging ten onder op 19 april 1909.
  - *e* Lange tijd bleven pogingen om de identiteit van die schepen en de toedracht van de scheepsrampen te achterhalen echter zonder succes.
  - *f* Vorig jaar veranderde dat.

2 Leg uit hoe je spookwrakken zou kunnen bewaren.

Tekst 1

Jonge archeoloog achterhaalt de identiteit van twee spookwrakken in de Zuiderzee

(1) De provincie Flevoland staat bekend als het grootste scheepskerkhof op land ter wereld. Op akkers waar nu aardappelen en uien worden verbouwd, werden de afgelopen tientallen jaren in totaal 450 scheepswrakken in de voormalige zeebodem gevonden. **...**

(2) **...** Toen werd door maritiem archeoloog Van Popta eerst de identiteit van een wrak nabij Zeewolde vastgesteld. Hij slaagde er daarna ook in om het verhaal achter twee verdwenen wrakken op een stuk land in Rutten te achterhalen. Beide schepen vergingen in 1909 in de Zuiderzee, maar zijn nu onvindbaar.

(3) **...** Het voer in alle vroegte uit met schipper Sije Geerts van Dijk (46) uit Lekkum. Hij voer samen met zijn vrouw Jantje (36) en zijn vier kinderen (van 7 tot 15 jaar oud), toen zijn tjalk *De Drie Gebroeders* op een obstakel stootte en zonk. Toegesnelde vissers wisten de opvarenden nog van boord te halen, maar het schip viel niet meer te redden.

(4) **...** Van dit tweede schip heeft Van Popta kunnen achterhalen dat het ruim twee maanden voor *De Drie Gebroeders* gezonken was.

(5) **...** Op die dag vertrok schipper Geert Dinkla (37) uit Ten Post met zijn oude schuit *De Hoop* met slecht weer vanuit Kampen naar Veendam. Aan boord waren zijn vrouw (35), zes kinderen (van 1,5 tot 10 jaar oud) en een knecht (47). Ten zuiden van Lemmer kwam het schip door zware golfslag in de problemen. Eerst sloegen de dekluiken open, waardoor het zeewater naar binnen

stroomde. Tot overmaat van ramp sloeg vervolgens een rukwind de complete roef, waar vrouw en kinderen zich op dat moment verscholen, van het schip. De schipper sloeg zelf ook overboord, maar wist zich vast te klampen aan de nog drijvende sloep en zag met lede ogen aan hoe zijn schip en zijn gezin in de diepte verdwenen.

(6) Toen een scheepsarcheoloog in de jaren '40 in de gelegenheid was om op de wraklocatie te kijken, bleek geen spoor van de beide wrakken aanwezig te zijn. Mogelijk waren ze in de tussentijd al stiekem uit de grond verwijderd. **...** De komende tijd buigt hij zich over nog meer (spook)wrakken.

Naar: destentor.nl

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Jullie gaan schrijven over dingen die je digitaal bewaart.

1. Kies samen een onderwerp waarover je allebei ongeveer evenveel weet. Jullie kunnen ook kiezen voor *foto's, filmpjes, sociale media* of *chatgeschiedenis*.
2. Maak samen een woordweb: noteer je onderwerp en schrijf er (steek)woorden omheen die met dat onderwerp te maken hebben (→ *Handig!: Stappenplan documenteren*).
3. Kijk welke woorden bij elkaar horen en maak groepjes. Kies twee groepjes woorden waarover je het meest kunt vertellen: dit worden jullie deelonderwerpen.
4. Schrijf allebei een alinea over elk deelonderwerp. Begin de alinea's met een kernzin.
5. Controleer elkaars werk.
6. Verbeter zo nodig jullie alinea's.

Ik kan/weet

- kernzinnen herkennen. 1S
- over een deelonderwerp een alinea schrijven met een goede kernzin.

§8 Tijdcapsule

Je leert	• een korte informerende presentatie houden of een korte informerende tekst schrijven. • een schriftelijke instructie geven.
Je hebt afgerond	• Thema B Bewaren § 1 tot en met 7

Opdracht
1

In deze paragraaf gaan jullie met de hele klas een tijdcapsule maken. Deze tijdcapsule bevat een verzameling teksten, filmpjes en voorwerpen waardoor mensen over dertig jaar een indruk krijgen van het leven in onze tijd.

1 Bedenk een onderwerp of kies een voorwerp dat je belangrijk vindt of dat het dagelijks leven van nu typeert.
2 Zoek er een passende foto bij. Dit kun je doen als het voorwerp niet in de tijdcapsule past (bijvoorbeeld als het te groot is) of als je het wilt verduidelijken.
3 Maak een woordweb over je onderwerp of voorwerp. Noteer zo veel mogelijk steekwoorden. Denk ook aan antwoorden op de 5w+h-vragen (→ § 2). Verduidelijk je woordweb eventueel met kleuren en tekeningen.
4 Kijk welke woorden bij elkaar horen. Maak drie of vier groepjes. Dit worden je deelonderwerpen. Als je je verhaal in een filmpje wilt presenteren, kies je opdracht 2, 4 en 5. Als je een tekst wilt schrijven, kies je opdracht 3, 4 en 5.

Opdracht
2

Je gaat je onderwerp of voorwerp presenteren (→ § 4) in een filmpje van 2 à 3 minuten.

1 Bedenk wat je wilt vertellen en geef structuur aan je verhaal door het in te delen in een inleiding, een middenstuk en een slot (→ *Handig!: Stappenplan presenteren*).
- Noem in de inleiding het onderwerp of het voorwerp en vertel waarom je juist dit gekozen hebt.
- Bespreek in het middenstuk je deelonderwerpen in een logische volgorde. Begin elk deelonderwerp met een kernzin (→ § 7).
- Zeg in het slot iets als 'Ik hoop dat ik duidelijk heb kunnen maken dat … / waarom ….

2 Noteer de inhoud van je verhaal in steekwoorden op een spiekbriefje.
3 Oefen je presentatie; vraag een klasgenoot je te filmen.
- Kies een rustige plek, met een achtergrond die niet afleidt.
- Hang of zet je spiekbriefje vlak naast de camera.
- Kijk zo veel mogelijk in de camera.
- Spreek rustig en goed verstaanbaar, maar niet saai.

4 Wissel van rol.
5 Geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier bij deze opdracht.
6 Verbeter zo nodig je presentatie (de inhoud of je manier van presenteren) en maak een verbeterde opname.

Opdracht
3

Je gaat over je onderwerp of voorwerp een tekst schrijven met een inleiding, een middenstuk en een slot (→ *Handig!: Stappenplan schrijven*).

1 Download de voorbeeldbouwplannen bij deze opdracht en bekijk ze. Vul daarna in het lege bouwplan je deelonderwerpen en je steekwoorden in.
2 Schrijf met behulp van het bouwplan een tekst van 300-400 woorden:
- Noem in de inleiding het onderwerp of voorwerp en vertel waarom je juist dit gekozen hebt.

- Zorg ervoor dat alle alinea's van het middenstuk in een logische volgorde staan en een kernzin (→ § 7) bevatten.
- Schrijf in het slot iets als 'Ik hoop dat ik duidelijk heb kunnen maken dat … / waarom ….

3 Werk samen met een klasgenoot. Controleer elkaars tekst met behulp van het feedbackformulier.
4 Verbeter zo nodig je tekst.

Opdracht
4

Jullie gaan op zoek naar een geschikte capsule waarin jullie teksten en foto's voor ten minste dertig jaar bewaard kunnen blijven. Ook bedenken jullie een geschikte plek om de capsule veilig te verstoppen of te begraven.

1. Werk in drietallen. Noteer zo veel mogelijk ideeën.
2. Bepaal wat jullie tijdcapsule wordt en waar jullie hem zouden kunnen plaatsen.
3. Overleg nu klassikaal welke ideeën jullie hebben. Beslis wat de definitieve tijdcapsule wordt en waar jullie die gaan plaatsen.
4. Vul de tijdcapsule met al jullie teksten, filmpjes en (foto's van) voorwerpen en plaats hem op de plek die jullie het geschiktst vinden.

Opdracht
5

In de kluis in de directiekamer bij jullie op school komt een envelop te liggen met daarop de tekst: *Deze envelop mag pas na 2052 geopend worden.* In de envelop komt een instructie voor het terugvinden en het openen van de tijdcapsule. In dit thema heb je geoefend met een mondelinge instructie (→ § 6). Nu maak je een schriftelijke instructie. De basis is hetzelfde:

1. Maak duidelijk waarover je een instructie gaat geven.
2. Leg stap voor stap uit wat er moet gebeuren. Doe dit in een logische volgorde.
3. Begin elke stap met een doe-woord. Gebruik waar nodig volgordewoorden.
4. Verduidelijk je instructie eventueel met plaatjes of een plattegrond. Gebruik zo nodig pijltjes ter verduidelijking.
5. Werk samen met een klasgenoot. Controleer elkaars tekst met behulp van het feedbackformulier.
6. Verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet

- presentatie: een voorbereide presentatie geven volgens een structuur op basis van zelf verzamelde informatie. 1F
- presentatie: een presentatie afstemmen op mijn publiek door de presentatie te ondersteunen met voorwerpen of afbeeldingen.
- tekst: over een deelonderwerp een alinea schrijven met een goede kernzin.
- tekst: een informerende tekst schrijven met een goede indeling in alinea's en een deelonderwerp per alinea. 1S
- tekst: een samenhangende tekst schrijven met een inleiding, een middenstuk en een slot. 2F
- instructie: een schriftelijke instructie geven met een duidelijk en herkenbaar onderwerp en doel. 1S
- instructie: een schriftelijke instructie zo geven dat mijn lezers die goed kunnen volgen. 1S
- instructie: veelvoorkomende signaalwoorden tijdens het schrijven goed gebruiken. 1S
- feedback geven en ontvangen.
- mijn product verbeteren op basis van feedback.

§ 9 Bewaren

Je leert
- je product en je aanpak evalueren.

Je hebt afgerond
- Thema B Bewaren § 1 tot en met 8

Opdracht 1

Bewaren

1 Noteer in één zin wat het doel is van een tijdcapsule.
2 Welke ontwikkeling in de samenleving vind je het belangrijkst voor de toekomst? Leg uit.
3 Stel, je zou een tijdcapsule nalaten aan de eersteklassers van volgend jaar. Die tijdcapsule wordt gevuld met tips over het werken aan dit thema. Welke tips geef je?
4 Uit welke tijd zou je ooit een tijdcapsule willen vinden? Waarom juist uit die tijd?

Opdracht 2

Taal

1 Maak tweetallen. Jullie hebben in dit thema gesproken en geschreven. Vertel elkaar wat je het makkelijkste en het moeilijkste vond om te doen. Leg elkaar uit waarom.
2 Bedenk drie situaties: één situatie waarbij een gesproken instructie het best werkt, één situatie waarbij een geschreven instructie het best werkt en één situatie waarbij een instructie met alleen afbeeldingen het best werkt.

Opdracht 3

Woordenschat

1 De volgende woorden komen voor in het thema: § 2 tekst 1: *inscriptie*, *capsule*; tekst 2: *flessenpost*, *kattebelletje*; tekst 3: *kennisbewaarder*. § 4 tekst 1: *schonkig*. § 5 opdracht 1: *alledaags*. § 7 theorie: *cloud*; tekst 1: *kavel*, *spookwrak*. Noteer de betekenis van deze woorden.
2 Welke woorden uit vraag 1 gaan volgens jou over bewaren? Leg uit.
3 Schrijf een verhaaltje van ongeveer 150 woorden. Het onderwerp van het verhaaltje is *bewaren*. Probeer zo veel mogelijk woorden uit vraag 1 te gebruiken.

Opdracht 4

Product

Je hebt in dit thema een aantal dingen gemaakt en gedaan. Wat je gemaakt hebt, zijn de producten; hoe je het hebt aangepakt, is het proces.

1 Neem het schema over en vul het in.

		product	**proces**
☺	Ik ben tevreden over:	• •	• •
☹	Ik ben niet tevreden over:	• •	• •

2 Wat denk je in de toekomst nog te gebruiken uit dit thema? Leg uit.
3 Wat zijn de drie bijzonderste onderwerpen of voorwerpen die je klasgenoten in de tijdcapsule hebben gestopt? Leg uit.

Ik kan/weet
- kritisch terugkijken op een product dat ik gemaakt heb en op de manier waarop het tot stand is gekomen.

On/off

Vlog of blog

Thema C

§1 Heb ik iets gemist?

Ben jij vaak online of houd je er juist van om offline te zijn? Kies je bewust wanneer je online of offline bent en denk je na over wat je op sociale media plaatst en wie je volgt? In dit thema kijk je naar verschillende aspecten van sociale media en de voor- en nadelen ervan. Je leest teksten over het onderwerp *On/off*, je bekijkt voorbeelden van blogs en vlogs, je oefent met schrijven en presenteren en daarna maak je zelf een blog of een vlog.

Opdracht

1

Werk in tweetallen.

1 Maak drie kolommen: *online*, *offline* en *uitleg voorkeur*. Zoek met elkaar steeds twee afbeeldingen die elkaars tegenhanger zijn. Zet de nummers op dezelfde regel in de kolommen *online* en *offline*.

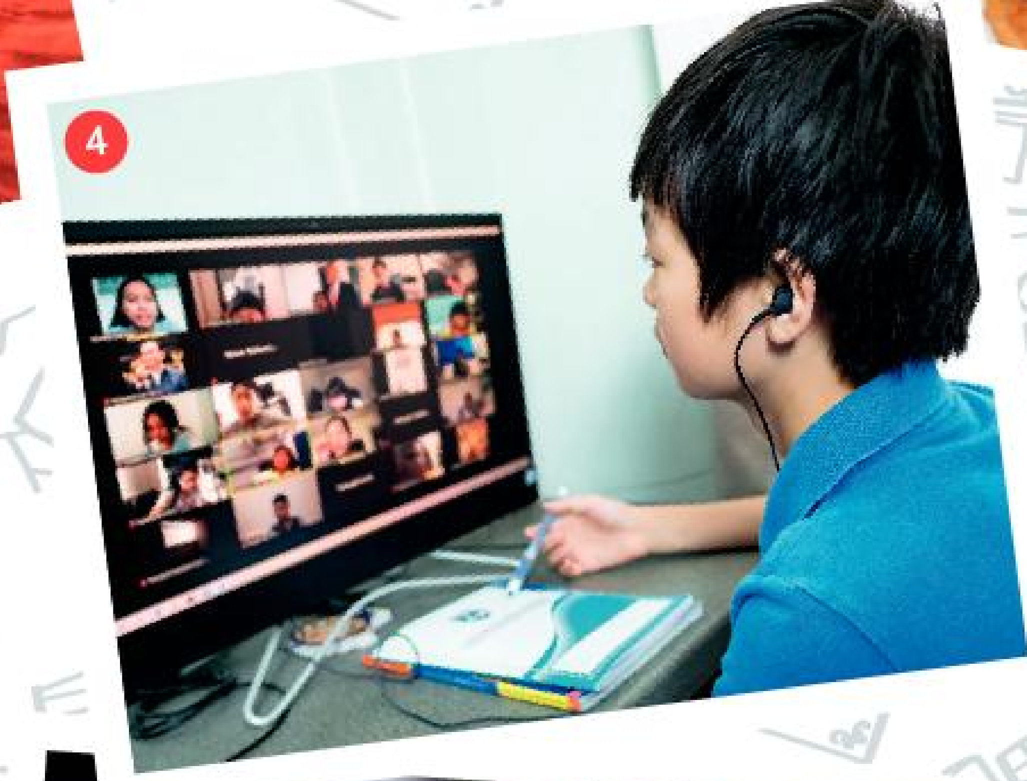
2 Welk plaatje houden jullie over? In welke kolom hoort dit plaatje volgens jullie? Leg uit.

3 Markeer in de tabel per twee plaatjes welk nummer jouw voorkeur heeft en leg kort uit waarom in de kolom *uitleg*. Vergelijk je antwoorden met die van je klasgenoot.

AST

§2 Sociale media

Je leert	• informatie uit teksten vergelijken met je eigen kennis en ervaring.
Je hebt afgerond	• –

Opdracht
1

Download de vragenlijst bij deze opdracht.

1. Vul de vragenlijst in en bespreek de uitkomsten klassikaal.
2. Wat zijn de drie meest genoemde redenen om sociale media te gebruiken?
3. Wat vind jij van de tijd die de invullers besteden aan sociale media?
4. Wat vind jij van jouw antwoorden als je ze vergelijkt met de antwoorden van je klasgenoten?
5. Hebben sociale media voor de invullers vooral positieve of vooral negatieve invloeden? Licht je antwoord toe.

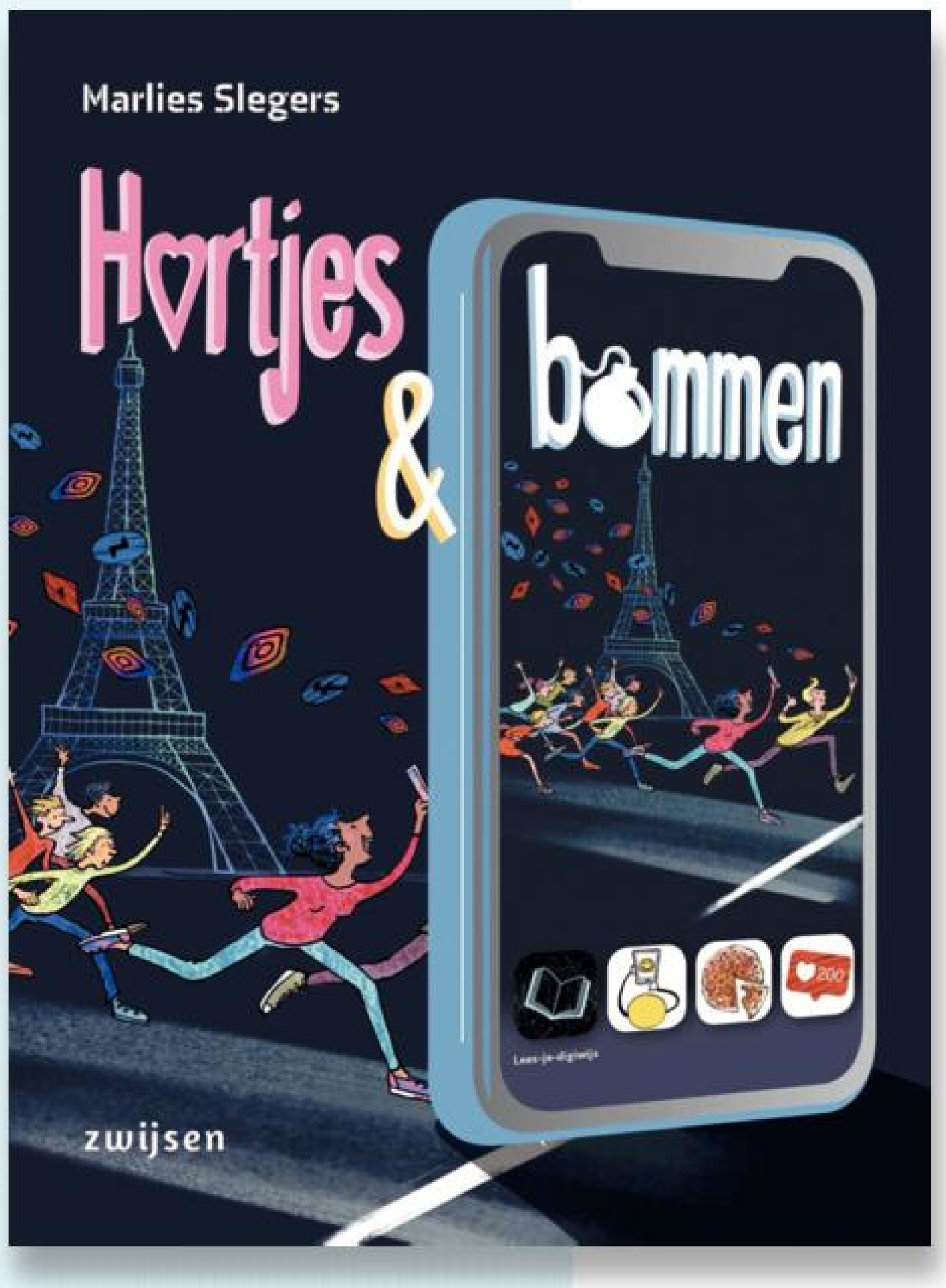
Opdracht
2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Hartjes en bommen* van Marlies Slegers.

1. Wat vindt Meral van het filmpje dat haar moeder maakt? Markeer twee zinnen waaruit je dat opmaakt.
2. Leg uit of je Merals gevoelens over het maken van filmpjes door haar moeder begrijpt.
3. Wat voor Instagramaccount heeft de moeder van Meral?
4. Hoe zou jij sociale media gebruiken om te reageren op het filmpje van Merals moeder?
5. Waaraan kun je zien hoe succesvol een Instagramaccount is? Hoe zit dat bij het account van de moeder van Meral?
6. Waarom zou Merals moeder dit soort filmpjes plaatsen?
7. Waarom zijn accounts waarin mensen worden nagedaan populair, denk je?

Tekst 1

Hartjes en bommen

Het begon allemaal als een grap. Op Instagram had mam een filmpje gezien van een bekend model dat in pyjama achter een piano zat. Het model had er iets bij gezet over hoe ze 's ochtends, zodra ze wakker werd, eerst altijd even iets op de piano wilde spelen. Het was alsof ze net uit bed kwam, maar toch zag ze er waanzinnig mooi uit. Die foto had meer dan driehonderdduizend likes gehad, en mam had er keihard om gelachen.
'Dus als je bekend bent en een filmpje van jezelf in pyjama op social media zet, alsof je net uit bed komt en even een deuntje van Chopin wilt spelen, ligt de wereld aan je voeten?! En daar hoef je verder niets voor te doen? Dat is toch belachelijk! Bovendien ziet niemand er zo uit als je net wakker bent!'
'Supermodellen misschien wel. Ze zijn nu eenmaal model omdat ze mooi zijn, mam. Ook zonder make-up,' zei Meral.
Ze bekeek het filmpje nog eens goed. Annabelle Leopard, het model, zag er inderdaad geweldig uit. Haar haren glansden, haar huid had een goudroze gloed en haar wimpers waren megalang.

Meral wenste dat zij er zo uitzag. Maar met haar dikke donkere krullen en wipneus leek ze in de verste verte niet op het lange, slanke model. En waar Annabelle Leopard zo lang en sierlijk leek als een giraffe, voelde Meral zich vooral een soort nijlpaard.
‘Liefje, ook supermodellen hebben ’s ochtends wallen,’ antwoordde haar moeder. ‘Ze hebben net zo goed puistjes en pukkels. En meisjes zoals jij willen er allemaal zo uitzien, maar ik vind jou duizend keer mooier. Als die Annabelle een filmpje erop zou zetten van hoe ze er echt uit zou zien als ze net wakker is, zou ze natuurlijk nooit zoveel likes krijgen. Als ik een foto op Instagram zou zetten die ik maak als ik net wakker ben, zou ik dan ook zoveel likes krijgen?!’
‘Nee, natuurlijk niet. Want jij bent geen supermodel.’
Meral had mam lachend aangekeken. ‘Daar zit echt niemand op te wachten!’

Mam had haar peinzend aangekeken. Meral kende die blik wel. Dan broedde mam een plan uit. ‘O nee? Dus jij denkt dat ik geen likes zou kunnen krijgen als ik ook zo’n soort foto of filmpje zou maken?’
Dat was het moment om tegen mam te zeggen dat Meral echt wel geloofde dat ze ook zoveel likes zou kunnen krijgen, maar dat ze het niet hoefde te bewijzen… alleen deed Meral dat niet.
‘Mam, misschien dat je vriendinnen het leuk vinden, maar ik geloof nooit dat jij meer dan duizend likes op een foto zou kunnen krijgen. En duizend is echt al superveel! Trouwens, we hebben niet eens een piano. We hebben alleen een blokfluit in huis. Nou, ik ga naar de voetbal. Doei!’
Twee weken later had mam een account op Instagram gemaakt, onder de naam Glam mom en plaatste ze haar eerste post. Ze droeg een afschuwelijk bloemetjesnachthemd in het filmpje, dat ze hier speciaal voor had gekocht. Haar haren stonden alle kanten uit en ze droeg Merals roze berenpantoffels. Ze maakte een filmpje waarin ze op Merals blokfluit floot. Het klonk enorm vals, want mam kon natuurlijk helemaal geen blokfluit spelen. Het filmpje mixte ze met het filmpje van Annabelle Leopard en toen postte ze het. *Als je ’s ochtends eerst even wat muziek wilt maken* schreef ze eronder.
‘Zo. En nu wachten of ik ook driehonderdduizend likes ga krijgen!’
Meral moest er wel om lachen. Ook pap zei dat hij het grappig vond. Hij zei dat mam wilde laten zien hoe raar de wereld in elkaar zat.
Mam kreeg tweehonderd likes op de post. Dat was natuurlijk al heel veel, meer dan Meral had gedacht. Ze hoopte dat haar moeder het daarbij zou laten, maar die ging vanaf dat moment op zoek naar steeds nieuwe posts van beroemdheden en die deed ze dan na op haar eigen Instagram. Het werd steeds meer gedeeld en nu, anderhalf jaar later, had ze al meer dan vierhonderdduizend volgers en verdiende ze er zelfs geld mee. Haar moeder was een ster geworden.

Marlies Slegers, Hartjes en bommen (niveau start). Zwijsen, Tilburg 2020

Opdracht
3

In tekst 2 zijn twaalf woorden onderstreept. Noteer de onderstreepte woorden onder elkaar en noteer daarachter de juiste betekenis. Kies uit: *aanwijzingen voor te volgen gedrag – bezwaar maken tegen – gebruikelijke – het ras betreffende – het zich ergens actief voor inzetten – religieuze groeperingen die buitenstaanders weren – streven naar afscheiding – toezicht van een overheid of kerk op voor publicatie bestemde teksten, films, voorstellingen enzovoort, met de mogelijkheid om die te verbieden of er delen uit te schrappen – van een bepaald volk of ras – vermoedelijke – vooruitstrevend – waarover grote meningsverschillen zijn.*

Opdracht
4

Lees tekst 2.

1. Zet een uitroepteken voor een deel van tekst 2 als je het ermee eens bent. Zet een vraagteken voor een deel van de tekst als je hierover een vraag hebt of als je iets niet begrijpt. Je kunt zoveel uitroeptekens en vraagtekens gebruiken als je nodig hebt. Zorg ervoor dat je minimaal één uitroepteken en één vraagteken plaatst.
2. Bespreek met een klasgenoot de tekstgedeeltes met een vraagteken en beantwoord elkaars vragen.

Opdracht
5

1. In de titel van tekst 2 staat ‘Van karaoke naar activisme’. Leg dit uit.
2. Met welk doel maakt Aziz een politiek-activistische video?
3. Vind jij een TikTok-filmpje een goed middel voor het doel dat Aziz wil bereiken?
4. Wat vind je ervan dat TikTok video’s met controversiële onderwerpen verbiedt?
5. Je zou kunnen zeggen: *goed voorbeeld doet goed volgen*. Leg dit uit.
6. Zou je zelf je socialemedia-account gebruiken om een kritische boodschap te laten horen? Leg je antwoord uit.
7. De tekst eindigt nogal abrupt, zonder slot. Lees de titel en de eerste alinea nog eens. Schrijf een slotalinea waarmee je de tekst op een passende manier afsluit. Je mag je antwoorden van vraag 4, 5 en 6 gebruiken.

Tekst 2

Van karaoke naar activisme: kritische jongeren laten op TikTok van zich horen

(1) Als je dacht dat jongeren sociale media alleen gebruiken om selfies, melige filmpjes of vakantiefoto’s te delen, ken je waarschijnlijk TikTok nog niet. Steeds vaker verkondigen jongeren daar kritische boodschappen over door de reguliere media onderbelichte thema’s.

(2) Voor wie nog nooit van TikTok gehoord had, kwam daar vorige week waarschijnlijk verandering in – toen een politiek-activistische TikTok-video viral ging en door veel reguliere media werd opgepikt. Eind november verscheen een video van de 17-jarige Amerikaanse Feroza Aziz. Terwijl ze haar wimpers krult, zegt ze plotseling demonstratief: ‘Leg je wimperkruller neer en gebruik je telefoon om op te zoeken wat er gebeurt in China.’ Vervolgens somt ze op welk onrecht de Oeigoeren in het West-Chinese Xinjiang treft. ‘China creëert concentratiekampen, het regime gooit daar onschuldige moslims in, ze scheiden familieleden van elkaar, ontvoeren ze ...’ en zo gaat de opsomming door.

(3) Steeds vaker laten jongeren, van wie vaak gedacht wordt dat ze zich nauwelijks bezighouden met politiek, online en offline van zich horen.
Wereldwijd protesteren ze tegen ongelijkheid en in de Verenigde Staten stijgt de politieke betrokkenheid onder jongeren, zo bleek uit onderzoek. Die politieke betrokkenheid onder jongeren is terug te zien op de Chinese app TikTok, waar ze steeds vaker video’s delen over thema’s die hun aan het hart gaan.

(4) De video van de 17-jarige Amerikaanse Feroza Aziz werd op TikTok al meer dan een miljoen keer bekeken en veel gedeeld op Twitter. Aziz maakte de video omdat ze vindt dat media het te weinig hebben over de vermeende concentratiekampen in Xinjiang. Ze gebruikte de vorm van een make-uptutorial naar eigen zeggen om te voorkomen dat TikTok haar content zou verwijderen.

(5) TikTok leek inderdaad niet blij met haar video. Het account van Aziz werd in november een maand geblokkeerd, naar eigen zeggen vanwege een video over Osama bin Laden. Eind november merkte Aziz op dat de video over de Oeigoeren verwijderd was. Aziz maakte dat via Twitter kenbaar en vijftig minuten later stond de video weer online. Het Chinese bedrijf dat achter TikTok zit, ByteDance, ontkende dat er censuur was gepleegd en zei dat de video werd verwijderd door een menselijke fout. Tegen de BBC zei een woordvoerder: ‘We verwijderen geen content vanwege politieke gevoeligheid. We bieden onze excuses aan voor de fout van onze kant.’

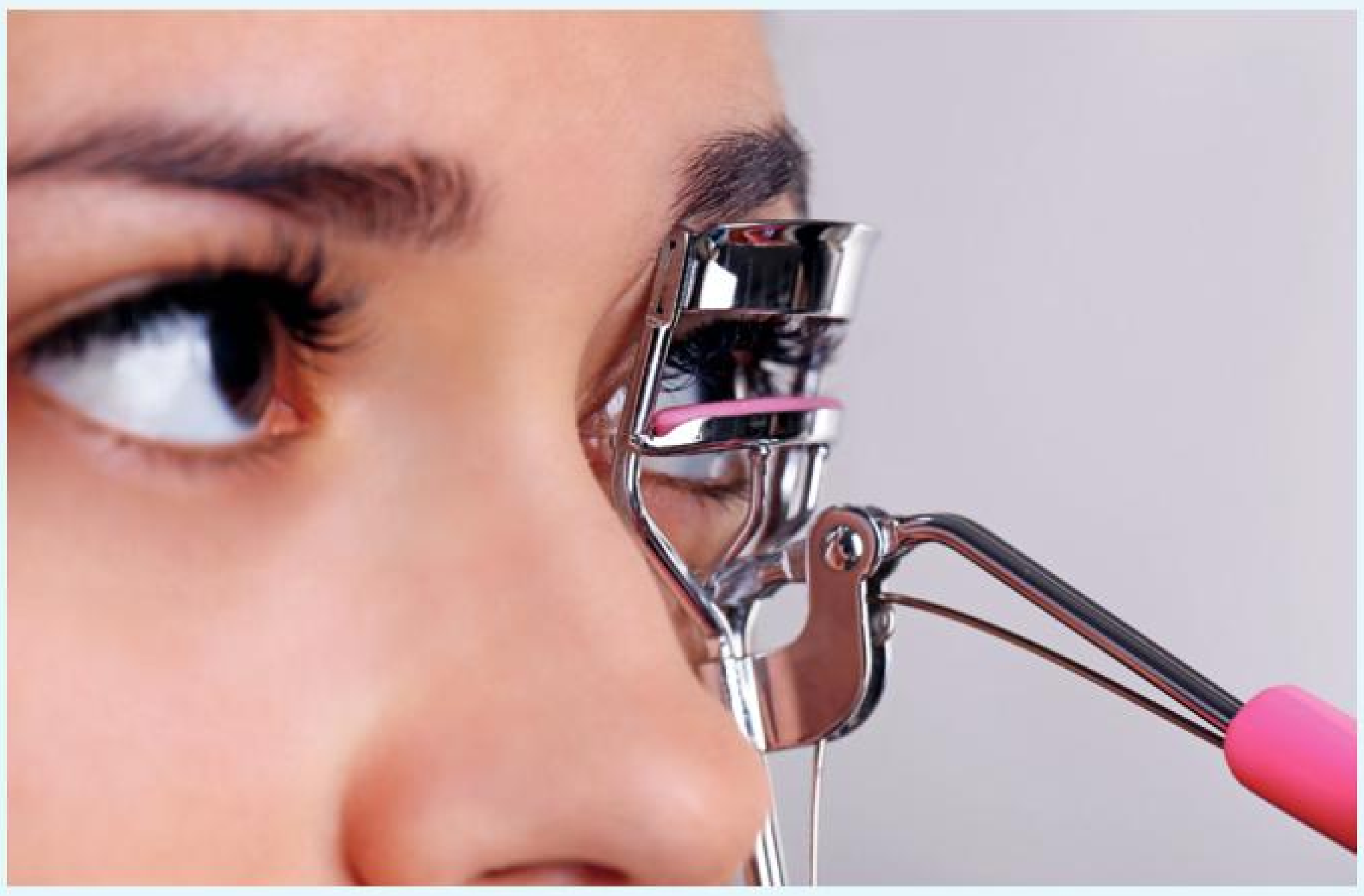
(6) Maar in uitgelekte richtlijnen voor moderators verbiedt TikTok wel degelijk ‘controversiële onderwerpen, zoals separatisme, conflicten met religieuze sektes, conflicten tussen etnische groepen.’ De richtlijnen gaan niet specifiek over Oeigoeren of de harde hand van Peking, maar laten wel zien dat TikTok niet vies is van een censuurbeleid. China ontkent tot nu toe alle beschuldigingen rond de concentratiekampen in Xinjiang.

(7) De 16-jarige Amerikaanse Pavan Shandil Narayan (@ lilpuvs) raakte geïnspireerd door Aziz: ‘Ik zag haar video en ik wilde die belangrijke boodschap in leven houden, daarom maakte ik de video.’ Waar Aziz haar wimpers krult, stylet Narayan zijn haar. Ondertussen zegt hij: ‘Drie miljoen moslims zijn al overleden, en de media zwijgen erover.’ Ook hij vindt dat media meer hun best

moeten doen om de situatie over de detentiekampen te verslaan: 'Ik vind dat de media de overlevenden van die verschrikkelijke kampen zouden moeten interviewen, hun verhalen moeten delen en de namen moeten weten van de onschuldige gevangenen aan wie het zwijgen wordt opgelegd.'

(8) Het filmpje van Narayan kwam in de aandacht doordat het Amerikaanse congreslid Ilhan Omar de post deelde via Twitter. Ze tweet: 'Ik houd van jonge mensen die hun sociale media op slimme manieren gebruiken om bewustzijn te creëren voor de miljoenen moslims die in China in kampen worden gestopt en worden vergeten door de wereld.' Omar vormt met drie andere vrouwelijke congresleden van kleur *the Squad*. De vier strijden voor economische en raciale gelijkheid, zijn jong, progressief en afkomstig uit de arbeidersklasse. Én ze zijn uitermate populair onder jongeren in de VS. 'Toen Ilhan Omar mijn video op Twitter zette, was ik in shock', vertelt Narayan via een privébericht op Twitter. 'Dat het congreslid van wie ik zo'n fan ben, mijn manier van bewustzijn verspreiden opmerkte, betekende alles voor me.'

(9) De Hawaïaanse Tiare Kolo (@tiarekolo) pakte het een stuk directer aan. Ze begint direct met haar boodschap in plaats van te kiezen voor een verhullende vorm als een make-uptutorial. Ze begint te vertellen over de door de VS omvergeworpen monarchie van Hawaï in 1893: 'Ze sloten de koningin op in haar kamer en dwongen haar een verdrag te tekenen en stalen al het land. 120 jaar later is dat verdrag verlopen.' Daarna

vraagt Kolo zich hardop af wanneer de bewoners van Hawaï hun land terugkrijgen. De video werd alleen op Twitter al 3,8 miljoen keer bekeken en meer dan 200 duizend keer geliket.

(10) De reacties waren niet alleen positief; sommige mensen bekritiseerden Kolo omdat ze te veel bezig was met het verleden en te weinig met het heden. Daarom kwam Kolo met een vervolg waar ze uitweidt over de Thirty Meter Telescope (TMT), die de Verenigde Staten aan het bouwen zijn op een heilige berg van Hawaï. 'Twee van de godinnen in onze cultuur woonden op die berg', zegt ze in de video. Daarnaast is er op de berg een waterbron, die volgens Kolo vervuild zal worden. Ze beschrijft dat haar vrienden en familie de weg naar de telescoop blokkeren voor de overheid, zodat die niet kan beginnen met bouwen.

Naar: Birk Heijkants, oneworld.nl

Opdracht 6

In tekst 3 zijn tien woorden onderstreept. Noteer ze en zet de betekenis erachter. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Kies uit: *als bezwaar uiten – cirkelvormige of veelhoekige symmetrische afbeelding – invoer van gegevens – moeilijkheid; het ingewikkeld zijn – proef om iets uit te proberen – tot op welke hoogte – verband of omgeving waarin iets gebeurt – wat een oorzaak aangeeft – wetenschapper die een proefschrift verdedigt om te promoveren tot doctor – zonder zelf actief te zijn.*

Opdracht 7

Lees tekst 3.

1. Waarom wordt het ontvangen van berichtjes 'passief' genoemd en het versturen ervan 'actief'?
2. In de tekst wordt verwezen naar een onderzoek en een experiment. Noteer voor beide in eigen woorden op welke manier onderzocht werd of er een verband bestaat tussen het gebruik van sociale media en schoolse schrijftaken.
3. Leg in eigen woorden uit wat het resultaat van het onderzoek en het experiment is.
4. Noteer een voordeel en een nadeel van het afnemen van enquêtes voor het onderzoek.
5. Welke vraag over het onderzoek zou je graag aan Lieke Verheijen willen stellen?
6. In alinea 4 geeft Verheijen een verklaring voor de uitkomsten van het experiment. Vind je dit een aannemelijke verklaring? Leg je antwoord uit.
7. Stel dat er een vervolgonderzoek zou komen waarin nog verder onderzoek wordt gedaan naar dit onderwerp. Wat zou een goede onderzoeksvraag kunnen zijn? Leg je antwoord uit.

Tekst 3

Berichtjes typen op sociale media goed voor schrijfvaardigheid

(1) Lieke Verheijen van de Radboud Universiteit onderzocht in hoeverre het socialemediagebruik van scholieren invloed had op hun schoolse taalvaardigheid. Daarvoor ging ze een groot aantal middelbare scholen, mbo-scholen en universiteiten af in de regio Nijmegen. Ze liet honderden scholieren en studenten enquêtes invullen met vragen over hun gebruik van sociale media. Het ging bijvoorbeeld over het ontvangen van berichtjes (passief) of het zelf versturen ervan (actief). Vervolgens liet ze diezelfde scholieren een kort opstel schrijven en beoordeelde ze de kwaliteit van hun werk met daarvoor ontwikkelde software. Die software kijkt niet alleen naar spelling, maar ook bijvoorbeeld naar afwisselend woordgebruik en de complexiteit van de zinnen.

(2) Voor alle jongeren gold dat actief gebruik van sociale media een positief verband liet zien met de schoolse schrijftaken. Jongeren die aangaven vaker berichtjes te schrijven (op verschillende media, aan veel mensen en van jongs af aan) en daarin te spelen met taal, schreven betere schoolteksten. Aan de andere kant deden jongeren die alleen veel appjes lazen het minder goed op de schoolse schrijftaken dan de jongeren die vaker berichtjes schreven.

(3) Nu kun je tegenwerpen dat onduidelijk is wat de oorzaak is en wat het gevolg, maar uit een tweede experiment kwam wél een causaal verband. Daarin moest de experimentele groep een kwartier lang whatsappen, terwijl de controlegroep mandala's moest

inkleuren. Daarna schreven beide groepen een verhaal. In dit experiment maakten de kinderen die geappt hadden minder spelfouten in hun teksten dan de kinderen die gekleurd hadden.

(4) De promovendus kan hier wel een verklaring voor bedenken: 'Als je vooral berichten van anderen ontvangt, bevatten die berichten veel input die afwijkt van het Standaardnederlands. Als je dat steeds te zien krijgt, zonder dat je daar zelf bewust mee bezig bent, dan ga je misschien denken dat dat is hoe het hoort, ook in een andere context. Als je zelf typt, denk je meer na over de manier waarop je schrijft. En dan kan het juist een goede oefening zijn voor je algehele schrijfvaardigheid.'

Naar: Mathilde Jansen, nemokennislink.nl

Opdracht
8

1. Kijk nog eens naar de vragenlijst uit opdracht 1 en ga na of er vragen zijn die je anders zou beantwoorden nu je de teksten hebt gelezen.
2. Bekijk de vragen 8, 9 en 16 uit de vragenlijst. Hoe zou Meral uit tekst 1 deze vragen beantwoorden?
3. Bekijk de vragen 5, 7 en 18 uit de vragenlijst. Hoe zou Feroza Aziz uit tekst 2 deze vragen beantwoorden?

Ik kan/weet

- een vragenlijst invullen. 1F
- teksten lezen met onderwerpen die verder van mij afstaan en een relatie leggen tussen de informatie uit de tekst en mijn eigen ervaring en algemene kennis. 2F

§ 3 'Dit is niet echt'

Je leert	• je verplaatsen in een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt. • je mening uitleggen aan de hand van voorbeelden uit de tekst.
Je hebt afgerond	• –

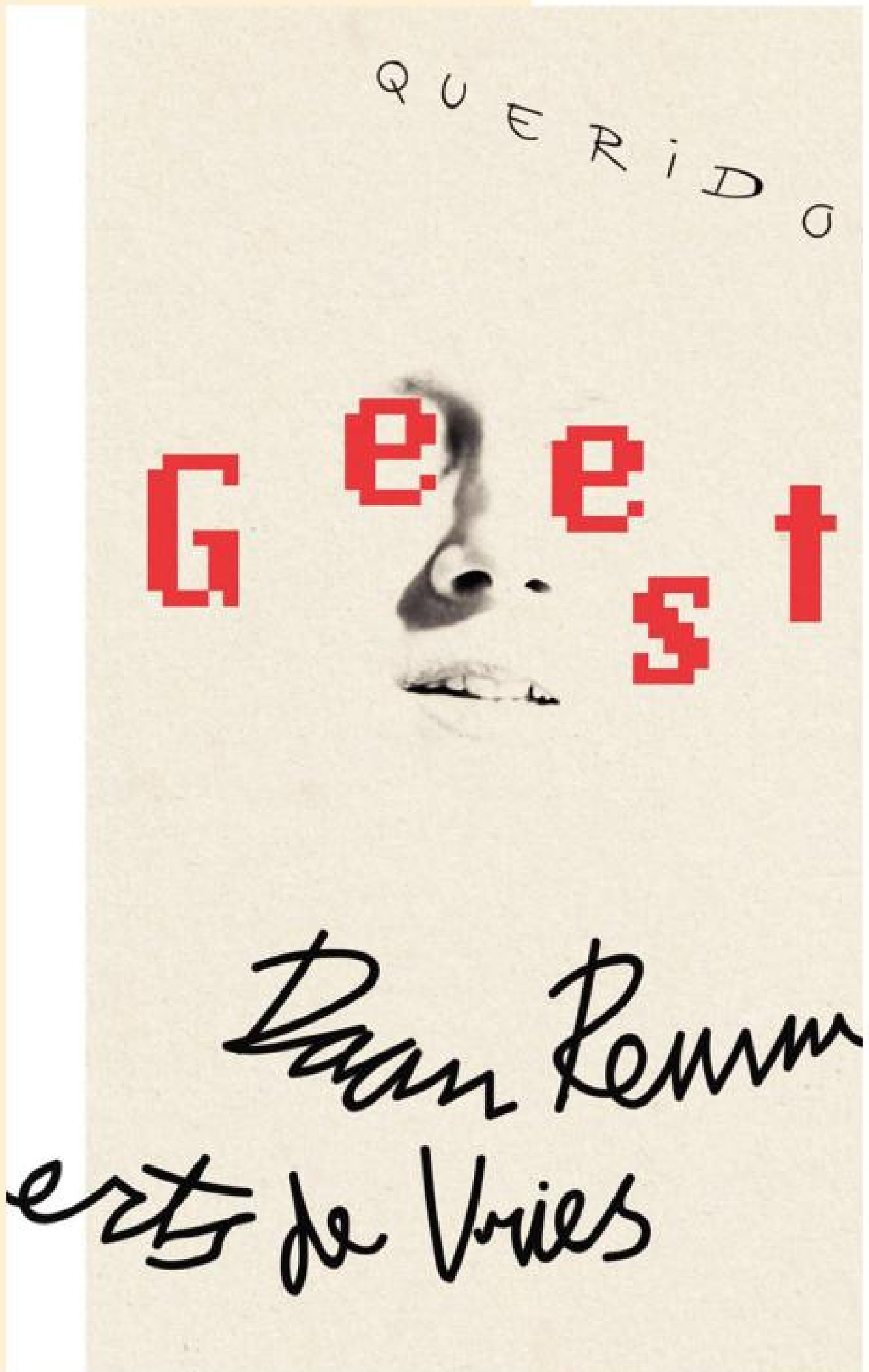
Opdracht
1

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Geest* van Daan Remmerts de Vries.

1 'Wat is echt?' Wat is Jochems antwoord op deze vraag?
2 Waarom vindt Jochem dat?
3 Wat vind je van het appen op het schoolplein? Kies: *grappig – herkenbaar – vreemd – iets anders, namelijk* .... Leg je antwoord uit.
4 Waarom bevalt de wereld van games Jochem beter dan de wereld op school?
5 Jochem stelt zich voor dat hij in een game om zich heen schiet. Is hij gevaarlijk, vind je? Leg je antwoord uit.
6 Wat is Jochems probleem?

Tekst 1

Geest

Jochem van Geest (veertien jaar) woont in Amsterdam en wordt door zijn vrienden Ghost genoemd. Hij dreigt opnieuw te blijven zitten.

Wat is echt? En wat is onecht?
Wat Jochem betreft is het duidelijk: het internet is echt. Daar is de wereld zoals hij moet zijn. Je kunt neergeschoten worden in een game. Maar erg is dat niet. Het doet geen pijn. De geur van bloed zal je niet ruiken. Je ligt eruit, je had naar een hoger level gewild, maar dat is niet gelukt. Niet nu. Geen probleem, je kunt opnieuw beginnen. De dood bestaat niet, je drukt gewoon op *Continue*. Weggaan is maar tijdelijk. Weggaan duurt tot het moment dat je je computer weer aanklikt. Dan ben je er weer.
De wereld op het schoolplein is anders. Die wereld is *lastig*. Hier moet je je op de juiste manier kleden. Doe je dat niet, dan lig je eruit. Hier moet je zorgen dat je de juiste dingen zegt, op de juiste toon. Doe je dat niet, dan lig je eruit. En het zou wel eens zo kunnen zijn dat je dan *niet* opnieuw kunt beginnen.
En hier, op school, moet je dingen *weten*, zonder dat je ze kunt opzoeken. Doe je dat niet, dan blijf je zitten, op hetzelfde level. Of je wordt weggestuurd…
Ja, dát leven is *vals*. Als Jochem de keuze zou hebben zou hij leven in cyberspace.
Maar nu is hij op het plein, met een grijze lucht erboven. Je groet geen andere leerlingen – op z'n best knik je vluchtig. En intussen worden telefoontjes nog even gecheckt, wordt er nog een fotootje geplaatst of een stiekeme, snelle selfie gemaakt.

En daarna is het klaar. Want in iedere klas moeten de leerlingen hun mobieltjes inleveren. Je telefoon gaat in een bak, je moet maar zorgen dat je hem na de les weer terugkrijgt.
En natuurkunde… is een ramp. Dat is Jochem al tijdens de eerste vragen duidelijk. Hier en daar herkent hij iets, weet hij welke formule hij moet toepassen om een antwoord te krijgen. Maar hij heeft al na een kwartier door dat hij er maar heel weinig van doorgrondt.
Hij voelt zich weerloos nu. Naast hem zit Marty ijverig te pennen. Blijkbaar heeft hij zich beter voorbereid.
Jochem kijkt de klas rond. Als dit een game is, dan is het een heel onaangename. Hij zou graag iedereen neerschieten nu. De klas tot een rokende puinhoop maken. En daarna verder, door de gangen van het Windheim Lyceum, schietend, springend, wegduikend in nissen.
Jochem bedenkt dat dit gedoe – al die vakken, het schrijven met een ballpoint, het uit je hoofd de nodige formules opvissen – ook hoort bij de machthebbers. De oubollige, stomme, zwetende club van zijn ouders…
Dit is *dwang*! Het zal zeker anders gaan als *zijn* generatie aan de macht is. Dan zal het afgelopen zijn met deze onzinnige gevangenis…
Maar zover is het nog niet. Het gesprek met zijn vader, de vorige avond, schiet hem te binnen. Zijn vader kan nu rijk worden, maar hij aarzelt. Het is onvoorstelbaar! Jochem zou het wel weten. Als hij rijk zou zijn zou hij nooit meer dit soort ellende hoeven doormaken. Boos kijkt hij om zich heen. Op zeker de helft van de vragen heeft hij geen antwoord.
Dit is niet echt. Dat is de gedachte die hij telkens weer herhaalt. Dit heeft niks te maken met het leven. Dit is zielig, treurig gestumper. Kinderarbeid. Een straf. Dit is de straf die ze hebben gekregen, enkel omdat ze niet over hun eigen leven kunnen beschikken.

Hierna heeft hij nog een dubbel uur geschiedenis. Hij probeert op te letten, probeert de uitleg van de leraar te volgen. Maar weer beseft hij dat een groot gedeelte hem ontgaat. Hij zou moeten opspringen, hij zou zich uit het raam moeten storten, naar buiten. Daar zou hij op zijn voeten terechtkomen, zich oprichten en schietend zijn weg banen naar de vrijheid. Hij zou dit moeten kunnen wegklikken.
Dit is niet echt.

Later staat hij weer op het plein. Met Marty, Jon, Dana, Isha en Mike. Het vaste groepje. Het groepje waar hij zich aan het begin van het schooljaar bij heeft kunnen aansluiten. Allemaal (behalve Dana) zittenblijvers, zoals hijzelf. En dus allemaal min of meer net zo oud.
Ze klagen nu over het proefwerk. Veel te moeilijk! Het was gewoon absurd. Alleen Marty haalt zijn schouders op, die had het niet zo'n punt gevonden.
Ze kijken daarna op hun telefoontjes. Nieuwe boodschappen! Jochem stuurt Marty een appje.

Gast, je bent een treurige nerd

Marty grinnikt. Hij stuurt direct een bericht terug.

En jij een loser (met een huilende emoticon)

Meteen gaat iedereen eropin. Driftig staan ze toetsen in te drukken, in een kring.
Daan Remmerts de Vries, Geest (niveau 2). Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2017

Opdracht
2

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *Geest* verdergaat.

1. 'Ik weet echt wel dat het nu beter is.' Vindt Jochem het echt beter? Leg uit.
2. Vergelijk het gesprek van Jochem en zijn vrienden in tekst 1 met de gesprekken van Jochem en zijn zus. Gebruik de woorden: *jezelf zijn – leuk – oppervlakkig – verveling.*
3. Jochem heeft veel aan zijn hoofd. Hoe probeert hij zijn problemen op te lossen?
4. Welke zin past het best bij tekst 1 en 2? Zin A of zin B? Leg je antwoord uit.
   A Jochem gelooft echt dat cyberspace de echte wereld is.
   B Jochem maakt zichzelf wijs dat cyberspace de echte wereld is.

Tekst 2

Geest

Jochem richt zich tot Jodi, zijn overleden zus. Het is een soort dagboek. Jodi is in Zuid-Afrika verongelukt toen ze achttien was. Ze zat bij haar vriend Nick achter op de motor.

Weet je wat ik heb bedacht? Dat ik vroeger mis. Weet niet goed waarom. Natuurlijk omdat jij er toen was. Ook als je er niet was, als je begrijpt wat ik bedoel.
Vroeger was anders. Ik weet echt wel dat het nu beter is. Met mijn laptop en mijn smartphone. Heel lang geleden moeten mensen toch sukkels zijn geweest. Heb geen idee wat ze de hele dag uitvoerden, maar het was ongetwijfeld *pretty boring*. Nooit gamen! Geen Snapchat. Geen Instagram. Kun je je voorstellen. De middagen moeten toen eindeloos hebben geduurd. De hel.
Het gekke is dus... dat ik, nou ja, soms even terugdenk aan juist díé middagen. De middagen van óns, bedoel ik, dat jij en ik rondhingen in jouw kamer, op zolder. Dat we gewoon wat lagen te bladeren in tijdschriften of zo. Natuurlijk had jij toen al een computer. Maar dat deed er voor jou niet zoveel toe. We waren daar gewoon niet mee bezig. Jij draaide telkens weer The Doors. Door jou ben ik bijna van die voor-historische band gaan houden. En dan kwam ma omhoog met koekjes of een stapel boterhammen. 'Wat liggen jullie hier nou te doen? Waarom gaan jullie niet naar buiten?' Altijd diezelfde vragen.
Het goeie was toen, denk ik, dat we wel gesprekken hadden. Nou ja, gesprekken... Misschien was het alleen maar kindergebabbel van mij. Waar jij op inging. Hoe dan ook, ik kon je vertellen wat ik op school had beleefd. En jij vertelde me over jongens. Altijd was er wel iemand waar je wat voor voelde. De een was drummer in een schoolband. De volgende zat op karate. De derde verzamelde sciencefictionfilms.
Op allemaal had je wel wat tegen. En met allemaal heb je het een tijdje geprobeerd. En dus somde je voor mij de voors en tegens op, en dan mocht ik zeggen wat ik ervan dacht.
'Hij is wel grappig,' kon je dan zeggen, 'maar ik val eigenlijk niet op rood haar.' Of: 'Zou jij iemand aantrekkelijk kunnen vinden als die iemand het kampioenschap snooker volgt?'
Dat soort gesprekken. Ik weet nog dat ik ze nooit goed genoeg voor je vond. Misschien was die Nick wel goed genoeg voor je. Nick met zijn motor... Ik zie je nu door Zuid-Afrika rijden, door de vlakten, achterop. In de verte staan giraffen of buffels. De wind waait over het gras, zoals ik dat een keer in Vinkeveen had liggen bekijken.

Ik heb het gevoel dat ik snap waarom je daar naartoe bent gegaan. Naar Afrika, bedoel ik. Je had, vanzelfsprekend, ook toen een telefoontje en een laptop. Maar je hebt me ooit weleens gezegd dat het voor jou alleen maar hulpmiddelen waren, en meer niet. Ik vond dat onzin toen. Nu eigenlijk nog,

want computers zijn echt wel meer dan hulpmiddelen. Ze zorgen gewoon voor contact met vrienden, en ze zorgen ervoor dat middagen te gek kunnen zijn. Je kunt niet zonder. Dan besta je niet.

Maar jij zag dat blijkbaar anders. En misschien wilde je dus wel stomweg een tijdje naar een land waar nog een hoop mensen op de ouderwetse manier leefden. Zo'n terug-in-de-tijd-ervaring. Zo zie ik dat tenminste voor me. Ook al heb ik geen idee wat daar nou spannend aan is.

Die middagen dus, ooit. Ja, die waren draderig. Maar ons geklets mis ik. Ook al vond je het vroeger of later altijd nodig om me ergens de les over te lezen. Had je een of andere goede, zusterlijke raad over hoe ik de dingen moest aanpakken…

%^%^$#$##@#@*&&^&^^%$$%$%##@#@#%^%%$

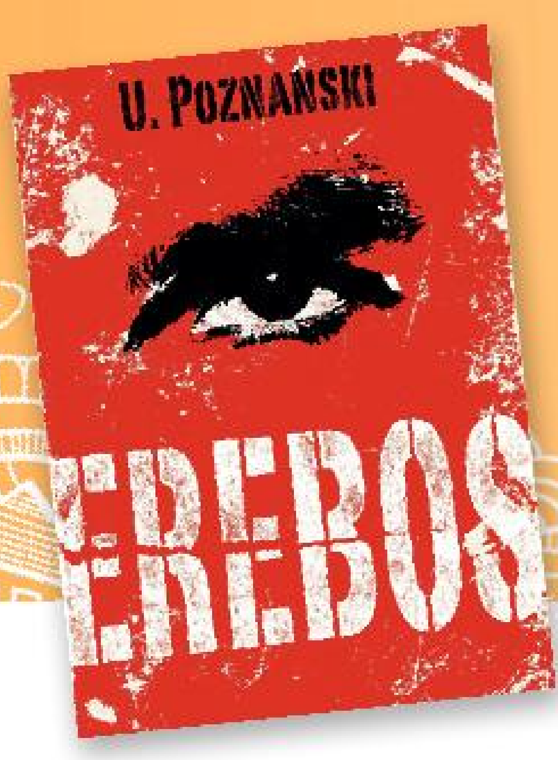
Op zo'n middag hebben we ons verkleed. We hadden ouwe kleren van pa en ma opgediept uit een kast. En daarmee hebben we toen een of ander toneelstukje in elkaar geflanst, iets zelfbedachts, over ene tante Bo en ene ome John. We hebben het opgevoerd voor pa en ma, 's avonds. Jij was goed. Je bleef in je rol van tante Bo, je had daar een speciaal stemmetje voor. Ik bakte er niks van, geloof ik, gewoon omdat ik telkens begon te hikken van de zenuwen. Maar daarna lagen we allemaal in een deuk. Alle vier.

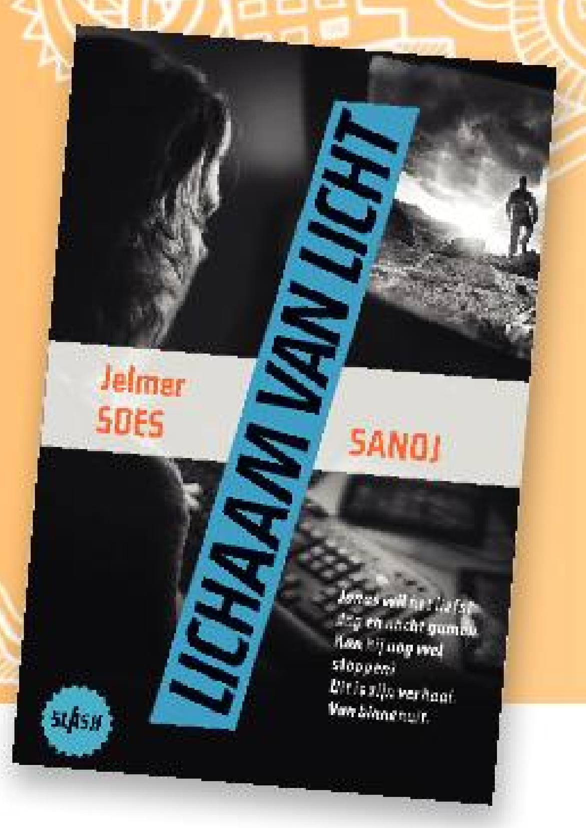
Daan Remmerts de Vries, Geest (niveau 2). Uitgeverij Querido, Amsterdam/Antwerpen 2017

Opdracht 3

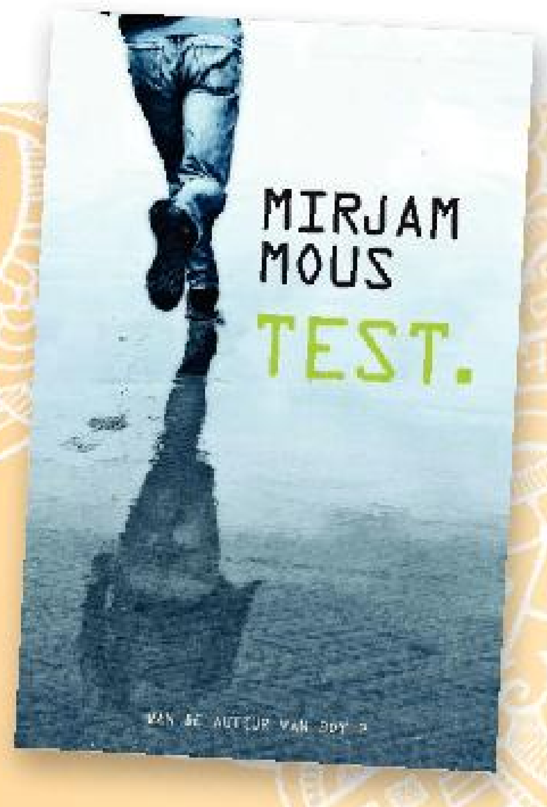
1. In tekst 2 staat: 'Maar je hebt me ooit weleens gezegd dat het voor jou alleen maar hulpmiddelen waren, en meer niet. Ik vond dat onzin toen. Nu eigenlijk nog, want computers zijn echt wel meer dan hulpmiddelen. Ze zorgen gewoon voor contact met vrienden, en ze zorgen ervoor dat middagen te gek kunnen zijn. Je kunt niet zonder. Dan besta je niet.' Ben je het eens met Jochem of met Jodi? Leg uit.
2. Stel dat jij zonder internet zou moeten leven. Welke drie dingen die nu belangrijk voor je zijn, zou je niet meer kunnen doen?
3. Hoeveel tijd houd je dan per dag ongeveer over?
4. Schrijf een advies van ongeveer 70 woorden aan Jochem over hoe hij de tijd zonder internet kan doorbrengen. Vertel bijvoorbeeld iets over je eigen ervaringen en over welke voordelen het kan hebben om (in ieder geval af en toe) offline te zijn.

Leestips

Ik kan/weet

- me verplaatsen in een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt. 1F
- mijn mening uitleggen aan de hand van voorbeelden uit de tekst. 1S

§ 4 Vlogs

Je leert	• hoe vlogs in elkaar zitten. • vlogs beoordelen.
Je hebt afgerond	• –

Theorie

video-uitleg

Vlogs

Een **vlog** (afkorting van *video weblog*) is een filmpje op internet. Oorspronkelijk was een vlog een soort dagboek in beelden, waarin iemand verslag doet van (een onderdeel van) zijn leven, maar tegenwoordig wordt er over van alles en nog wat gevlogd. Zo zijn er filmpjes met tips om je huiswerk te plannen, tutorials (korte cursussen) die je leren pianospelen, en shoppingvlogs, waarin je ziet wat iemand allemaal heeft gekocht.

Er zijn geen vaste regels voor het maken van een vlog, maar een vlog heeft vaak wel een duidelijke opbouw. In de **inleiding** en het **slot** richten veel vloggers zich rechtstreeks tot het publiek. Ze vertellen waar de vlog over gaat en nemen aan het eind afscheid van de kijkers. Het **middenstuk** bestaat uit een aantal aan elkaar geplakte fragmenten.

Vloggers die veel volgers hebben, kunnen geld verdienen met hun filmpjes, bijvoorbeeld doordat ze betaald worden om bepaalde producten uit te proberen of opvallend in beeld te brengen, of door gekregen merkkleding te dragen.

Opdracht
1

Bekijk het filmpje van Mo Anouar waarin hij tips geeft voor het maken van een vlog.
1. Beschrijf hoe Mo aan het begin van het filmpje de aandacht van de kijker trekt.
2. Waar zal het filmpje volgens de inleiding over gaan?
3. Noteer de vijf tips die Mo geeft. Bij sommige moet je zijn aankondiging zelf omzetten in een concrete tip.
4. Binnen de vierde tip geeft Mo nog een andere tip, die niet wordt aangekondigd. Hoe zou jij deze tip aankondigen?
5. Welke stukjes moet je volgens Mo uit een filmpje knippen en waarom?
6. Kijk nog eens naar je antwoord op vraag 2. Wat klopt er niet aan de aankondiging in de inleiding?

Opdracht
2

Bekijk de vlog van Bibi over haar bezoek aan de orthodontist.
1. Noteer twee manieren waarop Bibi in de intro contact maakt met haar publiek.
2. Wat vindt Bibi ervan dat ze een beugel krijgt?
3. Passen haar gezichtsuitdrukking en de toon waarop ze spreekt bij wat ze zegt over het krijgen van een beugel? Leg je antwoord uit.
4. Wat vind je van de manier waarop de overgang wordt gemaakt van de ene locatie naar de andere?
5. Voordat ze de orthodontiepraktijk binnengaat, vertelt Bibi dat ze heeft gevraagd of ze opnames mocht maken. Waarom is dat belangrijk?
6. Na dit fragment gaat de vlog verder met het tweede bezoek aan de orthodontist. Hoe zorgt Bibi ervoor dat je nieuwsgierig wordt naar dit vervolg?
7. Welke tip zou jij Bibi geven om haar vlog te verbeteren?

Opdracht
3

Bekijk het fragment waarin vijf kandidaten meedoen met een experiment tijdens een ontspannend weekend in een luxe vakantiepark.

1. Aan het begin van het fragment kondigt de presentator aan dat hij de kandidaten 'het grote nieuws' komt vertellen. Wat is het grote nieuws?
2. Hoe reageren de kandidaten op het grote nieuws?
3. Op internet vind je tegenwoordig veel zogenaamde 'reaction video's', waarin reacties van mensen getoond worden op bijvoorbeeld een televisiefragment, een liedje of een schokkend nieuwtje. Welke reactie uit dit fragment vind jij het meest geschikt om online te plaatsen? Licht je antwoord toe.
4. Waar kunnen de kandidaten volgens psycholoog Najla last van krijgen?
5. Aan het eind van het fragment noemen twee kandidaten hun eigen reacties 'sneu' en 'idioot'. Ben je het met hen eens? Leg je antwoord uit.
6. Wat zou jij het meest missen als je een weekend zonder telefoon in een bungalowpark zou moeten doorbrengen?
7. Wat zou een weekend zonder telefoon je kunnen opleveren?

Opdracht
4

Bekijk de vlog van psycholoog Najla over telefoonverslaving.

1. Hoe zorgt Najla er in haar intro voor dat je benieuwd wordt naar de rest van het filmpje?
2. Welke verklaring geeft ze vanuit de psychologie voor de verslavende werking van smartphones?
3. Noteer twee manieren die ze noemt om bewuster met je telefoon om te gaan.
4. Wat kun je doen om het schrappen van je telefoon uit je routines makkelijker te maken?
5. Waaraan kun je zien dat Najla goed heeft nagedacht over wat de kijker te zien krijgt?
6. Hoe zorgt ze voor een duidelijke overgang van de ene tip naar de andere?
7. Wat maakt deze vlog van Najla persoonlijk?
8. Noteer drie dingen die ze aan het eind van het filmpje doet om ervoor te zorgen dat het publiek betrokken blijft bij haar kanaal.

Opdracht
5

1. Welk filmpje uit deze paragraaf vond jij het meest de moeite waard om naar te kijken? Leg je antwoord uit.
2. Mo, Bibi en Najla verdienen geld met het maken van hun filmpjes. Door wie zouden ze betaald worden en waarom?
3. Wie van deze drie denk je dat het meeste geld krijgt? Leg je antwoord uit.
4. Wat vind je ervan dat vloggers geld verdienen met hun filmpjes?
5. Bespreek in een groepje van vier welke vloggers populair zijn onder jongeren. Bekijk een aantal filmpjes van een van hen. Noteer drie redenen waarom deze vlogger populair is.
6. Zoek uit wat algoritmes zijn en hoe ze op sociale media gebruikt worden. Waarom zijn algoritmes voor vloggers belangrijk?
7. Het gebruik van algoritmes op sociale media heeft voor de gebruikers voor- en nadelen. Noem een voordeel en een nadeel.
8. Werk samen met een klasgenoot. Noteer samen vijf zaken die belangrijk zijn bij het maken van een vlog.

Ik kan/weet

- wat de kenmerken van vlogs zijn.
- belangrijke informatie uit een kijkfragment halen. 1F
- mijn mening geven over kijkfragmenten en deze toelichten. 2F

§5 Blogs

Je leert	• hoe blogs in elkaar zitten. • blogs analyseren en beoordelen.
Je hebt afgerond	• –

Theorie

video-uitleg

Blogs

Een **blog** (afkorting van *weblog*) is een website met informele, vaak persoonlijke teksten. Een blogger plaatst regelmatig berichten over onderwerpen die hij interessant vindt. Bij een gewone website is het niet altijd duidelijk wie de schrijver is, bij een blog weet je dat wel. Bloggers kunnen verschillende doelen hebben met hun blog.

Zo herken je een blog

- Een blog is persoonlijk: een blogger schrijft in de ik-vorm en vertelt vanuit zijn eigen ervaring. De meeste blogs verwijzen op de beginpagina naar een **blogpost**, waarin de blogger zich voorstelt en vertelt waar de blog over gaat.
- Een blog gaat vaak over een vast onderwerp of thema (*kinderboeken; reizen; gamen*).
- De opbouw van een blogpost is vaak wat losser dan die van een zakelijke tekst. Een blogpost heeft wel een **titel** en een pakkende **inleiding** , maar vaak geen duidelijk **slot**. Het **middenstuk** kan verschillende deelonderwerpen bevatten, die soms van elkaar gescheiden zijn door witregels of aantrekkelijke **tussenkopjes**.
- Aan een blogpost worden vaak foto's, afbeeldingen of filmpjes toegevoegd om de aandacht van de lezer te trekken en vast te houden.
- Een blogpost bevat vaak een aantal onderstreepte, aanklikbare woorden. Dat zijn linkjes naar andere blogs of nieuwsberichten. Sommige bloggers verdienen geld met hun blogs door links te plaatsen naar aanbiedingen van bedrijven. Als iemand via zo'n link iets aanschaft, krijgt de blogger een vergoeding.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een blogpost met tips voor een digitale detox.

1. In alinea 1 gebruikt de schrijfster 'we', 'je' en 'wij'. Noteer voor elk van deze persoonlijke voornaamwoorden naar welke groep de schrijfster verwijst.
2. Vind je het terecht dat ze ervan uitgaat dat 'we' allemaal verslaafd zijn aan onze smartphone? Leg je antwoord uit.
3. 'Bedenk eens wat je allemaal kunt doen in plaats van uren op je smartphone zitten en schrijf dat ergens op.' (al. 3) Wat zou jij kunnen doen? Noteer drie activiteiten.
4. Citeer uit alinea 4 een zin die aansluit bij de bewering dat mensen verslaafd kunnen zijn aan hun smartphone.
5. De tekst bevat vier linkjes naar andere websites. Welke twee zullen de blogger waarschijnlijk geld opleveren als je erop klikt? Leg je antwoord uit.
6. In deze blogpost worden vijf tips gegeven om minder op je telefoon te zitten. Welke tip spreekt jou het meest aan? Leg je antwoord uit.
7. Welke tip spreekt je het minst aan? Leg je antwoord uit.

Tekst 1

Digitale detox? Zo pak je dat aan!

(1) We zijn allemaal verslaafd aan onze smartphone. Dat is logisch, want een groot deel van ons leven speelt zich online af. We onderhouden sociale contacten, delen wat we doen en weten waar anderen mee bezig zijn. Dat is meestal leuk, maar soms ook vermoeiend, want we staan continu 'aan' en dat is niet altijd fijn. Zomaar je telefoon uitzetten is wel heel rigoureus, maar je kunt wel langzaam 'afkicken'.
(2) Als je wilt weten hoe je er op dit moment voor staat, dan moet je met de billen bloot. Bekijk eens hoeveel tijd je gemiddeld per dag doorbrengt op je smartphone. We weten zeker dat je het onderschat als je dit nooit eerder hebt gecheckt. Goed dus om daar inzicht in te krijgen. Bovendien kun je over een tijdje zien of je daadwerkelijk minder tijd met je telefoon in je hand doorbrengt.
(3) Zoals bij elke verslaving is het verstandig om alternatieven bij de hand te hebben op momenten waarop je het moeilijk hebt. Bedenk eens wat je allemaal kunt doen in plaats van uren op je smartphone zitten en schrijf dat ergens op.
(4) Verder is het slim om de notificaties uit te zetten. Een grote stap, die je behoorlijk wat tijd oplevert, want steeds als jij een notificatie krijgt, grijp je waarschijnlijk toch naar je telefoon. Daar kun je niet veel aan doen, want ons brein wil gewoon direct reageren. Dus zul je zelf in actie moeten komen. Ontgrendel je telefoon alleen als het jou uitkomt. Je wordt dan niet meer continu afgeleid door onbelangrijke berichten.
(5) Maak elke dag een grove planning van wat je die dag gaat doen. Deel je werk op in taken en spreek met jezelf af dat je tijdens die taken niet op je telefoon kijkt. Bedenk op welke momenten je wel op je telefoon mag zitten, bijvoorbeeld als je tussen de middag een *break* hebt of als je op de bank ploft na een dag werken. Goede afspraken met jezelf maken helpt echt om minder vaak in de verleiding te komen. Nog een pluspunt: in één keer reageren op alle meldingen van één dag kost veel minder tijd.
(6) Koop een horloge en een wekker, zodat je niet de hele tijd op je telefoon hoeft te kijken om te zien hoe laat het is, en je je smartphone niet mee hoeft te nemen naar de slaapkamer. Je weet zelf ook dat in bed de verleiding groot is om 'even' door je favoriete apps te scrollen en voor je het weet ben je een uur verder.
(7) *The Social Dilemma* op Netflix is een aanrader voor iedereen die naar minder schermtijd streeft. Het laat de gevaren van sociale media duidelijk zien en legt alle nadelen ervan bloot. Soms is het bijna pijnlijk om te zien hoe herkenbaar het voor jezelf is. Doordat de docu ook duidelijk maakt wat de gevaren zijn, vooral op het gebied van privacy, weten we zeker dat je daarna kritischer bent op het gebruik van je telefoon. Een goede tip, die ook in deze docu wordt gegeven: bekijk eens de adviezen van het Center for Humane Technology.
(8) Probeer eens een week lang minder gebruik te maken van je smartphone en zie wat het met je schermtijd doet. Welke apps ben je (veel) minder gaan gebruiken en wat ben je met de tijd gaan doen die je daarmee hebt 'gewonnen'?

Naar: Irene Boskma, stylecowboys.nl

Opdracht 2

Lees tekst 2, een krantenbericht over de eik van Ulvenhout.

1. De eik 'staat op de nominatie om gekapt te worden' (al. 2). Wat betekent dat?
2. Zoek uit hoe het kan dat deze boom in de middenberm van een snelweg staat en waarom de weg niet verbreed kan worden als de boom blijft staan.
3. Waarom is de eik 'goud waard'?
4. Wat vind je ervan dat die boom moet verdwijnen?
5. Denk je dat het plaatsen van billboards kan helpen om de boom te redden? Leg uit.

Tekst 2

Om de Troeteleik bij Ulvenhout te redden, worden nu zelfs billboards ingezet

(1) Een nieuw wapen wordt ingezet in de strijd tegen de kap van de Troeteleik bij Ulvenhout. Een enorm ledscherm vertelt automobilisten dat de eik goud waard is. Het bord staat langs de A27 bij Hank. Nog drie reclameborden bij Gorinchem, Amsterdam en Breda gaan de tekst weergeven.

(2) De iconische eik in de middenberm van de A58 bij Ulvenhout staat op de nominatie om gekapt te worden vanwege de verbreding van de snelweg. De 180 jaar oude boom maakt kans op de titel 'Mooiste boom van Europa'. De hoop is dat de boom niet gekapt wordt als de eik de verkiezing wint.

(3) Eerder won de boom al de landelijke titel. Toen ze de prijs in ontvangst nam, zei minister Cora van Nieuwenhuizen: 'We doen er alles aan om te kijken of we de boom kunnen laten leven.' Er wordt opnieuw bekeken of er een alternatief is voor het kappen van de boom.

Raymond Merx, omroepbrabant.nl

Opdracht 3

In tekst 1 en 2 komen de volgende woorden en uitdrukkingen voor: *rigoureus* (tekst 1, al. 1) – *met de billen bloot* (tekst 1, al. 2) – *notificatie* (tekst 1, al. 4) – *blootleggen* (tekst 1, al. 7) – *iconische* (tekst 2, al. 2) – *alternatief* (tekst 2, al. 3).
Zoek de woorden op in de teksten. Leid de betekenis af uit de context of gebruik een woordenboek. Noteer de woorden en uitdrukkingen en zet erachter wat ze betekenen.
Kies uit: *andere mogelijkheid – beeldbepalende; kenmerkende – gedwongen zijn te laten zien hoe het er echt voorstaat – heel streng; drastisch – iemand geld geven om eten en drinken te kopen – melding – onhaalbaar – openbaren; onthullen – spottend.*
Je houdt drie betekenissen over.

Opdracht 4

Lees tekst 3, afkomstig van een blog over boeken.

1. Wat is het onderwerp van deze blogpost?
2. Wat maakt deze blogpost persoonlijk?
3. Bomen hebben het niet makkelijk, omdat ze alle weersomstandigheden moeten doorstaan. (al. 4) Waarom heeft de eik waarover het boek gaat het nog zwaarder dan andere bomen?
4. De schrijfster vindt dat het boek vol staat met mooie zinnen waarover je na gaat denken. De schuingedrukte zinnen zijn daar voorbeelden van. Markeer drie andere zinnen in de tekst waaruit blijkt dat het boek past bij de maand van de filosofie.
5. Het boek is in eerste instantie een kinderboek. Noem twee redenen waarom het geschikt is voor kinderen.
6. Waarom is het boek ook geschikt voor jongeren en volwassenen?
7. De schrijfster vindt het 'wortelwijdeweb' een 'fantastische vondst'. Ben je het met haar eens? Zoek dan eens op internet wat er te vinden is over het 'wereldwijde web van wortels'. Noteer kort wat je hebt gevonden.
8. In tekst 2 en 3 komen twee verschillende manieren aan de orde waarop aandacht gevraagd wordt voor het lot van de eik van Ulvenhout: billboards langs snelwegen en een boek. Noteer van beide manieren een voordeel en een nadeel.

Tekst 3

Gelezen: De eik was hier

(1) Het scheelde niet veel of ik moest een traantje wegpinken om het lot van de hoofdrolspeler in dit boek. Niet gek hoor, ik pink wel vaker traantjes weg om boeken, maar in dit geval was de hoofdrolspeler een… boom!
(2) En zo wist ik meteen weer waarom ik zo'n fan ben van Bibi Dumon Tak, want zij weet je dus helemaal mee te krijgen in het gevoelsleven van een boom!
(3) Het verhaal gaat over een zomereik van 180 jaar oud. Een boom die zijn leven begon op een landgoed, maar uiteindelijk wordt ingesloten door twee banen van een snelweg. De boom vertelt zijn/haar ('*wij eiken maken geen onderscheid, wij zijn man en vrouw tegelijk*') levensverhaal aan een gaai, die de boom regelmatig bezoekt.
(4) Bomen hebben het niet makkelijk. Je beseft het misschien niet, maar waar vogels en andere dieren kunnen schuilen voor wind en regen en kou en hitte, moeten bomen dit allemaal doorstaan. Dit is dan ook een thema dat steeds terugkomt in het boek. Kijk eens hoe het is om stil te staan terwijl de anderen allemaal blijven rennen en rijden en vliegen.
(5) De boom heeft contact met vogels en andere dieren die bezoekjes brengen, maar helemaal op de hoogte blijft de eik door zijn/haar wortels, oftewel door het '*wortelwijdeweb*' (fantastische vondst). Dit www is een ondergronds vertakt netwerk, waardoor alle bomen ter wereld met elkaar in contact staan. Het www communiceert via het wortelkoor, in wat op mij overkomt als een soort rap-achtige teksten.
(6) Hoewel de gaai en de boom op een mopperige manier met elkaar omgaan, merk je toch dat er een diepe vriendschap tussen ze ontstaat. Als de gaai erachter komt wat het lot van de boom is, wil ze hem troosten en proberen te beschermen. Ze voelt zich machteloos in haar eentje, maar heeft buiten het *wortelwijdeweb* gerekend.
(7) Hoewel de boom voorlopig gered is, stemt zijn of haar lot wel wat droevig. Het razen van de tijd en de vooruitgang is voortdurend aanwezig in de vorm van de snelweg. En de auto's willen almaar sneller en het zijn er almaar meer. Er zijn gelukkig bomenredders, maar houden die stand tegen de bomenslopers? Gaat de stilte het winnen van het lawaai?
(8) Dit boek is geschreven voor de maand van de filosofie. En dat is een voltreffer, want het staat vol met zinnen waar je een poosje over door kunt praten en denken. Wat denk je van '*Iets meemaken is erg, maar toekijken is soms nog erger*' of '*Wie stilstaat ziet meer, let maar op*'.

Naar: boekielezen.nl

Ik kan/weet

- wat de kenmerken van blogs zijn.
- teksten met elkaar vergelijken en beoordelen. 2F

§6 Pakkende inleiding

Je leert
- bij een presentatie de aandacht van je publiek trekken.

Je hebt afgerond
- -

Theorie

video-uitleg

Aandacht trekken

Als je een vlog (of een blog) gaat maken, is het belangrijk dat je weet hoe je de aandacht van de lezer of kijker kunt trekken én vasthouden. Daarom moet je beginnen met een goede **inleiding**, waarmee je de luisteraar nieuwsgierig maakt naar het vervolg.

Zo kun je de aandacht van het publiek trekken bij een presentatie
- Begin met een voorbeeld of een bijzondere vorm daarvan, een **anekdote**: een meestal grappig (waargebeurd) verhaaltje.
- Stel vragen waarmee je het publiek aan het denken zet over je onderwerp.
- Begin met een pakkende zin en laat daarna een korte stilte vallen.
- Laat een kort filmpje zien dat past bij je onderwerp.
- Beschrijf een probleem of een situatie waarin het publiek zich kan herkennen.

Opdracht
1

Je krijgt een aantal inleidingen te zien of te horen.

1 Geef per inleiding aan op welke manier(en) de spreker probeert de aandacht te trekken.
2 Welke inleiding vind jij de beste? Leg je antwoord uit.

Opdracht
2

Werk in tweetallen. De schoolleiding heeft bedacht dat twee leerlingen een vlog gaan maken om achtstegroepers te laten zien wat jullie school bijzonder maakt. Om te bepalen wie de vlog mag maken, mogen alle brugklassers in tweetallen een filmpje maken waarin ze laten zien hoe zij zo'n vlog zouden inleiden.

1 Noteer drie dingen die jullie school bijzonder maken.
2 Bedenk bij elke manier van aandacht trekken hoe je die kunt toepassen in de inleiding:
- Welke anekdote zal indruk maken op achtstegroepers?
- Welke vragen leven er bij achtstegroepers over de middelbare school?
- Welke zin vat jullie school perfect samen?
- Welke plekken in school zullen achtstegroepers aanspreken?

3 Kies welke manier(en) jullie gaan gebruiken in de inleiding van je vlog en werk deze verder uit. Maak een kort script: geef aan op welke plek(ken) jullie gaan filmen en noteer in steekwoorden wat jullie gaan zeggen.
4 Oefen een paar keer zonder camera en neem daarna het filmpje op.
5 Laat jullie filmpje zien aan een ander tweetal en vraag tips ter verbetering.
6 Verbeter de opzet van het filmpje, oefen een paar keer en maak dan een nieuwe opname.

Ik kan/weet
- de aandacht van het publiek trekken met een pakkende inleiding.

§7 Reageren op sociale media

Je leert	• een reactie op een tekst formuleren.
Je hebt afgerond	• –

Opdracht
1

Lees de teksten 1 en 2. Het zijn reacties op het boek *Match* van Buddy Tegenbosch.

1 Vergelijk de teksten 1 en 2 met elkaar. Kijk naar de verschillende manieren waarop informatie over het boek wordt gegeven. Noteer drie verschillen.
2 Welke tekst geeft de meeste informatie over het boek? Leg je antwoord uit.
3 Door welke tekst krijg je het meest zin om het boek te lezen? Leg je antwoord uit.
4 Met behulp van beoordelingswoorden kun je je mening geven. 'Aantrekkelijk' in tekst 1 is zo'n beoordelingswoord. Noteer een beoordelingswoord uit tekst 2.

Tekst 1

De wereld is meer dan voetbal alleen

Jim en Jabbar zijn al jaren vrienden. Ze voetballen samen bij PSV en zijn uiterst getalenteerd. Jim ontdekt echter dat er meer is dan voetballen alleen: 'Maar toen onze vaste centrale verdediger in de tiende thuiswedstrijd van het seizoen geblesseerd uitviel, was ik niet de speler die langs de lijn klaarstond om zijn positie in te nemen. Ik zat zelfs niet op de bank.' Buddy Tegenbosch beschrijft in *Match* de verhalen van Jim, zusje Izzy, vriend Jabbar en vriendin Lola. Hij laat aansprekende thema's als topsport, ziekte en verdriet samenkomen in een aantrekkelijk en eenvoudig verhaal.

Marloes, hebban.nl

Tekst 2

Terechte winnaar van de Jonge Jury

Dit boek verraste me positief. Ik dacht een boek te gaan lezen over topsport (voetbal), maar het was zoveel meer dan dat. De ziekte van Jims zusje Izzy, zijn vriendschap met Jabbar, zijn vlinders voor Lola ... Veel belevenissen en beslissingen lees je door de ogen van verschillende personages. Zo kun je heel mooi zien hoe misverstanden, verkeerde interpretaties en verkeerd vallende goedbedoelde besluiten, ontstaan. Voor jongeren zit hier waarschijnlijk veel herkenbaars in en ze kunnen hier heel wat van opsteken.

Naar: N. te O., hebban.nl

Opdracht
2

1 Schrijf nu zelf een reactie op een boek dat jij pas gelezen hebt of op een film die jij pas hebt gezien. Noteer de titel van het boek/de film en de auteur/regisseur, schrijf op waar het verhaal over gaat, geef je mening en noteer hoeveel sterren jij geeft (op een schaal van 1 tot 5). Gebruik hiervoor 75-100 woorden. Neem tekst 1 en 2 als voorbeeld.
2 Werk in tweetallen. Lees elkaars reactie op het boek of de film. Zou jij het boek willen lezen of de film willen zien, nu je de reactie gelezen hebt? Leg je antwoord uit.

Opdracht

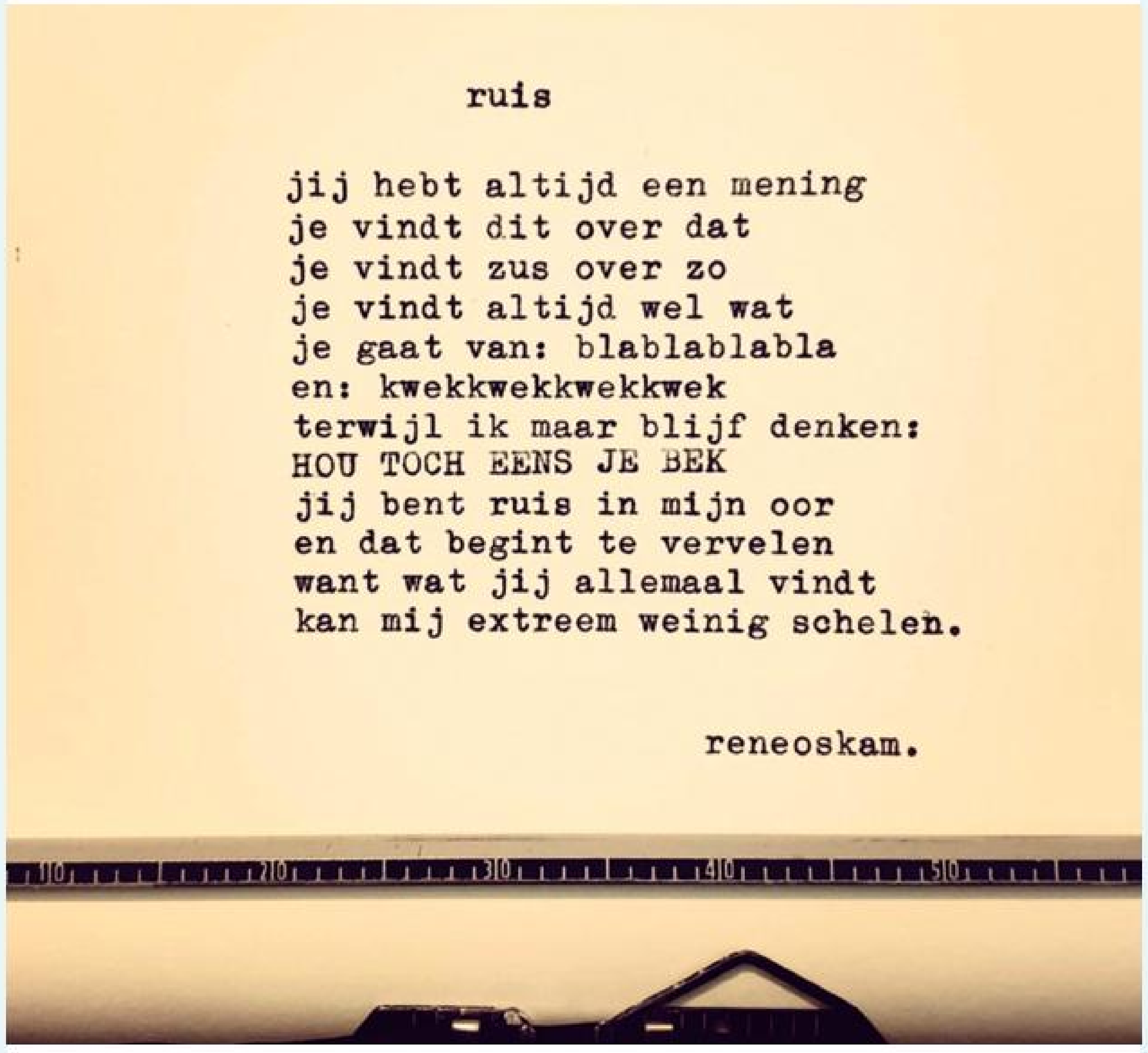
3

Lees de teksten 3 en 4. Het zijn gedichten van (Instagram)dichter René Oskam.

1. Kies één tekst uit en schrijf daarop een reactie. Gebruik ten minste één beoordelingswoord.
2. Werk samen met een klasgenoot. Lees elkaars antwoord op vraag 1 en schrijf er een reactie onder van ten minste 30 woorden.
3. Wat voegt je reactie toe aan de Instagrampost?

Tekst 3

René Oskam
Groningen, Nederland

ruis

jij hebt altijd een mening
je vindt dit over dat
je vindt zus over zo
je vindt altijd wel wat
je gaat van: blablablabla
en: kwekkwekkwekkwek
terwijl ik maar blijf denken:
HOU TOCH EENS JE BEK
jij bent ruis in mijn oor
en dat begint te vervelen
want wat jij allemaal vindt
kan mij extreem weinig schelen.

reneoskam.

13975 vind-ik-leuks

Zo, is dit duidelijk? Misschien kunnen we gewoon eens ophouden met overal iets van te vinden? Laat iedereen gewoon lekker z'n eigen leven leiden. Graag eerst even nadenken voordat je wat zegt/typt. #geen commentaar #ruisopdelijn

NarmiBruin_06 Ik word daar inderdaad zo moe van!

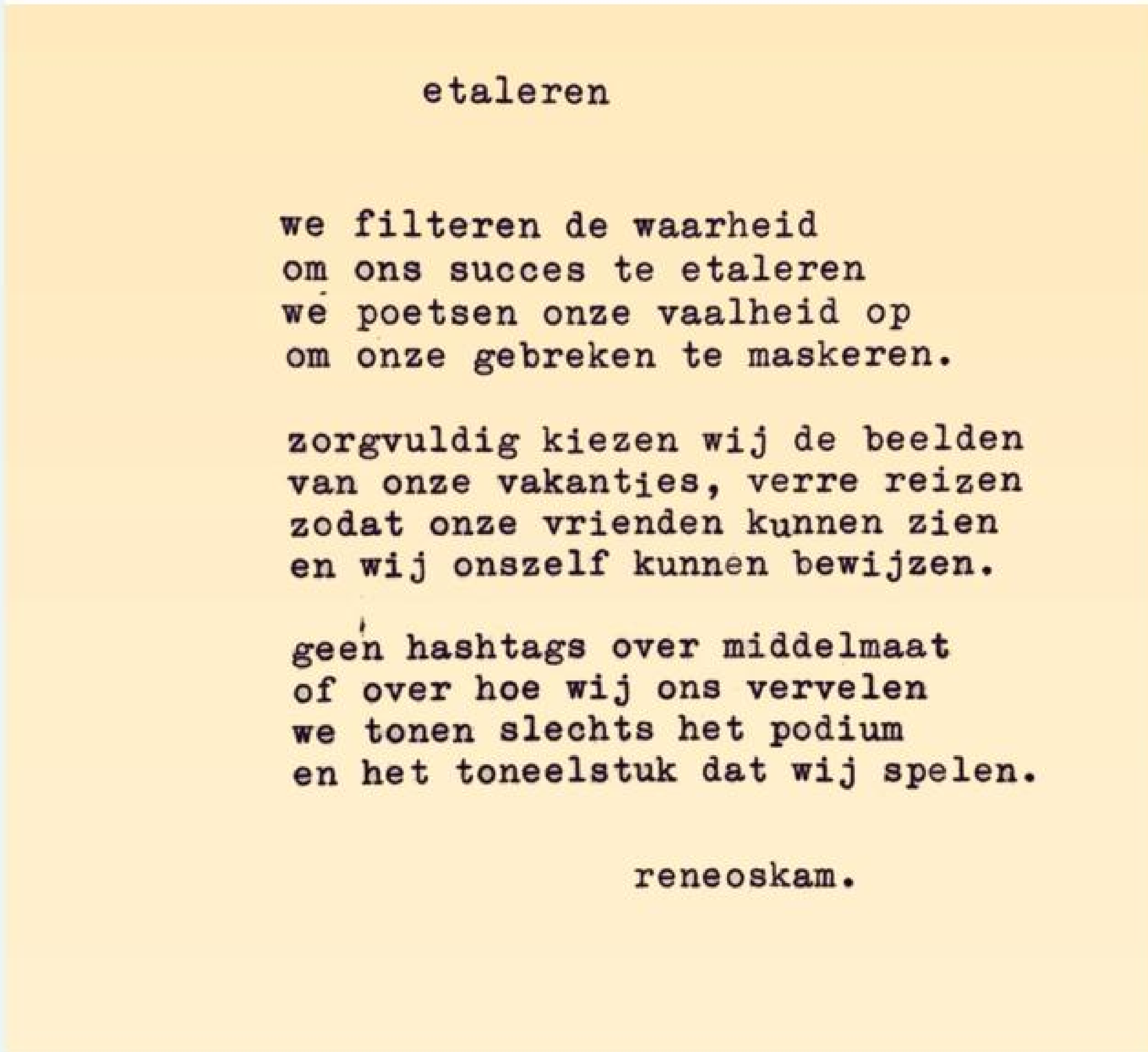
JelmerdeGraaff Er zijn zoveel mensen die te snel op 'enter' drukken. Erg storend.

Jasper_hockey10 Zo is Instagram gemaakt, dat hoort erbij. Moet je wel tegen kunnen hoor.

3 UUR GELEDEN

Tekst 4

René Oskam
Groningen, Nederland

etaleren

we filteren de waarheid
om ons succes te etaleren
we poetsen onze vaalheid op
om onze gebreken te maskeren.

zorgvuldig kiezen wij de beelden
van onze vakanties, verre reizen
zodat onze vrienden kunnen zien
en wij onszelf kunnen bewijzen.

geen hashtags over middelmaat
of over hoe wij ons vervelen
we tonen slechts het podium
en het toneelstuk dat wij spelen.

reneoskam.

peter_smit en 9845 anderen vinden dit leuk

Vorige week was ik in een hip restaurant in Groningen dat bekendstaat als zeer instagrammable. Een meisje poseerde in dit restaurant voor een foto. Het leek alsof ze alleen op de foto stond. In werkelijkheid was het er vreselijk druk en was het bijna onmogelijk om een foto te maken waar niemand anders op stond. Grappig hoe wij toch zo hard ons best doen om ons perfecte leventje te etaleren op sociale media. Ben jij net zoals dat meisje? #perfectie #instagrammablepicture

Caylin_0525 Wat mooi geschreven! Helemaal mee eens. We moeten eens ophouden met het posten van perfecte plaatjes.

Marlyhiiii Mooi gedicht en zeker toepasselijk in deze tijd. Ik herken me in dit gedicht.

Annelisemulder Interessant gedicht, maar ik bewerk mijn post nooit. Voor mij geldt dit dus niet.

14 APRIL

Ik kan/weet

- een reactie op een tekst formuleren.
- mijn mening geven en onderbouwen met argumenten. 2F

§ 8 Je eigen vlog of blog

Je leert	• een vlog of blog maken.
Je hebt afgerond	• Thema C On/off § 1 tot en met 7

Opdracht
1

In dit thema heb je diverse vlogs gezien en een aantal blogs gelezen. Nu ga je zelf een vlog (opdracht 2) of een blog (opdracht 3) maken.

1 Bedenk zelf een onderwerp of kies uit: *een challenge op sociale media voor een goed doel – een recensie van een game, film of boek – FOMO (fear of missing out)*.
2 Maak een woordweb bij het onderwerp.
3 Kies drie deelonderwerpen om in je blog of vlog te verwerken.
4 Bepaal de volgorde van je deelonderwerpen en bedenk een pakkende opening (→ § 6) en een passend slot.
5 Maak een bouwplan waarin je in steekwoorden noteert wat je wilt vertellen in inleiding, middenstuk en slot.

Opdracht
2

Je gaat een vlog maken (→ § 4 en § 6).

1 Noteer bij je aantekeningen van opdracht 1 waar je de verschillende onderdelen gaat opnemen en wat je wilt laten zien. Denk ook na over de overgangen tussen de onderdelen.
2 Neem je filmpje op. Het mag ongeveer drie minuten duren. Je moet zelf in beeld zijn.
3 Vraag een klasgenoot de vlog te beoordelen aan de hand van het feedbackformulier en verbeter zo nodig je filmpje.

Opdracht
3

Je gaat een blogpost schrijven (→ § 5).

1 Werk je aantekeningen van opdracht 1 uit tot een tekst van 350-400 woorden, voor een publiek dat geïnteresseerd is in het onderwerp.
2 Geef je blogpost een aantrekkelijke titel, voeg een afbeelding toe die past bij het onderwerp en neem minimaal drie linkjes naar bestaande websites op in je tekst.
3 Vraag een klasgenoot de tekst te beoordelen aan de hand van het feedbackformulier en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet

- vlog: de aandacht van het publiek trekken met een pakkende inleiding.
- vlog: de kenmerken van een vlog zelf goed toepassen.
- vlog: mijn mening geven en onderbouwen met argumenten. 2F
- blog: een tekst schrijven met een goede structuur in deelonderwerpen en een pakkende opening en een passend slot. 1S
- blog: aandacht besteden aan de lay-out, zoals titel, bladspiegel en afbeelding. 1S
- feedback geven en ontvangen.
- mijn product verbeteren op basis van feedback.

§ 9 On/off

Je leert	• je product en je aanpak evalueren.
Je hebt afgerond	• Thema C On/off § 1 tot en met 8

Opdracht
1

On/off

1 In § 2 en § 3 heb je verschillende teksten gelezen. Welke tekst is je het meest bijgebleven? Wat weet je er nog van en waarom heb je dat juist onthouden?

2 De blogs en vlogs van Mo, Bibi, Najla, stylecowboys en boekielezen zijn in te delen in twee categorieën: (1) teksten en filmpjes die een inkijkje geven in het persoonlijke leven van de maker en (2) teksten en filmpjes over een onderwerp dat de maker interessant vindt. Geef voor elk van de vlogs en blogs aan bij welke categorie ze horen.

3 Welke categorie spreekt jou het meest aan? Leg je antwoord uit.

4 In dit thema zijn verschillende voor- en nadelen van *online* en *offline* aan de orde geweest. Neem onderstaand schema over en vul het in.

	online / sociale media	**offline / geen sociale media**
voordelen:	•	•
nadelen:	•	•

Opdracht
2

Taal

In dit thema ben je onder andere bezig geweest met *vlogs analyseren – blogs analyseren – inleiding presenteren – reactie schrijven*.

1 Welk van deze onderdelen vond je het leukst om te doen en waarom?

2 Welk onderdeel vond je het moeilijkst en waarom?

3 Van welk onderdeel heb je het meest geleerd? Leg je antwoord uit.

4 Welk onderdeel vind je het belangrijkst? Leg je antwoord uit.

Opdracht
3

Woordenschat

Je hebt in dit thema een aantal moeilijke woorden en uitdrukkingen geleerd. Probeer met een klasgenoot zonder terug te bladeren de betekenissen te noemen van: *blootleggen – causaal – context – controversiële – iconisch – reguliere – rigoureus – tegenwerpen – vermeende.*

Opdracht
4

Product

1 Ben je tevreden over je blog of vlog? Leg je antwoord uit.

2 Wat zou je een volgende keer anders aanpakken? Leg je antwoord uit.

Ik kan/weet	• kritisch terugkijken op een product dat ik gemaakt heb en op de manier waarop het tot stand is gekomen.

Helden

Van interview tot artikel

Thema D

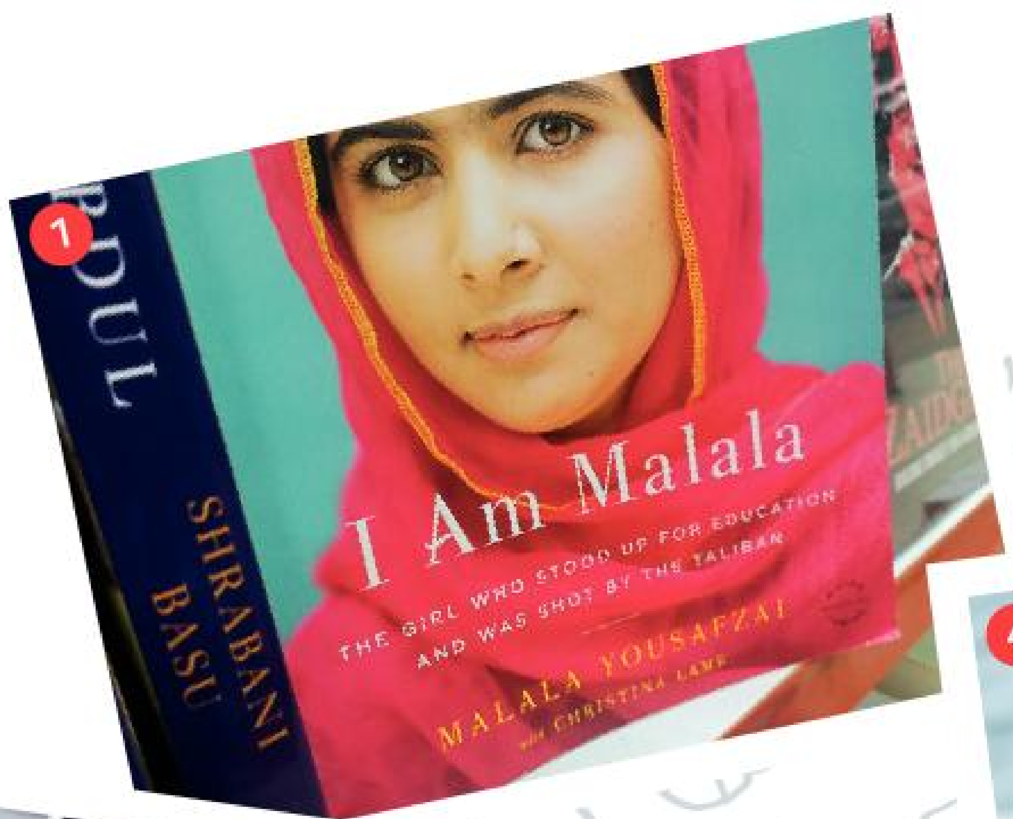
§1 Wanneer ben je een held?

Een held, wat is dat eigenlijk? Is dat iemand met superkrachten die de wereld probeert te redden? Of kunnen gewone mensen ook heldendaden verrichten? Wie is jouw held? En waarom? In dit thema lees en bekijk je interviews met helden en leer je zelf ook interviewen. Uiteindelijk interview je jouw held en werk je dat gesprek uit tot een artikel.

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Bekijk alle afbeeldingen goed.

1. Bespreek met elkaar wat en wie je op de afbeeldingen herkent.
2. Kies ieder twee afbeeldingen van onbekenden en probeer uit te vinden waarom deze personen als held beschouwd zouden kunnen worden. Download zo nodig de namenlijst die bij de foto's hoort.
3. Welke afbeelding vinden jullie het minst passen bij het thema *Helden*? Leg uit.
4. Maak samen jullie top 3 van de helden. Wie is de grootste held? Waarom?
5. Er is één leeg fotohokje. Van wie hoort daar volgens jullie een foto? Waarom?

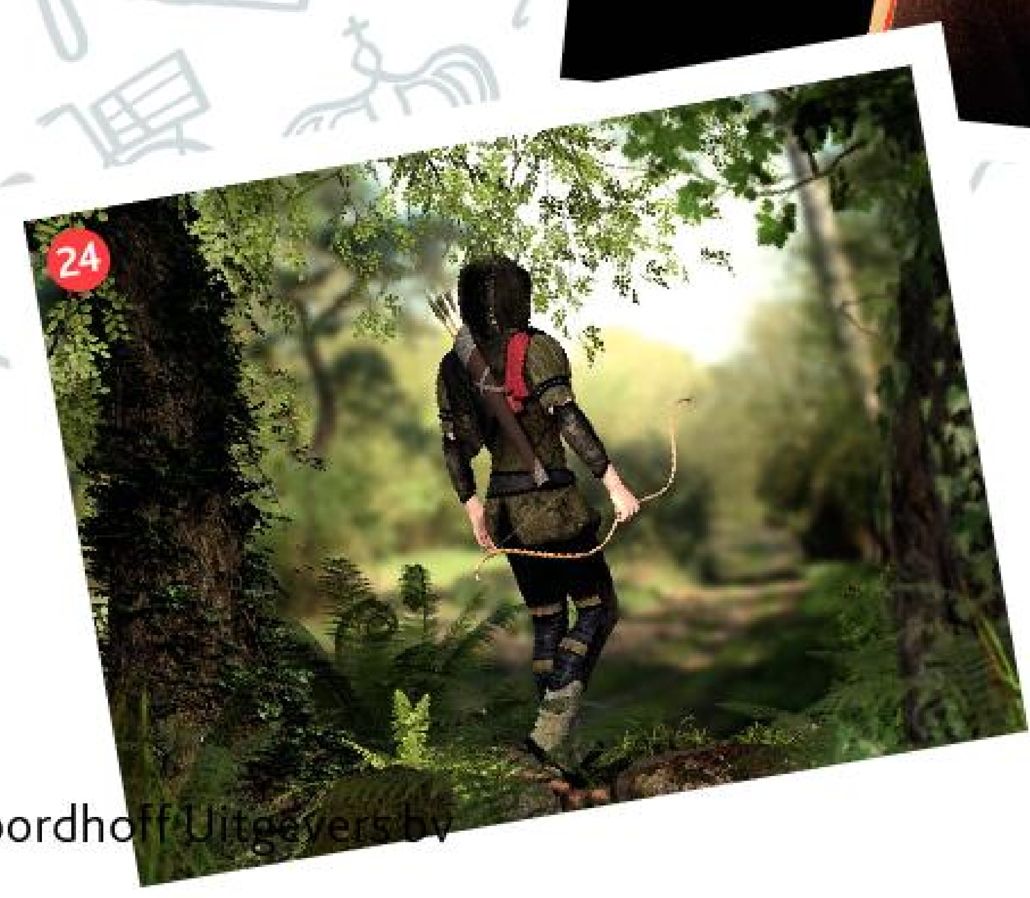

-Nelson Mandela

FOSSILS
BELONG
IN MUSEUMS!
GREENPEACE

§2 Vragen stellen

Je leert
- open en gesloten vragen herkennen in interviews.

Je hebt afgerond
- –

Theorie

video-uitleg

Open en gesloten vragen

In een **interview** stelt een interviewer vragen om aan informatie te komen. De interviewer kan open en gesloten vragen stellen.
Een **gesloten vraag** begint vaak met een persoonsvorm en op zo'n vraag is maar één antwoord mogelijk. Vaak is dat *ja* of *nee*. Voorbeelden van gesloten vragen zijn:
– *Vind je je beroep leuk?*
– *Heb je wel eens iets spannends meegemaakt?*
– *Wie is jouw grootste held?*
Als je **open vragen** stelt, krijg je vaak een uitgebreider antwoord. Open vragen beginnen vaak met *hoe*, *waarom* of *wat*. Bijvoorbeeld:
– *Hoe ben je op het idee gekomen om stuntvrouw te worden?*
– *Waarom vind je het belangrijk om meer over je beroep te vertellen?*
– *Wat vind je van de omstandigheden waaronder je moet werken?*

Een interviewer ondersteunt zijn communicatie door zijn houding. Hij kan bijvoorbeeld door zijn lichaamshouding of de plek waarop hij zit ten opzichte van zijn gast en door zijn gezichtsuitdrukking laten zien dat hij geïnteresseerd is in wat de ander hem vertelt. Deze communicatie zonder woorden wordt **non-verbale communicatie** genoemd.

Opdracht
1

Lees de vragen en bekijk het filmpje. Youssef Abjij interviewt astronaut André Kuipers.

1 Youssef stelt vast dat het ruimtevaartuig op de foto de werkruimte is van zijn gast, André Kuipers. Wat merkt hij over deze werkruimte op?
2 Vind jij dit een goede manier om het interview te openen? Waarom (niet)?
3 Waaraan merk je dat Youssef zijn opmerking heeft bedoeld als vraag?
4 Daarna volgt een ingestuurde vraag van een meisje. Is dit een open of gesloten vraag? Leg uit.
5 Noteer het antwoord op deze vraag in steekwoorden.
6 Welke conclusie trekt Kuipers over zijn droombaan?
7 Noteer de volgende vraag van Youssef.
8 Wat is het antwoord op deze vraag? Noteer je antwoord in steekwoorden.
9 Vind je dat de vraag voldoende wordt beantwoord? Waarom (niet)?
10 Kuipers houdt vervolgens twee bordjes omhoog met een emoticon erop. Wat drukken deze emoticons uit?
11 Passen deze emoticons bij wat Kuipers vertelt? Leg uit.
12 Leg aan de hand van drie voorbeelden uit het interview uit dat de non-verbale communicatie van Youssef een van zijn sterke punten is.
13 Wat vind je nog meer goed aan de manier waarop Youssef André Kuipers interviewt?

Opdracht
2

Lees de vragen en bekijk het filmpje.

1 Wat zou de eerste vraag van de interviewer aan Noah geweest zijn?
2 Is deze vraag open of gesloten? Hoe weet je dat?
3 Waardoor merkte Noah dat er iets mis was?
4 Noah legt uit waardoor het kwam dat hij precies het goede gedaan heeft. Wat kan volgens jou de vraag geweest zijn die tot dit antwoord geleid heeft?
5 De buurvrouw heeft Noah opgegeven voor het 'Amsterdammertje van het Jaar'. Vind jij dat Noah deze prijs verdiend heeft? Leg uit.

Opdracht
3

Lees de vragen en bekijk het filmpje, een interview met de vrouw van topsporter Maarten van der Weijden. Hij zwom de Elfstedentocht (bijna 200 kilometer) om geld op te halen voor onderzoek naar kanker, een ziekte die hij zelf gehad heeft en waarvan hij genezen is.

1 De eerste vraag is 'Hoe blij ben jij?' Waarom kun je zeggen dat dit geen open vraag is, hoewel hij met het woord 'Hoe' begint?
2 Noteer de tweede vraag van de interviewer.
3 De interviewer leidt de vraag in. Noteer deze inleiding.
4 Leg uit dat de interviewer daarmee aanstuurt op een bepaald antwoord.
5 Maarten van der Weijden heeft bijna 200 kilometer gezwommen om geld in te zamelen voor onderzoek naar kanker. Wat vind je daar heldhaftig aan? Leg je antwoord uit.

Opdracht
4

Lees de vragen en luister naar het fragment uit het programma *Vroege Vogels*.

1 Wat is er met de vlinders uit het fragment aan de hand?
2 Wat denk je dat vlinderkroegen zijn?
3 Noteer de eerste vraag van de interviewer. Zet het antwoord eronder.
4 Is deze vraag open of gesloten?
5 De journalist ziet allemaal mensen rennen. Welke vraag stelt hij ter verduidelijking van de situatie? Noteer ook het antwoord op die vraag.
6 Vind jij deze actie met de vlinderkroegen een goed idee? Leg uit.
7 Ben je een held als je dieren probeert te redden? Leg je antwoord uit.

Bekijk de afbeeldingen 1, 2 en 3. De vlinder op afbeelding 2 is de vlinder uit het fragment.

8 Maakt het uit welk dier iemand probeert te redden? Moet een kleurrijke vlinder, zoals op afbeelding 1, bijvoorbeeld eerder gered worden dan een die schutkleuren draagt? Leg uit.

Opdracht
5

Kijk nog eens naar je antwoorden op vraag 6 van opdracht 1 van § 1. Wie vind jij het meest een held: André Kuipers, Noah, Maarten van der Weijden of de redders van de vlinders? Leg uit.

Ik kan/weet

- open en gesloten vragen herkennen in interviews.
- hoofdzaken uit interviewfragmenten halen. 1F
- informatie en meningen uit een fragment uitleggen. 1S

§ 3 'Onstuitbare held'

Je leert	• reflecteren op het handelen van personages. • verschillende soorten helden onderscheiden.
Je hebt afgerond	• –

Theorie

video-uitleg

Soorten helden

In veel oudere verhalen komen **klassieke helden** voor: sterke en dappere mannen (en soms vrouwen) die zwakkeren te hulp komen of strijden voor gerechtigheid.
Moderne helden zijn meestal 'gewone' mensen, die angst en twijfels kennen, maar desondanks in actie komen om anderen te helpen.

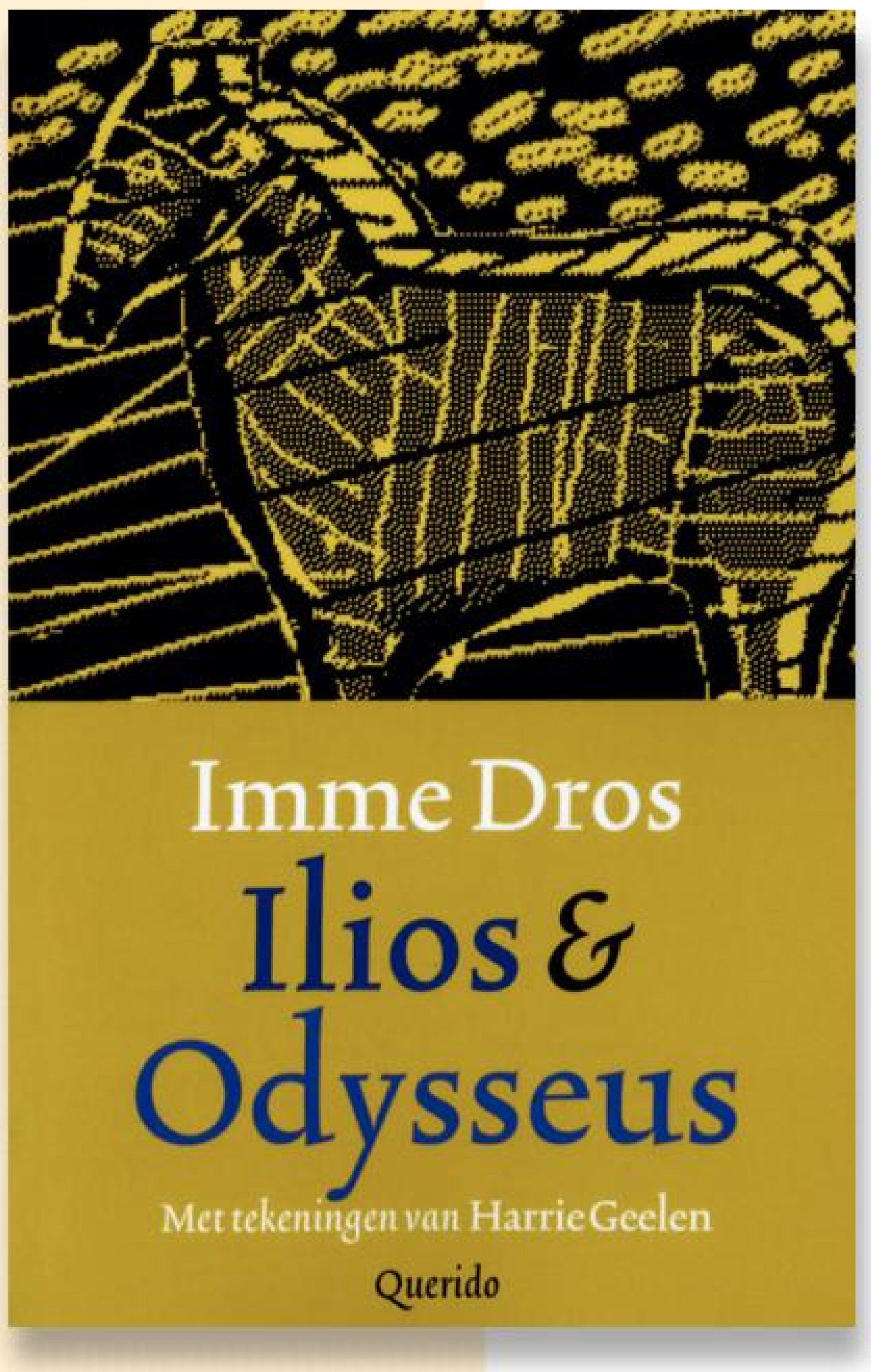
Opdracht
1

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Ilios en Odysseus.* Deze verhalen van Homerus over het mythische Troje (Ilios) en de slimme Odysseus stammen uit de Griekse oudheid en zijn door Imme Dros vertaald.

1 In welke gevallen kunnen heldenzonen hun vaders niet verslaan in hun heldendom?
2 Waarom is het voor Telemachos moeilijk om een held te worden?
3 Odysseus is een klassieke held, want hij is sterk en dapper. Welke andere, minder traditionele eigenschap bezit hij? **eenzaam / moedig / krachtig / verstandig**

Tekst 1

Ilios en Odysseus

Elke zoon is de zoon van een held en elke heldenzoon wil zelf een held zijn net zo groot als zijn vader, groter dan zijn vader.
Tijd helpt. De vaders worden moe, de vaders worden oud, de vaders krimpen; en de zoons groeien, kijken hun vader recht in de ogen, kijken op hun vader neer, krijgen zoons, zijn eindelijk op hun beurt de held van de dag.
Zo hoort het te gaan en zo gaat het meestal, maar niet altijd: een held kan sterven op het toppunt van zijn roem voordat zijn zoon volwassen is, en dode helden zijn niet meer te verslaan: hun roem wordt alleen maar groter. De zoon van een dode held is niet te benijden, of het moest zijn door de zoon van een vermiste held die misschien dood is maar misschien ook niet, een zoon als Telemachos van Ithaka.
Hij was een paar maanden oud toen zijn vader met twaalf zwarte schepen wegvoer naar de oorlog bij Ilios, meestal Troje genoemd, de stad van de mooie paarden. Na tien jaar viel de vesting, de overwinnaars kwamen naar huis, hun schepen vol oorlogsbuit. Maar van de vader van Telemachos werd niets meer gehoord, hij was op weg naar huis spoorloos verdwenen met al zijn schepen en volgelingen.

Telemachos kende zijn vader alleen uit verhalen, de verhalen over de wijze koning, de weergaloze strateeg, de slimme man, de man van duizend listen, onstuitbare held, de grootste van allemaal: Odysseus.

Imme Dros, Ilios en Odysseus (niveau 3). Querido, Amsterdam 2011

Opdracht
2

Lees de teksten 2 en 3. Het zijn fragmenten uit *Niemandsjongen* van de Amerikaanse schrijver Katherine Marsh.

1. Wat komt de agent precies doen tijdens zijn huisbezoek? Citeer de zin waaruit dat blijkt.
2. Wat is de Do You Speak English-bende, denk je?
3. Farah vindt Max dapper. Waarom?
4. Leg uit dat Farah zelf ook dapper is.
5. Albert Jonnart is een verzetsheld uit de Tweede Wereldoorlog. Wat zou hij 'gewoon goed' gedaan kunnen hebben?
6. Waarvoor heb jij de meeste bewondering, dat Max tegen Oscar ingaat of dat hij Ahmed helpt? Leg je antwoord uit.
7. Vind je Max en Farah moderne of klassieke helden? Leg je antwoord uit.

Tekst 2

Niemandsjongen

De Amerikaanse familie Howard verblijft een jaar in Brussel. Madame Pauline houdt een oogje op Max en zijn zus Pauline als hun ouders niet thuis zijn. Op een dag staat agent Fontaine voor de deur.

'Mijn naam is Fontaine. Ik kom uw gezinssamenstelling controleren.'
Max keek Madame Pauline aan. Dit was lang niet zo erg als hij gedacht had.
'Hij wil weten of hier inderdaad de mensen wonen die je ouders ingeschreven hebben,' legde ze uit. 'Dat is verplicht; anders krijg je geen identiteitsbewijs van de *commune*.'
'O,' zei Max, die erg opgelucht was. De commune was een soort stadsdeel waar officiële documenten werden uitgegeven – legitimatiebewijzen en parkeervergunningen bijvoorbeeld. 'Maar er is nu verder niemand thuis.'
Fontaine glimlachte. 'Dan zal ik het met jou moeten doen.'
Hij wierp een blik op zijn blocnote. 'U bent Màx Hou-warde?'
'Dat klopt.'
'En uw ouders zijn Michael en Elizabeth Hou-warde.'
'Klopt ook.'
'En uw zus heet Claire Hou-warde?'
'Ja.'
Max verwachtte bijna dat Fontaine zou vragen: *En uw kat heet Teddy Roosevelt Hou-warde?* Maar hij vroeg: 'En verder woont hier niemand?'
Max schudde zijn hoofd. 'Niet dat ik weet.'
Er verscheen een ernstige uitdrukking op Fontaines gezicht.
'We controleren op illegalen. Die zijn een groot probleem hier in Brussel.'

Katherine Marsh, Niemandsjongen (niveau 2). Nederlandse vertaling door Jasper Mutsaers en uitgeverij Luitingh-Sijthoff, Amsterdam 2018

Tekst 3

Niemandsjongen

Max heeft in de kelder van hun grote huis aan de Avenue Albert Jonnart een jongen ontdekt. Ahmed (14) is uit Syrië gevlucht en heeft Max gesmeekt hem niet te verraden.

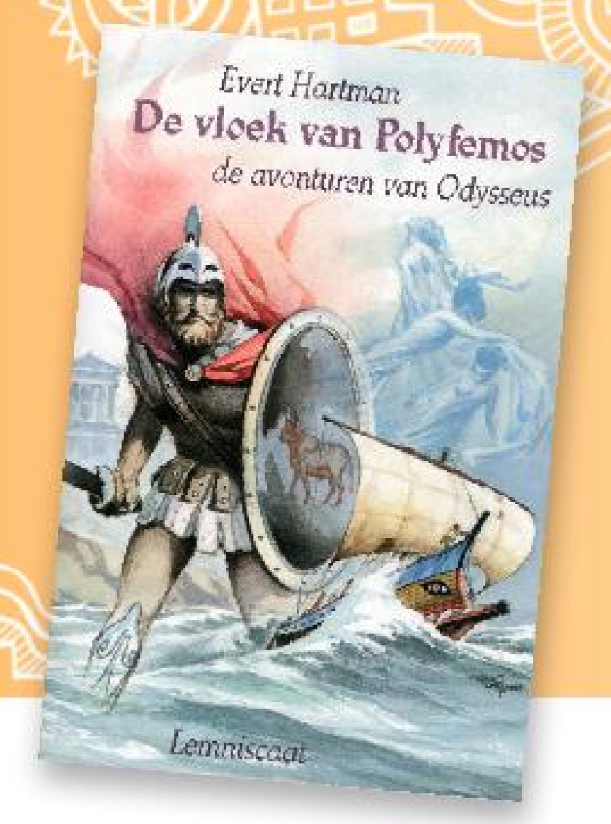
Max' gedachten werden onderbroken toen iemand iets riep. Zijn blik gleed terug naar het schoolplein en hij zag dat Oscar naar hem stond te kijken, de voetbal onder zijn grote voet geklemd.
'Arrête de me regarder comme ça!'
Tot zijn verbazing realiseerde Max zich dat hij het verstond. *Sta me niet zo aan te kijken.*
De Do You Speak English-bende stopte met lachen. Het potje voetbal kwam abrupt tot een eind.
'Je ne te regarde pas,' antwoordde Max.
Ik kijk niet naar je.
Oscar stak zijn kin naar voren.
'Si tu me regardais!'
Je keek wél naar me.
Max besefte dat Oscar dacht dat hij naar hem stond te staren terwijl hij naar hun huis keek. Maar hij was niet van plan dat uit te gaan leggen, helemaal niet omdat die gast het op hem voorzien had. Max wist dat hij beter tot tien kon tellen, maar deed een stap naar voren.
Jules, de leukste van de Do You Speak English-bende, sloeg een arm om Max' schouders en probeerde hem om te laten draaien.
'C'est un idiot,' zei hij binnensmonds.
Oscar is niet goed wijs.
Max rukte zich los. *'Et alors?'* Hij keek Oscar strak aan.
Max wist niet zeker of het wel echt *En wat dan nog?* betekende, maar misschien was zijn mishandeling van de Franse taal al beledigend genoeg. Oscars neusvleugels trilden.
'Misschien begrijp je dit dan wel,' zei Oscar in het Engels.
'Geen liefde tussen jongens hier.'
Max kookte van woede. Het maakte niet uit of de rest hem begreep of niet, of ze dachten dat hij homo was. Het maakte niet uit dat hij de schoolregels overtrad of dat zijn ouders hem gewaarschuwd hadden nooit, maar dan ook nooit meer iemand te slaan. Hij was klaar met de pesterijen van Oscar. Max nam een aanloopje en stortte zich op hem.
Oscar was een stuk groter en zwaarder dan Max, maar stond met zijn voet op de bal. Daardoor verloor hij zijn evenwicht. Toch lukte het hem om Max tijdens de val met zijn enorme vuist een dreun op zijn neus te geven. De pijn overrompelde Max slechts even; al snel voelde hij blinde woede. Hij stortte zich op Oscar en begon hem af te ranselen.
'Max Hou-Warde!'
Tegen de tijd dat hij doorhad dat ze hem riep met dat Franse accent van haar, had Madame Mansouri zich al een weg gebaand door de kring van kinderen die om hen heen stonden. Ze trok Max naar zich toe. Oscar greep naar zijn maag en begon in zulk rap Frans te ratelen dat het enige wat Max begreep de dikke, priemende vinger was die naar hem werd uitgestoken.
Max besefte dat hij zwaar in de problemen zat. Oscar had het fysieke gevecht dan misschien niet gewonnen, met woorden zou hem dat zeker wél lukken. Wie weet wat Oscar allemaal zei; misschien wel dat hij een gekke Amerikaan was die hém pestte. De geschiedenis van de jongen met de fiets herhaalde zich.

Toen mengde iemand achter hem zich in het gesprek.
'Non, c'est pas vrai.'
Nee, dat is niet waar.
Max keek om, om te zien wie er voor hem opkwam. Farah.
'Oscar begon,' ging ze verder. Ze sprak langzaam zodat Max het ook begreep.
'Hij daagde Max uit.'
Er werd instemmend gemompeld door Jules en verscheidene anderen.
Madame Mansouri verslapte haar greep op Max' arm en wendde zich tot Oscar.
'Is dat waar, Oscar?'
'Non,' zei Oscar. Maar hij maakte de fout haar niet aan te kijken, en dus liet ze Max' arm los en begon tegen hen allebei te roepen.
Max begreep niet alles wat ze zei, maar hij ving iets op over regels en dat ze zich de volgende keer bij *la directrice* moesten melden, het hoofd van de school. Daarna moesten ze elkaar een hand geven en aankijken, wat Max wel een gepaste straf vond, voor Oscar althans.
Toen de bel ging, haastte Max zich om naast Farah in de rij te gaan staan.
'Merci,' zei hij.
Farah haalde haar schouders op. 'Het is al goed,' zei ze in het Frans.
Max zocht naar de juiste Franse woorden. 'Ik wens te weten... waarom hij haat me.'
Farah keek hem aan. 'Het ligt niet aan jou. Oscars vader stierf toen Oscar in groep vijf zat, overleden bij een auto-ongeluk. Iedereen was toen heel lief voor hem, dat probeer ik nog steeds te zijn, maar hij doet sinds die tijd gemeen tegen iedereen.'
Max kreeg medelijden. 'En zijn moeder?'
'Ze is secretaresse bij de gemeente. Hij mag alles van haar. Op school ook. Heel dapper dat jij ertegen inging.'
Max keek haar verbaasd aan. Niemand had hem ooit 'dapper' genoemd, en al helemaal niet vanwege zijn domme, impulsieve gedrag. Hij vroeg zich opeens af of dat wel zo dom was. Hij liet het Franse woord ervoor – *courageux* – bezinken. Hij was dan misschien niet zo slim als Claire, en misschien werd hij ook wel nooit ergens de beste in. Maar hij kende het verschil tussen wreed doen en aardig zijn; hij wist hoe je moest opkomen voor een vriend.
Hij dacht aan Ahmed. Misschien kon hij ook nog op een andere manier dapper zijn; niet door zijn vuisten te gebruiken maar door net zoals Albert Jonnart gewoon goed te doen. Hij ging zich aan zijn eerste ingeving houden en Ahmed niet aangeven. Hij zou hem proberen te helpen.

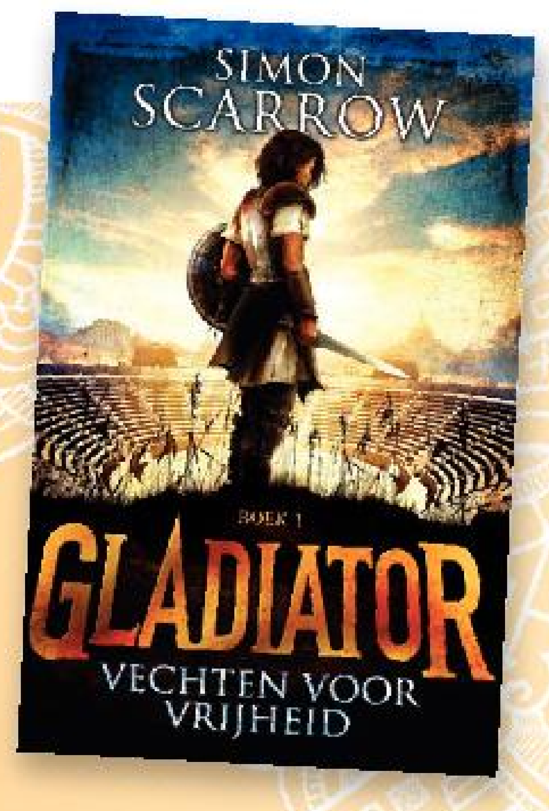
Katherine Marsh. Niemandsjongen (niveau 2). Nederlandse vertaling door Jasper Mutsaers en uitgeverij Luitingh-Sijthoff, Amsterdam 2018

Leestips Helden

Ik kan/weet

- reflecteren op het handelen van personages. 2F
- onderscheid maken tussen klassieke en moderne helden.

§ 4 Interview afnemen

Je leert • interviewen.
Je hebt afgerond • Thema D Helden § 2 Vragen stellen

Theorie

video-uitleg

Interviewen

Mensen die worden geïnterviewd, geven soms heel korte antwoorden. Vaak geven ze langere antwoorden als je
- open vragen stelt;
- niet alleen naar feiten vraagt, maar ook naar meningen en gevoelens;
- doorvraagt met behulp van vervolgvragen.

Doorvragen doe je als je vindt dat je nog niet genoeg informatie hebt gekregen. Je stelt dan een **vervolgvraag** waarmee je reageert op wat de geïnterviewde net heeft gezegd. Om goede vervolgvragen te stellen, moet je goed naar de ander luisteren.
Bijvoorbeeld:
Vraag: *Wie is jouw held?*
Antwoord: *Elon Musk.*
Vervolgvraag: *Waarom is hij je held?*
Antwoord: *Omdat hij veel heeft bereikt wat de wereld verder helpt*.
Vervolgvraag: *Wat heeft hij dan bereikt?*
Antwoord: *Hij werkt als ondernemer onder andere op het gebied van duurzame energie en heeft de elektrische auto bekend en succesvol gemaakt.*

Soms weet je niet zeker of je een antwoord goed begrepen hebt. Dan kun je een **controlevraag** stellen. Daarmee kun je proberen om de informatie die je hebt gekregen, samen te vatten. De geïnterviewde kan jou dan zo nodig nog controleren. Een voorbeeld van een controlevraag is: *Dus je bedoelt dat …?*

Opdracht **1**

Werk in tweetallen.

1 Jullie interviewen elkaar over jullie helden.
Doe het zo:
- Spreek af wie begint met interviewen.
- Neem het interview met je telefoon op.
- De interviewer stelt de vraag: ‘Wie is jouw held?’ De geïnterviewde geeft antwoord.
- Daarna stelt de interviewer zo veel mogelijk vervolg- en controlevragen.

2 Wissel van rol.

3 Luister samen de interviews terug en noteer alle vervolgvragen die zijn gesteld.

4 Zijn er vervolgvragen die je (bijna) altijd wel kunt stellen? Zo ja, welke?

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Lees de vragen en bekijk het filmpje. Het is een fragment uit *Dream School*, waarin de leerlingen Bibian Mentel (1972-2021) interviewen. Mentel was meervoudig snowboardkampioen op de Paralympische Spelen. Op het moment dat dit interview werd opgenomen, had ze al meer dan 20 jaar kanker.

1 Hieronder staan de vragen die de leerlingen stellen. Welke van deze vragen zijn gesloten en welke open?
- *a* Hoe gaat u om met uw ziekte?
- *b* Vind je dat je lichaam je in de steek heeft gelaten?
- *c* Op welke prestatie ben je nou het meest trots?
- *d* Vindt u ook dat u het beste bent?
- *e* Ziet u zichzelf ook als inspiratiebron voor anderen?
- *f* U heeft een carrière, u heeft kinderen, u heeft een ziekte. Hoe verdeelt u de aandacht tussen dit en dat en dit?
- *g* Misschien een heel lastige of heftige vraag, maar heb je je ooit schuldig gevoeld tegenover je man en kinderen?

2 Noteer per vraag in steekwoorden het antwoord van Mentel.
3 Volgt op de open vragen een langer antwoord dan op de gesloten vragen? Leg uit.
4 Noteer de drie deelonderwerpen van de drie setjes vragen *a/b*, *c/d* en *f/g*.
5 Bij welke vragen wordt er naar Mentels mening gevraagd? Leg uit.
6 Sommige leerlingen spreken Bibian Mentel aan met 'u', andere met 'je'. Wat vind jij passender? Waarom?
7 Kies ieder twee van de drie deelonderwerpen die jullie bij vraag 4 hebben gevonden. Bedenk ieder bij deze thema's vervolgvragen bij de antwoorden die de sportster al gegeven heeft. Laat ze niet aan elkaar zien.
8 Kruip om de beurt in de rol van Mentel en beantwoord de vragen die de ander bij vraag 7 heeft bedacht. De interviewer noteert de antwoorden in steekwoorden.
9 Vind jij Bibian Mentel een held? Maak eventueel gebruik van de antwoorden op vraag 6 van opdracht 1 van § 1. Leg jullie antwoord aan elkaar uit.

Opdracht
3

Werk in tweetallen. Jullie gaan elkaar kort interviewen.

1 Bedenk waarover jij geïnterviewd zou willen worden. Kies bijvoorbeeld iets waarop je trots bent, wat je goed kunt of waarbij jij denkt dat je een verschil maakt.
2 Schrijf eventueel voor jezelf wat steekwoorden op, zodat je straks zeker weet dat je alle belangrijke informatie over je onderwerp zult vertellen.
3 Vertel elkaar je eigen onderwerp en geef kort gelegenheid tot vragen stellen, zodat duidelijk is waarover jullie elkaar iets gaan vertellen. Begin nog niet met interviewen!
4 Bereid je eigen rol als interviewer nu voor door een aantal vragen te bedenken en te noteren. Zorg ervoor dat je niet alleen naar feiten vraagt, maar ook naar meningen en gevoelens.
5 Houd het eerste interview. Zorg ervoor dat je doorvraagt, als je meer wilt weten. Stel controlevragen als je niet zeker weet of je iets wel goed begrepen hebt. Maak aantekeningen van het gesprek. Je kunt het gesprek ook opnemen op je telefoon.
6 Wissel van rol en houd het tweede interview.
7 Bespreek samen de volgende vragen over je rol als interviewer en noteer de antwoorden.
- Kon je voldoende open vragen bedenken?
- Lukte het om goede vervolgvragen te stellen?
- Heb je controlevragen gesteld? Zo niet, was dit niet nodig?

8 Geef je klasgenoot een tip en een top over zijn rol als interviewer.

Ik kan/weet
- goede vragen stellen om aan informatie te komen. 1S
- open en gesloten vragen stellen en doelgericht doorvragen om aan specifieke informatie te komen. 2F

§ 5 Geschreven interviews

Je leert	• over de structuur van geschreven interviews.
Je hebt afgerond	• Thema D Helden § 2 Vragen stellen en § 4 Interview afnemen

Theorie

video-uitleg

Inleiding van een interview

Een interview begint met een inleiding. Daarin wordt uitgelegd wie de geïnterviewde is, wat het **onderwerp** van het interview is en wat de **aanleiding** was. De aanleiding wil zeggen: de reden waarom de geïnterviewde juist nu over juist dit onderwerp wordt geïnterviewd.

Opdracht
1

Lees tekst 1. Het is de flaptekst van *Het hedendaagse heldenboek*.

1 In tekst 1 wordt verwezen naar een bepaald soort held. Markeer de eigenschappen van deze held.
2 Welke afbeelding uit § 1 past daarbij?
3 Wat doet een 'hedendaagse held'?

Tekst 1

Het hedendaagse heldenboek

Na jaren van dromen over vliegen in een superheldenoutfit om de mensheid te redden, besloot Rachel van de Pol écht iets te doen om de wereld te verbeteren. Een jaar lang verrichtte ze iedere dag een goede daad. Ze lapte stiekem de ramen van buren, liet briefjes achter in de trein, ruimde parken op, leerde allochtone vrouwen fietsen en versierde de daklozenopvang.

Ze doet hiervan op ontwapenende wijze verslag in *Het hedendaagse heldenboek*, dat ons leert dat de wereld het niet moet hebben van al die gespierde, knappe, getalenteerde figuren, maar dat ieder mens zijn steentje kan bijdragen. Soms zelfs zonder dat je het doorhebt.

Opdracht
2

In tekst 2 zijn tien woorden onderstreept. Neem de woorden over en zet de betekenis erachter. Kies uit: *compleet – eigen voordeel – goedaardiger – het zoeken naar het doel, of de zin van het leven – lot; het gevolg van goede en slechte daden – met geld te maken hebbende – volgens de gewoonte – voordeel te hebben van – waardering – zonder aan jezelf te denken.*

Opdracht
3

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Het hedendaagse heldenboek*.

1 Maak de juiste combinaties.

superheld (al. 2)	held die een heldendaad verricht
traditionele held (al. 3)	held die onze wereld beter wil maken
alledaagse held (al. 4)	held die over bovenmenselijke krachten beschikt

2 Wat kan een nadeel zijn voor de alledaagse held?
3 Markeer in alinea 6 welke voordelen het heeft een alledaagse held te zijn.
4 Vind jij het verrichten van goede dagen heldendaden? Leg je antwoord uit.

Tekst 2

Het hedendaagse heldenboek

(1) Het werk van een hedendaagse held is dus nuttig en zelfs besmettelijk. Dat is natuurlijk heel fijn, maar wat levert het persoonlijk op?
(2) Als je op zoek bent naar roem en bewondering, dan lijkt een leven als superheld aanlokkelijker dan je leven lang iedere dag bescheiden te streven naar een betere wereld. Over superhelden worden films gemaakt, en boeven verslaan gaat een stuk makkelijker als je de zwaartekracht beheerst of kunt vliegen. Maar vergeet niet: als superheld krijg je alsnog dagelijks klappen, nooit credits voor je werk dat onregelmatig en vaak 's nachts plaatsvindt, vakantie is uitgesloten want je bent onvervangbaar, je liefdesleven is een ramp, je bent altijd te laat voor afspraakjes en uiteindelijk trouwt de man of vrouw van je dromen met een saaie burger of wordt hij of zij te grazen genomen door je aartsvijand, je moet je constant verkleden, en naar de wc gaan is een crime.
(3) Als traditionele held – je laat een overvaller struikelen of je redt een kind van de verdrinkingsdood – lijk je met één groot onzelfzuchtig gebaar je leven lang gebakken te zitten. Maar na tien jaar ben je echt wel klaar met hetzelfde verhaal te vertellen over die ene keer dat je een kind en een moeder uit een brandende auto redde.
(4) Nu ga ik niet beweren dat het leven van een alledaagse held de grote gelukkige surpriseshow is of dat je door middel van goed karma een beschermend schild om je heen kunt laten groeien tegen ziektes, dronken viezeriken, natuurrampen en financiële risico's. Het zou leuk zijn als dat inderdaad het geval was geweest en ík degene was die dit had ontdekt door mijn experiment. Dan had ik teksten op de cover kunnen zetten als 'Heldendieet', 'Verlies een kilo karma per week' en 'Een goede ziel in zes weken'. Kant-en-klare oplossingen voor een gezond en gelukkig leven verkopen als een razende.
(5) Zelfs al doe je je stinkende best voor een betere wereld, dan nog kan het zijn dat je binnen een tijdsbestek van vijf minuten in je gezicht wordt gespuugd en uitgescholden wordt voor 'kankerwijf' door volslagen vreemden. Dit overkwam mij op dag 300.
(6) Toch zijn er wel degelijk voordelen die met een heldhaftig leven gepaard gaan die opvallend en bijzonder zijn te noemen, maar dus niet allesomvattend zijn. In dit hoofdstuk wil ik met hulp van filosofen, schrijvers en wetenschappers en ondersteund met mijn persoonlijke ervaringen aantonen dat anderen helpen bijdraagt aan levensvreugde, zingeving en diepe tevredenheid. Je zult merken dat je geluksgevoel een boost krijgt, dat je een positiever wereldbeeld krijgt, dat je milder en slimmer wordt en dat het uiteindelijk ook je eigenbelang voedt om de wereld te verbeteren.

Naar: Rachel van de Pol, Het hedendaagse heldenboek. Uitgeverij Balans, Amsterdam 2017

Opdracht
4

In tekst 3 zijn zeven woorden onderstreept. Neem de woorden over en zet de betekenis erachter. Kies uit: *effect – enthousiast maken – geen aandacht besteden aan iets – geschokt – iemand die zich inzet voor maatschappelijke veranderingen – lijkt sterk op – officieel verzoek aan een bestuurder om iets te veranderen.*

Opdracht
5

Lees tekst 3.

1 Wat is de aanleiding voor dit interview?
2 Wat vind je van de lengte van de inleiding (al. 1, 2 en 3)? Leg je antwoord uit.
3 Noteer een overeenkomst en een verschil tussen Rosa Anders en Greta Thunberg.
4 Waarvoor zet Rosa zich in?
5 Welke twee manieren ziet Rosa om jongeren met haar boodschap te bereiken?

6 Rosa geeft antwoord op de vraag of zij de wereld gaat redden of Al Gore. Noteer haar antwoord zo kort mogelijk.
7 Leg uit dat de titel enerzijds goed bij de inhoud van het interview past, maar anderzijds ook niet.
8 Als wat voor soort held zou je Rosa kunnen beschouwen? **superheld / traditionele held / alledaagse held**
9 Welke reden kun je bedenken om Rosa *niet* als held te beschouwen?

Tekst 3

Een eigen Greta?

(1) De vijftienjarige Rosa Anders heeft veel weg van de Zweedse klimaatactiviste Greta Thunberg. Vrijdag geeft ze een toespraak voor pakweg 15.000 mensen op muziekfestival Sziget in Hongarije. Hoe ze zich daarbij voelt? ‘Heel erg zenuwachtig!’
(2) Samen met activist Milan van der Meulen (25) wil ze het publiek oproepen om de eerste ‘Jongeren Klimaat Petitie’ te tekenen. Op haar dertiende werd ze als jongste deelnemer ooit geselecteerd voor het Climate Reality Project (CRP) van de Amerikaanse klimaatactivist Al Gore. Ze geeft presentaties over klimaatverandering op scholen en evenementen.
(3) Met haar ouders en broertje is ze een paar dagen eerder afgereisd naar Boedapest. ‘Met de trein in plaats van het vliegtuig, al duurt het daardoor wel wat langer.’

Ben jij de Nederlandse Greta Thunberg?
(4) ‘Nee, daar kun je me echt niet mee vergelijken. Dat hoeft van mij ook niet. Ik ga weliswaar naar alle klimaatstakingen in Nederland, maar zij gaat echt óveral heen. Ze is zeker een voorbeeld voor mij. Afgelopen maart liep ik mee in de klimaatmarsen. Ik haalde klasgenoten over ook mee te gaan.’
(5) ‘Sommigen hadden zoiets van: wat gaat dit opleveren? Maar als zoveel kinderen de straat op gaan, heeft dat zeker wel impact. Alleen gebeurt er nog te weinig in de politiek. Daarom willen we met onze petitie een miljoen handtekeningen ophalen, om aan te bieden aan Ursula von der Leyen (voorzitter Europese Commissie, red.).’

Wat is vrijdag je belangrijkste boodschap?
(6) ‘De belangrijkste boodschap is natuurlijk dat klimaatopwarming een heel groot probleem is en dat we snel actie moeten ondernemen. Maar wat veel jongeren denken, is dat die actie betekent dat je vegetariër moet worden en nooit meer mag vliegen. Dat het alles of niets is. Wij willen mensen vertellen dat het oké is om in kleine stapjes bij te dragen aan het klimaat. Als je maar iets doet.’
(7) ‘Dj Martin Garrix zou als eerste de petitie tekenen, maar nu blijkt dat hij later optreedt, gaat dat niet meer

lukken. Niet als eerste althans. We hopen natuurlijk dat hij alsnog gaat tekenen.’

Hoe overtuig jij jongeren om in actie te komen?
(8) Jongeren zijn soms lastig te inspireren, vertelt Anders. ‘Een keer gaf ik een presentatie voor een klas waarvan het merendeel achterovergeleund op zijn telefoon zat. Het boeide ze gewoon niet. Toen was ik best wel gechoqueerd, en zelfs een beetje boos omdat ik dacht: jongens, het gaat hier wel om onze toekomst!’
(9) ‘Daarvan heb ik geleerd dat niet iedereen zo met het klimaat bezig is als ik. Om deze groep jongeren te bereiken, moeten we blijven praten over de gevolgen van de klimaatopwarming. Net zolang totdat niemand dit probleem nog kan negeren.’

Wie gaat de wereld redden: jij of Al Gore?
(10) Anders moet lang nadenken. ‘O gosh, dat is een flauwe vraag. Ik denk dat er op dit moment meer wordt geluisterd naar de jeugd. Wij praten over de toekomst van onze generatie, dat maakt ons verhaal krachtig. Als oudere kun je niet tegen een kind zeggen: ik heb schijt aan jouw toekomst.’
(11) ‘Mijn generatie moet het verschil gaan maken, maar het hangt niet alleen van ons af. Mensen als Al Gore hebben al zoveel gedaan voor het klimaat. En ook mijn moeder verdient credits. Zij is een echte klimaatdrammer. Ik heb haar vaak horen speechen over het klimaat. Zij inspireerde mij om dit te doen.’
Naar: trouw.nl

Opdracht

6

Lees tekst 4.

1. Noteer de naam van de geïnterviewde, het onderwerp van dit interview en de aanleiding.
2. Vind je dat deze informatie in de inleiding goed wordt weergegeven? Leg je antwoord uit.
3. De vragen van de interviewer staan niet letterlijk in de tekst. In plaats daarvan staan er tussenkopjes. Maakt dat de tekst duidelijker of juist niet?
4. Welke van Keets eigenschappen blijken uit alinea 3 tot en met 6? Noteer er vier.
5. Noteer vier voorbeelden van skatewoorden die Keet gebruikt.
6. Niet iedereen kent de betekenis van deze woorden. Wat vind je de beste optie?
   gewoon gebruiken / weglaten / wel gebruiken, maar van elk woord de betekenis geven
   Leg je antwoord uit.
7. Deze tekst heeft geen titel. Welke titel vind jij het meest geschikt? Waarom?
   A Gewoon lekker rollen
   B Jaakko Ojanen is mijn grote voorbeeld
   C Mijn doorzettingsvermogen is mijn beste eigenschap
   D Wie is Keet Oldenbeuving?
8. Wat is een reden om Keet Oldenbeuving als sportheld te beschouwen?
9. Vind jij dat sporthelden echte helden zijn? Leg uit.

Tekst 4

(1) De pas vijftienjarige Keet Oldenbeuving werd in 2019 Europees kampioen en won de NOC*NSF Young Talent Award. Ook was ze in 2021 aanwezig in Tokio, toen skateboarden debuteerde als olympische sport. Hoog tijd dus voor een nadere kennismaking.

Mijn kostbaarste bezit is …

(2) 'Mijn skateboard. Sommige mensen doen een jaar met een board, ik doe er meestal twee weken mee, haha. Een board gaat bij mij vrij snel kapot en moet dan worden vervangen. Eigenlijk zijn de trucks, de ijzeren onderdelen onder het board waar de wielen aan vastzitten en die een stuk langer meegaan, nog kostbaarder voor mij. Daar staat echt je handtekening als skater ingegraveerd. Elke *grind* die je doet, zorgt voor kleine gaatjes en beschadigingen in je trucks. Na verloop van tijd worden die gaatjes kleine butsen en daardoor kun je goed over de obstakels glijden. Het kost best wat tijd voor je dat hebt. Met nieuwe trucks skaten is een stuk moeilijker, dan moet je weer helemaal opnieuw beginnen met die handtekening.'

Mijn beste eigenschap is …

(3) 'Mijn doorzettingsvermogen. Dat heb je met skaten heel erg nodig. Als je het na drie keer opgeeft omdat een truc niet lukt, word je nooit goed. Soms ga ik drie uur achter elkaar door totdat het lukt. Soms duurt het zelfs dagen voordat ik iets onder de knie heb. Iedere keer dat een truc misgaat, voelt het als een kleine teleurstelling. Dat kan heel frustrerend zijn.

(4) Ik heb me nooit iets aangetrokken van wat anderen van me denken. Mijn klasgenoten op school vonden dat ik anders was, omdat ik als enige aan skaten deed. Meisjesdingen als winkelen of verkering, daar gaf ik niets om. Dat is nu nog steeds zo. Iemand heeft weleens gezegd dat ik alleen verliefd ben op mijn skateboard. Dat klopt wel. Ik heb veel liefde voor mijn sport, kan me geen leven zonder board voorstellen.

(5) Als ik me vroeger iets had aangetrokken van wat anderen van me vonden, dan had ik nu waarschijnlijk iets heel anders gedaan. Door het skaten heb ik een hele ontwikkeling doorgemaakt. Mijn zelfvertrouwen is een stuk groter geworden.'

De grootste kick krijg ik van …

(6) 'Een nieuwe truc onder de knie krijgen. Iedere keer als het na veel oefenen en proberen lukt, geeft dat zo'n kick dat ik meteen een nieuwe truc wil leren om datzelfde gevoel nog een keer te ervaren. Ik ben nogal perfectionistisch. Gaat een truc niet goed genoeg naar mijn zin, dan moet ik doorgaan tot het wel perfect is.

(7) Ik fiets geregeld door Utrecht om nieuwe skateplekken te ontdekken. Een vette truc doen op een trappetje of op een rauwe grond wordt in de skatewereld heel erg gewaardeerd. Als je een *spot* hebt gevonden, duurt het soms wel uren voordat je de truc hebt geland. Het is veel moeilijker dan in een skatepark waar alle *ramps* perfect gemaakt zijn voor het skaten. Op straat moet je het doen met de elementen die er zijn en daarom is het extra gaaf als je truc lukt.'

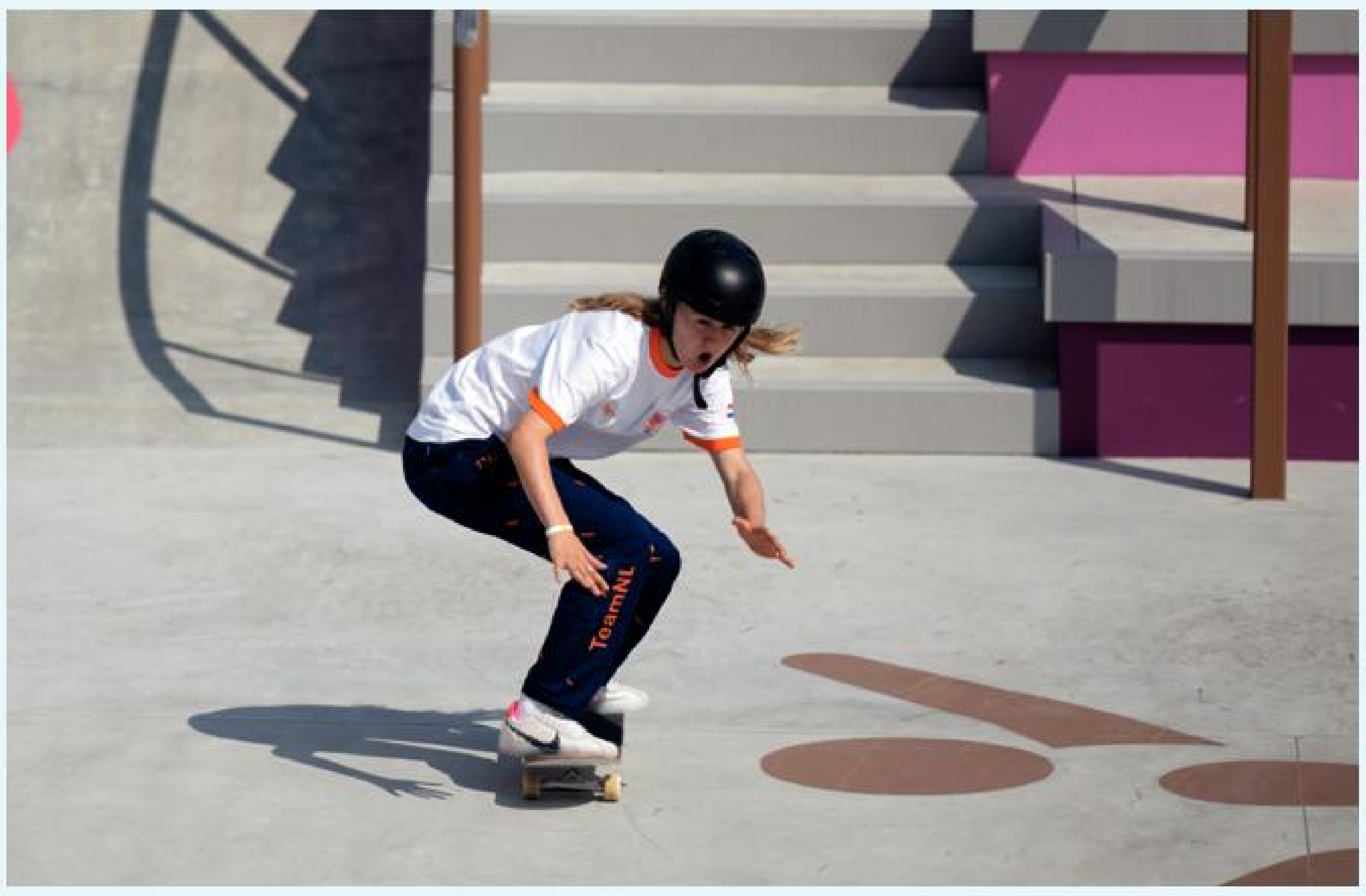
Ik ben trots op …

(8) 'Dat ik het in zo'n korte tijd heb geschopt tot de wereldtop. Mijn ouders hebben me daar heel erg bij geholpen. Dat ik in oktober 2019 Europees kampioen

op het onderdeel *street* werd, had ik nooit verwacht. Een paar dagen voor dat toernooi in Rusland was ik hard op mijn knie gevallen en dat deed zoveel pijn dat ik dicht tegen opgeven aanzat. Ik besloot toch mee te doen. Vooraf nam ik pijnstillers en tijdens de wedstrijd voelde ik me eigenlijk best goed. Mijn eerste doel was de finale halen. Toen dat was gelukt, ging ik voor de top drie. Tijdens de finale keek ik naar het scorebord en zag ik ineens dat ik eerste stond. Dat had ik helemaal niet doorgehad. Ik was heel erg blij, maar besefte niet wat er was gebeurd. Dat besef is er eigenlijk nog steeds niet.'

Ik bewonder ...
(9) 'Eigenlijk elke topsporter die iedere dag beter wil worden, met zijn of haar sport opstaat en ermee naar bed gaat. Ik houd ook van skaters die anders zijn dan de rest, zoals de Fin Jaakko Ojanen. Als hij een skatepark ziet, kijkt hij daar met heel andere ogen naar dan wij dat doen. Hij doet bijvoorbeeld eerder een truc op een muur dan met een obstakel.'

Ik ben bang voor ...
(10) 'Soms twijfel ik of ik een bepaalde truc kan en ben ik bang om te vallen. Als skater val je heel vaak, twintig tot dertig keer tijdens een sessie van twee tot vier uur. Het hoort er gewoon bij. Als je op een board stapt, ga je ermee akkoord dat je gaat vallen. Ik heb tot nu toe een lichte hersenschudding opgelopen, mijn vingers en pols gekneusd en wat spieren verrekt. Je moet een beetje een waaghals zijn, zeker als je nieuwe trucs gaat proberen en beter wilt worden. Heb ik tijdens de wedstrijd een goed gevoel, dan durf ik vaak net iets meer risico te nemen. Hoe beter ik ga, des te moeilijker en mooier de trucs zijn die ik laat zien.'

Ik ben jaloers op ...
(11) 'Niemand. Jaloezie bestaat totaal niet in de skatewereld. We zijn een rondreizend circus. Je hebt skaters uit Japan, Amerika, Brazilië ... We zien elkaar bij elke wedstrijd. Eigenlijk zijn we een soort familie. Ik kom met allerlei verschillende culturen en talen in aanraking en dat is heel leuk. Wat ik ook mooi vind aan onze sport, is dat iedereen blij is voor elkaar. Toen ik Europees kampioen werd, kwam iedereen me feliciteren. Ik juich bij een grote wedstrijd net zo hard voor de Amerikanen als voor de Nederlanders. Als iemand een vette truc doet, is dat gewoon heel sick. In het skaten heb je geen tegenstanders maar vrienden. We zijn allemaal hetzelfde, delen allemaal dezelfde passie.'

Mijn droom is ...
(12) 'Om te kunnen leven van het skateboarden zonder dat ik er ander werk bij hoef te doen. Het is ook mijn droom om zo veel mogelijk mensen te inspireren om te gaan skaten. Ik geef nu soms al wat lesjes aan kinderen en dat vind ik heel leuk om te doen.'

Naar: helden.media

Opdracht
7

Deze vragen gaan over tekst 3 en 4.

1 Welke inleiding vind je beter, die van tekst 3 of die van tekst 4? Waarom?
2 Tekst 3 heeft vetgedrukte vragen, tekst 4 tussenkopjes. Wat vind jij het aantrekkelijkst?
3 Vind je het belangrijk dat er een foto bij het interview staat? Leg uit.
4 Noteer voor jezelf drie kenmerken van een aantrekkelijk en duidelijk interview.

Ik kan/weet

- uit een informatieve tekst, zoals een interview, belangrijke informatie halen en beoordelen. 1S
- dat een geschreven interview meestal is opgebouwd uit een inleiding, een middenstuk en een slot. 1S

§ 6 Interview uitwerken

Je leert
- een interview uitwerken tot een artikel.

Je hebt afgerond
- Thema D Helden § 4 Interview afnemen en § 5 Geschreven interviews
- Spelling § 1 Hoofdletters en leestekens

Theorie

video-uitleg

Een interview uitwerken

Als je een interview uitwerkt tot een artikel, begin je met een **inleiding**. Daarin vertel je bijvoorbeeld wie je hebt geïnterviewd en waarom.
In het **middenstuk** komen de vragen met daaronder de antwoorden van de geïnterviewde. Als je ergens hebt doorgevraagd, vat je het antwoord op de hoofdvraag en de doorvraagvragen samen tot één antwoord.
Je kunt in het **slot** vertellen wat je van het interview vond, bijvoorbeeld dat je het heel leuk vond om deze persoon te interviewen, of wat je ervan hebt geleerd.

Zo werk je een interview uit
Als je het interview hebt opgenomen, kun je beter niet precies uittypen wat de geïnterviewde heeft gezegd. Mensen die praten, gebruiken vaak **spreektaal**: ze maken hun zinnen bijvoorbeeld niet af, of gebruiken vaak woordjes die niet zoveel betekenen, zoals *ehhhh* of *nou, kijk*.
Als je een interview uitwerkt, moet je spreektaal omzetten in **schrijftaal**.
Dat doe je zo:
- Vat lange antwoorden samen.
- Maak korte zinnen die beginnen met een hoofdletter en eindigen met een leesteken.
- Gebruik geen woordjes die niets betekenen, zoals *uh* of *zeg maar*. Ook een uitroep als *Pfff! Daar vraag je me wat!* neem je niet in de tekst over.

Als je de tekst van het interview hebt uitgewerkt, moet je je tekst nog **opmaken**. Je gaat ervoor zorgen dat het interview er mooi en overzichtelijk uitziet.
- Gebruik een witregel tussen inleiding, middenstuk en slot én na de antwoorden in het middenstuk.
- Zorg ervoor dat de vragen er anders uitzien dan de antwoorden, bijvoorbeeld door de vraag **vet** of *cursief* te maken of hem te onderstrepen.
- Plaats boven vragen die bij elkaar horen eventueel een tussenkopje.
- Plaats eventueel een foto van de geïnterviewde bij de tekst.

Noteer ten slotte een passende **titel** boven de tekst. Je kunt deze zelf bedenken, maar je kunt ook een geschikt citaat uit het interview gebruiken.

Opdracht
1

Lees de vragen en bekijk het filmpje.
1. De inleidende zin wordt niet aan het begin uitgesproken. Waar wel? Noteer hem.
2. Zou je deze zin kunnen gebruiken voor een inleiding bij dit interview? Leg je antwoord uit.
3. Welke uitspraak van Ruben zou je een mooie titel vinden? Leg je antwoord uit.
4. Welke foto vind je beter om bij het interview te plaatsen: 1 of 2? Waarom?

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Bekijk tekst 1. Dit is de uitgeschreven tekst van een fragment uit een interview met Nina Meijers.

1 Markeer de vraag/vragen en omcirkel hoofdletters en leestekens.
2 Zet alle spreektaal om in schrijftaal.
3 Schrijf een korte inleiding bij dit interviewfragment.

Tekst 1

Nina, wat fijn dat je bereid bent dit gesprek te voeren! Hoe gaat het met je? Alles goed?
Dank je wel voor je uitnodiging! Het lijkt me leuk om over mijn werk te praten. Ja. Eh, dank voor het vragen. Met mij gaat het momenteel prima. Ik ben hartstikke blij met de prijs die ik voor mijn onderzoek gekregen heb.
Goed, dan mijn eerste vraag: als jij nu als succesvolle wetenschapper terugkijkt op je jeugd, wie was toen
jouw grote voorbeeld?
Dat is een goede vraag, zeg! Poe! Nou, weet je? Ik heb eigenlijk geen idee wie ik vroeger in mijn leven bewonderd heb, of beter gezegd wie er een voorbeeld voor me was. Maar nu ik er langer over nadenk, dan denk ik toch mijn opa.
O ja? Waarom je opa?
Nou, hij was een onafhankelijk denker en bepaalde voor zichzelf wat hij belangrijk of juist vond. Ook heeft hij zijn hele leven lang willen leren. Dat heeft hij me zeg maar voorgeleefd!

Opdracht
3

Luister naar het fragment. Het is een interview tussen twee leerlingen uit 1G. Sanne bevraagt Omar, die geld wil inzamelen met pianospelen.

1 Werk de vragen van Sanne en de antwoorden van Omar uit.
2 Controleer je tekst op spelling, hoofdletters en leestekens.

Luister naar het tweede deel van het interview.

3 Noteer de vragen van Sanne. Noteer daaronder Omars antwoorden in steekwoorden.
4 Werk de antwoorden op de eerste en de tweede vraag uit deel 2 helemaal uit.
5 Vergelijk je antwoorden op vraag 4 met die van een klasgenoot. Leg uit welke uitwerking beter is.
6 Wat vind jij fijner werken: antwoorden uitwerken op basis van je aantekeningen of op basis van de opname? Leg uit.
7 Stel je voor dat jij Sanne bent en dit interview moet uitwerken. Schrijf een inleiding en een slot. Gebruik voor beide ten minste vier zinnen.
8 Noteer een goede titel.

Ik kan/weet

- een interview uitwerken tot een artikel door spreektaal te veranderen in schrijftaal.
- een passende inleiding en een passend slot bij een interviewtekst schrijven. 1S
- precies luisteren en aantekeningen maken. 1F

§7 Zakelijke e-mail

Je leert
- een zakelijke e-mail schrijven.

Je hebt afgerond
- Formuleren § 1 Zinnen correct begrenzen
- Spelling § 1 Hoofdletters en leestekens

Theorie

video-uitleg

Een zakelijke e-mail

Een **zakelijke e-mail** stuur je naar personen die je niet kent of naar mensen met wie je geen persoonlijke, maar een professionele relatie hebt.

Zo schrijf je de inhoud van een zakelijke e-mail
- In de **inleiding** schrijf je wie je bent en waarom je de e-mail schrijft. Dat noem je de **aanleiding**.
- In het **middenstuk** geef je informatie en stel je vragen.
- In het **slot** spreek je een wens of verwachting uit. Bijvoorbeeld: 'Ik hoop snel een antwoord van u te krijgen.'

Zo schrijf je een e-mail in de goede vorm
- Vul altijd de onderwerpregel in. Daarin zet je kort en duidelijk waar je e-mail over gaat.
- Gebruik **formele taal**:
  - Begin met een beleefde aanhef, bijvoorbeeld *Geachte* of *Beste mevrouw Wientjes*.
  - Spreek de ander aan met 'u' en gebruik nette taal.
  - Rond je tekst af met een slotzin, bijvoorbeeld: *Alvast hartelijk bedankt voor uw antwoord*.
  - Sluit af met een formele groet, bijvoorbeeld: *Met vriendelijke groeten*.
- Gebruik witregels tussen alle onderdelen van de e-mail.
- Vermeld onderaan je naam en eventueel je telefoonnummer.

Kijk voor een goed voorbeeld van een zakelijke e-mail bij *Handig!*

Opdracht 1

Lees tekst 1, een zakelijke e-mail van Doortje, die haar grote sportheld Anky van Grunsven graag wil interviewen.

1 Verbeter de onderwerpregel van Doortje.
2 Waarom gebruikt Doortje twee aanheffen? Vind je dit passend?
3 Noteer het eerste en het laatste woord van de inleiding, het middenstuk en het slot.
4 Is deze indeling volgens de theorie juist? Leg je antwoord uit.
5 Wat wil Doortje met haar e-mail bereiken?
6 Waarom wil ze dat bereiken?
7 Markeer vijf woordgroepen met informele taalfouten of andere fouten in de vorm uit Doortjes tekst. Verbeter ze.

Lees nu tekst 2, een e-mail van Jacopo, die ook graag Anky van Grunsven wil interviewen.

8 Beschrijft Jacopo het onderwerp van zijn e-mail beter dan Doortje? Leg uit.
9 Verbeter de aanhef.
10 Waarom wil Jacopo een afspraak? Vind je dat hij dit er zo bij moet zetten? Leg uit.
11 Verbeter de slotzin van Jacopo's e-mail, zodat hij beleefder overkomt.
12 Wat zijn in beide e-mails sterke en zwakke punten? Noteer er per e-mail ten minste twee.

Tekst 1

Aan: Anky van Grunsven
Onderwerp: tips?

Hallo Theodora Elisabeth Gerarda van Grunsven!
Of beter gezegd: Hey Anky!

Hoe gaat het?
Ik vind het echt gaaf dat u zoveel medailles heeft gewonnen! Ik heb op Wikipedia gelezen dat u de meeste sportmedailles bij de olympische zomerspelen heeft gehaald in de Nederlandse sportgeschiedenis. Knap, zeg. Dat is vast veel trainen geweest. Ik heb ook een eigen paard en rijd ongeveer vijf keer in de week, maar alleen als het lukt en ik niet te veel huiswerk heb. Het lijkt mij ook heel gaaf professioneel dressuurruiter te worden, maar daarvoor kan ik best wat tips gebruiken. En ik weet zeker dat je die hebt! Zou ik je daarom een keer mogen interviewen? Dat zou echt gaaf zijn. Ik ben u héél erg dankbaar.
Ik kan iedere middag na schooltijd en op zaterdag ook. Belt u mij?

Aan u veel groetjes en een dikke knuffel voor uw paarden!
Doortje (Theodora) Lok, 06-123456789

PS. Grappig, hè? We hebben dezelfde naam! 😂

Tekst 2

Aan: Anky van Grunsven
Onderwerp: Verzoek om een interview

Hallo mevrouw Van Grunsven,

Voor school moet ik iemand interviewen die iets belangrijks heeft gedaan. Aangezien ik van mijn moeder weet dat u medailles gewonnen heeft en u bij ons in de buurt woont, hoop ik dat ik een keer een interview met u kan houden.

Het interview is een opdracht om in de redactie van de schoolkrant te komen, iets wat ik erg graag wil. Daarom zou ik graag een uitgebreid interview met u houden, waarin we spreken over uw dromen als kind, uw trainingsprogramma, uw liefde voor uw paarden en uw tips voor anderen die ook een succesvol olympisch sporter willen worden.

Ik verwacht dat ik snel een antwoord krijg, aangezien ik mijn tekst volgende week al af moet hebben. Alvast bedankt hiervoor.

Met vriendelijke groeten,

Jacopo van Gils

Opdracht 2

Je gaat een zakelijke e-mail schrijven aan iemand die jij graag zou willen interviewen, omdat jij die persoon een held vindt.

1 Bedenk wie jij graag zou willen interviewen.
2 Schrijf je e-mail.
3 Werk samen met een klasgenoot. Beoordeel elkaars mail aan de hand van het feedbackformulier.
4 Verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet

- een e-mail schrijven en de regels van de opening en afsluiting van een e-mail correct gebruiken. 1F
- bij het schrijven mijn woorden en toon aanpassen aan mijn publiek. 2F

§ 8 Vraaggesprek met jouw held

Je leert • een interview voorbereiden, houden en uitwerken.
Je hebt afgerond • Thema D Helden § 1 tot en met 7

Opdracht
1

1 Kijk nog eens naar je antwoorden op vraag 6 van opdracht 1 van § 1. Welke drie personen in jouw omgeving beschouw je als held? Waarom?
2 Wie van deze personen zou je willen en kunnen interviewen?

Opdracht
2

Zoek contact met de held die je wilt interviewen en maak een afspraak.
- Als je je held kent, kun je een appje sturen, opbellen of even langsgaan. Als die persoon geen bekende is, kun je het best een e-mail sturen. Je kunt de e-mail gebruiken die je in § 7 bij opdracht 2 hebt geschreven. Let op: misschien moet je je mail nog aanpassen.
- Leg aan je held uit dat je graag een interview wilt houden.
- Vertel dat het interview maximaal tien minuten zal duren.
- Vraag of je het interview mag opnemen en of je een foto mag maken.
- Maak duidelijke afspraken over waar en wanneer jullie elkaar ontmoeten.

Opdracht
3

Bereid het interview voor.
1 Noteer de vragen die je aan je held wilt stellen. Zorg dat je genoeg open vragen noteert en niet alleen naar feiten vraagt, maar ook naar meningen en gevoelens (→ § 2 en 4).
2 Noteer onder je vragen een aantal vervolgvragen die je meestal wel kunt stellen (→ § 4).

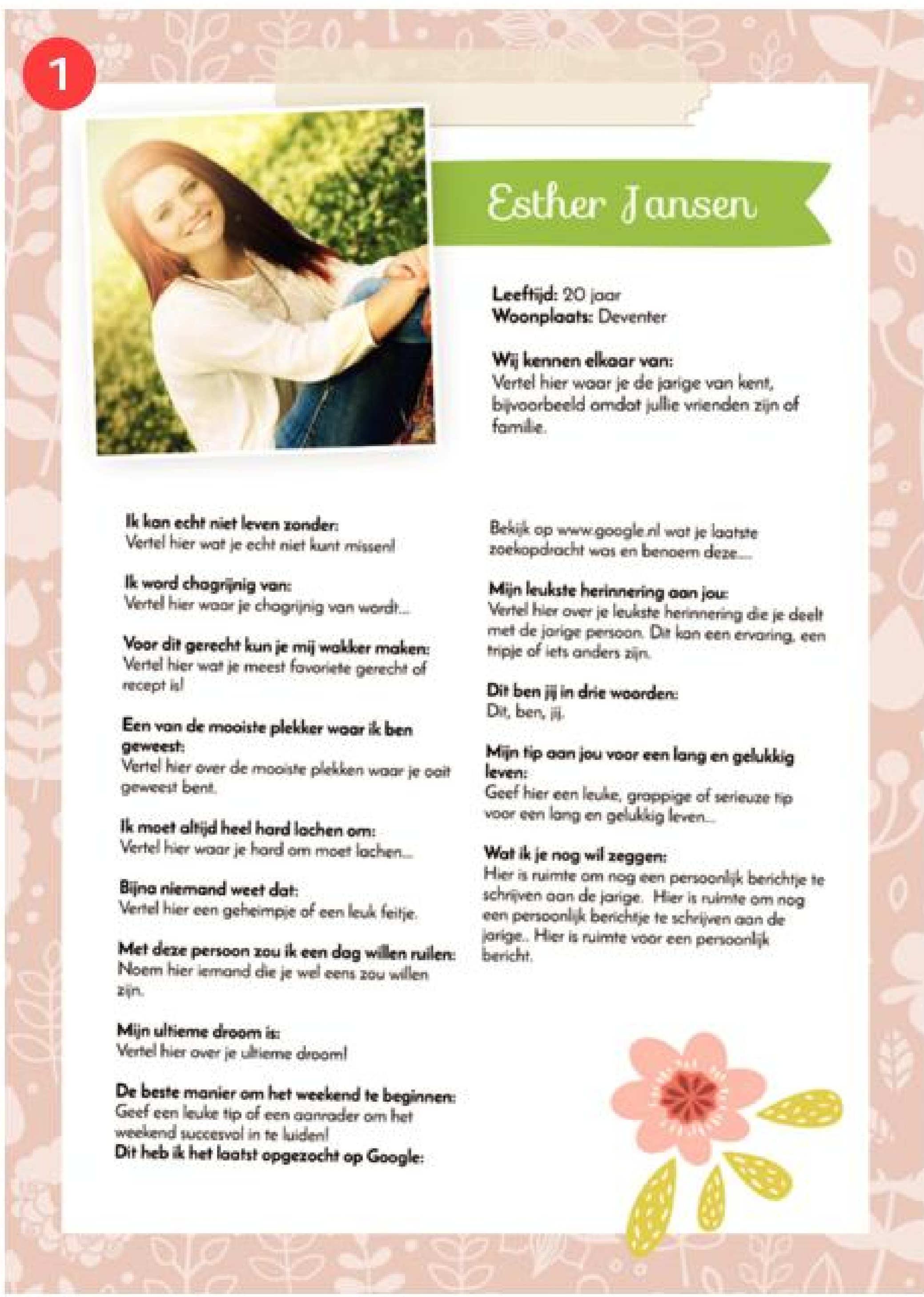
Opdracht
4

Houd het interview.
1 Kijk ter voorbereiding nog eens naar de tip(s) en top(s) die je eerder hebt gekregen (→ § 4, opdracht 3, vraag 8).
2 Neem het interview af:
- Zet, als dat mag, je telefoon aan om het interview op te nemen.
- Gebruik beleefde taal.
- Zeg eerst dat je het fijn vindt dat je de ander mag interviewen en leg uit waarom je je gesprekspartner een held vindt.
- Stel je vragen. Probeer zo veel mogelijk door te vragen.
- Bedank je held voor het interview als je al je vragen hebt gesteld.
- Vraag of je een foto mag maken om bij het interview te plaatsen.

Opdracht
5

1 Neem het interview af zoals je in opdracht 4 hebt geoefend.
2 Werk je vragen en de antwoorden die je hebt gekregen digitaal uit (→ § 6).
3 Schrijf een inleiding van minimaal drie zinnen. Daarin vertel je wie je hebt geïnterviewd en waarom je die persoon een held vindt.
4 Schrijf een slot (→ § 6).
5 Noteer een korte en duidelijke titel. Bedenk er zelf een of gebruik woorden van de geïnterviewde.
6 Maak de tekst op. Gebruik de teksten in § 5 of afbeelding 1, 2 of 3 als voorbeeld. Doe het zo:
- Zet titel, inleiding, middenstuk en slot in de juiste volgorde.
- Gebruik witregels tussen de verschillende delen van het interview.
- Maak de vragen vet.
- Maak de titel groter en vet.
- Zet je naam onder de tekst. Sla eerst een regel over.

7 Plaats de foto in de tekst.
8 Werk samen met een klasgenoot. Beoordeel elkaars tekst aan de hand van het feedbackformulier.
9 Verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet

- een e-mail schrijven en de regels van de opening en afsluiting van een e-mail correct gebruiken. 1F / 1S
- bij het schrijven mijn woorden en toon aanpassen aan mijn publiek. 2F
- een interview voorbereiden.
- een interview houden en goede vragen stellen om aan informatie te komen. 1S
- open en gesloten vragen stellen en doelgericht doorvragen om aan specifieke informatie te komen. 2F
- een interview uitwerken tot een artikel door spreektaal te veranderen in schrijftaal.
- een interview opmaken en verdelen in inleiding, middenstuk en slot. 1S
- een passende inleiding en een passend slot bij een interviewtekst schrijven. 1S
- feedback geven en ontvangen.
- mijn product verbeteren op basis van feedback.

§ 9 Helden

Je leert	• je product en aanpak evalueren.
Je hebt afgerond	• Thema D Helden § 1 tot en met 8

Opdracht
1

Helden

1 In § 1 heb je kenmerken van helden genoteerd. Noteer die onder elkaar.
2 Is dat lijstje compleet? Of moet er nog iets bij?
3 Kies uit je lijstje van vraag 1 en 2 de vier kenmerken die jij het belangrijkst vindt voor een held.
4 In hoeverre denk je nu, aan het eind van dit thema, anders over wat of wie een held is?
5 Helden kunnen anderen inspireren. Welke held in dit thema inspireert jou? Leg uit.

Opdracht
2

Taal

Je hebt een aantal dingen over taal geleerd, onder andere:
- open en gesloten vragen stellen;
- doorvragen;
- vragen naar feiten, meningen en gevoelens;
- spreektaal omzetten in schrijftaal;
- een interview afnemen;
- een interview uitwerken met een inleiding, een middenstuk en een slot;
- een (zakelijke) e-mail schrijven.

1 Welke van deze dingen vind jij nuttig om te kunnen?
2 In welke situatie(s) zou jij daar zelf iets aan kunnen hebben?
3 In welke situaties of beroepen zijn dat belangrijke vaardigheden?

Opdracht
3

Woordenschat

Je hebt een aantal nieuwe woorden geleerd. Kun je ze ook gebruiken? Maak de online-opdracht 'Doornroosje (maar dan anders)' en controleer of je nog weet wat die woorden betekenen.

Opdracht
4

Product

Deze vragen gaan over § 8.

1 Je hebt mondelinge en schriftelijke vaardigheden geoefend. Wat gaat jou makkelijker af?
2 In hoeverre heeft dat te maken met hoe jij bent?
3 Over welk product ben je het *meest* tevreden: over de e-mail, het interview of de uitwerking van het interview?
4 Wat vind je daar goed aan?
5 Over welk product ben je het *minst* tevreden: over de e-mail, het interview of de uitwerking van het interview?
6 Wat vind je daar niet goed aan?

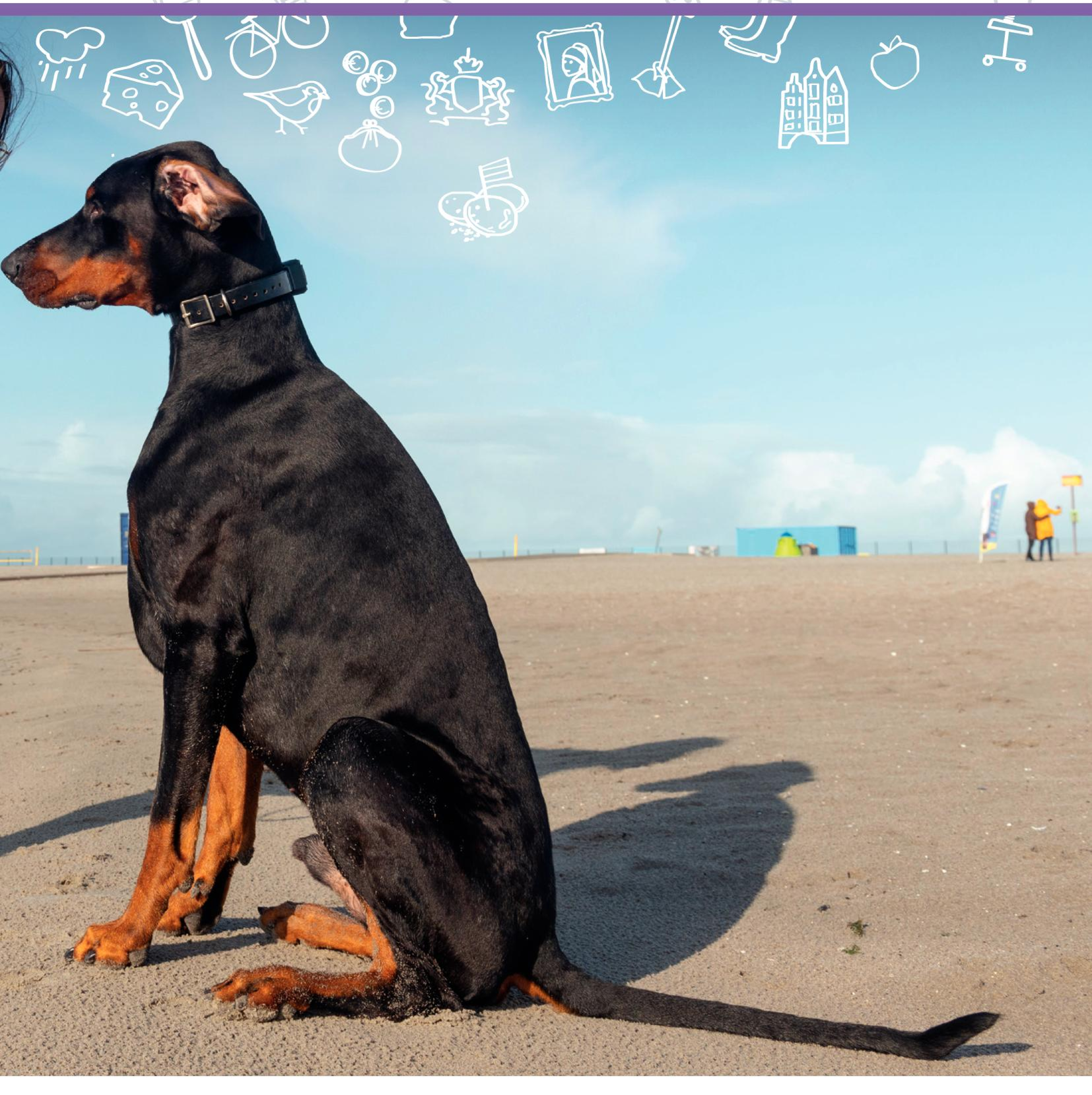
Ik kan/weet	• kritisch terugkijken op een product dat ik gemaakt heb en op de manier waarop het tot stand is gekomen.

GRAMMATICA

Cursus 5

Zinsdelen (ZD) en Woordsoorten (WS)

§1 Persoonsvorm en zinsdelen

Je leert	• de persoonsvorm en de zinsdelen van een zin vinden.
Je hebt afgerond	• -

Theorie

video-uitleg

Persoonsvorm en zinsdelen

Bekijk de volgende zinnen:

1 *Een pistoolgarnaal / **blijkt** / bij hogere temperaturen / steeds luidruchtiger / te worden.*

2 *Op 20 juli 1969 / **landden** / Amerikaanse astronauten / op de maan.*

In zin 1 geeft *blijkt* aan dat de zin in het enkelvoud staat en dat er sprake is van de tegenwoordige tijd. In zin 2 geeft *landden* meervoud aan en verleden tijd. De werkwoorden *blijkt* en *landden* noemen we persoonsvormen. De **persoonsvorm (pv)** van een zin geeft het **getal** aan (enkelvoud of meervoud) en de **tijd** (tegenwoordige tijd of verleden tijd).
Let op: *worden* (zin 1) is wel een werkwoord, maar geen persoonsvorm.

Zo vind je de persoonsvorm
Bekijk de zin *In dit tijdschrift worden leuke artikelen gepubliceerd.*
Er zijn drie manieren om te bepalen welk werkwoord de persoonsvorm is.

- De vraagproef – Maak van de zin *een ja/nee-vraag*. Het werkwoord dat vooraan komt te staan, is de persoonsvorm:
  – *Worden in dit tijdschrift leuke artikelen gepubliceerd?*
- De tijdproef – Zet de zin in *een andere tijd*: maak van de tegenwoordige tijd de verleden tijd of andersom. Het werkwoord dat verandert, is de persoonsvorm:
  – *In dit tijdschrift werden leuke artikelen gepubliceerd.*
- De getalsproef – Verander *het getal* van de zin: maak van het enkelvoud het meervoud of andersom. Het werkwoord dat verandert, is de persoonsvorm:
  – *In dit tijdschrift wordt een leuk artikel gepubliceerd.*

Zinnen bestaan uit zinsdelen. Een **zinsdeel** is één woord of een groepje woorden die bij elkaar horen. In de zinnen 1 en 2 staan streepjes tussen de zinsdelen.

Zo vind je de zinsdelen
Bekijk de zin *Rijke mensen kunnen over enkele jaren een ruimtereis maken.*
Er zijn twee manieren om te zien welke woorden samen een zinsdeel vormen.

- Probeer welke woorden je samen voor de persoonsvorm kunt zetten. Die woorden zijn samen een zinsdeel. Voor de persoonsvorm kan namelijk maar één zinsdeel staan.
- Kijk welke woorden altijd in dezelfde volgorde naast elkaar blijven staan als je de woordvolgorde in de zin verandert. Die woorden zijn samen een zinsdeel.

Zet streepjes tussen de zinsdelen; dat is handig. De pv staat altijd tussen twee streepjes.
– *Over enkele jaren / kunnen / rijke mensen / een ruimtereis / maken.*
– *Een ruimtereis / kunnen / rijke mensen / over enkele jaren / maken.*
Let op: de werkwoorden *kunnen* en *maken* staan niet bij elkaar, maar ze vormen wel samen één zinsdeel. Deze zin bestaat dus uit vier zinsdelen.
Een zin die met een vraagwoord begint, is niet zo eenvoudig in zinsdelen te verdelen, doordat je de woordvolgorde niet kunt veranderen. Als je in plaats van het vraagwoord een antwoord invult, kan dat wel.

– *Wie had in 2019 volgens het blad* Quote *de meeste bezittingen?*
Charlene <u>*had*</u> *volgens het blad* Quote *in 2019 de meeste bezittingen.*
Volgens het blad Quote / <u>*had*</u> / *Charlene (Wie) / de meeste bezittingen / in 2019.*

Opdracht 1

Zoek de persoonsvorm op de aangegeven manier.

1 Maak van de zinnen *a* en *b* een ja/nee-vraag en onderstreep de persoonsvorm.
2 Verander de zinnen *c* en *d* van tijd en onderstreep de persoonsvorm.
3 Verander de zinnen *e* en *f* van getal en onderstreep de persoonsvorm.

a Texelse wol schijnt van goede kwaliteit te zijn.
b Al zijn klanten heeft deze bekende opticien een gratis bril gegeven.
c Welk jeugdboek is gebruikt als inspiratie voor de Netflix-serie *The Letter for the King*?
d De Deltawerken moesten de Zeeuwse eilanden beschermen tegen het water van de zee.
e In 1927 is de eerste piloot over de oceaan van New York naar Parijs gevlogen.
f Heel wat jongeren doen naast een opleiding van tijd tot tijd vrijwilligerswerk.

Opdracht 2

Is het onderstreepte gedeelte een zinsdeel? Kies uit:
A Ja, het onderstreepte gedeelte is een zinsdeel.
B Nee, het onderstreepte gedeelte is groter dan een zinsdeel.
C Nee, het onderstreepte gedeelte is kleiner dan een zinsdeel.

1 Zonder maatregelen sterven in de Eemshaven <u>per windmolen</u> jaarlijks 33 vogels.
2 Volgens recent onderzoek kan pingpongen helpen tegen <u>de ziekte van Parkinson</u>.
3 Ging jij in groep 5 van de basisschool <u>met schoolreisje naar Speeltuin Madrid</u>?
4 Mensvormige robots als de Honda Asimo worden voornamelijk <u>in Japan</u> ontwikkeld.
5 Was Indonesië <u>voor de onafhankelijkheid</u> van 1945 jarenlang een Nederlandse kolonie?
6 In Noordwest-Frankrijk werd <u>in de middeleeuwen</u> door velen Nederlands gesproken.

Opdracht 3

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *f* de persoonsvorm.
2 Zet streepjes tussen de zinsdelen.

a In ons zonnestelsel is Mercurius de kleinste planeet.
b Overdag kan de temperatuur tot maar liefst 426 graden Celsius oplopen.
c Mercurius staat van alle planeten het dichtst bij de zon.
d Om die gloeiendhete gasbol beschrijft het hemellichaam in 88 dagen zijn baan.
e Vanwege die snelle omloop werd de planeet genoemd naar de god Mercurius.
f In de Romeinse mythologie gebruikten de goden hem als hun boodschapper.

Opdracht 4

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *f* de persoonsvorm.
2 Zet streepjes tussen de zinsdelen.

a Volgens dit onderzoek worden snurkers zelden wakker van hun eigen gesnurk.
b Hoeveel euro verdient Maxim als vakkenvuller bij 's lands grootste kruidenier?
c Naar welke popgroep, zanger of zangeres luisteren je ouders volgens jou het liefst?
d De zoons van de buren hebben deze zomer op camping Appelhof gekampeerd.
e Wie van jullie kan vanaf de hoge duikplank in het diepe bad duiken?
f Na de voorstelling zullen we de actrice een mooie bos bloemen geven.

Ik kan/weet

- de persoonsvorm van een zin vinden. 1F
- zinnen in zinsdelen verdelen.
- getal (enkelvoud en meervoud) en tijd (tegenwoordige tijd en verleden tijd) van werkwoorden herkennen. 1F

§2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord

Je leert	• zelfstandige naamwoorden en lidwoorden herkennen.
Je hebt afgerond	• -

Theorie

video-uitleg

Zelfstandig naamwoord en lidwoord

Zinnen bestaan uit woorden. Die woorden kun je indelen in woordsoorten. Je kunt van elk woord in een zin bepalen bij welke **woordsoort** het hoort. Zo ontdek je hoe een taal is opgebouwd.

Zelfstandig naamwoord

- Een **zelfstandig naamwoord** is een woord voor een mens (*meisje, leerling*), dier (*zeehond*), plant (*geranium*), ding (*balpen*) of gevoel (*haat*). Een **concreet zelfstandig naamwoord (czn)** geeft iets tastbaars aan, iets wat je kunt aanraken: *fiets, trouwring, rivier, berg*. Een **abstract zelfstandig naamwoord (azn)** geeft iets aan wat je niet kunt aanraken (begrippen als *ruzie, maand, onrust, tijd*).
- Een **eigennaam (zn-e)** is ook een zelfstandig naamwoord: *Max, Utrecht, Rijksmuseum*.

Zo herken je een zelfstandig naamwoord

- Een zelfstandig naamwoord heeft meestal een enkelvoud en een meervoud: *huis – huizen; lepel – lepels*.
- Je kunt er vaak een verkleinwoord van maken: *huis – huisje; lepel – lepeltje*.
- Je kunt er vaak *de, het* of *een* voor zetten: *het huis – een huis; de lepel – een lepel*.

Bepaald en onbepaald lidwoord

Er zijn drie lidwoorden: *de, het* en *een*. Een **lidwoord** hoort altijd bij een zelfstandig naamwoord: *de jas (zn)*. Soms staan tussen het lidwoord en het zelfstandig naamwoord nog andere woorden: *een (lw) heel mooie jas (zn)*.
De woorden *de* en *het* zijn **bepaald lidwoord (blw)**, want bij *de jas* en *het huis* weet je precies welke jas of welk huis bedoeld wordt. Bij *een jas* en *een huis* weet je dat niet. Daarom is *een* **onbepaald lidwoord (olw)**.
Let op:

- Het woord *het* is geen lidwoord als het niet bij een zelfstandig naamwoord hoort:
  - *Het is vier uur en buiten is het guur, want het regent en het waait.*
- Het woord *een* is geen lidwoord als je het uitspreekt als het cijfer 1: *een van de jongens*.

Opdracht
1

1 Verdeel de cursief gedrukte woorden over twee kolommen. Verander de volgorde niet. Noteer in kolom 1 de zelfstandige naamwoorden; zet ze onder elkaar. Noteer in kolom 2 de woorden die geen zelfstandig naamwoord zijn. Gebruik zo nodig een woordenboek.
2 Als je het goed hebt gedaan, vormen de eerste letters van elke kolom een woord. Noteer de twee woorden.
3 Onderstreep de abstracte zelfstandige naamwoorden (azn).

4 Noteer de concrete zelfstandige naamwoorden (czn) en zet het lidwoord ervoor: *de* of *het*.
zwaar – waarheid – in – nergens – oog – onkosten – rommel – stom – Doornroosje – Balearen – oppermachtig – nooit – tegen – etui – leuker – nakomeling – onzin – eigenwijs – dergelijke – eis – iedere – middeleeuwen – naast – informatie – najaar – Groningen – graag

Opdracht
2

Noteer de onderstreepte woorden en zet de woordsoort erachter: bepaald lidwoord (blw), onbepaald lidwoord (olw) of geen lidwoord (geen lw).

1 De quizkandidaten werden een voor een voorgesteld aan het publiek.
2 Nadat Marius de Lotto had gewonnen, heeft hij een Ferrari gekocht.
3 Het is niet onmogelijk dat het Nederlands dameselftal ooit wereldkampioen wordt.
4 Is Maastricht een van de gezelligste steden van het land?
5 Doordat het zo hard waaide, is onze auto zwaar beschadigd door een omgevallen boom.
6 Wat huisdieren betreft, houdt de een meer van honden en een ander meer van katten.

Opdracht
3

1 Noteer uit de zinnen *a* tot en met *f* de zelfstandige naamwoorden.
2 Noteer achter elk zelfstandig naamwoord het type: czn, azn of zn-e.
3 Noteer de lidwoorden.
4 Noteer achter elk lidwoord het type: blw of olw.

a Zullen mensen in een verre toekomst door de tijd kunnen reizen?
b De studenten uit Eindhoven wonnen een wedstrijd voor auto's op zonne-energie.
c Spelen stressgevoelens een grote rol bij het geluk van jongeren?
d Op 11 juni 1945 waren alle Duitse soldaten vertrokken van Schiermonnikoog.
e Voor de fossielen van dinosauriërs hebben onderzoekers veel belangstelling.
f In het klooster restaureert zuster Clara een handschrift uit de dertiende eeuw.

Opdracht
4

1 Noteer de woordsoort van de vetgedrukte woorden uit tekst 1: czn, azn of zn-e.
2 Noteer de woordsoort van de onderstreepte woorden uit tekst 1: blw, olw of geen lw.

Tekst 1

Sindbad de Zeeman: de eerste reis

a Sindbad is een zeeman uit de **sprookjes** van *Duizend-en-een-nacht*. *b* Sindbad erft als zoon van een schatrijke **koopman**, al het geld van zijn vader, maar hij geeft het snel uit aan grote feesten. *c* Om het **geld** terug te verdienen, gaat hij handelen op zee. *d* Hij brengt in de stad **Basra lading** aan boord om die te verkopen. *e* Zijn schip legt aan bij een eiland, maar wanneer een van de bemanningsleden een **vuurtje** stookt, blijkt het een grote vis te zijn. *f* Het beest duikt, de **bemanning** vaart weg en laat Sindbad achter. *g* Hij spoelt aan op het **eiland** van koning **Mihirdjan**. *h* Die geeft hem een **baan** als havenmeester. *i* Als later zijn **schip** aanmeert, schenkt Sindbad zijn **koopwaar** aan de koning. *j* Die geeft hem uit **dankbaarheid** zulke kostbare **geschenken** dat hij een tijdlang in **weelde** kan leven.

Ik kan/weet
- concrete en abstracte zelfstandige naamwoorden en eigennamen herkennen. 1F
- bepaalde en onbepaalde lidwoorden herkennen en benoemen.

§3 Onderwerp en werkwoordelijk gezegde

Je leert	• het onderwerp en het werkwoordelijk gezegde in een zin vinden.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 1 Persoonsvorm en zinsdelen
Zie ook	• Grammatica § 10 Voorzetsel

Theorie

video-uitleg

Onderwerp en werkwoordelijk gezegde

Bekijk de volgende zin:
– *In Praag / kan /* ***een toerist*** */ veel bezienswaardigheden / bezoeken.*

In deze zin is *een toerist* het **onderwerp (ow)**. Vrijwel elke zin heeft een onderwerp. Het onderwerp van de zin is vaak een persoon die iets doet, maar het kan ook een dier of een ding zijn. Het onderwerp staat bijna altijd naast de persoonsvorm (hier: *kan*).

Zo vind je het onderwerp
Bekijk de zin *Na de overstroming trokken de slachtoffers naar hoger gelegen gebieden.*
Er zijn twee manieren om het onderwerp te vinden:

- de vraagproef:
  1 Zoek de persoonsvorm en zet streepjes tussen de zinsdelen van de zin:
  – *Na de overstroming / trokken / de slachtoffers / naar hoger gelegen gebieden.*
  2 Stel de vraag *Wie (Wat) + persoonsvorm?*
  Vraag: *Wie trokken?* Het antwoord op die vraag is het onderwerp.
  ow = de slachtoffers
- de getalsproef:
  1 Zoek de persoonsvorm en zet streepjes tussen de zinsdelen van de zin.
  2 Verander de persoonsvorm van getal: enkelvoud wordt meervoud of andersom.
  – *Na de overstroming / trok / het slachtoffer / naar hoger gelegen gebieden.*
  Het zinsdeel dat mee verandert, is het onderwerp.
  ow = de slachtoffers

Let op: als het onderwerp een vraagwoord (*wie, wat*) is, kun je de vraag *Wie (Wat) + persoonsvorm?* uit de vraagproef niet beantwoorden. Vervang in dat geval het vraagwoord door een antwoord. Dan kun je de vraag wel beantwoorden.
– *Wie / heeft / het huiswerk / op de computer / gemaakt?*
Vraagwoord vervangen: ***Elgin*** *heeft het huiswerk op de computer gemaakt*.
Vraag: *Wie heeft? ow = Elgin*
Je had *Wie* vervangen door *Elgin*, dus in de oorspronkelijke zin was *Wie* het onderwerp.

Let op: sommige onderwerpen, zoals *de sneeuw* (*de *sneeuwen*) of *rijst* (**rijsten*), kun je niet van getal veranderen. Gebruik dan de vraagproef om het onderwerp te vinden.

Het onderwerp begint bijna nooit met een voorzetsel (*aan, achter, bij, in, langs, met, naast, onder, op, over, voor* enzovoorts).
In de voorbeeldzin *In Praag /* ***kan*** */ een toerist / veel bezienswaardigheden /* ***bezoeken*** staan twee werkwoorden: *kan* en *bezoeken*. Die vormen samen het **werkwoordelijk gezegde (wg)**: *kan bezoeken*. Ze zeggen wat het onderwerp *doet* of *overkomt*.

Zo vind je het werkwoordelijk gezegde
Het werkwoordelijk gezegde bestaat uit de persoonsvorm plus de andere werkwoorden, als die er zijn. Als de woordjes *te* of *aan het* vóór een werkwoord staan, horen *te* en *aan het* bij het werkwoordelijk gezegde.

- *De eikenprocessierups (ow) / **rukt** (pv) / in Nederland / steeds verder / **op**.*
  wg = rukt op (want het hele werkwoord is 'oprukken')
- *Achmad (ow) / **lag** / op zijn badmat / zijn dagblad / **te lezen**.*
  wg = lag te lezen
- *In de vakantie / **zijn** / we (ow) / soms / hele dagen / **aan het volleyballen**.*
  wg = zijn aan het volleyballen

Opdracht 1

1. Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *e* de persoonsvorm.
2. Zet streepjes tussen de zinsdelen.
3. Vraag je af wie er iets doet/doen in de zin en noteer het antwoord: het onderwerp.
4. Noteer het werkwoordelijk gezegde van de zinnen.

a De 12-jarige Duitse Alexa Lauenberger heeft een Guinness Record gevestigd.
b Alexa en haar acht honden liepen namelijk de langste polonaise ooit.
c De viervoeters moesten op hun achterpoten lopen met hun voorpoten op elkaars rug.
d Het meisje wandelde achteruit met de poten van het voorste dier in haar handen.
e Op deze manier legde de hondentrein een afstand van maar liefst vijf meter af.

Opdracht 2

Noteer van de zinnen persoonsvorm (pv), onderwerp (ow) en werkwoordelijk gezegde (wg). Zet zo nodig streepjes tussen de zinsdelen.

1. Veel kinderen zijn op de avond van 11 november Sint-Maarten aan het vieren.
2. Met hun lampionnen trekken ze langs de huizen op jacht naar snoep.
3. Bij de voordeur gaan de bedelaartjes voor de bewoners een liedje zingen.
4. Als tegenprestatie blijken die de kinderen dan wat snoep, fruit of geld te geven.
5. In vroeger tijden deden kinderen van rijke burgers niet mee aan de lichtjesoptocht.
6. Tegenwoordig schijnen veel Nederlanders deze traditie te willen behouden.

Opdracht 3

Noteer van de zinnen onderwerp (ow) en werkwoordelijk gezegde (wg).

1. Wie van jullie gaan morgen mee naar de kunstijsbaan?
2. De afgelopen nacht heeft ijzel diverse verkeersongelukken veroorzaakt.
3. Hoeveel moesten je klasgenoten betalen voor die mooie posters?
4. Wat wordt in die fabriek aan de overkant van de weg eigenlijk geproduceerd?

Opdracht 4

1. Vul op de puntjes steeds een zinsdeel of een werkwoord in.
2. Noteer onder elke zin het onderwerp (ow) en het werkwoordelijk gezegde (wg).

a … legt … uit
b … waren … aan het … (werkwoord)
c … zit … … te … (werkwoord)
d … delen … … mee …?
e … (werkwoord) … … te arriveren
f … mogen … … … (werkwoord)

Opdracht 5

Bekijk deze zinsdelen: *dit spannende boek – de trainer – een jong olifantje – jullie.*

1. Bedenk met elk van de vier zinsdelen twee zinnen, *a* en *b*; in totaal dus acht zinnen. In de ene zin is het zinsdeel het onderwerp, in de andere niet. Varieer de volgorde.
2. Werk samen met een klasgenoot. Stel in elkaars zinnen vast in welke zinnen *dit spannende boek*, *de trainer*, *een jong olifantje* en *jullie* het onderwerp zijn.

Ik kan/weet
- het onderwerp en het werkwoordelijk gezegde in een zin vinden. 1F

§ 4 Bijvoeglijk naamwoord

Je leert	• bijvoeglijke naamwoorden herkennen.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord
Zie ook	• Formuleren § 6 Trappen van vergelijking

Theorie

video-uitleg

Bijvoeglijk naamwoord

Bekijk de volgende zin:
- Dit boek bevat ***prachtige*** *illustraties.*

In deze zin is *prachtige* een **bijvoeglijk naamwoord (bn)**. Een bijvoeglijk naamwoord zegt iets over een zelfstandig naamwoord: *prachtige* zegt iets over het zelfstandig naamwoord *illustraties*. Een **stoffelijk bijvoeglijk naamwoord (st.bn)** zegt van welke stof (welk materiaal) iets gemaakt is: *katoenen overhemden, een polyester zeiljacht*.

Zo herken je een bijvoeglijk naamwoord

- Een bijvoeglijk naamwoord staat meestal vóór het zelfstandig naamwoord:
  – *De Franse actrice (zn) won een belangrijke prijs (zn).*
- Soms staat het bijvoeglijk naamwoord achter het zelfstandig naamwoord:
  – *De actrice (zn) is Frans en de prijs (zn) die ze won, is in de filmwereld belangrijk.*
- Een bijvoeglijk naamwoord heeft vaak een korte vorm (zonder *e*) en een lange vorm (met een *e*): *bekend – bekende; groot – grote; klef – kleffe; vies – vieze; braaf – brave*.
- Een bijvoeglijk naamwoord kent meestal de 'trappen van vergelijking': stellende trap (*duur*) – vergrotende trap (*duurder*) – overtreffende trap (*duurst*).
- Een stoffelijk bijvoeglijk naamwoord heeft maar één vorm en eindigt meestal op *-en*: *ijzeren, koperen*, maar niet als het uit een andere taal komt of een relatief nieuwe stof aanduidt (*een suède jas, een nylon tent*). Het staat altijd vóór het zelfstandig naamwoord en het heeft geen trappen van vergelijking.
- Van een werkwoord kun je een bijvoeglijk naamwoord maken. Je benoemt het dan als bijvoeglijk naamwoord: *verwoesten – de verwoeste stad; de verwoestende orkaan.*

Opdracht
1

Vul de juiste vorm van het bijvoeglijk naamwoord in.

1	mooi	de … film	een … film
2	populair	de … vlogger	een … vlogger
3	mooi	het … paard	een … paard
4	populair	het … meisje	een … meisje
5	mooi	de … boeken	… boeken
6	populair	de … ministers	… ministers

Opdracht
2

Kies het juiste woord: *korte* of *lange*. Gebruik je antwoorden van opdracht 1.

1 In het enkelvoud gebruik je bij een de-woord altijd de **korte / lange** vorm.
2 In het enkelvoud gebruik je bij een het-woord waar *het* voor staat, de **korte / lange** vorm.
3 In het enkelvoud gebruik je bij een het-woord waar *een* voor staat, de **korte / lange** vorm.
4 In het meervoud gebruik je altijd de **korte / lange** vorm.

Opdracht
3

Noteer de bijvoeglijke naamwoorden uit de zinnen en zet erachter: bn of st.bn.

1 Melissa draagt het liefst zilveren sieraden, maar haar trouwring is van goud.
2 De Overijsselse Vecht stroomt langs Hardenberg, Ommen en het gezellige Dalfsen.
3 Is deze beroemde voetballer echt zo gek op Goudse stroopwafels?
4 Vroeger haalden de houten vrachtschepen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie dure specerijen uit gebieden ten oosten van Kaap de Goede Hoop.
5 Bewaarde de dakloze man zijn schamele bezittingen in een paar plastic tassen?
6 Volgens een oud, Nederlands spreekwoord staan de beste stuurlui aan wal.

Opdracht
4

Kies voor elk bijvoeglijk naamwoord: *stoffelijk bijvoeglijk naamwoord* of *bijvoeglijk naamwoord dat gemaakt is van een werkwoord*.

1 bedrogen kooplieden
2 betonnen huizen
3 bewogen foto's
4 emaillen pannen
5 gebakken taarten
6 gesmolten ijsjes
7 gevouwen mutsen
8 marsepeinen varkens
9 metalen haken
10 strooien hoeden
11 verloren voorwerpen
12 wollen stoffen

Opdracht
5

Maak van de werkwoorden twee bijvoeglijke naamwoorden, zoals voorgedaan in het voorbeeld. Noteer zo mogelijk de lange vorm. Voorbeelden:
– *teleurstellen – teleurgestelde – teleurstellende*
– *helpen – geholpen – helpende*

1 draaien
2 fluiten
3 koken
4 plagen
5 struikelen
6 zingen

Opdracht
6

Noteer de onderstreepte woorden uit tekst 1 en zet de woordsoort erachter: blw, olw, czn, azn, zn-e, bn of st.bn.

Tekst 1

Sindbad: de tweede reis

a Tijdens zijn tweede zeereis laat de kapitein Sindbad per ongeluk achter op een onbewoond eiland. *b* Daar ontdekt hij het ei van de vogel Roc. *c* Als de vogel wegvliegt, bindt Sindbad zich vast aan een poot van het dier. *d* De vogel landt om een slang op te eten en Sindbad maakt zich snel los. e Hij bevindt zich in een rotskloof, waar het krioelt van de gigantische slangen. *f* Uiteraard is Sindbad bang. *g* Na een tijdje ziet hij dat kooplui vanaf de rotswand stukken rauw vlees in de kloof gooien. *h* De stenen bodem ligt namelijk vol met waardevolle diamanten. *i* Die kleven aan het vlees en worden zo door adelaars mee naar boven genomen. *j* Daar jagen de kooplui de vogels met veel lawaai angst aan. *k* Zo kunnen ze de diamanten bemachtigen zonder zelf in de slangenrijke kloof af te dalen. *l* Sindbad verzamelt diamanten en bindt zichzelf vast aan een groot stuk vlees, waarna hij wordt meegenomen door een adelaar. *m* Hij keert terug naar Bagdad met een fortuin aan diamanten.

Ik kan/weet
- (stoffelijke) bijvoeglijke naamwoorden herkennen. 1F
- voltooide en onvoltooide deelwoorden als bijvoeglijk naamwoord herkennen.

§ 5 Lijdend voorwerp

Je leert	• het lijdend voorwerp in een zin vinden.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 1 Persoonsvorm en zinsdelen en § 3 Onderwerp en werkwoordelijk gezegde
Zie ook	• Grammatica § 10 Voorzetsel

Theorie

video-uitleg

Lijdend voorwerp

Bekijk de volgende zin:
– *Vierhonderd jaar geleden* / *beroofden* / ***twee Drentse reuzen*** / *onschuldige reizigers.*

In deze zin is *onschuldige reizigers* het **lijdend voorwerp (lv)**. Dat zinsdeel geeft aan wie/wat iets 'overkomt' of 'ondergaat'.

Zo vind je het lijdend voorwerp
Bekijk de zin *In de achtertuin heeft de timmerman een houten tuinhuisje gebouwd.*
1 Zoek de persoonsvorm en verdeel de zin in zinsdelen.
   – *In de achtertuin* / *heeft* / *de timmerman* / *een houten tuinhuisje* / *gebouwd.*
2 Noteer onderwerp en werkwoordelijk gezegde.
   ow = de timmerman
   wg = heeft gebouwd
3 Stel de vraag *Wat* (soms: *Wie*) + *werkwoordelijk gezegde* + *onderwerp?*
   Vraag: *Wat heeft de timmerman gebouwd?*
   Het antwoord op die vraag is het lijdend voorwerp.
   lv = een houten tuinhuisje

Let op: het lijdend voorwerp begint bijna nooit met een voorzetsel (*aan, achter, bij, in, langs, met, naast, onder, op, over, voor* enzovoorts).

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Bekijk de 'zinnen' *a* tot en met *h*. Ze bestaan allemaal uit een zelfstandig naamwoord en een werkwoord. Toch is er verschil.
1 Verdeel de 'zinnen' in twee rijtjes van vier. De rijtjes moeten even lang worden.
2 Leg uit hoe jullie tot de verdeling zijn gekomen.
3 Leg uit dat 'meisjes plagen' in beide rijtjes past.
4 In een van de rijtjes staan nu vier correcte zinnetjes van twee woorden. Van de combinaties in het andere rijtje kun je vier zinnetjes van drie woorden maken door de volgorde van de twee woorden te wisselen en dan één nieuw woord vooraan te zetten. Maak die vier zinnetjes; bedenk samen een logisch woord om toe te voegen.
5 Welk zinsdeel vormen de vier woorden die jullie in de zinnen hebben toegevoegd?
6 Bedenk samen bij beide rijtjes nog twee combinaties van twee woorden. Neem woorden die nog niet bij *a* tot en met *h* gebruikt zijn.
7 Bedenk samen nog een combinatie van twee woorden die in beide rijtjes past.

a boeken lezen
b honden blaffen
c kusjes vragen
d liedjes zingen
e meisjes plagen
f molens malen
g torens bouwen
h wespen steken

Opdracht
2

Noteer van de zinnen eerst persoonsvorm (pv), onderwerp (ow) en werkwoordelijk gezegde (wg) en daarna de vraag die je moet stellen om het lijdend voorwerp (lv) te vinden. Zet het antwoord op die vraag (het lijdend voorwerp) eronder. Zet zo nodig streepjes tussen de zinsdelen.

1 Sommige dieren kunnen volgens experts allerlei ziektes overdragen op mensen.
2 De Romeinse god Janus bewaakte in de oudheid doorgangen en deuren.
3 Kan de Luchtmobiele Brigade parachutisten droppen achter vijandelijke linies?
4 In de Tachtigjarige Oorlog brachten postduiven berichten over uit belegerde steden.
5 De miniatuurstad Madurodam schijnt jaarlijks zo'n 600.000 bezoekers te ontvangen.
6 Zou ons land voor de opwekking van elektriciteit enkele kerncentrales moeten bouwen?

Opdracht
3

Noteer van de zinnen pv, ow, wg en lv. Zet zo nodig streepjes tussen de zinsdelen. Let op: niet elke zin bevat een lijdend voorwerp.

1 In vroeger tijden vond je in de provincie Noord-Holland uitgestrekte meren.
2 Tijdens najaarsstormen konden deze wateren grote stukken land wegvreten.
3 Niemand woonde veilig in de omgeving van deze plassen.
4 Jan Adriaensz. Leeghwater heeft in de zeventiende eeuw de Beemster, de Purmer, de Schermer en de Wormer ingepolderd.
5 Met behulp van tientallen windmolens pompte hij de meren leeg.
6 Ook voor het Haarlemmermeer blijken de 17e-eeuwers plannen te hebben gemaakt.
7 Pas in 1835 kon men deze gigantische plas met stoomgemalen bedwingen.
8 Tegenwoordig ligt in de Haarlemmermeerpolder de luchthaven Schiphol.

Opdracht
4

Maak zinnen met de aangegeven volgorde. Gebruik de gegeven zinsdelen. Voorbeeld:

– *Binnenkort – pv/wg – ow – lv – rest wg.*
Binnenkort / zal (pv/wg) / mijn zus (ow) / haar vwo-diploma (lv) / halen (rest wg).

1 Deze diskjockey (ow) – pv/wg – lv.
2 ow – wil (pv/wg) – lv – volgend jaar – rest wg.
3 Mag (pv/wg) – ow – lv – rest wg?
4 Vorige week – pv/wg – ow – lv.
5 pv/wg – ow – weleens – lv – rest wg – aan je beste vriendin?
6 lv – pv/wg – ow – rest wg.

Opdracht
5

Werk in tweetallen.

1 Bedenk samen zes zinnen. Twee, drie, vier of vijf zinnen moeten een lijdend voorwerp bevatten; jullie mogen zelf beslissen hoeveel.
2 Wissel jullie zinnen uit met een ander tweetal. Zeg er niet bij hoeveel zinnen met een lijdend voorwerp jullie hebben gemaakt. Zoek in elkaars zinnen de lijdende voorwerpen en noteer ze.

Opdracht
6

Werk in tweetallen.
Er zijn drie typen werkwoorden:

- type 1: werkwoorden waarbij altijd een lijdend voorwerp hoort: *aanschaffen, verslinden*;
- type 2: werkwoorden waarbij soms een lijdend voorwerp hoort: *eten, lezen*;
- type 3: werkwoorden waarbij nooit een lijdend voorwerp hoort: *klimmen, zitten*.

1 Maak met *eten* en *lezen* twee zinnen van minimaal acht woorden: één met een lijdend voorwerp en één zonder een lijdend voorwerp.
2 Bedenk bij elk type werkwoord nog twee andere voorbeelden. In totaal noteer je dus zes werkwoorden.

Ik kan/weet	• het lijdend voorwerp in een zin vinden. 1F

§ 6 Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord

Je leert	• persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden herkennen.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord en § 4 Bijvoeglijk naamwoord

Theorie

video-uitleg

Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord

Bekijk de volgende zin:
– *Maria zegt dat* ***ze*** *binnenkort met* ***haar*** *broer op urban dance gaat.*

In deze zin zijn *ze* en *haar* voornaamwoorden. Ze wijzen allebei terug naar *Maria*. Voornaamwoorden zijn woorden die verwijzen naar personen, dieren of dingen. Er zijn verschillende soorten voornaamwoorden.

- Een **persoonlijk voornaamwoord (pers.vnw)** duidt een persoon, een dier of een ding aan: *ze gaat op dansles; ik vind dat hij mooi zingt; die hond van u bijt.*
- Een **bezittelijk voornaamwoord (bez.vnw)** geeft aan van wie iets is. Het staat vóór het zelfstandig naamwoord waar het bij hoort: *met haar broer; uw tas; onze buren.*

	persoonlijke voornaamwoorden			bezittelijke
		onderwerp	**geen onderwerp**	**voornaamwoorden**
enkelvoud	1e persoon 2e persoon 3e persoon	ik jij / je u hij zij / ze het / ’t	mij / me jou / je u hem / ’m haar / ’r het / ’t	mijn / m’n jouw / je uw zijn / z’n haar / d’r zijn
meervoud	1e persoon 2e persoon 3e persoon	wij / we jullie u zij / ze	ons jullie u hun / hen / ze	ons / onze jullie uw hun

Let op: het woord *het* is persoonlijk voornaamwoord als het niet bij een zelfstandig naamwoord hoort en wel een duidelijke betekenis heeft:
– ***Dit boek*** *is heel spannend, dus ik heb het (= dit boek) in één adem uitgelezen.*
– *Het is vrijwel zeker* ***dat de orkaan Sally veel schade zal veroorzaken****.*
In de laatste zin betekent het woord *het* ‘dat de orkaan Sally veel schade zal veroorzaken’. Kijk maar: *Dat de orkaan Sally veel schade zal veroorzaken, is vrijwel zeker.*

In het schema zie je dat *je, haar, ons, jullie* en *hun* zowel persoonlijk als bezittelijk voornaamwoord kunnen zijn. Je bepaalt de woordsoort door het woord te vervangen.

- Een persoonlijk voornaamwoord kun je vervangen door *hij* of *hem*.
  – *Is dat huis van jullie (pers.vnw) duur?* → *Is dat huis van hem duur?*
- Een bezittelijk voornaamwoord kun je vervangen door *zijn*.
  – *Hé, daar loopt hun (bez.vnw) hond.* → *Hé, daar loopt zijn hond.*

Opdracht
1

1 Noteer de onderstreepte woorden uit tekst 1 en zet de woordsoort erachter: persoonlijk voornaamwoord (pers.vnw) of bezittelijk voornaamwoord (bez.vnw).
2 In zin *l* is *ons* geen persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord. Leg dat uit.

Tekst 1

Excursie Archeon

a Vorige week ben ik met de klas naar het Archeon geweest. *b* Dat is een themapark over onze geschiedenis. *c* Een chirurgijn, een middeleeuwse dokter, leidde ons groepje rond. *d* Hij droeg kleren zoals ze rond 1400 gedragen werden. *e* Bij de start van de tour stelde hij mij een paar vragen over die tijd, maar ik wist geen enkel antwoord. *f* ‘Sta jij even voor paal’, zeiden mijn klasgenoten. *g* ‘Weten jullie waar die uitdrukking vandaan komt?’ vroeg de arts. *h* Dat ‘voor paal staan’ is volgens hem een uitdrukking uit de middeleeuwse rechtspraak. *i* Misdadigers werden in hun stad aan de schandpaal te kijk gezet. *j* ‘Vraag het maar na bij jullie geschiedenisdocent’, zei hij. *k* In zijn ‘praktijk’ toonde de dokter ons zijn poeders, pillen en zalfjes. *l* Al met al hebben we ons goed ingeleefd in de middeleeuwen.

Opdracht
2

1 Vul op de puntjes een persoonlijk of een bezittelijk voornaamwoord in.
2 Noteer van elk ingevuld woord de woordsoort: pers.vnw of bez.vnw.
a ‘Toen … vader een nieuwe auto kocht, heeft … gelukkig … oude wagen voor een zacht prijsje aan … verkocht,’ zei Tarik, ‘en … rijd er nu al twee jaar in.’
b Lara ruziet vaak met … zus, omdat … op dezelfde jongens vallen.
c Eén keer per jaar houden … met … hele familie een reünie in het huis van mijn opa.
d ‘Waar hebben … broers … illegale vuurwerk verstopt?’ vroeg de agent aan mij.

Opdracht
3

In het schema in de theorie staat het woord *je* in drie kolommen.
1 Bedenk een zin waarin *je* onderwerp is.
2 Bedenk een zin waarin *je* lijdend voorwerp is.
3 Bedenk een zin waarin *je* bezittelijk voornaamwoord is.
4 Werk samen met een klasgenoot. Controleer elkaars zinnen.

Opdracht
4

1 Noteer de onderstreepte woorden uit tekst 2 en zet de woordsoort erachter: blw, olw, czn, azn, zn-e, bn, st.bn, pers.vnw of bez.vnw.
2 Noteer uit de tekst het woord *een* dat geen onbepaald lidwoord is.

Tekst 2

Sindbad: de derde reis

a Het luxe leventje in Bagdad verveelt Sindbad al snel. *b* Hij gaat opnieuw op reis. *c* Zijn schip legt aan op een eiland waarop zich een kasteel bevindt, dat bewoond wordt door een reus. *d* Die braadt iedere avond een van de bemanningsleden aan het spit en eet de man op. *e* Gelukkig lukt het Sindbad en zijn metgezellen de reus met het gloeiende spit de ogen uit te steken, waardoor die blind wordt. *f* Op een zelfgebouwd vlot ontsnapt hij met twee anderen naar een ander eiland. *g* Daar worden zijn kameraden echter opgegeten door een slang. *h* Onze held vlecht een rieten mand om zijn hele lichaam te beschermen, zodat de slang hem niet kan bijten. *i* Uiteindelijk wordt Sindbad door een passerend schip gered.

Ik kan/weet
- persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden herkennen en gebruiken.

§7 Naamwoordelijk gezegde

Je leert • het naamwoordelijk gezegde in een zin vinden.
Je hebt afgerond • Grammatica § 1 tot en met 4

Theorie

video-uitleg

Naamwoordelijk gezegde

Bekijk de volgende zin:
– *Het liefst* / ***wordt*** / *Mario* / *later* / ***beroepsmilitair***.

In deze zin staat geen werkwoord dat aangeeft wat het onderwerp *Mario* doet. Er is dus geen werkwoordelijk gezegde. Mario dóét niet iets, maar hij ís (wordt) iets. Wát hij is, zie je aan het zelfstandig naamwoord *beroepsmilitair*. Daarom heeft de zin een **naamwoordelijk gezegde (ng)**: *wordt [beroepsmilitair]*. Het naamwoordelijk gezegde zegt wat iemand of iets *is* (of *wordt* of *blijft*). Het bestaat uit één of meer werkwoorden (hier: *wordt*) en een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord (hier: *beroepsmilitair*).
Het naamwoordelijk gezegde bestaat uit een werkwoordelijk deel en een naamwoordelijk deel.

- Het **werkwoordelijk deel (ww.deel)** bevat alle werkwoorden uit de zin. Een daarvan is een vorm van een **koppelwerkwoord**: *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, vóórkomen*.
- Het **naamwoordelijk deel (nw.deel)** bevat een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord dat een (tijdelijke) eigenschap (*beroepsmilitair*) van het onderwerp (*Mario*) noemt. Het koppelwerkwoord (*wordt*) koppelt die eigenschap aan het onderwerp.

Let op: in zinnen met een naamwoordelijk gezegde zit nooit een lijdend voorwerp.

Zo vind je het naamwoordelijk gezegde
Bekijk de zin *Op de 1000 meter wil Jorien bij het kampioenschap supersnel zijn.*

1 Zoek de persoonsvorm en verdeel de zin in zinsdelen.
Op de 1000 meter / wil / Jorien / bij het kampioenschap / supersnel / zijn.
2 Stel vast of het onderwerp iets dóét of iets ís.
'Jorien' ís iets, namelijk 'supersnel'.
3 Als het onderwerp iets ís, stel je de vraag: Wat + persoonsvorm + onderwerp + overige werkwoorden?
Wat wil Jorien zijn? Het antwoord op die vraag is het naamwoordelijk deel: *supersnel*.
4 Noteer het naamwoordelijk gezegde: pv + [nw.deel] + overige werkwoorden. Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken: *ng = wil [supersnel] zijn.*

Opdracht
1

De zinnen *a* tot en met *f* zijn uitspraken van een tweejarig kind.

1 Verdeel de zinnen in twee groepen: een groep waar het onderwerp *iets doet* en een waar het onderwerp *iets is*.
2 Welke groep woorden vormen correcte zinnen?
3 In de groep met onjuiste zinnen ontbreekt een woord. Tot welke woordsoort behoort dat ontbrekende woord?

a Hondje bijt.
b Ikke ziek.
c Kindje huilt.
d Oma slaapt.
e Papa lief.
f Toetje lekker.

Opdracht
2

Noteer van de zinnen persoonsvorm (pv), onderwerp (ow) en naamwoordelijk gezegde (ng). Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken: [...].

1 Vanwege de milieuvervuiling wordt olie als energiebron minder populair.
2 Die goede speeches van de premier zijn waarschijnlijk niet in een halfuurtje klaar.
3 Containers blijven voor transport over grote afstanden heel nuttig.
4 Het aantal van 200 miljoen padden is in Australië een groeiend probleem.
5 Anders dan frisdrank en bier blijkt wijn niet in blik verkrijgbaar.
6 Een degelijke laptop lijkt me voor een leerling een heel bruikbaar apparaat.

Opdracht
3

Noteer van de zinnen persoonsvorm (pv), onderwerp (ow) en naamwoordelijk gezegde (ng). Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken: [...].

1 Voor de natuurliefhebbers moet de safari een bijzondere belevenis zijn geweest.
2 In elk geval voor een deel blijkt aanleg voor een gelukkig leven erfelijk te zijn.
3 Zouden zelfrijdende auto's in de toekomst honderd procent veilig kunnen worden?
4 Vooralsnog schijnt de oehoe in Nederland een zeer zeldzame vogel te blijven.
5 Het stroomgebied van Rijn en Maas heet het grootste van West-Europa te zijn.
6 Kan ons huidige restafval in de toekomst ook recyclebaar worden?

Opdracht
4

Noteer van de zinnen van tekst 1 onderwerp (ow) en werkwoordelijk gezegde (wg) of naamwoordelijk gezegde (ng) en lijdend voorwerp (lv), als dat er is. Zet bij een naamwoordelijk gezegde het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken: [...].

Tekst 1
De kip met de gouden eieren

a Op een dag vindt een arme boer in het nest van zijn lievelingskip een goudkleurig ei. *b* Zou dat kippenei werkelijk een gouden ei zijn? *c* De boer bekijkt het ei nog eens goed. *d* Het goud blijkt helemaal echt te zijn. *e* De man kan het nauwelijks geloven. *f* De volgende dag ontdekt hij opnieuw zo'n ei in het nest. *g* Daardoor wordt zijn verbazing nog groter. *h* De jaren daarna ligt elke dag een nieuw gouden ei op hem te wachten. *i* Binnen de kortste keren is de eens zo arme boer schatrijk geworden. *j* Helaas groeit zijn hebzucht nog sneller dan zijn rijkdom. *k* Als gevolg daarvan neemt de dwaas een zeer onverstandig besluit. *l* Zijn lievelingskip moet worden geslacht. *m* Zo zullen in één keer alle eieren uit het dier gehaald kunnen worden. *n* In de kip blijkt echter geen enkel gouden ei aanwezig te zijn. *o* Ook zal in het nest nooit meer zo'n waardevol geschenk liggen. *p* De kip met de gouden eieren is immers dood.

Opdracht
5

Het naamwoordelijk deel van het gezegde in de zinnen 1 tot en met 6 bevat geen zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord, maar 'iets anders'. Noteer onderwerp en naamwoordelijk gezegde. Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken: [...].

1 Na de tussenstop bij restaurant 'De slimme vos' bleken onze fietsen weg te zijn.
2 Hoe laat zijn in jullie woonplaats de basisscholen eigenlijk uit?
3 Na de zware rit over de Alpen bleek onze oude Lada helaas helemaal op.
4 Het beeld bij de ingang van dit kantoorpand is volgens velen niet om aan te zien.
5 Is die dwars voor de ingang geparkeerde mountainbike van een van jullie?
6 Zohra's werkstuk zal waarschijnlijk begin volgende week af zijn.

Ik kan/weet
- het naamwoordelijk gezegde in een zin vinden.

§8 Zelfstandig, hulp- en koppelwerkwoord

Je leert • zelfstandige werkwoorden, hulpwerkwoorden en koppelwerkwoorden herkennen.
Je hebt afgerond • Grammatica § 2, 3, 4, 6 en 7

Theorie

video-uitleg

Zelfstandig, hulp- en koppelwerkwoord

Bekijk de volgende zinnen:
1 *Deze elektrische gitaar* ***heb*** *ik op Marktplaats* ***gekocht****.*
2 *Door slaapgebrek* ***kunnen*** *jongeren chagrijnig* ***zijn****.*

In zin 1 is *gekocht* een **zelfstandig werkwoord (zww)**. Een zelfstandig werkwoord zegt wat iets of iemand doet (*blaffen, lezen, schrijven, zwemmen*) of overkomt (*ontvangen, verliezen*). Het heeft een duidelijke betekenis en komt voor in een werkwoordelijk gezegde. In zin 2 dóén en overkomt de jongeren niet iets, maar ze zijn iets: *chagrijnig*. In deze zin koppelt het **koppelwerkwoord (kww)** *zijn* een tijdelijke eigenschap (*chagrijnig*) aan het onderwerp. Het koppelwerkwoord, de andere werkwoorden in de zin en het naamwoord vormen samen het naamwoordelijk gezegde: *kunnen [chagrijnig] zijn*. In een zin met een naamwoordelijk gezegde staat altijd een vorm van een koppelwerkwoord: *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, vóórkomen*.

De persoonsvormen *heb* in zin 1 en *kunnen* in zin 2 zijn beide een **hulpwerkwoord (hww)**. Hulpwerkwoorden komen voor in elke zin met meer dan één werkwoord. Ze 'helpen' het gezegde te maken, bijvoorbeeld *hebben, kunnen, mogen, moeten, willen* en *zullen*. Ook *blijken, blijven, lijken, schijnen*, *zijn* en *worden* zijn soms hulpwerkwoord:
– *Sinterklaas schijnt (hww) volgende week zaterdag om 11 uur te arriveren (zww).*
– *De oplossing van het vraagstuk blijkt (hww) niet eenvoudig te zijn (kww).*

Zo herken je het zelfstandig werkwoord en het hulpwerkwoord
- Als in een zin met een werkwoordelijk gezegde maar één werkwoord (= de persoonsvorm) staat, is dat ene werkwoord een zelfstandig werkwoord:
  – *Op de kermis eten (zww) mensen poffertjes.*
- Als er meer werkwoorden in zo'n zin staan, staat ergens achter in de zin één zelfstandig werkwoord. Alle overige werkwoorden, dus ook de persoonsvorm, zijn hulpwerkwoorden:
  – *Op de kermis kunnen (hww) mensen poffertjes eten (zww).*
  – *Op de kermis zouden (hww) mensen poffertjes kunnen (hww) eten (zww).*

Zo herken je het koppelwerkwoord en het hulpwerkwoord
- Als in een zin met een naamwoordelijk gezegde maar één werkwoord (= de persoonsvorm) staat, dan is dat ene werkwoord een koppelwerkwoord:
  – *Jullie toneelstukje over spieken wordt (kww) [erg grappig].*
- Als er meer werkwoorden in zo'n zin staan, staat ergens achter in de zin één koppelwerkwoord. Alle overige werkwoorden, dus ook de persoonsvorm, zijn hulpwerkwoorden:
  – *Jullie toneelstukje over spieken kan (hww) [erg grappig] worden (kww).*
  – *Jullie toneelstukje over spieken zal (hww) [erg grappig] kunnen (hww) worden (kww).*

Opdracht

1

Kies bij de onderstreepte woorden steeds: hulpwerkwoord (hww) of zelfstandig werkwoord (zww).

1. Ook dit jaar heeft Nederland ruim 8 miljard ton huisvuil geproduceerd.
2. In de achttiende eeuw woonde in het Engelse Watford de heks Angelina Tubbs.
3. Dankzij zijn vier poten kan de maanrobot over steentjes stappen.
4. Smaken Hollandse stamppotten als hutspot de meeste mensen prima?
5. Met een plastic omhulsel zou men de houdbaarheid van de komkommer met veertien dagen kunnen verlengen.
6. Containerschepen worden gelost met automatische voertuigen.

Opdracht

2

Kies bij de onderstreepte woorden steeds: hulpwerkwoord (hww) of koppelwerkwoord (kww).

1. De groene knolamaniet is een van de giftigste paddenstoelen ter wereld.
2. Winst van PEC tegen PSV zal velen onwaarschijnlijk voorkomen.
3. Onze bevolking blijkt steeds minder godsdienstig te worden.
4. Wil deze supermarkt de goedkoopste van het land blijven?
5. Een zelfrijdende auto zou weleens gevaarlijk kunnen zijn.
6. De rol van aardolie als brandstof wordt in de 21ste eeuw vrijwel zeker kleiner.

Opdracht

3

1. Noteer de werkwoorden uit zin *a* tot en met *f*.
2. Zet de woordsoort erachter: zww, kww of hww.
   - *a* De lengte van de dag schijnt belangrijk te zijn voor ons slaapritme.
   - *b* Zo blijken we in de winter langer te slapen dan 's zomers.
   - *c* Bij experimenten werden mensen opgesloten in donkere grotten of kamers.
   - *d* Daar mocht dagenlang in het geheel geen daglicht zichtbaar zijn.
   - *e* Toch belandden de meeste proefpersonen na enige tijd in een 24-uursritme.
   - *f* Anderen, met een 48-uursritme, waren steeds ongeveer 36 uur actief.

Opdracht

4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter: blw, olw, czn, azn, zn-e, bn, st.bn, pers.vnw, bez.vnw, zww, kww of hww.

Tekst 1

Sindbad: de vierde reis

a Op zijn vierde reis lijdt Sindbad schipbreuk. *b* Hij belandt op een eiland waar men paardrijdt zonder zadel en stijgbeugels. *c* Sindbad laat die maken en geeft ze aan de koning. *d* Die blijkt hem heel dankbaar te zijn. *e* Hij mag raadgever van de vorst worden. *f* Ook laat die hem trouwen met een mooi, rijk en adellijk meisje. *g* Helaas sterft zij na enige tijd. *h* Dan doet Sindbad een vreselijke ontdekking. *i* In dit land wordt de partner van de gestorvene samen met de dode levend begraven. *j* Versierd met de beste juwelen en wat water en brood worden hij en zijn dode echtgenote in een massagraf opgesloten. *k* Als na Sindbad een ander echtpaar begraven wordt, doodt hij de nog levende vrouw en steelt haar voedsel. *l* Dit gaat door tot Sindbad in het graf wilde dieren ontdekt. *m* Het blijkt dat die de lichamen aanvreten. *n* Door ze te volgen vindt Sindbad de uitgang van het graf. *o* Hij neemt zo veel mogelijk gouden sieraden van de doden mee. *p* Opnieuw is de koopman schatrijk.

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen zelfstandige werkwoorden, hulpwerkwoorden en koppelwerkwoorden.

§9 Meewerkend voorwerp

Je leert	• het meewerkend voorwerp in een zin vinden.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 1, 3, 5 en 7

Theorie

video-uitleg

Meewerkend voorwerp

Bekijk de volgende zinnen:
– *Helen / geeft / **haar kleine zusje** / voor haar verjaardag / een armband.*
– *Helen / vertelt / **haar kleine zusje** / voor het slapengaan / een verhaaltje.*

In deze zinnen is *haar kleine zusje* het **meewerkend voorwerp (mv)**. Een meewerkend voorwerp geeft aan voor wie iets bestemd is. Het is vaak een mens of een dier, maar niet altijd. Het meewerkend voorwerp komt voor bij werkwoorden die iets te maken hebben met 'vertellen' (*antwoorden, beloven, uitleggen*) of met 'geven' (*betalen, uitreiken*).

Een meewerkend voorwerp kan beginnen met *aan*, maar dat hoeft niet. Als het niet met *aan* begint, kun je *aan* er meestal voor zetten. Als *aan* wel in de zin staat, kun je het vaak weglaten. Soms moet je dan wel de woordvolgorde veranderen:
– *De bezorger / heeft / het pakket / aan de geadresseerde (mv) / overhandigd.*
– *De bezorger / heeft / de geadresseerde (mv) / het pakket / overhandigd.*

Een meewerkend voorwerp kan ook beginnen met *voor*. Als het meewerkend voorwerp met *voor* begint, is het onderwerp meestal iemand die iets voor een ander doet; die ander is het meewerkend voorwerp. Het meewerkend voorwerp met *voor* kan ook voorkomen bij een naamwoordelijk gezegde.
Let op: je kunt *voor* niet zo gemakkelijk weglaten als *aan*.
– *De kleuter / bracht / voor zijn opa en oma (mv) / een zelfgemaakte tekening / mee.*
– *Zulke schoenen van Gucci / zijn / (voor) mij / [veel te duur].*

Zo vind je het meewerkend voorwerp
Bekijk de zin: *Heeft Mariëtta alle barbiepoppen aan haar neefje gegeven?*
1 Zoek de persoonsvorm en verdeel de zin in zinsdelen.
   – *Heeft / Mariëtta / alle barbiepoppen / aan haar neefje / gegeven?*
2 Noteer onderwerp, (werkwoordelijk) gezegde en lijdend voorwerp (als dat er is).
   ow = Mariëtta
   wg = heeft gegeven
   lv = alle barbiepoppen
3 Stel de vraag *Aan (Voor) wie + werkwoordelijk gezegde + onderwerp + lijdend voorwerp?*
   Vraag: *Aan wie heeft Mariëtta alle barbiepoppen gegeven?*
   Het antwoord op die vraag is het meewerkend voorwerp.
   Antwoord = *aan haar neefje*, dus *mv = aan haar neefje*
4 Controleer voor de zekerheid of je *aan* kunt weglaten of toevoegen. Dat kan bijna altijd.
   – *Heeft / Mariëtta / haar neefje / alle barbiepoppen / gegeven?*

Opdracht
1

1 In de zinnen is steeds iemand die iets weggeeft of vertelt. Noteer in kolom 1 de gever/verteller, in kolom 2 het cadeau/de boodschap, in kolom 3 de ontvanger/luisteraar.

2 In welke kolom vind je het onderwerp, het lijdend voorwerp en het meewerkend voorwerp?

a Biedt dit bedrijf alle klanten een boottocht op het IJsselmeer aan?
b Tijdens talkshows geven mensen hun grootste geheimen zomaar prijs aan de presentator.
c Na de nachtwandeling vertelde de akela de welpen een spannend verhaal.
d 's Morgens vroeg om kwart over zeven gaf Dikkertje Dap de giraf een klontje.

	gever / verteller	**cadeau / boodschap**	**ontvanger / luisteraar**
a			
b			
c			
d			

Opdracht
2

Noteer van de zinnen onderwerp (ow), werkwoordelijk gezegde (wg), lijdend voorwerp (lv) en meewerkend voorwerp (mv).

1 Heeft deze mevrouw chocolaatjes gevoerd aan haar schoothondje?
2 De oorlogsslachtoffers vroegen op sociale media hulp aan het buitenland.
3 Gisteren leende Marja vijf euro aan Welmoed voor een ijsje van Talamini.
4 Waarom zou de huisarts de patiënt absolute rust hebben voorgeschreven?
5 Hotel Rivierzicht met uitzicht op de Maas kan ik u van harte aanbevelen.
6 Vanwege het faillissement zal de rechter hem zijn kunstcollectie ontnemen.

Opdracht
3

Noteer van de zinnen onderwerp (ow), werkwoordelijk gezegde (wg) of naamwoordelijk gezegde (ng), lijdend voorwerp (lv), als dat er is, en meewerkend voorwerp (mv). Let op: in deze zinnen is het meewerkend voorwerp niet altijd een levend wezen en er zijn nu ook meewerkende voorwerpen met *voor* bij.

1 De dikke gevoerde winterjas van Patagonia bleek Lupita veel te groot te zijn.
2 Heeft Herman Brood dit museum ooit een van zijn schilderijen geschonken?
3 De monteur gaf de klassieke auto van mijn vader een flinke onderhoudsbeurt.
4 Schept de kok van dit restaurant eigenhandig voor de gasten de gerechten op?
5 Mijn vader heeft de voordeur van ons huis een ander kleurtje gegeven.
6 Zou u mij alstublieft een glas ijskoud water willen inschenken?

Opdracht
4

Welke opbouw hebben de zinnen 1 tot en met 6? Noteer de juiste letter achter de zin. Je mag elke letter maar één keer gebruiken. Kies uit:

A lv + pv + ow + mv + rest wg
B mv + pv + ow + lv + rest wg
C ow + pv + mv + rest ng
D ow + wg + lv + mv
E pv + ow + lv + rest wg + mv
F wg + ow + lv + mv

1 Zal de burgemeester de stadssleutels overdragen aan Prins Carnaval?
2 Deze zelfgemaakte taartjes gaat Melissa aan haar klasgenoten verkopen.
3 Leveren Nederlandse zuivelbedrijven veel kaas aan het buitenland?
4 Voor haar grootouders mocht Thalita de weekendboodschappen doen.
5 De marktkoopman toonde zijn fraaie uitheemse stoffen aan de naaisters.
6 Enkele opgaven waren voor de meeste leerlingen te moeilijk.

Ik kan/weet
- het meewerkend voorwerp in een zin vinden.

§10 Voorzetsel

Je leert	• voorzetsels herkennen.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 1, 2, 4, 6 en 8

Theorie

video-uitleg

Voorzetsel

Bekijk de volgende zin:
– ***Na** de wedstrijd / schuifelden / de supporters / het stadion **uit***.

In deze zin zijn de woorden *Na* en *uit* voorzetsels. Een **voorzetsel (vz)** wordt meestal *vóór* een woord of een groepje woorden gezet, soms erachter. Samen vormen ze een zinsdeel dat vaak een plaats, tijd of reden/oorzaak aangeeft:
- plaats (waar?): *achter je, bij ons thuis, op tafel, te Volendam*;
- tijd (wanneer?): *na de lunch, tijdens de filmvoorstelling, onder de les Engels*;
- reden (waarom?) of oorzaak (waardoor?): *vanwege een ruzie, door het ongeluk.*

Soms vormt een voorzetsel een vaste combinatie met een werkwoord: *kijken naar, vertrouwen op, houden van*.
Soms vormen voorzetsels een vaste combinatie met een zelfstandig naamwoord. Zo'n combinatie heet een **voorzetseluitdrukking**: *bij wijze van, door middel van, in overleg met*.

Zo herken je een voorzetsel
- Voorzetsels staan meestal aan het begin van een zinsdeel:
- vóór een voornaamwoord:
  – *Ik / ga / met jou. Max / zit / naast haar.*
- vóór een groepje woorden met een zelfstandig naamwoord:
  – *De koe / loopt / in de wei (zn). Lag / het boek / tussen die kranten (zn)? Voor onze school (zn) / staat / een eik.*
- Voorzetsels kunnen ook áchter een zelfstandig naamwoord staan, aan het eind van een zinsdeel. Dan geven ze vaak richting aan:
  – *Nora liep het huis in / de berg op / de klas uit.*
- Soms staat een voorzetsel midden in een zinsdeel:
  – *Die zus van jou / is / aardig. Dit bedrijf uit Kerkrade / hakt / de eik voor onze school / om.*
- Als je twijfelt of een woord een voorzetsel is, kun je het soms herkennen door het te vervangen door een bekend voorzetsel:
  – *Op het terrein / loopt / gedurende de nacht / alleen een nachtwaker.*
  – *Op het terrein / loopt / in de nacht / alleen een nachtwaker.*

Opdracht
1

Vul de juiste voorzetsels in. Ze horen bij het werkwoord dat ervoor staat.
1. De klas 5-leerlingen protesteerden … meer toetsen en hoopten … steun van klas 3 en 4.
2. Bezweek de alpinist bijna … de zware last van zijn bepakking?
3. De supporters twijfelen niet … de kracht van het team en rekenen … een overwinning.
4. Het KNMI vreesde … gladheid en waarschuwde ook nog … mist in Noord-Nederland.
5. Ik verbaas me … het gemak waarmee iedereen mij verdenkt … die diefstal.
6. De twitteraar die opriep … een demonstratie, wordt beschuldigd … aanzetten … geweld.

Opdracht
2

Vul de voorzetseluitdrukkingen op de juiste plaats in de zinnen in: *in geval van – in strijd met – in tegenstelling tot – in verband met – met ingang van – onder invloed van – op grond van – op verzoek van – tegen betaling van – ten behoeve van – ten tijde van – ter gelegenheid van – ter hoogte van.*

1 … hun kinderen hielden Maxim en Jacinthe … hun 50-jarig huwelijk een groots feest.
2 … eerdere berichten was de chauffeur niet … alcohol.
3 … nood mag u de noodrem gebruiken; dat is niet … de regels.
4 … de Tachtigjarige Oorlog zijn … Texel veel VOC-schepen gezonken.
5 … nieuwe wetgeving kan iedereen hier … 1 januari … vijf euro de hele dag parkeren.
6 … de overstromingen in Bangladesh wordt er een collecte gehouden … de slachtoffers.

Opdracht
3

De zeven voorzetseluitdrukkingen in zin 4, 5 en 6 van opdracht 2 kun je elk vervangen door één voorzetsel. Noteer de zeven voorzetsels die je zou kunnen gebruiken in deze zinnen.

Opdracht
4

Onderstreep in de zinnen de voorzetsels.

1 Sedert het jaar nul trekken door deze woestijn geregeld handelskaravanen.
2 Unicef kan dankzij uw bijdrage waar ook ter wereld hulp bieden aan kinderen in nood.
3 Behalve de oudste kleinzoon kwamen alle kleinkinderen naar het feest voor hun oma.
4 Ik wil u namens de voorzitter bedanken voor uw inzet tijdens de zomervakantie.
5 DHL verwacht de zending uit Duitsland omstreeks het middaguur bij u af te leveren.
6 Je zou je best vriendelijker mogen opstellen jegens nieuwkomers in ons land.

Opdracht
5

Noteer de onderstreepte woorden uit tekst 1 en zet de woordsoort erachter: blw, olw, czn, azn, zn-e, bn, st.bn, zww, kww, hww, pers.vnw, bez.vnw of vz.

Tekst 1

Sindbad: de vijfde reis

a Na een tijd aan land verlangt Sindbad opnieuw naar de zee en naar vreemde landen en volken. *b* Hij neemt flink wat gouden en zilveren munten mee en gaat te Basra aan boord. *c* Na enige dagen ziet de bemanning een vreemde witte bal. *d* Sindbad herkent het ei van de vogel Roc en raadt de zeelieden aan snel te vertrekken. *e* Ondanks zijn waarschuwingen breken de mannen het ei open en eten ze het kuiken op. *f* De ouders zijn woedend. *g* Ze bombarderen het schip met rotsen, waardoor het zinkt. *h* Sindbad spoelt aan op een eiland, waar hij al snel een oude man ontmoet: de Oude Man van de Zee. *i* De grijsaard vraagt of Sindbad hem een eindje op zijn rug wil dragen. *j* Die helpt de oude man graag, maar de schurk stapt niet meer af. *k* Vanaf dat moment moet Sindbad hem dagenlang dragen. *l* Dankzij een list kan hij de bejaarde uiteindelijk afgooien, waarna hij terugkeert naar Bagdad.

Ik kan/weet
- voorzetsels en voorzetseluitdrukkingen herkennen en gebruiken.

§11 Bijwoordelijke bepaling

Je leert • bijwoordelijke bepalingen in een zin vinden.
Je hebt afgerond • Grammatica § 1, 3, 5, 7 en 9

Theorie
video-uitleg

Bijwoordelijke bepaling

Bekijk de volgende zinnen:
– ***Op het Haagse Malieveld*** / *verzamelden* / *zich* / *honderden boeren.* (Waar? = plaats)
– *Het KNMI* / *voorspelde* / ***gisteravond*** / *regen en natte sneeuw.* (Wanneer? = tijd)
– *Mijn bezoek aan Breda* / *heb* / *ik* / ***vanwege de regen*** / *uitgesteld.* (Waarom? = reden)

In deze zinnen zijn de vetgedrukte zinsdelen bijwoordelijke bepalingen. Een **bijwoordelijke bepaling (bwb)** geeft vaak een plaats, een tijd of een reden aan. Bijwoordelijke bepalingen geven antwoord op vragen die beginnen met de vraagwoorden *Wanneer, Waar…* (*Waardoor? Waarheen? Waarom? Waarover? Waarvandaan?* enzovoort) en *Hoe, Hoelang*. Deze vraagwoorden zijn zelf ook bijwoordelijke bepaling als ze in een zin voorkomen: ***Waar*** *gaan jullie in de vakantie kamperen?* ***Waarom*** *doe je zo onvriendelijk?*
Een zin kan geen, één of meer bijwoordelijke bepalingen bevatten.

Zo vind je de bijwoordelijke bepalingen
Bekijk de zin *Vanwege de drukte / heeft / de NS / vandaag / extra treinen / ingezet.*
1 Noteer onderwerp en werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde.
ow = de NS
wg = heeft ingezet
2 Noteer lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp (als die er zijn).
lv = extra treinen
mv = -
3 Zoek of er zinsdelen zijn die antwoord geven op vragen als *Wanneer? Waar…? Hoe?* enzovoort. Die zinsdelen zijn meestal een bijwoordelijke bepaling.
bwb = Vanwege de verwachte drukte (Waarom?)
bwb = vandaag (Wanneer?)

Niet alle bijwoordelijke bepalingen geven antwoord op een vraag. Woorden als *zeker, absoluut, allicht, eigenlijk, natuurlijk, misschien, vermoedelijk, waarschijnlijk, niet* en *wel* zijn ook bijwoordelijke bepaling.

Opdracht
1

In elke zin geeft één zinsdeel antwoord op een vraag die begint met *hoe*, *wanneer*, *waar(…) enzovoort* uit de theorie. Noteer dat zinsdeel. Zet het vraagwoord erachter.
1 Sommige vogels bouwen hun nesten in oude gebouwen.
2 Vanwege de dichte mist is de wedstrijd afgelast.
3 In de week na de meivakantie hebben jullie een toets wiskunde.
4 De panfluit komt uit Zuid-Amerika.
5 Een timmerman werkt met hamers en zagen.
6 Levert Ilona haar werkstuk keurig netjes in?

Opdracht
2

Noteer van de zinnen ow, wg of ng, lv (als dat er is), mv (als dat er is) en in elke zin één bijwoordelijke bepaling (bwb).

1 Bevrijdde deze brandweerman het jonge katje uit de hoge boom?
2 Vermoedelijk is Amir de beste basketballer van de klas.
3 Waarom heb je haar die bloemen gegeven?
4 Tijdens zijn wandeling met Louise is Maxim smoorverliefd geworden.
5 Halima bleek haar dagboek te bewaren in een oude legerkist.
6 Wanneer werd de laatste speelfilm van de *Harry Potter*-serie uitgebracht?

Opdracht
3

Werk in tweetallen. Vul elke zin aan met twee bijwoordelijke bepalingen. Die moeten antwoord geven op de vraagwoorden die achter de zin staan. Jullie mogen de woordvolgorde veranderen.

1 Het dagblad *Trouw* heeft een advertentie geplaatst. (Waar? Waarvoor?)
2 Wordt dit vervallen pand afgebroken? (Waarom? Wanneer?)
3 Er waren verkeersongelukken. (Waardoor? Waar?)
4 Nederlandse kaas wordt geëxporteerd. (Hoe? Waarheen?)
5 Jessica heeft een elektrische fiets gekregen. (Waarvan/Van wie? Waarvoor?)
6 Sinterklaas is aangekomen. (Waarvandaan? Waar?)

Opdracht
4

Noteer de bijwoordelijke bepalingen uit de zinnen (als die er zijn).

1 De schutting om onze achtertuin is vannacht omgewaaid door de harde wind.
2 Vrij onverwachts viel gisteravond de dooi in.
3 Kan Artsen zonder Grenzen alle slachtoffers van de aardbeving voldoende hulp bieden?
4 Onze trainer zal na het volgende seizoen vertrekken naar een andere club.
5 In verband met de verkiezingen zendt RTL4 straks het lijsttrekkersdebat uit.
6 Op jacht naar een hogere ATP-ranking ging de tennisser zwaardere krachttraining doen.

Opdracht
5

Ontleed de zinnen in gedachten. Noteer alléén de bijwoordelijke bepalingen.

Tekst 1

Moderne ziektes

1 In de afgelopen decennia hebben artsen diverse nieuwe ziektes ontdekt. **2** Door langdurig computerwerk liepen enkele beeldschermwerksters deukdijen op. **3** Belgische medici hebben deze kwaal reeds in 2000 gemeld aan het academisch ziekenhuis. **4** De computer leverde ons daarnaast de muisarm op. **5** Mobiele telefoons veroorzaakten bij sommige mensen de WhatsApp-vinger. **6** Bij kinderen hebben Nederlandse artsen enkele jaren geleden een Nintendo-duim geconstateerd. **7** Waarschijnlijk zitten deze spelletjesfreaks elke dag computerspelletjes te spelen. **8** Gelukkig is de moderne elektronica niet de enige veroorzaker van nieuwe kwalen. **9** Schoonmaakbedrijf Superclean stelde bij diverse vloerenboeners wringpolsen vast. **10** Naast deze lichamelijke aandoeningen is werkgerelateerde stress een belangrijk probleem.

Ik kan/weet
- bijwoordelijke bepalingen in een zin vinden.

§12 Bijwoord

Je leert	• bijwoorden herkennen.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 2, 4, 6, 8, 10 en 11

Theorie

video-uitleg

Bijwoord

Bekijk de volgende zin:
– ***Morgen*** *(bwb) / komt / het Scapino Ballet /* ***hier*** *(bwb) / een voorstelling / geven.*

In deze zin zijn de woorden *Morgen* en *hier* bijwoorden. Als een bijwoordelijke bepaling uit één woord bestaat, is dat woord als woordsoort een **bijwoord (bw)**.

Zo herken je een bijwoord

- Een bijwoord kan van alles aangeven, bijvoorbeeld:
  – tijd: *eergisteren, indertijd, ooit, overmorgen, laatst, vroeger, tegenwoordig*;
  – plaats/richting: *daar, ginds, hier, nergens, overal / daarheen, erlangs, opzij, vooruit*;
  – een reden/oorzaak: *daarom, vandaar / hierdoor, daardoor*;
  – een vraag: *hoe, waar, waardoor, waarheen, waarom, wanneer*;
  – (on)zekerheid: *ongetwijfeld, vast, wel, misschien, vermoedelijk, zeker*;
  – ontkenning: *niet, nooit, nimmer, geenszins*.
- Een bijwoord kan iets zeggen over:
  – een hele zin: *Straks / willen / we / ergens / een patatje / gaan eten.*
  – een werkwoord: *Die Julian / kan / goed / zingen (zww).*
  – een bijvoeglijk naamwoord: *Ik / vind / dit / een uiterst ingewikkelde (bn) situatie.*
  – een ander bijwoord: *Die Julian / kan / behoorlijk goed (bw) / zingen.*

Sommige bijwoorden kun je verwarren met andere woordsoorten.

- Een bijwoord lijkt soms op een bijvoeglijk naamwoord, maar dat laatste zegt iets over een zelfstandig naamwoord en een bijwoord niet:
  – *Krijgen jullie in Maastricht straks een mooi (bn) huis (zn)?*
  – *Vayenne kan volgens mij mooi (bw) tekenen (zww).*
- Delen van scheidbare werkwoorden *(aankijken, namaken)* zijn geen voorzetsel, maar bijwoord: *De docent / legt / het lijdend voorwerp / uit.* (*uit* = bw; deel van *uitleggen*)

Opdracht
1

1 Noteer van de onderstreepte bijwoorden of ze horen bij (A) een hele zin, (B) een werkwoord, (C) een bijvoeglijk naamwoord of (D) een ander bijwoord.
2 Onderstreep de overige bijwoorden in de zinnen.

a Ik stond laatst voor een poppenkraam. Daar zag ik ontzettend mooie poppen staan.
b Kunt u mij misschien de weg naar Hamelen vertellen, meneer?
c Hansje Pansje kevertje was helemaal droog. Dus klom hij weer in de heg omhoog.
d De weg was recht, de weg was krom. Nooit kwam Berend Botje weerom.
e Aan de oever van de Rotte zit steeds een kikvors heel luid te wenen.
f Waar leg ik mijn zakdoekje neer?

Opdracht
2

Noteer de woordsoort van de onderstreepte woorden: voorzetsel of bijwoord.

1. Met het oog op de verkiezingen is aan de overkant een groot aanplakbord geplaatst.
2. Geef je op voor de survival en noteer of je in het stapelbed onder of boven wilt slapen.
3. Te voet naar Rome reizen is mij te gek, want je komt pas na maandenlang wandelen aan.
4. Het zuiden viert echt carnaval en boven de rivieren apen ze dat een beetje na.

Opdracht
3

Kijk eerst over welk woord het onderstreepte woord iets zegt. Noteer daarna de woordsoort: bijwoord (bw) of bijvoeglijk naamwoord (bn).

1. Volgens de diëtiste is een flink deel van haar klanten behoorlijk zwaar.
2. Het was naar Rome een behoorlijk eind lopen en ik heb er een heel jaar over gedaan.
3. Oké, het was gisteren flink koud, maar je bewering dat het vroor, is erg overdreven.
4. De recente overstromingen waren voor de zwaar getroffen bevolking heel erg.

Opdracht
4

Elke zin van tekst 1 bevat een bijwoordelijke bepaling van enkele woorden. Vervang die bijwoordelijke bepaling door een passend bijwoord.

Tekst 1

1 Vorige maand bezochten we de Amsterdamse Dam. **2** Aan dat plein staan het Koninklijk Paleis Amsterdam en het kledingwarenhuis Peek & Cloppenburg. **3** In dat laatste pand is Madame Tussauds gevestigd. **4** Bij de opening in 1970 was de Kalverstraat de trotse bezitter van het museum. **5** Aan de buitenkant zie je de naam staan. **6** In de zalen bevinden zich zo'n tachtig wassen beelden. **7** Over die beelden valt heel wat te vertellen. **8** In de meeste gevallen betreft het beroemde zangers en zangeressen. **9** Behalve popsterren trekken sporters, politici en leden van het Koninklijk Huis de aandacht.

Opdracht
5

Noteer de onderstreepte woorden uit tekst 2 en zet de woordsoort erachter: blw, olw, czn, azn, zn-e, bn, st.bn, zww, kww, hww, pers.vnw, bez.vnw, vz of bw.

Tekst 2

Sindbad: de zesde reis

a Op zijn zesde reis doen Sindbad en een aantal andere kooplieden goede zaken. *b* Helaas vaart hun schip echter tegen een enorme berg aan. *c* Veel mannen komen in de zee om. *d* Op het eiland vinden de overlevenden juwelen en edelstenen, maar er is nauwelijks eten. *e* Bovendien worden de mannen ziek. *f* Ze sterven allemaal. *g* Sindbad blijft uiteindelijk alleen over. *h* Hij bouwt een vlot en vaart een beek af, door een donkere grot. *i* Dagen later wordt hij bewusteloos gevonden door Indisch sprekende mensen. *j* Ze brengen hem naar de koning, die hem fraaie geschenken geeft. *k* Het eiland blijkt Serendib te heten. *l* Als er na een tijd een schip vertrekt naar Basra, keert Sindbad tevreden terug naar huis.

Ik kan/weet

- bijwoorden herkennen.
- onderscheid maken tussen bijwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

FORMULEREN

Cursus 6

§1 Zinnen correct begrenzen

Je leert	• voegwoorden en leestekens gebruiken om zinnen correct te begrenzen.
Zie ook	• Grammatica § 1 Persoonsvorm en zinsdelen • Spelling § 1 Hoofdletters en leestekens

Theorie

video-uitleg

Zinnen correct begrenzen

Een tekst bestaat uit zinnen. Doordat een tekst verdeeld is in zinnen, is hij beter leesbaar. Een zin is meestal een mededeling. Achter een zin met een mededeling zet je een punt:
– *Nina en Won gaan altijd met de tent op vakantie. Hun ouders kamperen heel graag.*

Je kunt twee mededelingen samenvoegen met een voegwoord, zoals *als, doordat, maar, nadat, omdat, terwijl, voordat, want, zodat* of *zodra:*
– *Nina en Won gaan altijd met de tent op vakantie, **want** hun ouders kamperen graag.*
– *Nina en Won gaan altijd met de tent op vakantie, **omdat** hun ouders graag kamperen.*
De volgende zinnen zijn dus niet correct, want het gedeelte vanaf *Want/Omdat* hoort bij het eerste deel en is geen zelfstandige zin. Het sterretje (*) betekent 'niet correct'.
– *Nina en Won gaan altijd met de tent op vakantie. *__Want__ hun ouders kamperen graag.*
– *Nina en Won gaan altijd met de tent op vakantie. *__Omdat__ hun ouders graag kamperen.*

Sommige voegwoorden kunnen ook aan het begin van de zin staan. Dan komt er verderop in de zin een komma tussen de twee mededelingen, vaak tussen twee persoonsvormen:
– ***Omdat** hun ouders graag kamperen, gaan Nina en Won altijd met de tent op vakantie.*

Zo begrens je de zinnen in een tekst
- Zet achter een zin een punt. Het maakt daarbij niet uit of de zin één of meer mededelingen bevat.
- Zet achter een vragende zin een vraagteken.
- Zet een komma tussen twee persoonsvormen.
- Zet voor voegwoorden in het algemeen een komma.
- Zet in het algemeen geen komma voor *en* en *of*.

Opdracht
1

Geef van ieder leesteken aan waarom het gebruikt is. Gebruik de theorie.
1 Als het Westen graan naar Afrika stuurt, kunnen lokale boeren hun oogst niet kwijt.
2 Heeft men ooit onderzocht of slangen kunnen traplopen? Een robotslang kan dat wel.
3 In vakanties lijkt de tijd sneller te gaan, doordat je veel nieuwe dingen beleeft.

Opdracht
2

In onderstaande 'zinnen' staan geen hoofdletters en leestekens. Noteer van elk nummer hoeveel zinnen erachter staan: één, twee of drie?
1 vaak heeft een talkshowhost een pen in de hand daarmee kan hij aantekeningen maken
2 elk stukje van een legpuzzel is uniek het past dus maar op één plek er is daardoor maar één juiste oplossing
3 als ooit alle vraagstukken opgelost zijn valt er volgens sommige wetenschappers niets meer te onderzoeken

Opdracht
3

Werk in tweetallen. Lees tekst 1.

1 Uit hoeveel zinnen bestaat de tekst?
2 Achter welke woorden hoort een vraagteken?
3 In de tekst moeten drie komma's staan. Noteer de woorden waarachter ze horen.
4 Plaats in de tekst de hoofdletters en de leestekens.

Tekst 1

de kleine koe Moonpie zou verkocht worden op een veiling als Janice Wolf het dier niet gekocht had was ze waarschijnlijk op iemands bord beland Janice helpt in haar reddingscentrum dieren in nood en wilde ook deze koe redden Moonpie is echter veel te klein waardoor ze niet buiten kan verblijven met de andere dieren Janice hield het dier dus binnen weet je wat daar gebeurde tot ieders verbazing sloot Moonpie vriendschap met de witte hond Spackle de twee kunnen het erg goed met elkaar vinden zodat ze bijna alle tijd samen doorbrengen wie had zo'n vriendschap ooit verwacht

Naar: ongelofelijk.eu

Opdracht
4

Tekst 2 bestaat uit acht zinnen. Plaats in tekst 2 hoofdletters en leestekens en vul op de puntjes een voegwoord uit de theorie in.

Tekst 2

wat kun je doen tegen geluidsoverlast veel bestuurders rijden op de prins mauritssingel veel harder dan de toegestane 50 km/u … ze zo hard rijden kunnen de bewoners 's nachts niet slapen sjaak visscher was dat zat … de wethouder niets deed kwam hij zelf in actie hij maakte een nepflitscamera … hing die aan een lantarenpaal … automobilisten de kast zien remmen ze flink af … verderop geven ze weer gas inmiddels werkt de truc niet meer … toen handhavers de camera ontdekten moest visscher hem verwijderen

Naar: ad.nl

Opdracht
5

1 Maak drie zinnen van minimaal acht woorden waarin twee persoonsvormen naast elkaar staan. Gebruik in elke zin een ander voegwoord. Plaats ook de leestekens.
2 Maak drie zinnen van minimaal acht woorden. Gebruik in elke zin een van de voegwoorden uit de theorie. Let op het volgende:
- Gebruik andere voegwoorden dan bij vraag 1; ze mogen niet aan het begin van de zin staan.
- Een van de zinnen moet een vraag zijn.
- Zet de hoofdletters en de leestekens op de juiste plaats.

Ik kan/weet
- voegwoorden en leestekens gebruiken om zinnen correct te begrenzen. 1F

§ 2 Verbanden tussen zinnen

Je leert
- verbanden tussen zinnen aangeven door de juiste signaalwoorden te gebruiken.

Je hebt afgerond
- Formuleren § 1 Zinnen correct begrenzen
- Spelling § 1 Hoofdletters en leestekens

Theorie

video-uitleg

Verbanden tussen zinnen

De zinnen van een alinea (en een tekst) houden verband met elkaar. Ook tussen delen van lange zinnen bestaat vaak een verband. Zulke **tekstverbanden** kun je aangeven met **signaalwoorden** als *ook, maar* en *als*. In het schema vind je een aantal voorbeelden.

Zo leg je verbanden tussen (delen van) zinnen in een tekst

je wilt ...	signaalwoorden	voorbeeld
een **opsomming** geven	om te beginnen, ook, bovendien, en, verder, daarnaast, ten slotte	Op het feestje kletsten we over Netflix-series *en* vloggers *en* we hadden het *ook* over onze favoriete muziek.
een **tegenstelling** noemen	echter, maar, toch	Mijn ouders houden niet van disco, *maar* ze zijn dol op Nederlandstalige liedjes.
een **tijdsverloop** beschrijven (chronologie)	eerst, daarna, nadat, later, nu, vervolgens	*Eerst* moet Heleen naar school, *dan* naar dwarsfluitles en *daarna* nog naar volleybal.
een **oorzaak** en een **gevolg** geven	daardoor, door, doordat	Vanmiddag heeft het heel hard geregend. *Daardoor* liepen de straten onder.
een **reden** noemen	omdat, namelijk, want, immers	*Omdat* Lupita een MacBook wil kopen, spaart ze al het geld dat ze verdient.
een **voorbeeld** geven	bijvoorbeeld, zo, zoals	Finn heeft een paar kermisattracties nagebouwd, *zoals* de Turbopolyp en de Booster Maxxx.
een **voorwaarde** stellen	als (... dan), wanneer, tenzij	*Als* de hele klas een voldoende haalt, gaat de docent ons op ijsjes trakteren.
een **conclusie** of een **samenvatting** geven	daarom, dus, kortom, al met al	Die boer heeft van 's morgens 6 uur tot 's avonds 10 uur gewerkt. Hij zal *dus* wel moe zijn.

Opdracht
1

1 Noteer de signaalwoorden die het verband tussen de (delen van) zinnen aangeven. Als achter de zin (2x) of (3x) staat, noteer dan twee of drie signaalwoorden.
2 Noteer achter elk signaalwoord het verband dat het signaalwoord aangeeft.
- *a* Omdat Unicef kinderziekten wil bestrijden, vaccineert de organisatie baby's in Afrika.
- *b* Dit thermaalbad heeft een mooi zwembad. Daarnaast zijn er enkele whirlpools.
- *c* Door de zware sneeuwval waren veel wegen in het land onbegaanbaar.
- *d* Als kind was Moira bang voor onweer, maar later vond ze het niet meer zo eng. (2x)
- *e* Als je op tijd bent, sta je in de basis; kom je echter te laat, dan ben je reserve. (2x)
- *f* Joy eet geen granen, zoals tarwe en gerst. Ze heeft namelijk een glutenallergie. (3x)

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1. Welke drie woordgroepen geven een tijdsverloop aan?
2. Welk woord geeft een tegenstelling aan?
3. Welk verband geeft het woord *door* in zin *d* aan?
4. Welk verband is er tussen zin *d* en zin *e*? Aan welk signaalwoord herken je dat?
5. Welk verband is er tussen zin *e* en zin *f*? Aan welk signaalwoord herken je dat?
6. Welk verband is er tussen zin *f* en zin *g*? Aan welk signaalwoord herken je dat?

Tekst 1

(*a*) Nederland staat vol files. (*b*) In de jaren vijftig en zestig – toen de eerste snelwegen werden aangelegd – was er nog niets aan de hand, maar de afgelopen decennia is het aantal auto's en het gebruik van de wegen gigantisch toegenomen. (*c*) Vandaag de dag staan er dagelijks bijna een half miljoen automobilisten vast in files. (*d*) De groeiende verkeersdrukte ontstond door de stijgende welvaart. (*e*) Daardoor bezitten steeds meer Nederlanders twee auto's. (*f*) Ook gaan ze vaker op vakantie en pakken ze voor alles de auto. (*g*) Zo brengen veel ouders hun kinderen met de auto naar school.

Opdracht 3

In tekst 2 zijn de signaalwoorden weggelaten. Vul de ontbrekende signaalwoorden in. Kies uit de signaalwoorden uit het schema in de theorie. Je mag elk signaalwoord maar één keer gebruiken. Soms zijn er meer mogelijkheden.

Tekst 2

(**1**) Fotografen van roddelbladen worden – naar de opdringerige fotograaf Paparazzo uit de film *La dolce vita* – paparazzi genoemd, … ze net zo opdringerig zijn als de filmfiguur. (**2**) … schenden ze de privacy van BN'ers. (**3**) … worden ze geregeld voor de rechter gesleept … veroordeeld tot flinke boetes. (**4**) Die kunnen de roddelbladen … moeiteloos betalen, … ze veel geld verdienen met hun artikelen. (**5**) Paparazzi kunnen alleen in positieve zin iets bijdragen … een foto echte nieuwswaarde heeft. (**6**) … fotografeerden ze al heel vroeg prinses Beatrix en Claus von Amsberg, met wie ze later trouwde.

Opdracht 4

1. Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden over iets wat je onlangs hebt meegemaakt of over iets moedigs wat je weleens gedaan hebt. Je mag ook zelf een ander onderwerp kiezen. Gebruik in de tekst ten minste vijf verschillende tekstverbanden. Geef ze aan met een signaalwoord.
2. Werk samen met een klasgenoot. Omcirkel in elkaars tekst de signaalwoorden en noteer van elk signaalwoord welk verband het aangeeft.

Ik kan/weet

- verbanden tussen zinnen aangeven door de juiste signaalwoorden te gebruiken. 1S

§ 3 Verwijzen met *deze*, *die*, *dit* en *dat*

Je leert	• op de juiste manier verwijzen met *deze, die, dit* en *dat*.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord en § 4 Bijvoeglijk naamwoord

Theorie

video-uitleg

Verwijzen met *deze*, *die*, *dit* en *dat*

Een zelfstandig naamwoord is een **de-woord** (*de tuin*, *de liefde*) of een **het-woord** (*het etui*, *het paard*). De-woorden zijn **mannelijk (m)** of **vrouwelijk (v)**, het-woorden zijn **onzijdig (o)**. Dat noem je het **woordgeslacht.** Je kunt dat opzoeken in een woordenboek:
– *boom, de (m) = mannelijk*; *woning, de (v) = vrouwelijk*; *verhaal, het (o) = onzijdig.*
Let op: verkleinwoorden zijn altijd onzijdig: *het boompje (o)*; *het woninkje (o).*

Zo gebruik je de informatie over het woordgeslacht
Bij mannelijke en vrouwelijke woorden gebruik je *de*, *deze* en *die*: *de man, deze man, die man*. Bij onzijdige woorden gebruik je *het*, *dit* en *dat*: *het verhaal, dit verhaal, dat verhaal*.

Aan de combinatie onbepaald lidwoord – bijvoeglijk naamwoord – zelfstandig naamwoord kun je vaak zien of je met een de-woord of een het-woord te maken hebt. Bij een de-woord komt er na *een* namelijk wél een *e* achter het bijvoeglijk naamwoord, bij een het-woord niet:
– *de hoge boom – een hoge boom*
– *het spannende verhaal – een spannend verhaal*

Met **verwijswoorden** kun je verwijzen naar woorden die je eerder hebt gebruikt.

Zo verwijs je met *deze*, *die*, *dit* en *dat*
• Naar zelfstandige naamwoorden kun je verwijzen met *deze* en *die* of met *dit* en *dat*:

zelfstandig naamwoord	verwijswoord	voorbeeld
– in het enkelvoud, mannelijk (m)	*deze, die*	– *Jouw radio is prima, maar deze doet het niet meer.* – *Rob kocht de rode kano, die hij op internet had gezien.*
– in het enkelvoud, vrouwelijk (v)	*deze, die*	– *Van alle partijen komt deze het meest voor dieren op.* – *Daar komt een discotheek, die in mei wordt geopend.*
– in het enkelvoud, onzijdig (o)	*dit, dat*	– *Wat een mooi bureau. Dit wilde ik juist graag hebben.* – *Het tarief dat u voor internet betaalt, wordt verlaagd.*
– in het meervoud	*deze, die*	– *Jij zocht toch je oude tekeningen? Bedoel je deze?* – *Van de boeren die protesteerden, zijn er tien beboet.*

• Naar (een groter deel van) een zin kun je verwijzen met *dat* en *dit*.
– *Jolien en Aisha gaan vaak naar de bioscoop. Dat / Dit vinden ze altijd fantastisch.*

Opdracht
1

Zoek het geslacht van de cursief gedrukte zelfstandige naamwoorden op in een woordenboek. Noteer daarachter het lidwoord dat bij het woord hoort: *de* of *het*.
contract – elektriciteit – familie – heldendom – manifest – ouderdom – rederij – waterschap

Opdracht
2

1 Onderstreep de woorden waarnaar het in te vullen verwijswoord verwijst.
2 Vul het juiste verwijswoord in: *deze*, *die*, *dit* of *dat*.
a Amref Flying Doctors is een organisatie … werkt aan gezondheidszorg in Afrika.
b Die man werkt op het ministerie … over de Nederlandse belastingen gaat.
c Ons bedrijf maakt veel winst, … deels geïnvesteerd wordt in nieuwe apparatuur.
d De voetbalclub aan de overkant bestaat pas tien jaar, maar … hier al sinds 1928.
e Lisette en Max gaan elke zomer naar Italië en … vinden ze nog steeds leuk.
f Dat blad daar over computers interesseert me wel, maar … hier over vissen niet.

Opdracht
3

Vul *deze*, *die*, *dit* of *dat* in. Aan de bijvoeglijke naamwoorden zie je of je naar een de-woord of naar een het-woord verwijst. Elk woord komt één keer voor.
1 De geslaagden ontvingen een fraaie oorkonde, … was verpakt in een leren koker.
2 Een zonsverduistering is een boeiend verschijnsel, … echter niet zo vaak voorkomt.
3 Een rode jurk zoals daar hangt, vind ik mooi, maar … blauwe hoef ik niet.
4 Godsdienstvrijheid is een goed principe en wij eisen dat … gerespecteerd wordt.

Opdracht
4

1 Maak vier zinnen van ten minste acht woorden waarin je de verwijswoorden *deze*, *die*, *dit* en *dat* gebruikt. Ze moeten terugwijzen naar andere woorden binnen de zin.
2 Werk samen met een klasgenoot. Onderstreep in elkaars zinnen de woorden waar *deze*, *die*, *dit* of *dat* naar terugwijst.

Opdracht
5

Tekst 1 bevat drie onjuiste verwijswoorden. Ook zijn er twee fouten gemaakt in het begrenzen van de zinnen, twee in de werkwoordspelling en zeven in het gebruik van hoofdletters en leestekens. Verbeter alle fouten.

Tekst 1

In Juli veranderd het strand van het Zuid-koreaanse Boryeong in een modderparadijs, die jaarlijks 15.000 bezoekers trekt. Op het strand lopen de medewerkers, die je besmeuren met modder. Ook tijdens het dansen op muziek van DJ's wordt je besproeid. Men gebruikt alleen de beste modder, dat wordt aangeleverd door kuuroorden, daarom is het festival niet alleen heel leuk. Maar is het ook nog eens supergezond. Als je in een hotelkamer wilt overnachten, moet je dat maanden van tevoren boeken. Het festival is puur commercieel, maar dat maakt het niet minder leuk.

Opdracht
6

1 Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden over je favoriete zanger/band/dj/muziek/componist. Je mag ook zelf een ander onderwerp kiezen. Gebruik in de tekst ten minste één keer de verwijswoorden *deze*, *die*, *dit* en *dat*.
2 Werk samen met een klasgenoot. Geef in elkaars tekst precies aan naar welk(e) woord(en) de vier verwijswoorden terugwijzen. Controleer samen jullie antwoorden.

Ik kan/weet
- op de juiste manier met *deze, die, dit* en *dat* verwijzen naar mannelijke, vrouwelijke en onzijdige woorden. 1S

§ 4 Verwijzen met persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden

Je leert
- op de juiste manier verwijzen met persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

Je hebt afgerond
- Formuleren § 3 Verwijzen met *deze, die, dit* en *dat*
  Grammatica § 2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord en § 6 Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord

Theorie

video-uitleg

Verwijzen met persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden

Herhalingen maken een tekst saai. Om te voorkomen dat je in een tekst steeds dezelfde zelfstandige naamwoorden schrijft, gebruik je verwijswoorden. Een **verwijswoord** wijst meestal terug naar een woord of een groepje woorden dat eerder genoemd is.
Welk verwijswoord je gebruikt, hangt af van het woordgeslacht van het zelfstandig naamwoord waarnaar het verwijst: *mannelijk (m)*, *vrouwelijk (v)* of *onzijdig (o)*. Je hebt al geleerd dat je kunt verwijzen met *deze*, *die*, *dit* en *dat*. Je kunt ook verwijzen met persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

Zo verwijs je met persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden

zelfstandig naamwoord	verwijswoorden	voorbeeldzin
in het enkelvoud, mannelijk (m)	*hij, hem, zijn*	*Doordat de **boom** ziek is, verliest hij al zijn bladeren.*
in het enkelvoud, vrouwelijk (v)	*zij, ze, haar*	*Mijn **familie** heeft al haar huizen in het buitenland verkocht.*
in het enkelvoud, onzijdig (o)	*het, zijn*	*Omdat dit **gebouw** van historische waarde is, wordt het in zijn oude glorie hersteld. .*
in het meervoud bij personen	*zij, ze, hen, hun*	*De regering overlegt met de **boeren** en gaat hen helpen de stikstofuitstoot te verminderen.*
in het meervoud bij dieren/ dingen	*ze, hun*	*Iwan droogt de schone **borden** af en bergt ze op in de kast.*

Opdracht
1

1 Onderstreep de woorden waarnaar het in te vullen verwijswoord verwijst.
2 Kies het juiste verwijswoord. Gebruik zo nodig een woordenboek om het geslacht van de woorden op te zoeken.
a Omdat het schilderij vuil was, liet de eigenaar **hem / het** schoonmaken.
b Ik wil die film absoluut zien, want iedereen zegt dat **het / hij / ze** heel spannend is.
c De overheid is er voor de burgers en **hij / ze** moet hen beschermen tegen gevaar.
d Na de prijzenslag wist het publiek waar **het / hij / ze** goedkoop kon inkopen.
e Als de bibliotheek geen subsidie krijgt, zal **het / hij / ze** de deuren moeten sluiten.
f Omdat Selin haar oude telefoon nooit gebruikt, wil ze **haar / hem** verkopen.

Opdracht
2

Kies het juiste verwijswoord. Gebruik zo nodig een woordenboek om het geslacht van een woord op te zoeken.

1 De KNVB vindt dat de club de wensen van **haar / zijn** spelers moet honoreren.
2 Hoe kan de politie in de grote steden **haar / hun / zijn** taak nog uitvoeren?
3 Dit industriegebied is voor **haar / zijn** energievoorziening afhankelijk van aardgas.
4 Alle steden zijn trots op **hen / hun** attracties, of het nu om musea of kerken gaat.
5 De vereniging liet **haar / hun / zijn** leden weten, dat het toernooi niet doorging.
6 Omdat mijn kano een beetje lek was, heb ik **haar / hem** laten repareren.

Opdracht
3

Vul het juiste verwijswoord in: *hij*, *hem*, *het*, *zijn*, *zij*, *ze*, *haar*, *hen*, *hun*, *deze*, *die*, *dit* of *dat*.

1 De villa … De Wilde laat bouwen, is luxer dan het pand … Van Tamelen neerzet.
2 Chiara gaf niet toe dat … stiekem had gezoend met de vriend van … vriendin.
3 Het boek … ik lees, gaat over een meisje … steden bezoekt waar … van alles beleeft.
4 Doordat het hout van de kastanje deels verrot was, waaide … op zekere dag om.
5 Zodra de commissie … advies heeft gepubliceerd, zal … worden opgeheven.
6 Hoewel het oude poppodium veel publiek trekt, wil de gemeente … sluiten.

Opdracht
4

1 Drie zelfstandige naamwoorden worden in tekst 1 te vaak gebruikt. Noteer ze.
2 Neem de tekst over en vervang die woorden zo mogelijk (1) door persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden, (2) door *deze*, *die*, *dit* of *dat* en/of (3) door synoniemen.

Tekst 1

Afgelopen donderdag zagen twee agenten hoe de bestuurder van een scooter door een rood licht reed. Daarop zetten de agenten de achtervolging in, waarbij de bestuurder nog een paar verkeersovertredingen beging. Na een pittig ritje hielden de agenten de bestuurder staande. Toen de agenten de scooter van de bestuurder op de rollerbank plaatsten, bleek de scooter 86 kilometer per uur te halen, terwijl een scooter begrensd moet zijn op 45 km/u. Ook ontbrak het framenummer van de scooter. Maar het meest opvallend was de nummerplaat van de scooter. Daarop stond alleen 'Pak me dan'. Nou, dat is gebeurd.

Naar: metronieuws.nl

Opdracht
5

1 Gebruik de cursief gedrukte woorden in een zin van ten minste tien woorden, waarin je met *hij*, *hem*, *het*, *zijn*, *zij/ze* (enkelvoud), *haar*, *zij/ze* (meervoud), *hen* of *hun* terugwijst naar het woord. Je mag elk verwijswoord maar één keer gebruiken.
a dictator – b museum – c piano – d stichting – e tuingereedschap – f wielrenners
2 Werk samen met een klasgenoot. Controleer in elkaars zinnen of het juiste verwijswoord gebruikt is.

Opdracht
6

1 Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden. Bedenk zelf een onderwerp. Gebruik in de tekst ten minste vijf verschillende verwijswoorden.
2 Werk samen met een klasgenoot. Noteer de verwijswoorden in elkaars tekst. Zet erachter naar welke woorden ze verwijzen en controleer of de juiste verwijswoorden zijn gebruikt.

Ik kan/weet
- op de juiste manier met persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden verwijzen naar mannelijke, vrouwelijke en onzijdige woorden.

§ 5 Lastige verwijswoorden

Je leert
Je hebt afgerond

- op de juiste manier verwijzen met *hen/hun, dat/wat* en *waarmee/met wie*.
- Grammatica § 2, 5, 6, 9 en 10
- Formuleren § 3 Verwijzen met *deze, die, dit* en *dat* en § 4 Verwijzen met persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden

Theorie

video-uitleg

Lastige verwijswoorden: *hen/hun, dat/wat, waarmee/met wie*

Verwijswoorden (bijvoorbeeld *deze, die, dit, dat* en *hij, hem, zij, ze, zijn, haar, het, hen, hun*) wijzen meestal terug naar iets wat eerder genoemd is. Er zijn een paar verwijswoorden waarmee veel fouten gemaakt worden.

- ***Hen*** *of* ***hun****?*
  Je gebruikt het verwijswoord *hen* als lijdend voorwerp (lv) en na een voorzetsel (vz). Het verwijswoord *hun* gebruik je als meewerkend voorwerp (mv) zonder voorzetsel.
  - *Sinds* ***Samira's buren*** *geëmigreerd zijn, heeft ze hen (lv) niet meer gezien.*
  - ***Mijn vrienden*** *snapten wiskunde niet, dus heb ik hun (mv) de sommen uitgelegd. Mijn aantekeningen heb ik ook aan (vz) hen gegeven.*
- ***Dat*** *of* ***wat****?*
  Met het verwijswoord *dat* verwijs je naar het-woorden en naar (een groter deel van) een zin. Je gebruikt het verwijswoord *wat* om te verwijzen naar:
  - de woorden *dat* en *datgene*: ***Dat*** *wat je nu geleerd hebt, moet je goed onthouden.*
  - de woorden *alles, iets, niets, het enige*: ***Iets*** *wat je niet begrijpt, kun je vragen in de les.*
  - een overtreffende trap met *het*, zonder zelfstandig naamwoord (*het beste*, *het duurste* enzovoort): *Bungeejumpen is* ***het engste*** *wat Tamara ooit gedaan heeft.*
  - een hele zin: ***Maxime loopt elke dag hard****, wat goed is voor zijn gezondheid.*
- ***Waar+voorzetsel*** *of* ***voorzetsel + wie****?*
  Naar dieren en dingen verwijs je met *waar+voorzetsel* (*waarmee, waarover* enzovoort), naar mensen verwijs je met *voorzetsel + wie* (*met wie, over wie* enzovoort).
  - *Is* ***het besluit*** *waartegen we protesteerden, weer teruggedraaid?*
  - ***De jongen*** *op wie Fabienne smoorverliefd is, heet Darius de Meder.*

  Het juiste voorzetsel leid je af uit de rest van de zin. Je schrijft *waartegen*, want het is '*tegen* iets protesteren' en *op wie*, want het is 'verliefd zijn *op* iemand'.

Opdracht
1

Kies het juiste verwijswoord.

1. Toen de leerlingen geslaagd waren, reikte de mentor de diploma's aan **hen / hun** uit.
2. Nouschka is dol op haar vriendinnen, maar haar geheimen zal ze **hen / hun** niet vertellen.
3. Als mijn neven uit Marokko in Nederland zijn, ga ik **hen / hun** een paar keer bezoeken.
4. De fans kregen kaartjes voor Ahoy, waar de band voor **hen / hun** zal optreden.
5. Ik vind Han en Freek leuke jongens, maar ik zou niet met **hen / hun** op vakantie gaan.
6. De boa's vroegen de man waarom hij weigerde **hen / hun** zijn naam te zeggen.

Opdracht
2

1 Onderstreep de woorden waarnaar het in te vullen verwijswoord verwijst.
2 Vul het juiste verwijswoord in: *dat* of *wat*.
a Als Orlando zich ergens voor inzet, is er niets … hem niet lukt.
b Het leukste … Hidde vandaag gedaan heeft, is lasergamen met zijn team.
c Bij techniek kregen we een probleem voorgelegd … we moesten oplossen.
d Deze iPhone is het duurste cadeau … Yesim ooit gekregen heeft.
e Morgen gaat Milou winkelen met haar vriendin, … ze altijd erg gezellig vindt.
f Waarschijnlijk is *Kolonisten* het spel … we in het weekend het vaakst spelen.

Opdracht
3

Vul het juiste verwijswoord in: *waar+voorzetsel* (*waaraan, waarop* enzovoort) of *voorzetsel + wie* (*met wie, over wie* enzovoort).
1 De rivier … de farao droomde, was waarschijnlijk de Nijl.
2 Wordt de agent … de beschuldigingen zijn ingebracht, op non-actief gesteld?
3 De auteur … de spion zijn avonturen vertelde, heeft er een boek over geschreven.
4 Is dat de auto … je helemaal naar Griekenland bent gereden?
5 De muur … de kunstenaar de graffiti had aangebracht, is vannacht wit gekalkt.
6 Een jongen … ze niet volledig kan vertrouwen, wil Nathalie niet als haar vriend.

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
1 Bedenk samen zes zinnen waarin het verwijswoord *waar+voorzetsel* (*waarin, waarmee* enzovoort) of *voorzetsel + wie* (*in wie, met wie* enzovoort) gebruikt moet worden. Zet drie puntjes (…) waar iets ingevuld moet worden.
2 Werk samen met een ander tweetal. Vul in elkaars zinnen het juiste verwijswoord in. Controleer daarna elkaars antwoorden.

Opdracht
5

Vul het juiste verwijswoord in: *deze, die, dit, dat, hij, hem, zijn, zij, ze, haar, het, hen* of *hun*. Soms zijn er meer mogelijkheden. Kijk zo nodig nog even naar de theorie van *Formuleren* § 3 en 4. Gebruik eventueel een woordenboek.
1 De zangeres hield erg van Spaanse melodieën en verwerkte ... vaak in … liedjes.
2 Op de foto … daar staat, ziet u de grondlegger van dit familiebedrijf en … vrouw.
3 Als de politie niet meer dienders kan aanstellen, kan … niet al … taken uitvoeren.
4 Het verhaal … het slachtoffer over … ontvoering aan de interviewster vertelde, heeft … behoorlijk verbaasd.
5 Als het zeiljacht … mijn vrienden bouwen, klaar is, ga ik samen met … varen.
6 Omdat de onderneming … grondstoffen illegaal importeert, krijgt … een boete.

Opdracht
6

Verbeter de zeven onjuiste verwijswoorden in tekst 1.

Tekst 1

Toen ik gisteren op straat liep, botste ik tegen een mannetje aan, die mij uitschold voor stomme blinde. Toen ik daar wat van zei, trok die vent zomaar een mes en stak deze dreigend in mijn richting. Dat mes was erg groot: hij leek wel een zwaard. Ik vluchtte een oud pand binnen, wat al jaren leegstond. Ik verstopte me stilletjes op een toilet, die helaas niet op slot kon. Snel belde ik met mijn mobiel de politie. Na enige tijd hoorde ik voetstappen, die dreigend dichterbij kwamen. Was mijn belager mij gevolgd? Gelukkig niet. Daar stonden twee agenten, waaraan ik mijn verhaal vertelde. Ik zei tegen hun dat ik hoopte dat ze de agressieveling konden aanhouden.

Ik kan/weet
- op de juiste manier verwijzen met *hen/hun*, *dat/wat* en *waarmee/met wie*. 3F

§ 6 Trappen van vergelijking

Je leert • over de trappen van vergelijking in combinatie met *als* of *dan*.
Je hebt afgerond • Grammatica § 4 Bijvoeglijk naamwoord en § 6 Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord

Theorie

video-uitleg

Trappen van vergelijking

In de zin *De Zwolse Peperbus is hoog, de Utrechtse Dom is hoger en de Euromast is het hoogst* zie je de **trappen van vergelijking** van het bijvoeglijk naamwoord *hoog*:
- de stellende trap: *hoog*;
- de vergrotende trap, die eindigt op *er*: *hoger*;
- de overtreffende trap, die eindigt op *st(e)*: *hoogst(e)*.

	vorm van het woord	***als* of *dan*?**
stellende trap	Schrijf het woord zo eenvoudig mogelijk: – *Het boek is spannend.* – *Scooters zijn duur.*	Je gebruikt **als**: – *De film is net zo spannend **als** het boek.* – *Scooters zijn even duur **als** racefietsen.*
vergrotende trap	Zet *er* achter het woord: – *spannender* Een woord dat op *r* eindigt, krijgt *-der*: *duurder*	Je gebruikt **dan**: – *Het boek is spannender **dan** de film.* – *Scooters zijn duurder **dan** racefietsen.*
overtreffende trap	Zet *st* of *ste* achter het woord: – *(het) spannendst(e)* – *(het) duurst(e)* Een woord dat op *st* of *sch* eindigt, krijgt geen *st*, maar *meest* ervoor: – *(het) meest verrast* – *(het) meest logisch*	

De woorden *goed, graag, veel* en *weinig* hebben een afwijkende vergrotende en overtreffende trap: *goed – beter – best; graag – liever – liefst; veel – meer – meest; weinig – minder – minst*.

'... als mij' of '... dan ik'?
Vaak wordt na *als* of *dan* het verkeerde persoonlijke voornaamwoord gekozen:
– **Jij bent even groot als mij*. Dat is fout. Het moet zijn: *Jij bent even groot als ik*.
Om te weten welk woord je moet gebruiken, maak je de zin langer door hem aan te vullen met een persoonsvorm.
– *Robin is net zo sterk als **hij** (is), maar sterker dan **ik** (ben).*
– *De caissière rekent sneller dan **jij** (rekent), maar niet zo snel als **wij** (rekenen).*

Opdracht
1

Maak de rijtjes af: vul de drie vormen in van de twaalf woorden die hieronder staan. Gebruik de regels uit de theorie.
actief – beroemd – bewust – fors – glad – graag – kostbaar – kritisch – raar – secuur – vast – woest

stellende trap	vergrotende trap	overtreffende trap
mooi	*mooier*	*mooist*

Opdracht
2

Niet alle woorden die op *-er* eindigen, zijn een vergrotende trap en ook niet alle woorden op *-st* zijn een overtreffende trap. Verdeel de volgende woorden over de drie kolommen: *best – beter – bewust – hoogst – liever – lost – mager – meest – nijver – noest – onjuist – ouder – sober – teder – verrast – vroeger.*

stellende trap	vergrotende trap	overtreffende trap

Opdracht
3

Werk in tweetallen. Maak of bekijk de vergrotende trap. Welk woord past niet in het rijtje? Leg jullie antwoord uit.
1 bekender – blonder – minder – verfijnder
2 braaf – breed – goedkoop – traag
3 creatief – poreus – vals – wijs
4 fairder – gezonder – zuurder – zwaarder
5 gek – mal – sluw – zot
6 giftig – rustig – stevig – weinig

Opdracht
4

Vul het juiste woord in: *als* of *dan*.
1 Gelukkig voor jou is jouw vader lang niet zo streng … die van mij.
2 Beriths blouse is volgens mij groener … het grasveld voor de school.
3 Deze geurkaarsen branden drie keer zo snel op … die van de supermarkt.
4 Rosa's fiets ziet er nog net zo nieuw uit … toen hij in de rijwielzaak stond.
5 Tamara vindt het ijs van Ben & Jerry's veel lekkerder … dat van andere merken.
6 Mijn oudste broer Serdar is twee jaar ouder … mijn buurjongen Shahan.

Opdracht
5

Kies *als* of *dan* en het juiste persoonlijk voornaamwoord.
1 Vergeleken met Jitte kan Tess een stuk beter leren **als/dan haar/zij**.
2 Krijgen onze neven volgens jou meer zakgeld **als/dan ons/wij**?
3 Volgens de trainer speelde ik vandaag net zo sterk **als/dan jij/jou**.
4 Caspar schaakt al net zo lang **als/dan ik/mij**: vanaf groep zeven.
5 Mij vertelt Kalila haar geheimpjes minder snel **als/dan jij/jou**.
6 Vergelijk Max met Els, dan weet je dat zij zeker zo goed kan zingen **als/dan hem/hij**.

Opdracht
6

1 In de onderstaande zinnen zie je *dan mij* en *als haar* staan. Leg uit waarom *mij* en *haar* hier correct gebruikt zijn.
– *Vanaf het tweede balkon kan het theaterpubliek jou beter zien dan mij.*
– *Ik ken Harold langer dan Delilah, maar ik vind hem lang niet zo leuk als haar.*
2 Maak correcte zinnen: één met *als jij*, één met *als hij* en één met *dan wij*.
3 Maak correcte zinnen: één met *als jou*, één met *dan hem* en één met *dan ons*.
4 Werk samen met een klasgenoot. Controleer elkaars zinnen.

Ik kan/weet
- de trappen van vergelijking gebruiken in combinatie met *als* en *dan* en het juiste persoonlijk voornaamwoord.

SPELLING

Cursus 7

Werkwoorden

§1 Hoofdletters en leestekens

Je leert	• hoofdletters en leestekens op de juiste manier gebruiken.
Zie ook	• Formuleren § 1 Zinnen correct begrenzen

Theorie

video-uitleg

Hoofdletters en leestekens

Je gebruikt **hoofdletters** en **leestekens** om een tekst beter leesbaar te maken.

Zo gebruik je hoofdletters
Je schrijft een **hoofdletter**:
- aan het begin van een zin: *Train jij om je opslag te verbeteren?*
- bij namen: *Merlin Uiterwaal, Zeeuws-Vlaanderen, Snackpoint Charlie, Agnietenplas, Dorpsstraat, Verenigde Naties, Blokker, Boy 7, Home Alone*.
  Let op: tussenvoegsels, zoals *de*, *van* of *van de* schrijf je zonder hoofdletter als de voornaam of voorletter ervoor staat: *Joke van der Steen, mevrouw J.S. de Groot-van der Steen, Bas* van der Valk, *Mounir el Hamdaoui*.
  Als de voornaam of voorletter ontbreekt, krijgt het eerste tussenvoegsel een hoofdletter: *de heer* Van der Valk, *mevrouw De Groot-van der Steen, de heer El Hamdaoui*.
  De verkorte vormen *'t* en *d'* worden altijd als kleine letter geschreven: *Maarten 't Hart, mevrouw d'Ancona*.
- bij woorden die van aardrijkskundige namen zijn afgeleid: *Europeaan, Amsterdammer, het schoolvak Engels, Overijsselse, Zuid-Chinese*.
  Géén hoofdletter krijgen de namen van dagen, maanden, seizoenen en windstreken: *zondag, maart, winter, zuidwesten*.

Zo gebruik je leestekens
- Je eindigt een zin met een **punt**, een **vraagteken** of een **uitroepteken**:
  – een punt komt na een gewone zin: *Morgen schijnt de zon.*
  – een vraagteken zet je na een vraag: *Welke artiest zingt dit liedje eigenlijk?*
  – met een uitroepteken geef je een zin extra nadruk: *Dat is geweldig! 'Pas op!' riep ze.*
- Een **komma** gebruik je:
  – tussen twee persoonsvormen: *Als er markt is, speelt het carillon in de toren.*
  – voor voegwoorden, zoals *als, doordat, maar, nadat, omdat, terwijl, voordat, want, zodat, zodra*.
  Zet in het algemeen geen komma voor *en* en *of*.

Opdracht
1

1 Verdeel de cursief gedrukte woorden over twee kolommen. Zet links de woorden die met een hoofdletter geschreven moeten worden en rechts de overige woorden. De twee rijen worden even lang. Verander de volgorde niet!
medemens – ketelstraat – indruk – noordoosten – amstel – uiteraard – praxis – italiaans – september – transavia – kleurpotlood – alpen – lidl – eigennaam – lente – eindhoven – sluisdeur – nike

2 Als je het goed hebt gedaan, vormen de eerste letters van de woorden in de twee kolommen van boven naar beneden twee woorden die een soort tegenstelling vormen. Noteer die woorden en zoek de betekenis op.

Opdracht
2

Plaats de hoofdletters in de namen.

1 meester frits ten have
2 hovenier uit den boogaard
3 elianne van der vlist
4 voetballer el ahmadi
5 directeur van de kraats-in 't veld
6 schrijfster naima el bezaz

Opdracht
3

Lees de zinnen *a* tot en met *f*.

1 Plaats tussen de haakjes een punt, een komma, een vraagteken of een uitroepteken.
2 Noteer de woorden die met een hoofdletter geschreven moeten worden.

a alle verhalen eindigen gelukkig ( ) als je maar op tijd stopt ( ) dat zei een topschrijfster ( )
b ik ga je niet langer helpen ( ) als je niet beter je best doet ( ) bekijk het maar ( )
c de premier verdient goed ( ) maar sommige bestuurders krijgen meer ( ) ik vind dat raar ( )
d zijn jullie kampioen geworden ( ) dat is supergaaf ( ) man ( ) nu kom je in de 1^e klasse ( )
e wie heeft de suiker in de erwtensoep gedaan ( ) de hele compagnie heeft het eten laten staan ( )
f 'kijk uit ( )' riep de metselaar naar zijn collega ( ) want er viel een baksteen van de steiger ( )

Opdracht
4

Plaats in de zinnen hoofdletters en leestekens.

1 is de franse mont blanc of de elbroes in de kaukasus de hoogste berg van europa
2 de 65+'ers betoogden op het haagse malieveld omdat ze gratis ov willen
3 gaat maria van der laak met haar hondje chelsey in het zuiden van ons land wonen
4 als in juni bij h&m de opruiming begint gaat berry elke zaterdag op koopjesjacht
5 bezocht mevrouw van der most-ten hag deze herfst hotel boszicht aan de veldweg
6 doordat icarus te dicht bij de zon vloog stortte hij in de egeïsche zee

Opdracht
5

Maak tekst 1 beter leesbaar: plaats zes punten, zes komma's, twee vraagtekens en één uitroepteken. Plaats waar nodig hoofdletters.

Tekst 1

klimmen gaat gepaard met veel blessures je kunt zomaar een spier verrekken of een vinger uit de kom trekken doordat er enorme krachten op je lichaam staan wanneer je buiten klimt is er vaak geen touw aanwezig zodat je dat van beneden moet meenemen en wat als je vanaf een meter of 25 naar beneden valt als je pech hebt breek je je benen of kom je op je hoofd terecht in de bergen vallen vaak stenen naar beneden daarom is het verstandig om een helm te dragen want die beschermt je enigszins maar niet tegen de grotere rotsblokken wil jij voor een sport je leven op het spel zetten denk daar eerst maar eens heel goed over na

Naar: debeste10.nl

Ik kan/weet

- hoofdletters in zinnen op de juiste manier gebruiken. 1F
- punten, uitroeptekens en vraagtekens op de juiste manier gebruiken. 1F
- hoofdletters bij namen op de juiste manier gebruiken. 2F
- komma's op de juiste manier gebruiken. 3F

§2 Bijvoeglijk naamwoord

Je leert
- bijvoeglijke naamwoorden spellen.

Zie ook
- Grammatica § 2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord en § 4 Bijvoeglijk naamwoord

Theorie

video-uitleg

Bijvoeglijk naamwoord

De meeste **bijvoeglijke naamwoorden** hebben een korte vorm en een lange vorm (met een *e*): *leuk* en *leuke; groot* en *grote; duf* en *duffe*.
Je zegt: *De vakantie was leuk. Het was een leuke vakantie*.

Zo maak je de lange vorm van een bijvoeglijk naamwoord
- Zet een *e* achter het woord:
  - *dwars* → *dwarse; dicht* → *dichte; zwart* → *zwarte*.
- Verdubbel de laatste letter en zet een *e* achter het woord:
  - *vet* → *vette; wit* → *witte; zwak* → *zwakke*.
- Haal een *a, e, o* of *u* weg en zet een *e* achter het woord:
  - *traag* → *trage; bleek* → *bleke; groot* → *grote; puur* → *pure*.
- Verander een *f* in een *v* of een *s* in een *z* en zet een e achter het woord:
  - *actief* → *actieve; grijs* → *grijze*.
- Combineer die laatste twee manieren:
  - *gaaf* → *gave; waardeloos* → *waardeloze*.

Sommige bijvoeglijke naamwoorden schrijf je met een trema (twee puntjes boven een klinker): *presidentieel* → *presidentiële*. Daarmee geef je aan dat bij die klinker een nieuwe lettergreep begint. Zo voorkom je dat het woord verkeerd wordt uitgesproken.

Een **stoffelijk bijvoeglijk naamwoord** zegt van welk materiaal iets is gemaakt. Het heeft één vorm en eindigt vaak op *en* (*een koperen gesp*), behalve als het woord uit een andere taal komt (*een rotan stoel*) of een stof aanduidt die nog niet zo lang bestaat (*een acryl vest*).

Opdracht **1**

Noteer de lange vorm van de bijvoeglijke naamwoorden.

1	agressief	**5**	Frans	**9**	redeloos
2	arm	**6**	gaaf	**10**	reëel
3	fameus	**7**	half	**11**	vaag
4	financieel	**8**	knettergek	**12**	wijs

Opdracht **2**

Maak van de tien onderstreepte bijvoeglijke naamwoorden uit tekst 1 vijf tweetallen.
Bij elk tweetal is voor het maken van de lange vorm dezelfde spellingregel gebruikt.
Alle vijf manieren uit de theorie komen één keer voor.

Tekst 1

Een ijverige studente in Azië besteedt al haar tijd aan haar zware studie. Het lieve kind gunt zichzelf geen tijd om te koken. Elke dag eet ze bij goedkope etensstalletjes op straat. Dat is slecht voor haar broze gezondheid. Na enige tijd krijgt ze enorme buikpijn. De studente gaat naar de dokter. Die voelt haar dikke buik en stuurt haar naar het ziekenhuis, waar ze direct geopereerd wordt. Het blijkt dat haar spijsverteringskanaal is opgevreten door wormen. Het domme meisje overlijdt op de operatietafel. Gelukkig is deze droeve afloop niet waar. Deze dwaze geschiedenis is geheel verzonnen: een broodjeaapverhaal.

Naar: alletop10lijstjes.nl

Opdracht 3

Vul de juiste vorm (kort of lang) van het bijvoeglijk naamwoord in.

1. Door de … (financieel) ingreep is dit bedrijf een … (lucratief) onderneming geworden.
2. In het … (crimineel) circuit lopen … (gewetenloos) misdadigers rond.
3. Mijn … (potentieel) opvolger hield een … (interessant) praatje over onderwijs.
4. Philips is een … (internationaal) bedrijf met … (serieus) plannen om te groeien.
5. Volgens mij hoort het vak van kunstschilder tot de … (creatie) beroepen.
6. De … (commercie) belangen van voetbalorganisatie FIFA zijn nadelig voor de leden.

Opdracht 4

Maak van de zelfstandige naamwoorden tussen haakjes een stoffelijk bijvoeglijk naamwoord.

1. De jongen speelt riddertje met een … (hout) zwaard en een … (aluminium) schild.
2. Op het … (graniet) aanrecht stonden enkele … (gietijzer) pannen en … (steen) borden.
3. Boven haar stoere … (denim) broek droeg de actrice een elegante … (zijde) blouse.
4. Op haar werk draagt Ellen … (latex) handschoenen, maar op de fiets … (leer).
5. Ooit droeg Josie overdag … (nylon) jurken en ’s nachts … (flanel) pyjama’s.
6. Bij de wedstrijden won Alex een … (goud), een … (zilver) en een … (brons) medaille.

Opdracht 5

Noteer welk woord niet in het rijtje hoort, omdat het volgens een andere spellingregel gevormd is. Soms moet je daarvoor zelf een stoffelijk bijvoeglijk naamwoord maken of de lange vorm noteren. Licht je antwoord toe met behulp van de theorie.

Voorbeeld: *dwars – Fries – fris – mals; fris*, want in de lange vorm is er medeklinkerverdubbeling: *frisse*.

1. badstof – koper – papier – riet
2. bamboe – canvas – hout – suède
3. beton – rubber – stof – wol
4. aarden – linnen – pluchen – zijden
5. chromen – glazen – leren – loden

Opdracht 6

Maak van de volgende landsnamen een bijvoeglijk naamwoord. Noteer de korte vorm. Gebruik zo nodig een woordenboek.

1. Afghanistan
2. Argentinië
3. Bulgarije
4. Chili
5. Cyprus
6. Frankrijk
7. Griekenland
8. Italië
9. Jemen
10. Oostenrijk
11. Portugal
12. Rusland

Ik kan/weet

- de korte en lange vorm van bijvoeglijke naamwoorden spellen. 1F
- stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden spellen. 2F

§3 Meervouden

Je leert	• meervouden spellen.
Zie ook	• Grammatica § 2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord

Theorie

video-uitleg

Meervouden op *en*, *ën*, *s* en *'s*

Veel zelfstandige naamwoorden hebben een **meervoud** op *en*:
– *fiets – fietsen; stok – stokken; bedrag – bedragen; korf – korven; laars – laarzen.*
Daarnaast zijn er zelfstandige naamwoorden met een meervoud op *s* of *'s*:
– *toren → torens; baby → baby's.*

Zo maak je een meervoud op *en*
Zet *en* achter het enkelvoud: *aardbei → aardbeien; hand → handen; kerk → kerken.*
Soms moet je nog iets extra's doen:
- de laatste letter verdubbelen: *kruk → krukken; stal → stallen; vos → vossen*;
- een *a, e, o* of *u* weglaten: *haar → haren; kreet → kreten; boog → bogen; vuur → vuren*;
- een *f* veranderen in een *v*: *verblijf → verblijven; wolf → wolven*;
- een *s* veranderen in een *z*: *prijs → prijzen; sluis → sluizen*;
- een *a, e, o* of *u* weglaten en een *f* veranderen in een *v* of een *s* in een *z*: *slaaf → slaven; doos → dozen.*

Zo maak je een meervoud op *s* en *'s*
- Je schrijft een *s* achter het enkelvoud:
  – *haven → havens; café → cafés; garage → garages.*
- Je schrijft *'s* (apostrof + s) achter het enkelvoud:
  – bij woorden op *a, i, o, u* of *y: lama → lama's; taxi → taxi's; jojo → jojo's; paraplu → paraplu's; lolly → lolly's;*
  – bij afkortingen: *pc's, havo's, tv's, WK's.*

Let op: bij woorden die eindigen op twee of drie klinkers die samen één klank vormen, schrijf je in het meervoud de *s* aan het woord vast:
– *bureau → bureaus; etui → etuis; cowboy → cowboys.*
Maar: *paria's* en *radio's,* want hier worden de klinkers apart uitgesproken: *pa-ri-a, ra-di-o.*

Zo maak je het meervoud van woorden op *ee* en *ie*
- Als het enkelvoud eindigt op *ee*, maak je het meervoud met *s* of met *ën*:
  – *dictee → dictees; ree → reeën*; *trofee → trofeeën.*
- Als het enkelvoud eindigt op ie, is de meervoudsvorm afhankelijk van de klemtoon:
  – als de klemtoon op de lettergreep met *ie* valt, dan voeg je *ën* toe: *melodie → melodieën*;
  – als de klemtoon op een andere lettergreep valt, voeg je een *s* toe (*traditie → tradities*) of een *n*. In het laatste geval krijgt de e een trema (*porie → poriën*).

Zoek de juiste spelling zo nodig op in een woordenboek.

Opdracht
1

Noteer het meervoud van de woorden in de juiste kolom. Als je het goed doet, worden de rijtjes even lang.
avontuur – bolderkar – cipres – hamerhaai – hoogaltaar – ijsbeer – koraalrif – lastpak – liefdesbrief – lieslaars – muskaatdruif – patroonhuls – protestmars – wandeling – wensdroom – zuurpruim

alleen *en* toevoegen	**laatste letter verdubbelen**	**klinker weglaten**	**f → v; s → z**

Opdracht
2

Noteer het meervoud van de woorden op *en*.

1 bergkloof
2 bezemsteel
3 druipkaars
4 geldwolf
5 kassabon
6 kroegbaas
7 misdaad
8 ongemak
9 parkiet
10 rietgans
11 sportschoen
12 zeenimf

Opdracht
3

Onderstaande woorden hebben één of meer lastige meervoudsvormen. Noteer de meervoudsvorm(en). Gebruik zo nodig een woordenboek.

1 bewindsman
2 dreumes
3 filosoof
4 handvat
5 havik
6 hoefsmid
7 kievit
8 marineschip
9 oerrund
10 olievat
11 paragraaf
12 politicus
13 steunkous
14 vleessaus
15 watervlo
16 zekerheid

Opdracht
4

1 Onderstreep in de woorden de lettergreep waarop de klemtoon ligt. Gebruik zo nodig een woordenboek.
2 Noteer het meervoud op *ieën* of *iën*.

a amfibie
b bacterie
c epidemie
d furie
e genie
f industrie
g kolonie
h lelie
i olie
j symfonie

Opdracht
5

Kies de juiste meervoudsvorm van deze woorden op *s* of *'s*.

1 accu's / accus / accuus
2 bikini's / bikinies
3 cadeau's / cadeaus
4 display's / displays
5 dominee's / dominees
6 fakir's / fakirs
7 froufrou's / froufrous
8 goeroe's / goeroes
9 hotel's / hotels
10 hyena's / hyenas
11 jury's / jurys
12 kano's / kanoos / kanos
13 milieu's / milieus
14 tracé's / tracés
15 varen's / varens
16 wc's / wcs

Opdracht
6

Noteer de juiste meervoudsvorm op *en*, *ën*, *eren*, *s* of *'s*.

1 bangerik
2 bijou
3 dijkgraaf
4 dvd
5 epidemie
6 etui
7 fotograaf
8 idee
9 inspectie
10 kistkalf
11 lindeblad
12 manege
13 monnik
14 protegé
15 smiley
16 tandrad
17 waterski
18 whisky

Opdracht
7

De volgende woorden hebben twee meervoudsvormen, elk met een andere betekenis. Gebruik de beide meervouden in een zin, zodat de betekenis duidelijk wordt. Je maakt dus acht zinnen.

1 de bal; het bal
2 de pad; het pad
3 de patroon; het patroon
4 de portier; het portier

Opdracht
8

Lees tekst 1.

1 Waarvan is *poten* de meervoudsvorm?
2 Wat is het juiste meervoud van *kat*?
3 Bedenk zelf nog vier regels bij onderstaand gedichtje, waarin je andere voorbeelden van 'onlogische' meervouden verwerkt. Zoek niet op internet!

Tekst 1

De taal der talen

Het meervoud van *slot* is *sloten.*
Maar toch is het meervoud van *pot* geen *poten*.
Evenzo zegt men altijd: *één vat* en *twee vaten*,
maar zal men zeggen: *één kat* en *twee katen*?

Naar: interlingua.nl

Ik kan/weet

- meervouden op *en* en *s* spellen. 1F
- meervouden na een klinker goed spellen. 2F

§ 4 Verkleinwoorden

Je leert • verkleinwoorden spellen.
Zie ook • Grammatica § 2 Zelfstandig naamwoord en lidwoord

Theorie

video-uitleg

Verkleinwoorden

Van een zelfstandig naamwoord kun je een **verkleinwoord** maken door er *je, kje, pje, tje* of *etje* achter te zetten: *bus – busje; geheim – geheimpje; laan – laantje; wandeling – wandelingetje.* Soms moet je een medeklinker verdubbelen: *som – sommetje*.
Let goed op:

- Van sommige woorden op *ng* maak je het verkleinwoord met *je*; de *g* wordt dan een *k*: *haring – harinkje*. Van andere woorden op *ng* maak je het verkleinwoord met *etje: ring – ringetje*.
- Bij woorden die eindigen op de klinkers *a*, *é*, *o* en *u* wordt de klinker verdubbeld: *pyjama – pyjamaatje; café – cafeetje; auto – autootje; paraplu – parapluutje*.
- Bij woorden op *i* verandert de *i* in *ie*: *ski – skietje*.
- Bij woorden op *medeklinker + y* komt een apostrof: *baby – baby'tje*; maar als er een klinker voor de *y* staat, komt er geen apostrof: *cowboy – cowboytje*.
- Bij afkortingen komt een apostrof: *wc – wc'tje*.
- Korte klanken worden in het verkleinwoord soms lang: *blad – blaadje*.

Opdracht
1

1 Noteer van de woorden *a* tot en met *f* en 1 tot en met 6 het verkleinwoord.
2 Bij welke woorden is het verkleinwoord op dezelfde manier gevormd? Maak tweetallen van één letter en één cijfer.
a display – *b* film – *c* piano – *d* pony – *e* rekening – *f* ster
1 baby – 2 bal – 3 menu – 4 rietpluim – 5 sprong – 6 tuin

Opdracht
2

Noteer het verkleinwoord.

1	aspirine	**6**	dvd	**11**	logé
2	buggy	**7**	glas	**12**	scherm
3	cadeau	**8**	hyena	**13**	snor
4	camping	**9**	jockey	**14**	taxi
5	dictee	**10**	jongen	**15**	tv

Opdracht
3

Sommige woorden zijn altijd verkleinwoord (*roodborstje*) of hebben als verkleinwoord een andere betekenis (*viool – viooltje*). Bedenk van beide nog twee voorbeelden.

Ik kan/weet • verkleinwoorden spellen, ook van woorden die eindigen op een klinker. 2F

§7 Persoonsvorm tegenwoordige tijd

Je leert	• de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd spellen.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 1 Persoonsvorm en zinsdelen en § 3 Onderwerp en werkwoordelijk gezegde

Theorie

video-uitleg

Persoonsvorm tegenwoordige tijd

Een werkwoord heeft verschillende vormen. Een daarvan is de **persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt)**. Bij de spelling van de persoonsvorm tegenwoordige tijd ga je uit van de **ik-vorm**.

Zo vind je de ik-vorm
Je vindt de ik-vorm door van het hele werkwoord de laatste twee letters (*en*) weg te laten. Bijvoorbeeld: *drinken* → *drink; stoeien* → *stoei.*

- Soms moet je een letter toevoegen of weglaten:
  - *laden* → *laad; remmen* → *rem.*
- Bovendien verandert er soms een *v* in een *f* of een *z* in een *s*:
  - *blijven* → *blijf; bonzen* → *bons.*

Let op: scheidbare werkwoorden (*terugsturen*, *uitkijken*, *voorlezen*) hebben twee ik-vormen:
– *opschrijven: Wilt u dat ik dit opschrijf? Ik schrijf op wat ik moet maken.*

Zo schrijf je de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd

- Staat er *ik* voor of achter de persoonsvorm? Schrijf de ik-vorm:
  - *ik lach, lach ik; ik vind, vind ik.*
- Staat er *jij* achter de persoonsvorm of *je* waar je *jij* van kunt maken? Schrijf de ik-vorm:
  - *lach jij/je; vind jij/je.* Maar: *Vindt je (jouw) vriend dat?*
- In alle andere gevallen in het enkelvoud: ik-vorm + *t*:
  - *jij lacht, hij lacht, zij lacht, lacht je broer?; jij vindt, hij vindt, zij vindt, wat vindt je broer?*
- In het meervoud: het hele werkwoord:
  - *wij/jullie/zij lachen, de toeschouwers lachen*; *wij/jullie/zij vinden, de mensen vinden.*

Zie ook *Handig!: Schema werkwoordspelling.*

Opdracht
1

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *g* de persoonsvormen.
2 Hoe heb je vastgesteld welke werkwoorden persoonsvormen waren?

a In maart veroorzaakte een zelfrijdende auto in Arizona een dodelijk ongeluk.
b Vóór dat geval waren zulke auto's al 37 keer eerder betrokken bij een aanrijding.
c Dat meldt verkeerstoezichthouder National Transportation Safety Board.
d De NTSB heeft het fatale incident van maart uitgebreid onderzocht.
e Gebrekkige software blijkt de oorzaak van het ongeval te zijn.
f Het systeem herkende de overstekende vrouw pas 1,2 seconden voor de crash.
g Daardoor is de auto veel te laat begonnen met remmen.

Opdracht
2

Maak 1 tot en met 4 over de cursief gedrukte werkwoorden. Verander de volgorde van de werkwoorden niet. Als je de ik-vormen juist onder elkaar genoteerd hebt, vormen de eerste letters telkens een woord. Noteer dat woord.

1 Noteer de ik-vormen van de werkwoorden waarbij je alleen *en* van het werkwoord weglaat. Begin met *bedrieg*. Het woord is ….
2 Noteer de ik-vormen van de werkwoorden waarbij je naast *en* een extra letter moet weglaten, maar geen letter hoeft te veranderen. Begin met *val*. Het woord is ….
3 Noteer de ik-vormen van de werkwoorden waarbij je *en* moet weglaten en ook een letter moet toevoegen. Begin met *kloon*. Het woord is ….
4 Noteer de ik-vormen van de werkwoorden waarbij je *en* moet weglaten en (onder andere) een letter moet veranderen. Begin met *kapseis*. Het woord is ….
vallen – kapseizen – bedriegen – klonen – eggen – rotten – lanterfanten – niezen – waken – ervaren – erven – eindigen – willen – turen – schaatsen – uitdoven – ontploffen – natellen – zwerven – snuffelen – drukken – uploaden – storen – urineren – inspannen – invriezen – relaxen – uniformeren – nokken – ergeren – glimmen – nablijven – roken – glanzen

Opdracht
3

Noteer van alle werkwoorden de ik-vorm en van de scheidbare werkwoorden de beide ik-vormen.

1 achtervolgen
2 downloaden
3 inwrijven
4 lostrekken
5 meevaren
6 mislukken
7 ontgroenen
8 overleven
9 overlezen

Opdracht
4

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 Bij de Oostenrijkse plaats Reutte … (vinden) je de zogeheten Highline 179.
2 Deze brug … (hangen) boven de B179, de weg naar de Fernpass over de Alpen.
3 Highline 179 is van het type Tibetan Style; die naam … (komen) uit de Himalaya, waar de stalen hangbrug vaak … (worden) gebruikt.
4 De 416 meter lange voetgangersbrug … (verbinden) de ruïne van het fort Ehrenberg met Fort Claudia aan de overkant.
5 Als ik op het diepste punt naar beneden … (kijken), … (bevinden) ik me maar liefst 114 meter boven de grond, maar dat … (blijken) geen record.
6 De Chinese Brug der Dapperen … (bungelen) op 180 meter hoogte boven het dal.

Opdracht
5

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 … (verzenden) dit postorderbedrijf de bestellingen altijd met DHL of UPC?
2 In deze serie …(beleven) een jonge ridder in elke aflevering nieuwe avonturen.
3 Nicky … (rijden) elke dag op haar fiets door het drukke stadsverkeer naar school.
4 … (vermoeden) je dat de politie je … (beschuldigen) van geweldpleging?
5 Hun biologische klok … (vertellen) trekvogels dat het tijd … (worden) voor de trek.
6 Wist jij dat een kameleon van kleur … (veranderen) als je hem … (bedreigen)?

Opdracht
6

De vetgedrukte werkwoorden zijn allemaal persoonsvormen. Kies de juiste.

1 Blauw is prachtig, maar rood **vind / vindt** ik toch de mooiste kleur in de vlag.
2 **Geloofd / Gelooft** Alice werkelijk alles wat jij haar op de mouw **speld / speldt**?
3 Als je vaak het eten **bereid / bereidt**, **brand / brandt** je nu en dan je vingers.
4 Hidde **beweerd / beweert** dat zijn vliegtuig niet in Rome **land / landt**, maar in Pisa.
5 De kok **betreurd / betreurt** dat jij niet van koriander **houd / houdt**.
6 Het **gebeurd / gebeurt** niet vaak dat ik hard door de straat **rijd / rijdt** met mijn ronkende motor, want dat **verstoord / verstoort** de rust van de bewoners.

Ik kan/weet

- de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd spellen. 1F
- de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd juist spellen als je/jij achter de persoonsvorm staat. 3F

§ 8 Persoonsvorm verleden tijd van zwakke werkwoorden

Je leert	• de persoonsvorm van zwakke werkwoorden in de verleden tijd spellen.
Je hebt afgerond	• Grammatica § 1 Persoonsvorm en zinsdelen en § 3 Onderwerp en werkwoordelijk gezegde • Spelling § 7 Persoonsvorm tegenwoordige tijd

Theorie

video-uitleg

Persoonsvorm verleden tijd van zwakke werkwoorden

Er zijn sterke en zwakke werkwoorden. De meeste werkwoorden zijn zwak.
Bij **zwakke werkwoorden** verandert de persoonsvorm in de verleden tijd (pvvt) niet van klank: *barst* – *barstte; geloven* – *geloofden*.
Bij **sterke werkwoorden** verandert de persoonsvorm in de verleden tijd wel van klank: – *breek* – *brak; kijken* – *keken*. De spelling van deze werkwoorden komt aan bod in § 9.

Zo schrijf je de persoonsvorm van zwakke werkwoorden in de verleden tijd

- Enkelvoud: ik-vorm tt + *de* of *te*: *leerde, raadde, juichte, zuchtte.*
- Meervoud: ik-vorm tt + *den* of *ten*: *leerden, raadden, juichten, zuchtten.*

Om te bepalen of er *de(n)* of *te(n)* achter de ik-vorm komt, gebruik je als ezelsbruggetje **'t (e) x – f (o) k s ch (aa) p**. In dat woord zitten de medeklinkers *t, x, f, k, s, ch* en *p*. Haal van de infinitief (het hele werkwoord) *en* af en kijk naar de laatste letter. Als dat een van deze zeven medeklinkers is, gebruik je *te(n)*. In alle andere gevallen gebruik je *de(n)*:
– *blaffen → de honden blaften; vergroten → de fotograaf vergrootte de foto;*
– *roven → de kapers roofden; razen → de storm raasde; landen → het vliegtuig landde.*

Zie ook *Handig!: Schema werkwoordspelling.*

Opdracht
1

Noteer de ontbrekende woorden in het schema.

	hele werkwoord	**verleden tijd enkelvoud**	**verleden tijd meervoud**
1	bevrijden		
2	kuchen		
3		loosde	
4	puffen		
5			verfraaiden
6	wachten		

Opdracht
2

Noteer de verleden tijd enkelvoud van deze niet-bestaande zwakke werkwoorden. Pas ook op deze niet-bestaande werkwoorden gewoon de regels toe.

1 dreften
2 drunzen
3 krunken
4 prachen
5 priffen
6 schrensen
7 verzoven
8 vrixen
9 vuinden

Opdracht
3

Werk in tweetallen. Onderstaande zinnen staan in de verleden tijd. Kies samen de juiste vorm en leg elkaar om de beurt uit waarom de gekozen vorm correct is.

1. De goochelaar **toverdde / toverde** een levend konijn uit zijn hoge hoed.
2. Vanwege een flinke verkoudheid **meldde / melde** Sarah zich gisteren ziek.
3. De wandelaars **verdwaaldden / verdwaalden** en **belandden / belanden** in een eng bos.
4. Vanmorgen **miste / mistte** het flink, wat tot veel ongelukken **leidde / leide**.

Opdracht
4

Noteer in tekst 1 de persoonsvormen in de verleden tijd.

Tekst 1

1 De oude Grieken … (bouwen) hun tempels voor de goden en godinnen waar ze in … (geloven), zoals Zeus en Poseidon, Hera en Athene. **2** Die goden … (wonen) op de berg Olympus, waar ze over het algemeen een prettig bestaan … (leiden). **3** Oppergod Zeus … (trouwen) met zijn zus Hera, maar hij … (behandelen) haar niet altijd even aardig, want hij … (vrijen) ook met andere vrouwen. **4** Een van zijn avontuurtjes … (leveren) zijn dochter Athene op, de godin van de wijsheid. **5** Hera … (baren) hun zoon Ares, de god van de oorlog. **6** Poseidon, een oudere broer van Zeus, … (heersen) over de zeeën en … (veroorzaken) geregeld aardbevingen.

Opdracht
5

Hieronder staan veertien werkwoorden. Acht daarvan passen in de onderstaande zinnen. Vul in de zinnen de juiste werkwoorden in de verleden tijd in.
aanraken – beramen – bereiden – beweren – declasseren – grazen – groeien – juichen – niezen – raken – roven – suizen – verwachten – wensen

1. De kogel … rakelings langs Harolds hoofd, maar … hem gelukkig niet.
2. Koning Midas … dat alles wat hij …, onmiddellijk in goud zou veranderen.
3. … deze krant afgelopen zaterdag dat terroristen een aanslag op de Eiffeltoren …?
4. Alle supporters … luid toen de koploper de grootste concurrent met 5-0 ….

Opdracht
6

Maak met elk van de zes werkwoorden die je bij opdracht 5 niet hebt gebruikt, twee zinnen van ten minste acht woorden: een zin in het enkelvoud in de tegenwoordige tijd en een zin in het meervoud in de verleden tijd. Het woord *ik* mag je niet gebruiken.

Opdracht
7

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige of de verleden tijd. Leid uit de zin af welke tijd je moet gebruiken.

1. Terwijl Sjonnie het vlees … (braden), … (koken) Anita de aardappels en de groente.
2. Ik … (vermoeden) dat je hem … (beledigen), als je hem niet … (uitnodigen).
3. Op de bosbodem … (vinden) je kevers, pissebedden en hooiwagens.
4. In 1944 … (landen) de geallieerden en dat … (worden) nog elk jaar herdacht.
5. Toen de prinses de kikker … (kussen), … (veranderen) hij in een prins.
6. In de Biesbosch … (leven) een woelmuis, die zich … (voeden) met planten.

Ik kan/weet

- wat sterke en zwakke werkwoorden zijn. 1F
- de persoonsvorm van zwakke werkwoorden in de verleden tijd spellen. 1F

§ 9 Persoonsvorm verleden tijd van sterke werkwoorden

Je leert
- de persoonsvorm van sterke werkwoorden in de verleden tijd spellen.

Je hebt afgerond
- Grammatica § 1 Persoonsvorm en zinsdelen
- Spelling § 7 Persoonsvorm tegenwoordige tijd en § 8 Persoonsvorm verleden tijd van zwakke werkwoorden

Theorie

video-uitleg

Persoonsvorm verleden tijd van sterke werkwoorden

Bij **sterke werkwoorden** verandert de persoonsvorm in de verleden tijd (pvvt) van klank:
– *blijven → bleef, bleven; lopen → liep, liepen; winnen → won, wonnen.*

Zo schrijf je de persoonsvorm van sterke werkwoorden in de verleden tijd
- Schrijf het woord zo kort en eenvoudig mogelijk:
  - *bieden → bood, boden; lijden → leed, leden; vriezen → vroor, vroren*
  - *genieten → genoot, genoten; smijten → smeet, smeten; steken → stak, staken*
- Luister naar het meervoud om erachter te komen of de persoonsvorm in het enkelvoud op een *d* of een *t* eindigt:
  - *verbinden → (hij) verbond* (want: *wij/jullie/zij verbonden)*
  - *smelten → (het ijsje) smolt* (want: *de ijsjes smolten)*

  Let op: een persoonsvorm in de verleden tijd enkelvoud eindigt nooit op *dt*.
- Gebruik alleen twee dezelfde klinkers of medeklinkers achter elkaar als dat nodig is voor de uitspraak:
  - *glimmen → glommen;* maar: *kijken – keek – keken*

Zie ook *Handig!: Schema werkwoordspelling.*

Opdracht 1

Noteer de persoonsvormen van de volgende zinnen in de verleden tijd. Alle werkwoorden zijn sterk.

1. Toen de jager door het bos … (zwerven), … (zien) hij een wild zwijn met jongen.
2. Marnix … (glijden) uit, … (vallen) en … (wrijven) over zijn bezeerde billen.
3. To en Tom … (eten) tomaten; Tom … (eten) en To … (vreten).
4. Omdat de mobiele eenheid … (ingrijpen), … (stuiven) de demonstranten uiteen.
5. Hoewel de uitdager dapper … (vechten), … (verliezen) hij van de kampioen.
6. De verdachte … (zwijgen) als het graf toen de rechter hem … (ondervragen).

Opdracht 2

Noteer de ik-vorm van de werkwoorden in de verleden tijd. Gebruik zo nodig een woordenboek. Zet achter de sterke werkwoorden *sterk* en achter de zwakke werkwoorden *zwak*.
bedriegen – beschuldigen – dwingen – fluisteren – genezen – houden – imiteren – krimpen – leiden – ruisen – schenken – sluipen – stelen – verkennen – vriezen

Opdracht
3

Maak met elk van de sterke werkwoorden een zin in de verleden tijd. Wissel enkelvoud en meervoud af. Gebruik zo nodig een woordenboek.

1 bederven
2 drijven
3 graven
4 klinken
5 nemen
6 schieten
7 vergeten
8 werpen
9 zwemmen

Opdracht
4

Noteer de persoonsvormen in de verleden tijd. Alle werkwoorden zijn zwak.

1 De paarden … (draven) in het weiland en de koeien en schapen … (grazen).
2 Sercan … (willen) verkering met Sofya, maar die … (richten) haar aandacht op Abdul.
3 Als Robin goed … (mikken), … (missen) hij niet; de pijlen … (raken) altijd het doel.
4 De journalist … (onthullen) dat de fabriek het afvalwater in de rivier … (lozen).
5 Mevrouw Bergson … (verbranden) haar tuinafval en de rook … (waaien) weg.
6 Dilara en Alessio … (ontmoeten) elkaar om 3 uur en … (wandelen) een tijdje op de hei.

Opdracht
5

Noteer de persoonsvormen van de zinnen in de verleden tijd.

Tekst 1

1 In 1989 … (stichten) Marc Taminiau Het Land van Ooit. **2** In dat themapark … (lopen) acteurs rond, die allerlei rollen … (spelen). **3** Graaf Wildebras en zijn vrouw Rondalia … (wonen) samen in het Roze Kasteel. **4** Alle Ooiters … (houden) van hen, behalve Stor de Bostor. **5** Die … (verblijven) diep in het OerOudWoud. **6** Deze tovenaar … (zijn) verliefd op Rondalia. **7** Uit jaloezie … (veranderen) hij de graaf in een zwarte zwaan en Rondalia in een witte. **8** Maar toen … (gebeuren) er iets wonderlijks: door hun grote liefde voor elkaar … (worden) Wildebras en Rondalia beiden zwart-witte zwanen. **9** Stor … (jammeren) om zoveel liefde en … (trekken) zich terug in het woud. **10** De graaf en gravin … (zwemmen) de jaren daarna rond in de vijver die men voor hen … (aanleggen), De Traan.

Opdracht
6

Onderstaande werkwoorden kunnen zowel sterk als zwak vervoegd worden. Noteer beide ik-vormen in de verleden tijd. Bij sommige werkwoorden is er betekenisverschil tussen de twee ik-vormen. Zet daar een kruisje achter.

1 jagen
2 plegen
3 prijzen
4 scheppen
5 scheren
6 spinnen
7 spugen
8 verschuilen
9 waaien
10 wassen
11 zinnen
12 zweren

Opdracht
7

Bedenk met andere werkwoorden nog vier regels bij het gedichtje. Zoek niet op internet. Onderstreep de sterke werkwoorden.

Tekst 2

Wie gisteren ging *vliegen* zegt heden: *ik vloog*.
Dus zegt u misschien van *wiegen*, *ik woog*.
Nee, pardon. Want *ik woog* is afkomstig van *wegen*.
Maar is nu *ik voog* een vervoeging van *vegen*?

Ik kan/weet
- de persoonsvorm van sterke werkwoorden in de verleden tijd spellen.
- werkwoorden met een ik-vorm op *d* of *t* foutloos spellen. 2F

§10 Voltooid en onvoltooid deelwoord

Je leert
- voltooide en onvoltooide deelwoorden spellen.

Je hebt afgerond
- Grammatica § 3 Onderwerp en werkwoordelijk gezegde en § 4 Bijvoeglijk naamwoord
- Spelling werkwoorden § 7 tot en met 9

Theorie

video-uitleg

Voltooid en onvoltooid deelwoord

- Het **voltooid deelwoord (vd)** geeft vaak aan dat een handeling is afgerond (= voltooid). Het voltooid deelwoord maakt meestal deel uit van het gezegde. Er staat dan altijd een vorm bij van *hebben*, *zijn* of *worden*:
  - *In de maand september **heeft** het meer geregend dan in augustus.*
  - *Mijn nieuwe shirts **waren** in de was behoorlijk gekrompen.*
  - *In deze vijver **wordt** alleen gevist door leden van de visvereniging.*
- Het **onvoltooid deelwoord (od)** geeft aan dat een handeling aan de gang is (= onvoltooid).
  - *Gezellig kletsend kwamen de leerlingen het lokaal binnen.*
  - *Het gestruikelde meisje zat huilend haar pijnlijke knie te bekijken.*

Zo schrijf je het voltooid deelwoord en het onvoltooid deelwoord
- Het voltooid deelwoord van sterke werkwoorden eindigt meestal op *en*.
  - *Bij een val heeft de wielrenner zijn sleutelbeen gebroken (breken).*
- Het voltooid deelwoord van zwakke werkwoorden eindigt op *d* of *t*. De juiste letter bepaal je net als in de verleden tijd met **'t (e) x - f (o) k s ch (aa) p**. Kijk naar de letter die in de infinitief (het hele werkwoord) voor de uitgang *en* staat:
  - *verrassen → pvvt: verraste → Merle heeft haar moeder verrast met een bloemetje.*
  - *verven → pvvt: verfde → De schilder heeft de achterdeur donkerrood geverfd.*
- Het onvoltooid deelwoord spel je als infinitief + *d*: *lachen + d → lachend*

Opdracht 1

1 Noteer van de werkwoorden *a* tot en met *f* het voltooid deelwoord (vd) en het onvoltooid deelwoord (od).
2 Maak met drie woorden die je bij vraag 1 noteerde, een zin van ten minste acht woorden.
a dromen – *b* glimlachen – *c* oppassen – *d* spreken – *e* uitkijken – *f* zweven

Opdracht 2

1 Noteer welke werkwoordsvorm op de puntjes moet worden ingevuld: vd of od.
2 Zet daarachter het woord in de juiste spelling.
a … (veilen) bij Sotheby's heeft het schilderij 2 miljoen euro … (opbrengen).
b Toen de ster was … (arriveren), liepen zijn fans luid … (applaudisseren) op hem af.
c … (verlangen) naar hereniging reisden de vluchtelingen naar hun familieleden.
d De wandelaars keken … (verbazen) naar de potvis die was … (aanspoelen).
e Toen de jager de moed had … (opgeven), kwam er al … (struikelen) een hert aan.
f … (zwaaien) naar de fans is het koninklijk paar naar het Binnenhof … (rijden).

Theorie

video-uitleg

Deelwoorden als bijvoeglijk naamwoord

Van een deelwoord kun je een **bijvoeglijk naamwoord (bn)** maken.

- Soms moet je een *e* achter het woord zetten. Spel het bijvoeglijk naamwoord zo kort en eenvoudig mogelijk:

– *verblinden*	– *verblind (vd)*	– *de verblinde (bn) automobilist* (niet: *verblindde*)
	– *verblindend (od)*	– *het verblindende (bn) licht*
– *vergroten*	– *vergroot (vd)*	– *de vergrote (bn) foto* (niet: *vergrootte*)
	– *vergrotend (od)*	– *de vergrotende (bn) brillenglazen*

- Soms moet je voor de uitspraak *tt* of *dd* schrijven:

– *witten*	– *gewit (vd)*	– *de gewitte (bn) wand* (niet: *gewite*)

Voltooide deelwoorden die op *en* eindigen, veranderen niet als je ze gebruikt als bijvoeglijk naamwoord: *breken – gebroken (vd) – het gebroken (bn) sleutelbeen*

Zie ook *Handig!: Schema werkwoordspelling*.

Opdracht
3

De bijvoeglijke naamwoorden in onderstaande woordgroepen hebben allemaal de lange vorm. Noteer van elk bijvoeglijk naamwoord of het van een voltooid deelwoord (vd) of van een onvoltooid deelwoord (od) is gemaakt.

1 de beledigende opmerking
2 de bestelde boeken
3 de teleurstellende resultaten
4 de verwoeste boerderij
5 een glanzende ring
6 een oververhitte oven

Opdracht
4

1 Noteer van de werkwoorden *a* tot en met *h* het voltooid en het onvoltooid deelwoord als bijvoeglijk naamwoord in de lange vorm, tenzij alleen de korte vorm bestaat.
2 Kies zes antwoorden van vraag 1 uit en maak daarmee drie zinnen. In elke zin gebruik je een voltooid deelwoord en een onvoltooid deelwoord, beide als bijvoeglijk naamwoord.
a afwachten – *b* bedroeven – *c* dwingen – *d* herstellen – *e* opwekken – *f* verrassen – *g* wantrouwen – *h* winnen

Opdracht
5

1 Noteer van de zinnen *a* tot en met *f* welke werkwoordsvormen moeten worden ingevuld: pvtt, vd, od of bn.
2 Noteer het werkwoord in de zinnen *a* tot en met *f* in de juiste spelling.
a Vrolijk … (fluiten) … (leggen) de luitenant zijn overhemden in de … (schoonmaken) kast.
b Is het … (stelen) schilderij aan … (handelen) criminelen … (verkopen)?
c Het goed … (uitrusten) team … (redden) mensen uit de … (instorten) huizen.
d De … (samenstromen) menigte eiste … (passen) loonmaatregelen.
e … (worden) dit … (restaureren) pand aan … (ondernemen) starters … (verhuren)?
f Hardop … (mopperen) … (beschuldigen) de supporter de … (falen) coach.

Ik kan/weet

- voltooide en onvoltooide deelwoorden spellen, ook als ze bijvoeglijk worden gebruikt. 2F
- voltooide deelwoorden spellen, ook als die hetzelfde klinken als een pvtt enkelvoud (bijv. verhuist/verhuisd). 3F

§ 11 Werkwoordsvormen en werkwoordstijden

Je leert	• werkwoordsvormen en werkwoordstijden herkennen en gebruiken.
Je hebt afgerond	• Spelling § 7 tot en met 10

Theorie

video-uitleg

Werkwoordsvormen en werkwoordstijden

Je hebt geleerd dat een werkwoord verschillende vormen kan hebben en hoe je die verschillende **werkwoordsvormen** moet spellen. Een overzicht:

- infinitief (inf): *spelen*;
- persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt): *speel/speelt* (ev), *spelen* (mv);
- persoonsvorm verleden tijd (pvvt): *speelde* (ev), *speelden* (mv);
- voltooid deelwoord (vd): *gespeeld*;
- onvoltooid deelwoord (od): *spelend*.

Van het voltooid deelwoord en het onvoltooid deelwoord kun je een bijvoeglijk naamwoord (bn) maken: de *gespeelde* wedstrijd; de *spelende* kinderen.

Er zijn verschillende **werkwoordstijden**:

• onvoltooid tegenwoordige tijd (ott):	Kirian surft bijna elke dag. Malika gaat zaterdag winkelen.
• onvoltooid verleden tijd (ovt):	Kirian surfte bijna elke dag. Malika ging zaterdag winkelen.
• voltooid tegenwoordige tijd (vtt):	Kirian heeft bijna elke dag gesurft. Malika is zaterdag gaan winkelen.
• voltooid verleden tijd (vvt):	Kirian had bijna elke dag gesurft. Malika was zaterdag gaan winkelen.

In de voltooide tijd is de persoonsvorm een vorm van het werkwoord *hebben* of *zijn*. Verderop in de zin staat dan vaak (maar niet altijd) een voltooid deelwoord.

Opdracht
1

1 Noteer van de onderstreepte woorden in de zinnen *a* tot en met *j* de (werkwoords-) vorm: inf, pvtt, pvvt, vd, od, bn (gemaakt van vd) of bn (gemaakt van od).

2 Noteer achter alle zinnen de werkwoordstijd: ott, ovt, vtt of vvt.

a Het fitnesscentrum Adonis aan de Olympuslaan is vorige week uitgeroepen tot best bezochte sportschool van de stad.
b Je vond er altijd al opgeblazen kleerkasten en sterk vermagerde jongemannen.
c Bij de eerste les werd het doel van de apparaten door een instructeur uitgelegd.
d Vaak had die trainer ook een trainingsschema gemaakt voor de nieuwe klant.
e Vroeger had men gek aangekeken tegen een zaal vol zwetende fitnessers.
f Nu kijk je niet meer op van mensen die hun vrije tijd trainend doorbrengen.
g Bij Adonis kunnen de sportievelingen zich overigens ook laten masseren.
h In de sauna vertellen uitgeputte vijftigers elkaar de ene grap na de andere.
i Aan de bar heeft reeds menige sporter een gezond sapje gedronken.
j Na de training wandelt elke bezoeker neuriënd naar huis.

Opdracht
2

1 Noteer van de in te vullen woorden om welke (werkwoords)vorm het gaat: inf, pvtt, pvvt, vd, od, bn (gemaakt van vd) of bn (gemaakt van od).

2 Noteer de juiste spelling van de werkwoorden.

a Op deze markt aan de haven … (worden) vroeger geen groente … (verkopen).

b Nu … (worden) elk … (aanbevelen) voedingsproduct er … (verhandelen).

c Luid … (schreeuwen) … (prijzen) de groenteman straks de … (uitstallen) koopwaar aan.

d De … (walmen) ton waarin de visboer nu paling … (roken), … (stinken) enorm.

e … (snuffelen) naar koopjes … (vinden) je het heerlijk om hier rond te … (lopen).

f Voor een … (frituren) patatje ben je hier trouwens ook op de … (aanwijzen) plek.

g De … (controleren) keuringsdienst … (houden) in de gaten of de mayonaise niet … (bederven) is.

Opdracht
3

Noteer achter de zinnen uit tekst 1 de werkwoordstijd: ott, ovt, vtt of vvt.

Tekst 1

Mysterieus beest?

1 Een Poolse dierenhulporganisatie in Krakau heeft recentelijk een mysterieuze oproep gekregen over een vreemd beest. (…) **2** Het dier lag volgens de beller in een boom tegenover haar huis op de loer. (…) **3** ‘Het is bruin. (…) **4** Het zit al twee dagen in een boom bij het huis aan de overkant. (…) **5** Mensen openen hun ramen niet meer. (…) **6** Het beest zal immers maar je huis binnensluipen.’ (…) **7** Dat meldde de paniekerige vrouw aan de dierenwelzijnswerker. (…) **8** Volgens haar ging het om een leguaan. (…) **9** Daarom hebben enkele diereninspecteurs een kijkje genomen. (…) **10** Had een reptiel de koele lentetemperaturen in Krakau kunnen overleven? (…) **11** Bij aankomst zagen de inspecteurs het dier zonder kop en ledematen in de boom. (…) **12** Het was een croissant. (…) **13** Iemand had die waarschijnlijk uit het raam gegooid om een vogel te voeren. (…) **14** Bij de dierenorganisatie heeft men smakelijk gelachen om het voorval. (…)

Naar: ad.nl/buitenland

Opdracht
4

De cursief gedrukte zinnen staan in de ott. Zet de zinnen om in de ovt (zin 1 en 2), in de vtt (zin 3 en 4) en in de vvt (zin 5 en 6).

– *Met dat rotweer wil Melinde niet buiten spelen.*
– *Waarom gaat je vriendin een baantje zoeken?*

Opdracht
5

Maak zinnen van ten minste acht woorden met de genoemde (werkwoords)vormen in de aangegeven volgorde. Maak ten minste één vraagzin.

1 pvtt – inf – vd
2 pvvt – inf – inf
3 od – pvtt – bn (gemaakt van vd) – vd
4 bn (gemaakt van od) – pvvt – od – inf

Ik kan/weet
- werkwoordsvormen en werkwoordstijden herkennen en gebruiken. 1F

Cursus 8

PUZZELEN

M=G
D=K

Puzzel
1

Cijfers en letters – Filippine

De woorden van deze puzzel vind je in ***Meer dan lezen*** § 1 Strategieën.

Vul in de vakjes woorden in die passen bij de omschrijvingen. In sommige vakjes staat een cijfer. Noteer de letters uit die vakjes in de regel onder het diagram in vakjes met dezelfde cijfers. Als je dat correct hebt gedaan, verschijnt een advies van drie woorden dat een bekende woordraadstrategie is. De eerste letter is gegeven (een Z).

1 oppervlakkig; niet precies (7)
2 geschiedkundige (10)
3 lichamelijk (6)
4 zonder naam (7)
5 ziekteverschijnsel (8)
6 lijfspreuk (6)
7 overheersen (9)
8 vaststelling van een ziekte of probleem (8)
9 zeer nauwkeurige omschrijving (9)
10 eentonig (8)

1			2							
2		8	6		2		8			6
3		7	6	8	3	4				
4		5	2	5	8	3	9			
5	6	7	9			2	2	9		
6		3		8	3	6				
7		2	9	8	5	3		3	5	
8		8			5	2	6	3		
9		3		8	5	8		8	3	
10	9	2	5	2		2	2	5		

Z	2	3	4	3	3	5	6	7	5	2	5	8	3	9

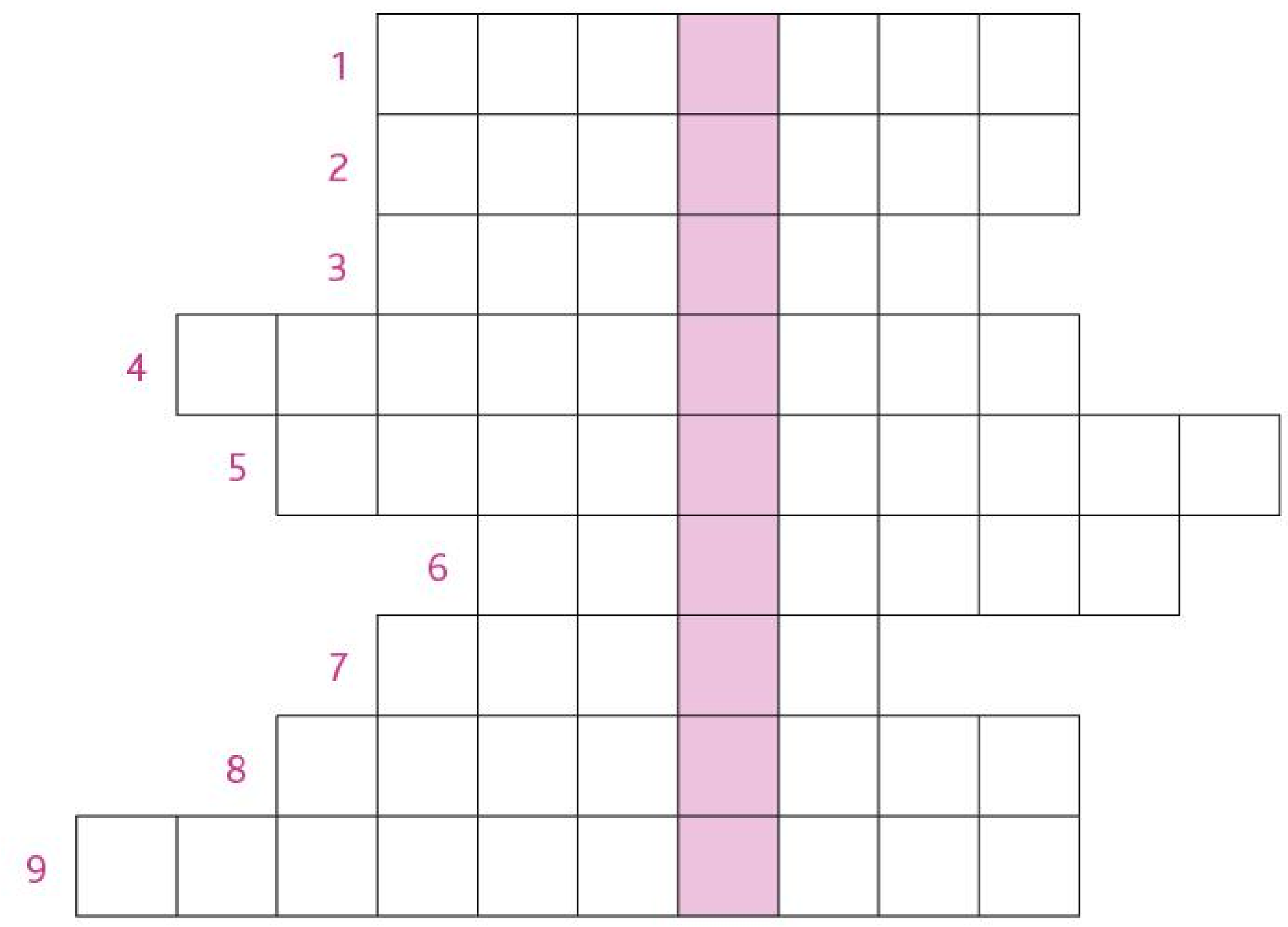
Puzzel
2

Leesplezier – Acrostic

De woorden van deze puzzel vind je in ***Meer dan lezen*** § 3 Tekstdoelen en tekstsoorten.

Vul woorden in die bij de omschrijvingen passen. Als je de correcte woorden hebt ingevuld, lees je in de gekleurde kolom een woord dat te maken heeft met het doel dat een schrijver kan hebben met een tekst.

1 maaksel; schepping
2 nieuwtje; debuut; eerste verschijning
3 wat indrukwekkend is, heeft …; zwier
4 op een bijzondere, opvallende manier kleden
5 oorspronkelijk
6 kameraad; vriend
7 aspect; bepaalde kant van een zaak
8 handig en snel
9 vrolijkheid; gelach

Puzzel

3

Bouwstenen – Lettergrepenpuzzel

De woorden van deze puzzel vind je in ***Meer dan lezen*** § 2 Onderwerp en hoofdgedachte.

Zoek woorden bij de gegeven omschrijvingen. In het schema zie je uit welke lettergrepen de woorden zijn opgebouwd. Achter de omschrijvingen staat het aantal lettergrepen waaruit het te vinden woord bestaat. Streep de lettergrepen door die je gebruikt hebt, als je zeker weet dat je het goede woord hebt gevonden.
Van de overgebleven lettergrepen kun je een begrip vormen dat ook uit *Meer dan lezen* § 2 komt.

1 grillig; wispelturig; niet te vertrouwen (5)
2 datgene waar je je op concentreert; doelstelling (2)
3 dat lijd je als het helemaal misgaat (2)
4 een christelijk volksverhaal waarin een heilige of heilig voorwerp voorkomt (3)
5 bijzonder respecteren; zeer hoog achten (4)
6 doel; ambitie (2)
7 gemakkelijk op anderen overgaand (4)
8 iemand die alles foutloos wil doen (5)
9 ondertekenen (3)
10 positieve instelling; het geloof in een goede afloop (4)
11 iemand die (of iets wat) een ramp of een slechte afloop aankondigt (4)
12 bazige vrouw; feeks (2)
13 onenigheid; conflict (2)
14 niet met de massa meegaand; dwars; eigengereid; balorig (3)

aan	baar	be	bie	bo	breuk	cus
dach	de	de	di	draads	eer	fec
fo	ge	ge	gen	gen	gen	heils
hoofd	ke	ke	ken	le	lijk	me
mis	nau	ne	nist	o	on	on
op	per	re	ren	schil	schip	sig
ste	stre	te	te	ti	ti	ven

Overgebleven lettergrepen

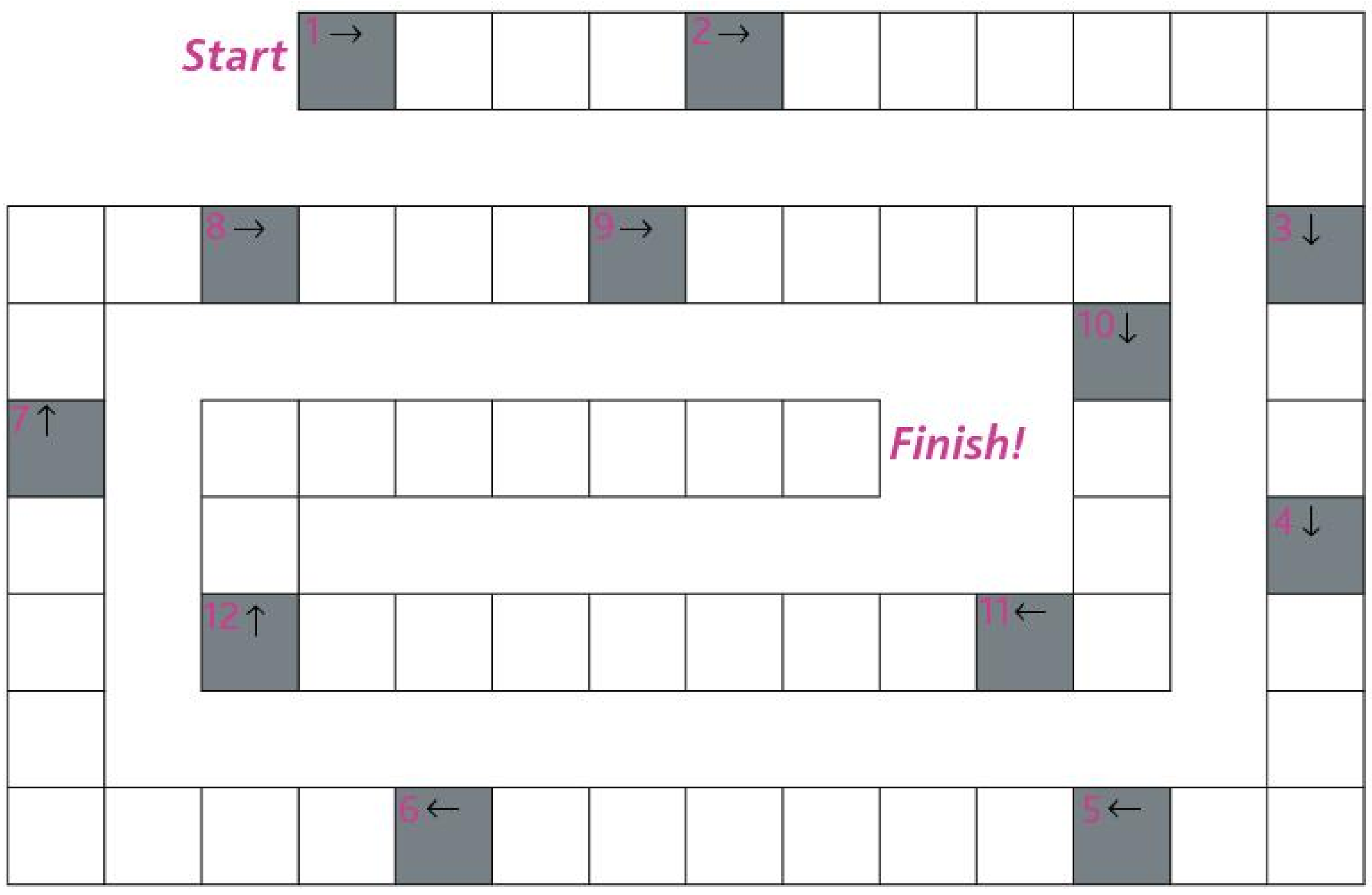
Puzzel
4

Python – Cryptische slang

De woorden van deze puzzel vind je in ***Meer dan lezen*** § 4 Alinea's en kernzinnen.

Vul de woorden in volgens de omschrijvingen. Sommige omschrijvingen zijn cryptisch.
Dat wil zeggen: een beetje raadselachtig.
Vanaf nummer 2 valt de eerste letter van het volgende woord samen met de laatste letter van het voorgaande woord. Je hoeft die letter dus maar één keer te noteren.

1 mooi
2 slim bedacht
3 doffe 'e'-klank, zoals in 'gezin'
4 tekstdeel dat op een nieuwe regel begint
5 tegenstelling
6 periode van 1000 jaar
7 als iemand je dat wel even zal leren, is het niet te best
8 zo noem je een onregelmatig werkwoord
9 daar staat de belangrijkste informatie in
10 volk
11 kunsttaal
12 daar kun je je handen in wassen als je geen verantwoordelijkheid neemt

Puzzel

5

Strepen maar! – Woordzoeker met uitdrukking

De woorden van deze puzzel vind je in ***Meer dan lezen*** § 5 Inleiding en slot.

Zoek alle woorden uit de lijst in het diagram en streep de letters door. De woorden zijn horizontaal, verticaal en diagonaal verborgen in alle mogelijke richtingen, dus ook van rechts naar links en van onderen naar boven.
Er blijven 32 letters over. Als je die achter elkaar leest of opschrijft, zie je ergens in dat rijtje letters een uitdrukking van drie woorden verschijnen. Plaats die uitdrukking in de tien vakjes onder het diagram.

ADVIES
ANEKDOTE
ANGSTAANJAGEND
EVOLUEREN
GELETTERD
GEMAKSHALVE
HIËRARCHIE
IMPACT
INLEIDING
LOF
PARTICIPEREN
POËZIE
REMEDIE
SAMENVATTING
SCHRIKBAREND
SLOT
SNEU
STORT
UNIEK
VAART
VERDOEN
VERRIJKEN
VERRUKKELIJK
VOEDINGSBODEM

A	P	A	R	T	I	C	I	P	E	R	E	N	B	C
H	A	R	K	E	I	H	C	R	A	R	Ë	I	H	O
M	E	N	H	E	T	U	N	I	E	K	T	IJ	I	D
E	V	G	G	K	E	R	E	N	T	O	L	S	N	N
D	O	S	N	S	E	R	S	F	Q	S	V	T	L	E
O	L	W	N	I	T	T	E	T	O	V	A	C	E	R
B	U	IJ	Z	E	T	A	O	M	O	L	A	A	I	A
S	E	B	M	O	U	T	A	D	E	R	R	P	D	B
G	R	S	E	I	V	D	A	N	K	D	T	M	I	K
N	E	N	E	O	D	R	E	V	J	E	I	I	N	I
I	N	L	E	I	Z	Ë	O	P	N	A	N	E	G	R
D	G	E	L	E	T	T	E	R	D	E	G	A	A	H
E	V	E	R	R	IJ	K	E	N	E	F	M	E	I	C
O	E	V	L	A	H	S	K	A	M	E	G	A	N	S
V	E	R	R	U	K	K	E	L	IJ	K	S	I	S	D

Puzzel

6

Engelse ziekte – Woordzoeker

De woorden van deze puzzel vind je in ***Media***.

Hieronder staan 22 woorden, bijna allemaal Engelse begrippen. Zoek de woorden op in het diagram en streep de letters door. De woorden zijn horizontaal, verticaal en diagonaal verborgen in alle mogelijke richtingen, dus ook van rechts naar links en van onderen naar boven.
Er blijven 18 letters en een uitroepteken over. Als je die achter elkaar leest of opschrijft, verschijnt een uitdrukking van vier woorden. Die geldt voor veel mensen die druk zijn op sociale media. Noteer die uitdrukking in de vakjes onder de puzzel.

APP	FEEDBACK	LOGO	SURFEN
BRAINSTORM	HASHTAG	MEDIA	TOOL
CHALLENGE	HOAX	MOCKUP	TRACKING
COOKIES	HYPER	PITCH	VIRAAL
COPYRIGHT	INFLUENCER	PLATFORM	
DATA	LINKS	PRIVACY	

Z	G	A	T	H	S	A	H	P	S	L	A
I	P	L	E	Y	N	T	P	E	U	I	I
T	L	N	A	C	X	A	O	H	R	N	D
H	A	K	C	A	B	D	E	E	F	K	E
G	T	G	G	V	R	E	Z	L	E	S	M
I	F	N	L	I	I	I	U	E	N	N	W
R	O	I	O	R	O	E	V	L	O	G	O
Y	R	K	O	P	N	P	U	K	C	O	M
P	M	C	T	C	O	O	K	I	E	S	R
O	D	A	E	G	N	E	L	L	A	H	C
C	B	R	A	I	N	S	T	O	R	M	E
P	I	T	C	H	N	!	R	E	P	Y	H

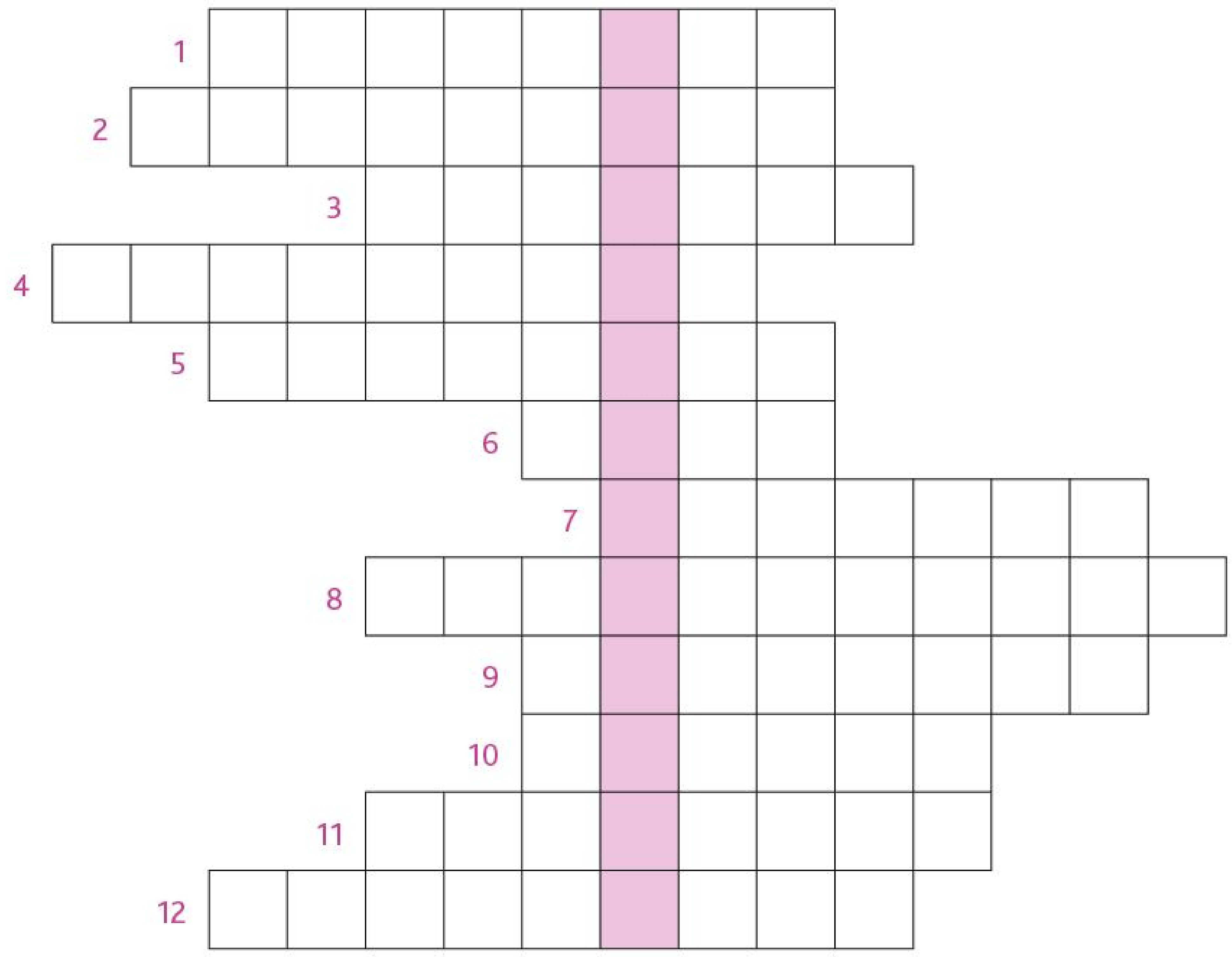
Puzzel
7

Eigendom – Acrostic

De woorden van deze puzzel vind je in ***Media***.

Vul woorden in die passen bij de omschrijvingen. Als je de juiste woorden hebt ingevuld, zie je in de gekleurde kolom een belangrijk begrip voor schrijvers, journalisten en kunstenaars. Het gaat om de bescherming tegen ongeoorloofde overname van hun werk.

1 Als je voor bijvoorbeeld een werkstuk hele stukken overschrijft zonder bronvermelding, pleeg je ….
2 Een hoax is een vorm van ….
3 Het Nederlandse woord voor 'file' is ….
4 Verzameling mensen voor wie je schrijft, spreekt etc.
5 Niet objectief.
6 Moet je noemen als je eruit put voor bijvoorbeeld een werkstuk.
7 In het geniep.
8 Bij een bericht moet je je altijd afvragen: Is deze informatie wel …?
9 Als het nieuws maar één kant van een zaak belicht, is het ….
10 Daar turen we veel te veel uren per dag op.
11 Iemand die heel handig is met bijvoorbeeld apparatuur en programma's.
12 Eerste ontwerp van iets.

Puzzel
8

In galop – Paardensprong

De woorden van deze puzzel vind je in ***Fictie*** § 1 Fictie en non-fictie.

Zoek woorden van acht letters. Ze komen allemaal voor in *Fictie* § 1. Maak een paardensprong:
- Kies een beginletter.
- Ga linksom of rechtsom en sla steeds twee vakjes over.
- Ontstaat er geen goed woord? Kies dan een andere beginletter.

Zo vind je vier woorden van acht letters.
Dan ben je nog niet klaar. Geef een omschrijving van de betekenis of een synoniem van deze vier woorden.

1

M	E	N
E		U
S	A	R

2

N	S	F
E		T
A	A	I

3

M	D	S
D		G
I	I	A

4

H	E	I
S		O
U	L	T

Oplossing Paardensprong met omschrijving of synoniem:
1 3
2 4

Puzzel
9

Dóórlopen – Combipuzzel

De woorden van deze puzzel vind je in ***Fictie*** § 3 en 4.

Deze puzzel is een combinatie van een filippine en een woordvormingspuzzel. Rangschik de letters bij elk nummer zo dat er een woord ontstaat dat past bij de omschrijving. Vul de woorden in in het diagram.
In sommige vakjes staat een cijfer. Noteer de letters uit die vakjes in de regel onder het diagram in vakjes met dezelfde cijfers. De derde letter is gegeven (een J). Als je dat correct hebt gedaan, verschijnt een bekend begrip dat met 'doorlopen' en 'dichten' te maken heeft.

1	A-C-D-E-E-E-F-G-I-N-R-S	geboeid
2	A-B-D-D-E-E-I-I-K-N-R-R	inzet van te jonge mensen bij de fabricage van bijvoorbeeld kleding
3	A-E-F-G-I-O-P-R-T-Y	manier waarop woorden en regels zijn verdeeld over de pagina
4	A-A-A-A-K-M-P-R-S-Z	veel en graag vertellend
5	A-A-C-E-H-I-I-M-R-S-S-T-T-U	niet professioneel
6	E-G-I-I-N-O-O-O-R-R-S-S-T	ontregeling in het proces van groter worden

1		1		3				2	1	1		
2			2		1		3		5	1		
3	6						3			1
4				3	3			3	3	4
5	3	4	3	6	1					6				
6				1			6				2		

1	2		3	4	5	1	4	1	2	6
		J								

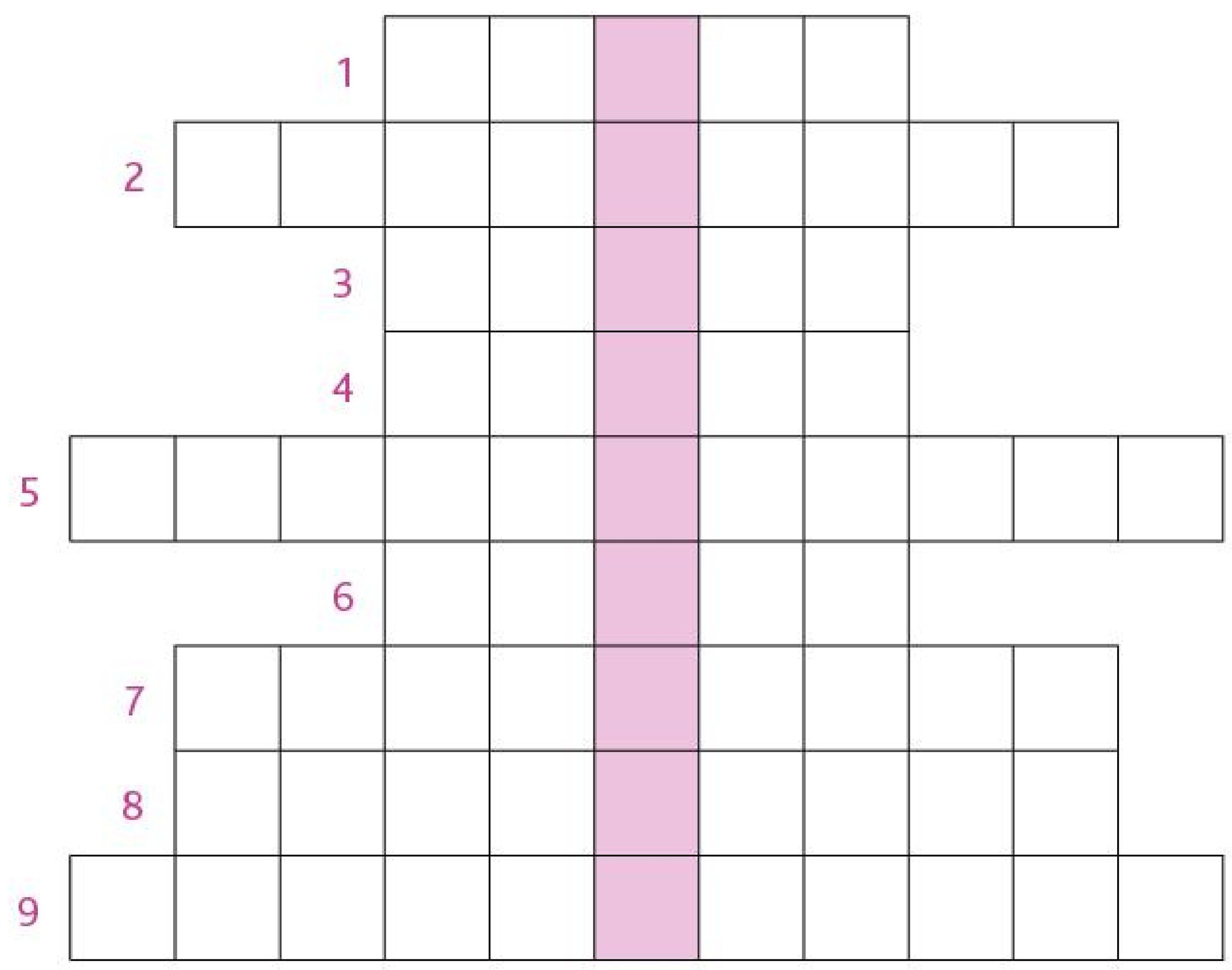
Puzzel
10

Meertalig – Acrostic

De woorden van deze puzzel vind je in ***Taal*** § 1 Moedertaal.

Vul bij 1 tot en met 9 een woord in dat past bij de omschrijving. Elk woord is de aanduiding van een taal. Als je alles juist hebt ingevuld, zie je in de paarse kolom een woord dat te maken heeft met gesproken taal.

1 …, Nederlands en Limburgs zijn de drie officiële talen in Nederland.
2 … gebruik je om sommen te maken.
3 … is een oude taal die je op het gymnasium kunt leren.
4 … spreekt men in het westen van Scandinavië.
5 … is niet voor meisjes bedoeld.
6 … is niet alleen een taal, maar ook een jongensnaam.
7 … gebruiken bijvoorbeeld voetbalverslaggevers.
8 … is onder andere in Vaticaanstad de voertaal.
9 … maakt gebruik van handen, armbewegingen en gezichtsuitdrukkingen.

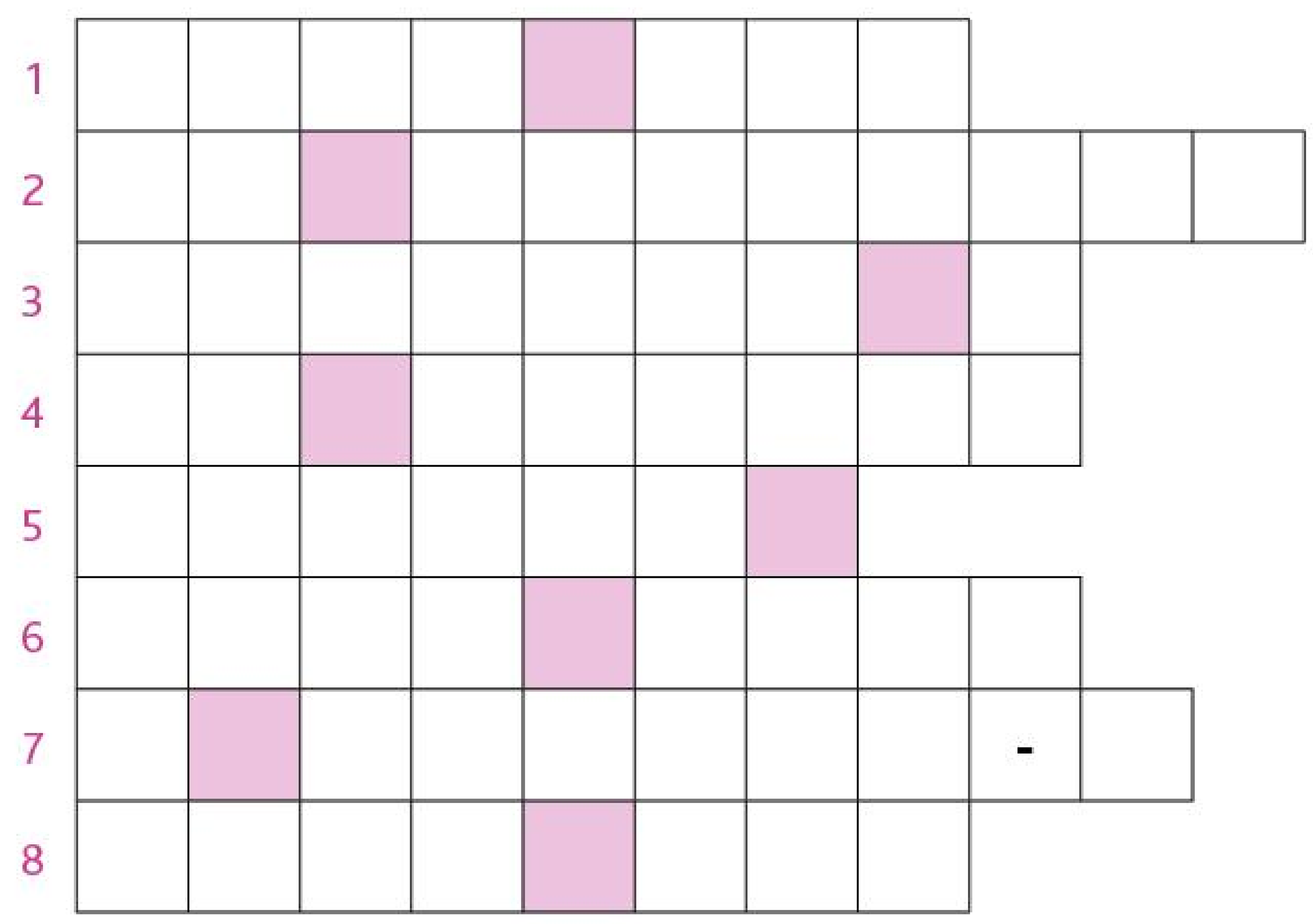
Puzzel
11

Nadrukkelijk – Woordvorming

De woorden van deze puzzel vind je in ***Taal*** § 4 en 5.

Van de letters achter de cijfers 1 tot en met 8 kun je acht woorden maken uit de genoemde paragrafen. Noteer die woorden in de vakjes achter het cijfer. De letters in de gekleurde vakjes vormen, van boven naar beneden, een woord uit de paragrafen Taal.

1 a-a-e-k-k-r-r-t
2 a-a-e-e-i-i-l-l-r-t-t
3 b-e-e-n-o-s-t-u-w
4 a-c-e-h-ij-m-m-r-s
5 c-f-h-i-r-s-t
6 a-c-n-n-n-o-o-s-t
7 g-n-n-o-p-r-t-t-u
8 b-e-g-i-ij-m-n-r

Puzzel
12

Vergeleken – Kruiswoordraadsel

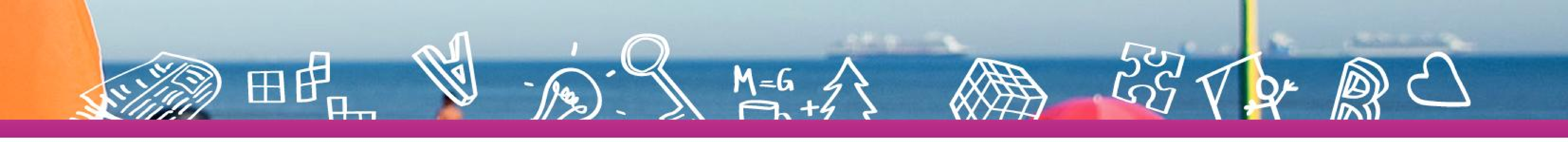
De woorden van deze puzzel vind je in ***Taal*** § 6 Vergelijkingen.

Vul de juiste woorden in bij de omschrijvingen.

Horizontaal
1 zo groen als …
3 zo … als een varken
5 woordje dat aangeeft dat je twijfelt of berust
7 familielid
8 zo … als een kwartel
11 zo trots als een …
14 in memoriam (afk.)
15 rechterlijke machtiging (afk.)
16 in vuur en … staan
18 tegenslag
20 onder … iets verklaren: dan zweer je het
22 hoefdier
23 zo traag als een …
24 zo … als een kreeft

Verticaal
1 zo … als een aal
2 materie
3 bloeddorstige, niet echt bestaande verschijning
4 zo … als een vos
6 uitroep; meisjes- en jongensnaam
9 fossiele brandstof (Eng.)
10 grootmoeder
12 100 m^2
13 Universitair Medisch Centrum (afk.)
16 zo … als een kat
17 vaak herkenbaar aan een logo
18 vrucht
19 zo ziek als een …
21 lidwoord

1			2	■	3			4
	■	■	5	6		■	■	
	■	■	7			■	■	
8	9	10		■	11	12	13	
■	14		■	■	■	15		■
16			17	■	18			19
	■	■	20	21		■	■	
	■	■	22			■	■	
23				■	24			

Puzzel
13

Op hol – Paardensprong

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema A*** § 2 'Wij zijn de laatste'.

Zoek woorden van acht letters. Ze komen allemaal voor in *Thema A* § 2.
Maak een paardensprong:
- Kies een beginletter.
- Ga linksom of rechtsom en sla steeds twee vakjes over.
- Ontstaat er geen goed woord? Kies dan een andere beginletter.

Welke vier woorden van acht letters vind je op die manier?

1

R	S	S
K		E
T	I	A

2

E	E	E
L		T
R	D	H

3

O	E	E
B		E
D	H	N

4

L	B	E
O		IJ
N	D	L

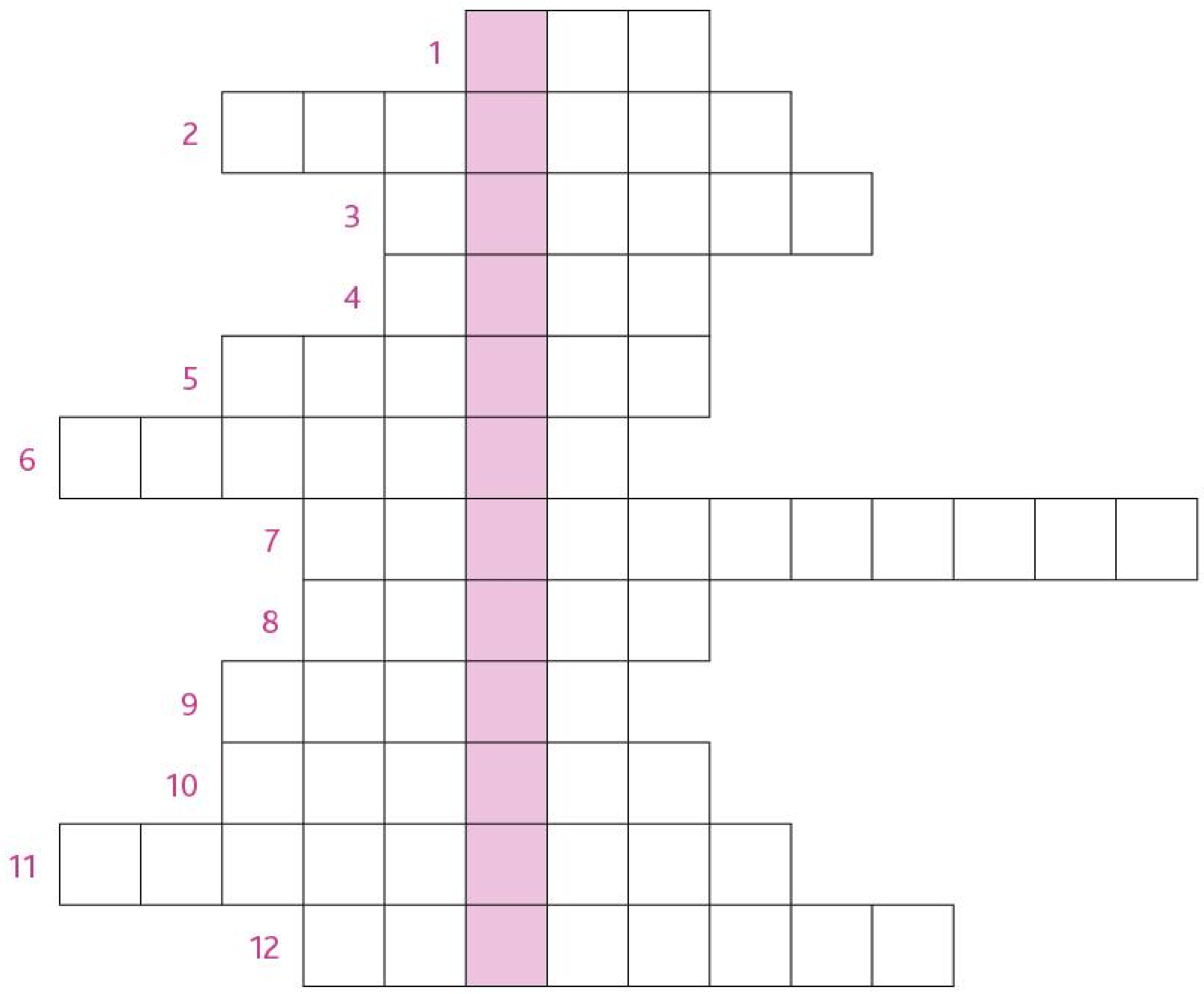
Puzzel
14

Beestachtig – Cryptische acrostic

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema A*** § 2 'Wij zijn de laatste'.

Vul passende dierennamen of dierenbegrippen in bij de omschrijvingen. Die zijn een beetje cryptisch. Sommige dierennamen hebben bijvoorbeeld meer betekenissen. Als je het diagram goed hebt ingevuld, staat in de gekleurde kolom een begrip dat ook bij *Thema A* hoort.

1 dier tegen de kou
2 gevaarlijke aap
3 eierproducent
4 zeedier met scharen
5 heeft zes poten
6 kan trompet spelen
7 helpt de blinde
8 reageert fel op rood
9 veilige plek voor dieren
10 zwemt erg plezierig in zee
11 smaaktestbeest
12 heeft scherpe slagtanden

Puzzel

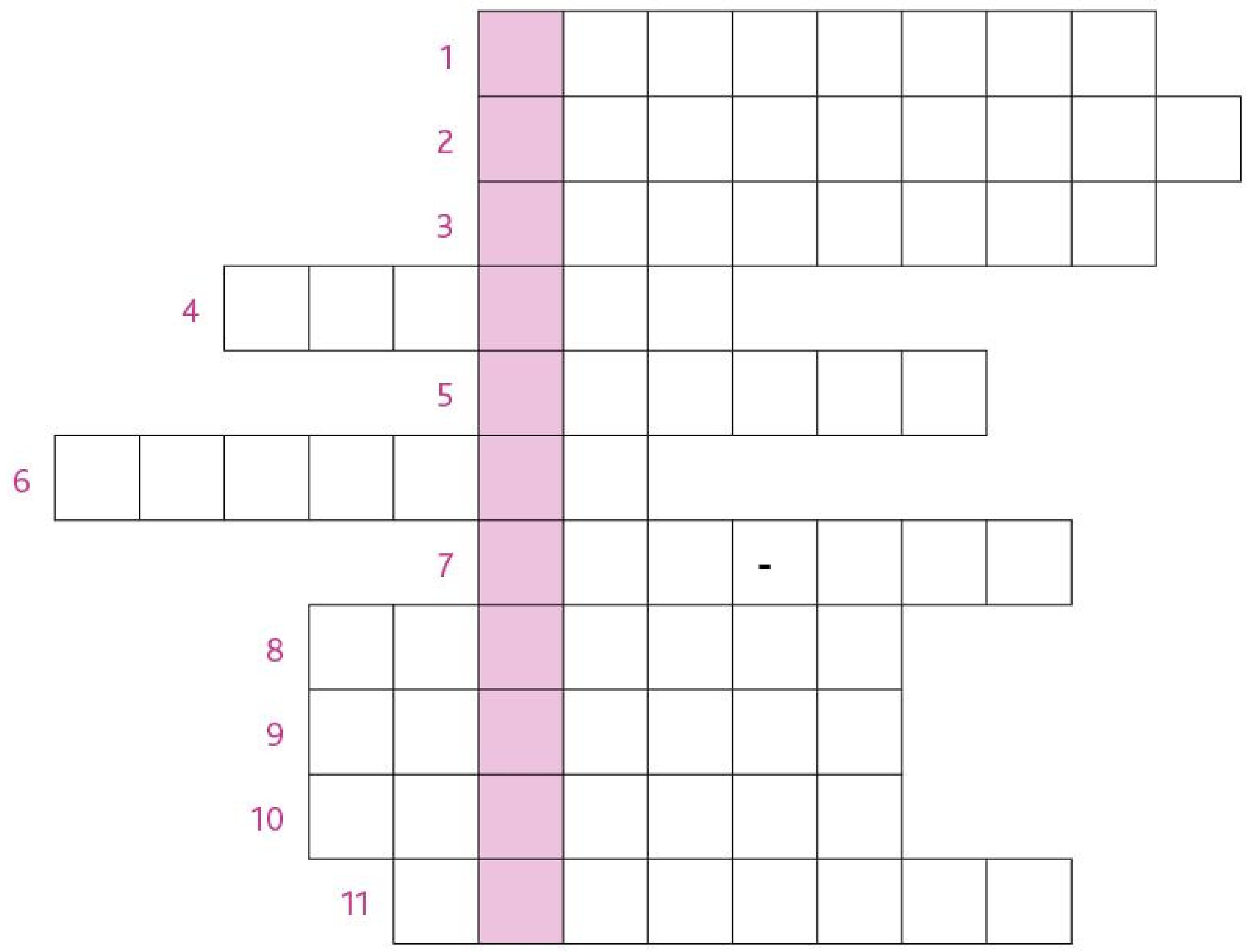
15

‘Ik hou zo van ...’ – Cryptische acrostic

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema A*** § 4 Tekstdoelen.

Vul bij de omschrijvingen passende woorden in. Sommige omschrijvingen zijn wat cryptisch. Dat wil zeggen: een beetje raadselachtig.
Als je de correcte woorden hebt ingevuld, lees je in de gekleurde kolom een begrip dat in de wereld van mens en dier een belangrijke rol speelt bij de overleving.

1 Iemand die niets eet of drinkt wat van dieren afkomstig is.
2 Er wordt al vele jaren gewaarschuwd tegen de … van de aarde vanwege de grote gevolgen daarvan.
3 Voor mens en dier noodzakelijke bestanddelen in het eten zijn: …, koolhydraten, vetten, vitamines en mineralen.
4 Gevouwen blad met tekst en beeld om mensen te informeren of te activeren.
5 Pakkende zin.
6 Plaatje waarin gegevens getekend zijn, zodat ze duidelijker zijn dan een beschrijving met alleen maar tekst.
7 Hoe een publicatie (bijvoorbeeld een tekst) eruitziet (het vierde vakje is een ‘-’).
8 Zijn met uitsterven bedreigd als de ontwikkeling bij 2 (zie omschrijving bij 2) onverminderd doorzet.
9 Illegale jager.
10 Gevogelte dat uit elkaar dreigt te spatten.
11 Bieden volgens deskundigen een heel goed alternatief voor vlees van kippen, runderen, varkens etc.

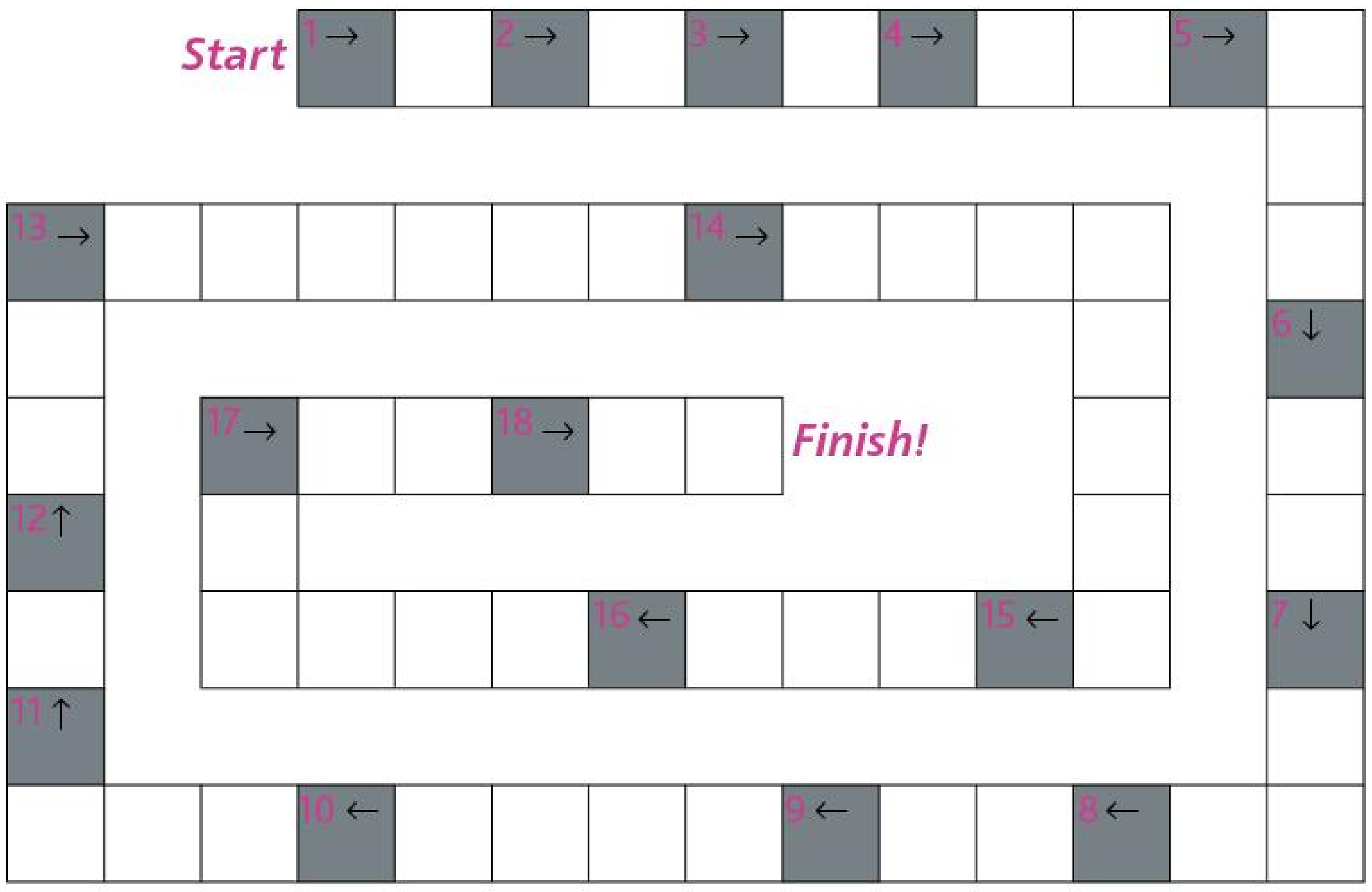
Puzzel
16

Beestenboel – Cryptische slang

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema A*** § 4 en 6.

Vul de woorden in volgens de omschrijvingen. Het zijn dierennamen of woorden die met dieren te maken hebben. Sommige omschrijvingen zijn cryptisch. Dat wil zeggen: een beetje raadselachtig.
Vanaf nummer 2 valt de eerste letter van het volgende woord samen met de laatste letter van het voorgaande. Je hoeft die letter dus maar één keer te noteren.

1 maakt een spin
2 als je een grote opzet, ben je erg brutaal
3 onaardig meisje dat muizen vangt
4 kan met zijn beet de ziekte van Lyme veroorzaken
5 grote groep beesten
6 balkt
7 heeft een muil
8 komt tegenwoordig weer in Nederland voor
9 wilde vogel waarop in Nederland veel gejaagd wordt
10 groot katachtig roofdier met fraaie strepen
11 klein hert
12 stekelig nachtdier
13 edel dier dat geen zin in werken heeft
14 groot beest dat al lang is uitgestorven
15 reptiel als deze puzzel
16 snelle fiets die in Afrika leeft
17 snatert
18 zwart-wit stropbeest

Puzzel
17

Barrage – Paardensprong

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema B*** § 2 De 5w+h-vragen.

Zoek woorden van acht letters. Ze komen allemaal voor in *Thema B* § 2.
Maak een paardensprong:
- Kies een beginletter.
- Ga linksom of rechtsom en sla steeds twee vakjes over.
- Ontstaat er geen goed woord? Kies dan een andere beginletter.

Welke vier woorden van acht letters vind je op die manier?

1

M	T	C
O		E
N	U	D

2

S	I	E
M		H
E	N	D

3

E	N	G
I		V
E	L	D

4

E	M	N
E		N
O	F	E

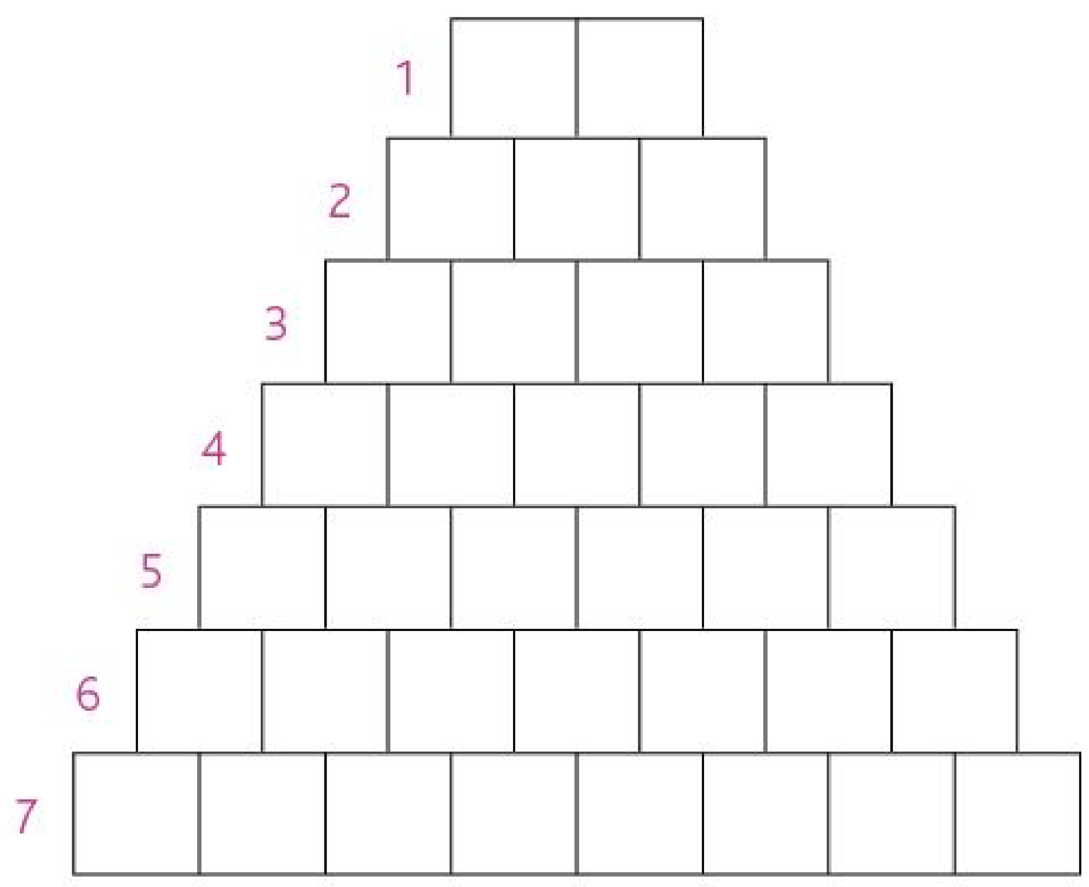
Puzzel
18

Egyptisch – Piramide

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema B*** § 2 De 5w+h-vragen.

Vul de woorden in volgens de omschrijvingen. Vanaf nummer 2 bestaat elk volgende woord uit de letters van het voorafgaande woord plus een nieuwe letter.

1 oude aanspreekvorm; in Vlaanderen gebruikelijke vorm voor *jij/je/u*
2 voorloper van de Europese Unie; ook: methode om de elektrische activiteit van de hersenen te meten
3 ontkenning bij zelfstandige naamwoorden
4 wapen dat in de schermsport wordt gebruikt
5 van toepassing zijn; meetellen
6 bepaalde tijd terug; pijn gehad
7 wonderbaarlijke verhalen die eeuwenlang zijn doorverteld

Puzzel
19

‘Wie wat bewaart, ...’ – Kruiswoordraadsel

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema B*** § 4 Presentatie.

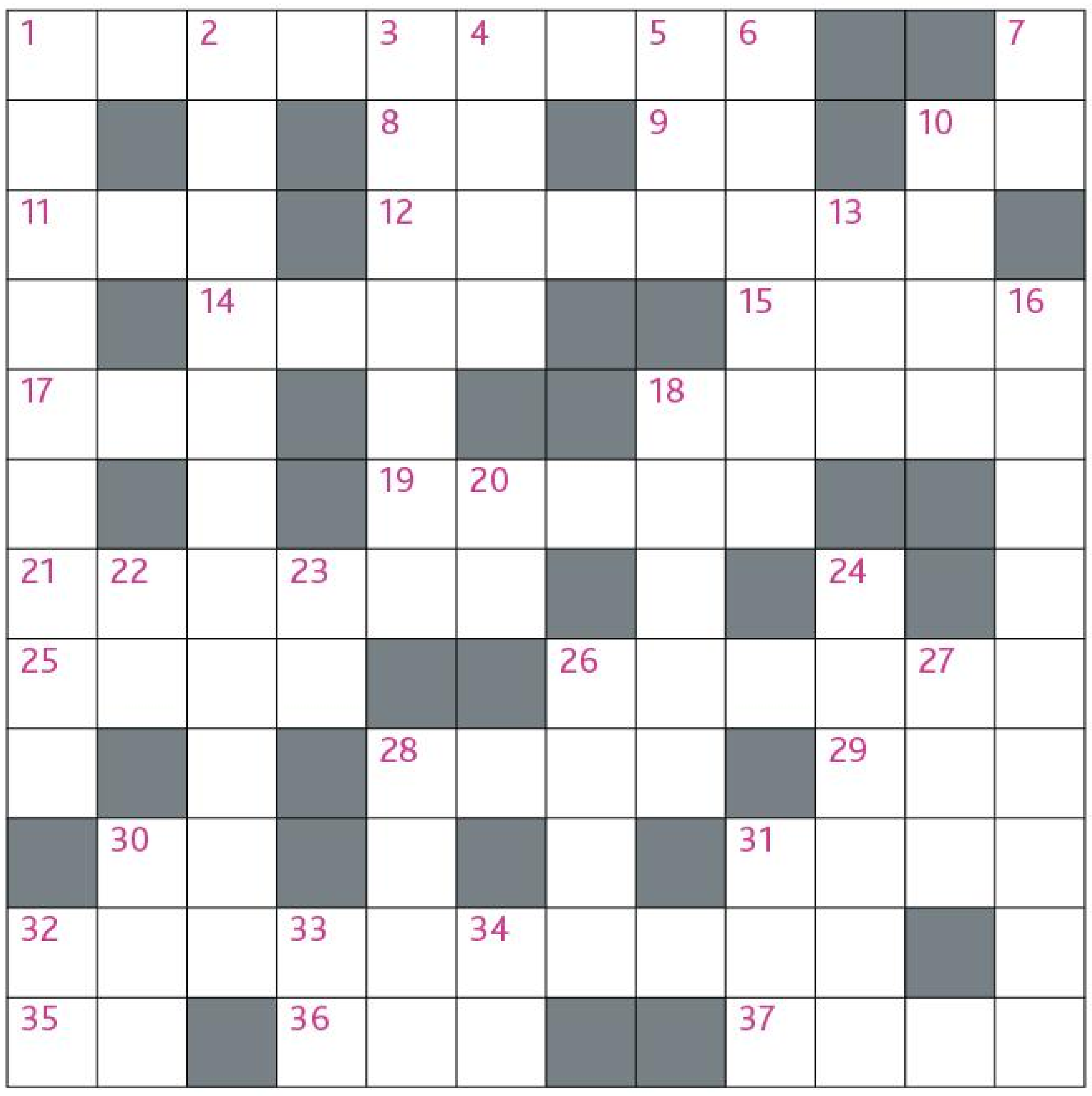
Vul woorden in die passen bij de omschrijvingen.

Horizontaal

1 verdriet van jonge mensen
8 water in Friesland
9 rivier in Noord-Italië
10 muzieknoot na de mi
11 tentoonstellingsgebouw in Amsterdam
12 traditioneel christelijk volksverhaal
14 reis(je)
15 zit aan je hand
17 loflied
18 voorjaar
19 elk
21 lang gedicht van Martinus Nijhoff met als motto ‘ik zoek een reisgenoot’
25 doelpunt
26 verzamelt wat aanspoelt op het strand
28 Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (afk.)
29 grootmoeder
30 anno domini (afk.)
31 schaaldier met scharen
32 waarneming
35 postscriptum (afk.)
36 drager van erfelijk materiaal
37 jongen

Verticaal

1 figuur in een roman of verhaal
2 niet van deze wereld
3 godsdienst
4 sluw; doortrapt; geraffineerd
5 plaats in Gelderland
6 ... en bliksem
7 woord dat bevestiging aangeeft
10 wat vaststaat; wat bewezen is
13 mager
16 wat zeker waard is om herinnerd te worden
18 roofdier
20 een zeer lastig woordje voor mensen die Nederlands als tweede taal leren
22 wetenschappelijk onderwijs (afk.)
23 leerweg op het vmbo
24 hinderen
26 dichtstbevolkte deel van Indonesië
27 Europees Medicijnen Agentschap (afk.)
28 pit; binnenste deel
30 antiblokkeersysteem (afk.)
31 geef je niet, als je stoer bent
32 voorzetsel
33 jongensnaam
34 vanaf (afk.)

Puzzel
20

Opvallend – Lettergrepenpuzzel

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema C*** § 2 Sociale media.

Zoek woorden bij de gegeven omschrijvingen. Sommige zijn wat cryptisch. Dat wil zeggen: een beetje raadselachtig.

In het schema zie je uit welke lettergrepen de woorden zijn opgebouwd. Achter de omschrijvingen staat het aantal lettergrepen waaruit het te vinden woord bestaat. Streep de lettergrepen door die je gebruikt hebt, als je zeker weet dat je het goede woord hebt gevonden.
Van de overgebleven lettergrepen kun je een woord vormen dat ook uit *Thema C* § 2 komt en dat betekent: opzettelijk zó dat iedereen het ziet of hoort.

1 onafhankelijk van anderen denkend en oordelend (2)
2 onderbouwen; informatie verzamelen, bijvoorbeeld voor een schrijfopdracht (5)
3 (te) gek (3)
4 fraai (2)
5 doet een vogel met een gelegd ei (3)
6 laten zien dat iets echt waar is (3)
7 niet afwijkend (van de standaard); gangbaar; gebruikelijk (3)
8 te weinig aandacht gegeven; (ook:) een te donkere foto is … (4)
9 wat volgens de wet of je gevoel niet eerlijk is (2)
10 scheppen (3)
11 iets wat puntsgewijs in een bepaalde volgorde staat, bijvoorbeeld de voor- en nadelen (3)
12 als je aandacht schenkt aan iets of iemand, toon je je … (4)
13 verondersteld, maar nog niet zeker (2)
14 tevreden inhoud (2)
15 (vaak digitale) handleiding, bijvoorbeeld voor het gebruik van een computerprogramma (4)

al	be	be	be	broe	con	cre
cu	de	den	der	do	ë	gu
heid	ken	kri	licht	lier	lijk	meend
men	ming	mon	nig	on	on	op
re	recht	ren	ren	ri	sier	som
stra	te	tent	tief	tisch	to	trok
tu	uit	ver	waan	wij	zen	zin

Overgebleven lettergrepen:

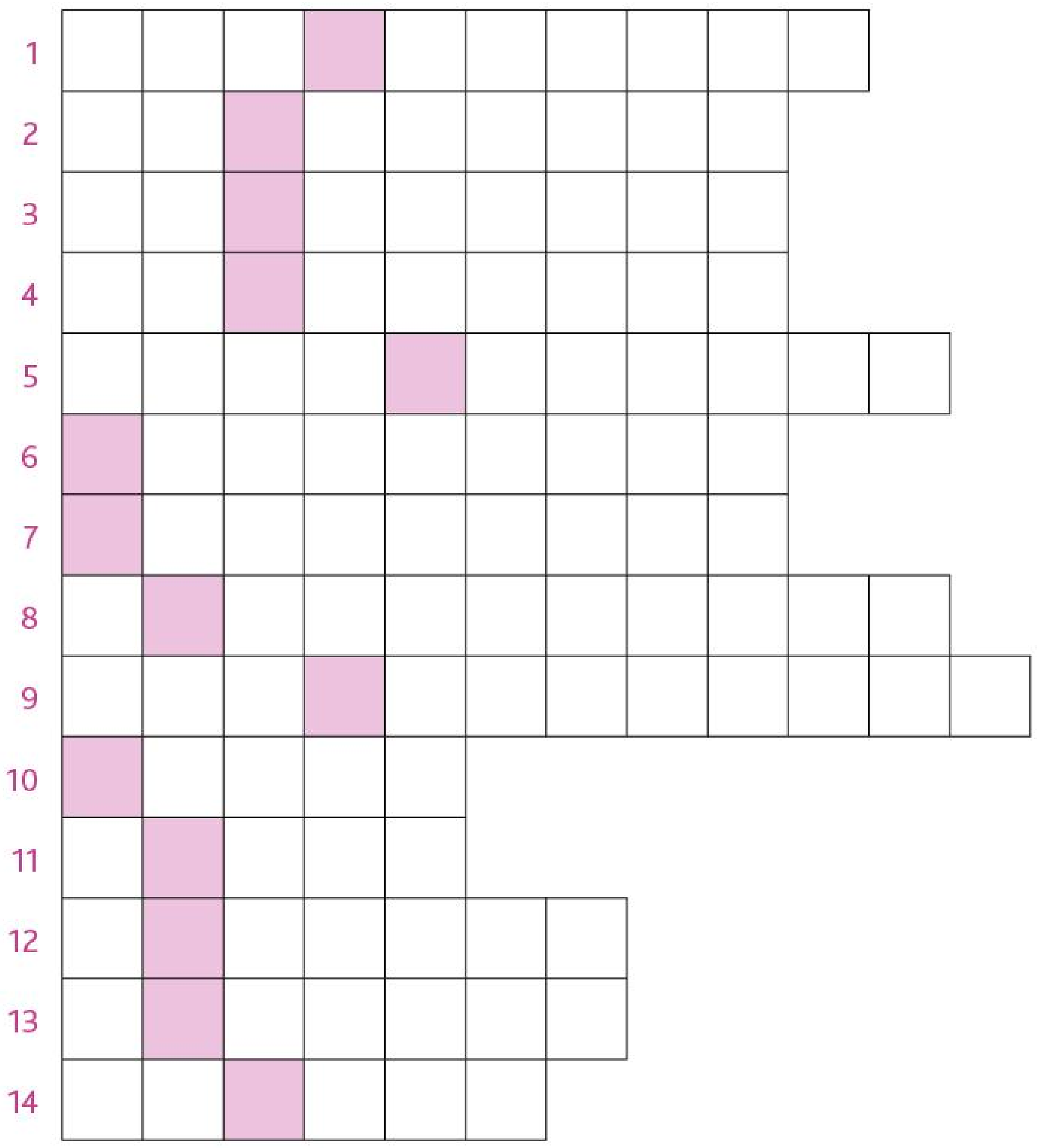
Puzzel
21

Omstreden – Woordvorming

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema C*** § 2 Sociale media.

Van de letters achter de cijfers 1 tot en met 14 kun je veertien woorden maken die voorkomen in Thema C Lezen § 2. Achter de woorden staat een aanwijzing. Noteer die woorden in de vakjes achter het juiste cijfer. De letters in de gekleurde vakjes vormen, van boven naar beneden, een woord dat je kunt gebruiken voor zaken of personen die omstreden zijn.

1	c-d-g-h-i-l-n-o-s-u	‘Ik heb het niet gedaan, ik ben …’
2	b-e-e-k-k-l-n-o-r	een hindernis vormen
3	a-c-e-h-i-m-n-o-r	staatsvorm met een koning(in) aan het hoofd
4	d-e-e-i-i-n-t-u-w	breedvoerig spreken
5	e-e-f-g-i-o-p-r-r-s-s	vooruitstrevend
6	e-e-g-n-n-o-s-t-w	niet gewild
7	e-e-h-l-l-n-r-u-v	achterhouden; bedekken zodat iets niet bekend wordt
8	a-a-e-e-i-m-p-r-s-s-t	streven naar afscheiding
9	b-e-e-e-i-i-k-n-r-r-s-t	commentaar leveren
10	e-e-k-s-t	kleine religieuze groepering die buitenstaanders weert
11	e-i-m-n-x	mengen
12	a-a-b-e-k-n-r	als je iets … maakt, deel je het mee
13	c-e-n-r-s-u-u	controle van de overheid op kritische publicaties
14	a-e-l-l-n-w	heb je onder je ogen als je heel slecht geslapen hebt

Puzzel

22

Niet te bevatten – Woordzoeker

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema C*** § 3 'Dit is niet echt'.

Zoek alle woorden uit de lijst in het diagram en streep de letters door. De woorden zijn horizontaal, verticaal en diagonaal verborgen in alle mogelijke richtingen, dus ook van rechts naar links en van onderen naar boven.
Er blijven 40 letters over. Als je die achter elkaar leest of opschrijft, zie je ergens in dat rijtje letters een woord verschijnen dat het volgende uitdrukt: 'Ik kan het me niet indenken!'

AARZELEN
ABSURD
BELEVEN
BUFFEL
CYBERSPACE
DOORGRONDEN
DWANG
GAME
GESTUMPER
GIRAF
HULPMIDDELEN
LOSER
NATUURKUNDE
NERD
NIS
OFFLINE
ONTGAAN
ONZIN
OPPERVLAKKIG
OUBOLLIG
OUDERWETS
PUZZEL
SCHOOLKANTINE
SUKKEL
SYSTEEM
TREURIG
VANZELFSPREKEND
WEERLOOS
ZIN

E	G	E	S	T	U	M	P	E	R	D	R	E	N	O
S	C	H	O	O	L	K	A	N	T	I	N	E	N	P
X	N	A	T	R	E	U	R	I	G	Q	C	G	I	P
B	E	S	P	U	Z	Z	E	L	W	B	I	K	S	E
E	D	L	O	S	B	U	F	F	E	L	K	A	A	R
D	N	E	K	E	R	P	S	F	L	E	Z	N	A	V
N	O	K	G	R	N	E	K	O	N	Z	I	N	R	L
U	R	K	N	I	A	A	B	S	U	R	D	A	Z	A
K	G	U	A	L	S	U	E	Y	Q	R	C	A	E	K
R	R	S	W	X	O	S	L	S	C	E	I	G	L	K
U	O	U	D	E	R	W	E	T	S	S	A	T	E	I
U	O	F	A	R	I	G	V	E	O	O	N	N	N	G
T	D	V	O	O	R	W	E	E	R	L	O	O	S	A
A	S	T	E	L	Z	I	N	M	B	A	A	R	B	M
N	E	L	E	D	D	I	M	P	L	U	H	S	T	E

Puzzel

23

Held of lafbek – Lettergrepenpuzzel

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema D*** § 3 Onstuitbare held.

Zoek woorden die passen bij onderstaande omschrijvingen. In het schema staan alle lettergrepen van de woorden die je moet vinden. Achter de omschrijvingen staat het aantal lettergrepen waaruit het te vinden woord bestaat. Streep de lettergrepen door die je gebruikt hebt, als je zeker weet dat je het goede woord hebt gevonden.
Zet de overgebleven lettergrepen in de juiste volgorde, zodat een woord ontstaat dat past bij *Thema D* § 3.

1 tegengestelde van modern (2)
2 ongeëvenaard; zonder iets wat of iemand die erop lijkt (3)
3 strak naar één punt kijken en toch niet echt iets zien (2)
4 conditie; bepaling (3)
5 iemand die zich moedig keert tegen een bezetter (3)
6 onwettig; zonder de vereiste papieren (3)
7 zeer plotseling en onverwacht (2)
8 goedkeurend (3)
9 zonder nadenken; direct je gevoelens volgend (3)
10 goed idee dat opeens een oplossing biedt (3)
11 document dat laat zien wie jij bent (7)
12 gezichtspunt (3)
13 niet tegen te houden (3)
14 jaloers zijn (3)

ab	baar	be	be	de	den	ga
gaal	ge	ge	gi	haal	held	il
im	in	in	klas	le	le	loos
ma	mend	na	nij	on	per	per
pul	ren	rupt	sief	siek	so	spec
sta	stem	stuit	ti	tie	tief	ver
ver	ving	voor	waar	weer	wijs	zets

Overgebleven lettergrepen:

Puzzel
24

Superman zonder schoenen – Woordzoeker met uitdrukking

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema D*** § 5 Geschreven interviews.

Zoek alle woorden uit de lijst in het diagram en streep de letters door. De woorden zijn horizontaal, verticaal en diagonaal verborgen in alle mogelijke richtingen, dus ook van rechts naar links en van onderen naar boven.
Er blijven 35 letters over. Als je die achter elkaar leest of opschrijft, zie je op zeker moment een uitdrukking verschijnen waarmee het tegenovergestelde van 'een superman' wordt aangeduid. Plaats die uitdrukking in de 15 vakjes onder het diagram.

AANGAAN	CONSTANT	GALANT	KARMA	ROEM	UITGESLOTEN
AANLOKKELIJK	COVER	GEBAAR	MAAG	STIEKEM	VADSIG
BESMETTELIJK	CREDITS	HAREM	MILD	STRIKE	VOLSLAGEN
BOOST	CRIME	HEDENDAAGS	MOREEL	TEMPEL	ZELFZUCHTIG
BROER	EIGENBELANG	HELDHAFTIG	PLEZIER	TRADITIONEEL	ZINGEVING

S	T	R	I	K	E	M	Z	T	S	O	O	B	K	G
M	E	R	A	H	R	E	I	Z	E	L	P	R	IJ	N
N	M	A	A	E	G	K	N	R	E	K	O	M	L	A
E	P	A	N	D	I	E	G	E	E	E	C	O	E	L
G	E	B	G	E	I	I	E	O	M	E	O	R	K	E
A	L	E	A	N	O	T	V	R	I	T	V	E	K	B
L	S	G	A	D	E	S	I	B	R	I	E	E	O	N
S	Q	T	N	A	T	S	N	O	C	A	R	L	L	E
L	T	T	N	A	L	A	G	E	N	A	M	I	N	G
O	U	I	T	G	E	S	L	O	T	E	N	R	A	I
V	V	A	D	S	I	G	E	E	N	H	E	E	A	E
L	D	L	O	B	E	S	M	E	T	T	E	L	IJ	K
P	I	S	O	K	C	R	E	D	I	T	S	K	E	N
M	A	A	G	I	T	H	C	U	Z	F	L	E	Z	X
T	H	E	L	D	H	A	F	T	I	G	J	E	S	IJ

Puzzel
25

Stapvoets of in rengalop – Paardensprong

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema D*** § 5 Geschreven interviews.

Zoek woorden van acht letters. Ze komen allemaal voor in *Thema D* § 5.
Maak een paardensprong:
- Kies een beginletter.
- Ga linksom of rechtsom en sla steeds twee vakjes over.
- Ontstaat er geen goed woord? Kies dan een andere beginletter.

Welke vier woorden van acht letters vind je op die manier?

1

N	I	A
M		E
O	K	P

2

L	G	W
A		A
H	S	A

3

I	A	E
O		E
J	Z	L

4

O	T	E
K		B
S	L	A

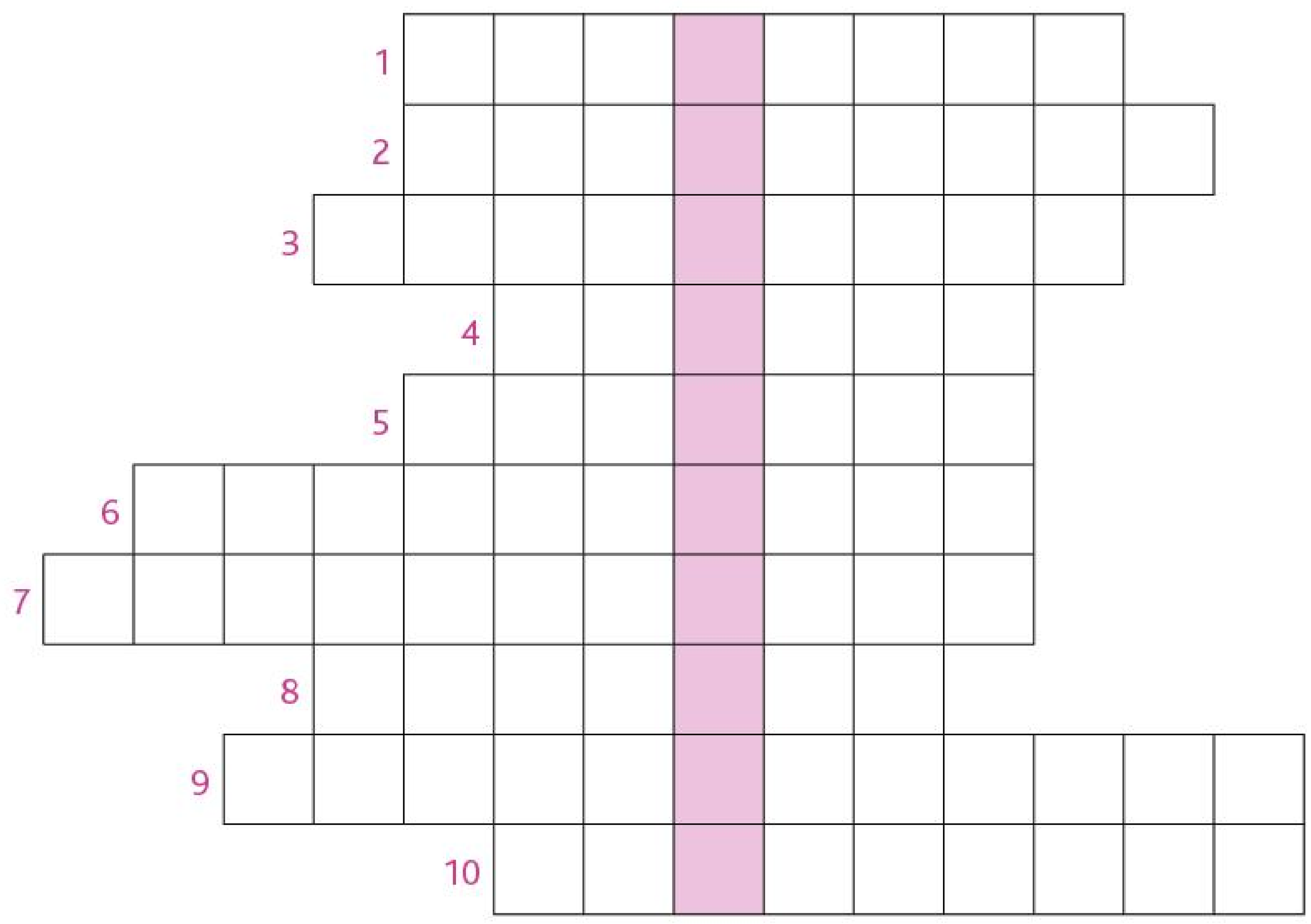
Puzzel
26

Geestig – Cryptische acrostic

De woorden van deze puzzel vind je in ***Thema D*** § 5 Geschreven interviews.

Hieronder staan tien min of meer cryptische omschrijvingen. Dat wil zeggen: een beetje raadselachtig. Zoek er een woord bij uit *Thema D* § 5.
Als je het diagram goed hebt ingevuld, zie je in de gekleurde kolom een werkwoord dat is afgeleid van het Latijnse woord voor 'geest'.

1 Is niet passief, maar beklimt de barricade.
2 Happening die veel mensen moet aantrekken.
3 Kun je inspreken, maar ook in de winkel doen.
4 Grote invloed; flink effect.
5 Moet door velen ondertekend worden om aandacht te krijgen.
6 'Wil je een stukje worst?' 'Nee, dank je, ik ben ....'
7 Zeer gekwetst; diep geschokt.
8 Net doen alsof iemand of iets er niet is.
9 Uitgekozen, bijvoorbeeld om mee te spelen in 'het eerste'.
10 Mensen die in dezelfde tijd zijn geboren, behoren tot dezelfde ....

Puzzel

27

Hoe kan het? – Raadsel

Lees tekst 1. Overleg in een groepje van drie over vraag 1 (de oplossing van het raadsel), vraag 2 en vraag 3.
Als jullie er niet uitkomen, krijgt een van jullie de oplossing op een briefje van de docent. De anderen mogen nu aan diegene vragen stellen die alleen met 'ja' of 'nee' zijn te beantwoorden. Wie ontraadselt het raadsel?

Tekst 1

Wonder?

Op een koude novemberavond rijdt de bekende Canadese chirurg James Baker uit de hoofdstad Ottawa met zijn elfjarige zoon Timothy naar een feestje op een landgoed een eind buiten de stad. De party is georganiseerd door zijn steenrijke, oudste zuster die deze dag vijftig is geworden. Eenmaal op het feest krijgt Baker door het bedienend personeel een glas champagne aangeboden. Dat slaat hij af: 'Sorry, ik heb dienst vannacht.'
Rond tien uur verlaat hij met zijn zoon het feest. Hij houdt er rekening mee dat hij vanaf elf uur kan worden opgeroepen voor een spoedgeval. Vader en zoon rijden over een binnenweg terug naar Ottawa, wat normaal gesproken een halfuurtje kost. Timothy valt al snel in slaap. Het weer wordt vrij plotseling slechter: het begint hard te sneeuwen en Baker heeft de grootste moeite om te zien waar hij rijdt. Hij probeert toch snelheid te houden, zodat hij op tijd terug is in de stad. In een flauwe bocht slipt de auto en Baker verliest de macht over het stuur. Twee seconden later boort de bolide van de arts zich in een boom langs de weg.
Al snel zijn er twee ambulances ter plaatse. De broeders constateren dat James Baker de klap niet heeft overleefd. Zijn zoon Timothy is zwaargewond en wordt door een van de ambulances in allerijl naar het hoofdhospitaal in Ottawa gebracht. Hij verkeert in kritieke toestand en moet onmiddellijk geopereerd worden. Er is inmiddels een chirurg opgeroepen. Als de brancardiers Timothy aan de ok-assistenten hebben overgedragen, wordt hij de operatiekamer binnengereden onder een grijsgroene doek. Op dat moment beent ook de dienstdoende chirurg haastig binnen. Die slaat meteen het doek terug om te zien wat er het eerst moet gebeuren. Tot ontsteltenis van de ok-assistenten zegt de anders zo zakelijke en koelbloedige chirurg met een grimmig gezicht: 'Dit kan ik niet! Ik kan niet mijn eigen zoon opereren.'

1 Hoe is dit te verklaren?
2 Hoe kun je door een kleine wijziging in de tekst het raadsel ontraadselen?
3 Wat wil de bedenker van het raadsel laten zien met dit verhaal? Is dat gelukt?

Puzzel

28

Rarara – Een paar raadsels

Bespreek de zeven raadsels met een klasgenoot. Wie vindt de goede oplossingen?

1 Wat heeft ogen aan alle kanten en kan toch niet zien?
2 Het heeft een been, maar het kan niet lopen. Het heeft twee vleugels, maar het kan niet vliegen. Het draagt een bril, maar het kan niet zien. Wat is het?
3 Het is wel in een jaar, maar niet in een eeuw, wel in een maand, maar niet in een week, wel in een dag, maar niet in een uur. Rara, wat is dat?
4 Miekes moeder heeft zeven dochters. De oudste heet Alicia, dan komen Amber, Amy, Annabel, Anouk en Astrid. Hoe heet de jongste dochter?
5 Het vliegt, maar het heeft geen vleugels. Wat is het?
6 Lees tekst 1. Wie vindt de goede oplossing?

Tekst 1

Thee?

Niels, Tim en Len gaan na de voetbaltraining naar het huis van Niels. De moeder van Niels vraagt: ‘Wil iedereen thee?’ Niels antwoordt: ‘Dat weet ik niet.’ Tim zegt: ‘Dat weet ik ook niet.’ Dan zegt Len: ‘Ja, dat weet ik zeker.’ Hoe kan Len zo zeker van zijn zaak zijn?

7 Lees tekst 2. Wie vindt de goede oplossing?

Tekst 2

Jarig

Fleur komt op straat Felicia tegen. Fleur kijkt wat bedrukt. ‘Wat is er?’ vraagt Felicia. ‘Ik moet naar een verjaardagspartijtje en ik heb er helemaal geen zin in.’ ‘Wie is er jarig?’ wil Felicia weten. ‘Ehh,’ zegt Fleur – en ze wordt opeens een beetje vrolijker, want ze ziet haar kans schoon om zich wat cryptisch uit te drukken: ‘Het is geen nicht van me, maar wel de enige dochter van de man van mijn tantes enige zus.’ Hoe zal Felicia nu reageren?

1 Feedback geven en ontvangen

Feedback is commentaar op iets wat iemand heeft gemaakt, zoals een tekst of een presentatie. Goede feedback is opbouwend, dat wil zeggen: nuttig en positief bedoeld. Van zulke feedback kan de ontvanger veel leren.
Het is belangrijk dat je niet alleen feedback geeft op de dingen die je nog niet zo goed vond, maar ook op de dingen die je juist wel goed vond.
Je kunt mondeling of schriftelijk feedback geven. Soms is er een feedbackformulier dat je kunt invullen.

Zo geef je feedback

- Reageer alleen op iets wat je net gezien, gehoord of gelezen hebt.
- Vertel eerst wat je goed vond: de tops.
  - *Ik vond je presentatie heel duidelijk en goed opgebouwd.*
  - *Voor mijn gevoel praatte je heel rustig en je maakte leuke grapjes. Ik kon daardoor goed opletten.*
  - *Wij vinden dat jullie folder er supermooi uitziet en dat jullie er heel enthousiast over vertelden.*
- Vertel na de tops wat je niet zo goed vond en waarom niet.
  - *Je presentatie was wel wat lang, zodat er niet veel tijd over was. Ik vond het jammer dat ik daardoor geen vraag meer kon stellen.*
  - *Het plaatje is heel grappig, maar ik vind het niet zo goed bij het onderwerp passen. Het onderwerp is namelijk heel serieus.*
  - *Wij vinden dat er nog aardig wat spelfouten in jullie folder staan. Dat maakt hem minder goed dan hij lijkt.*
- Vertel hoe het beter kan: de tips.
  - *De volgende keer zou je de inleiding wat korter kunnen doen, zodat je meer tijd overhoudt voor vragen.*
  - *Ik denk dat je beter een ander plaatje kunt kiezen.*
  - *Jullie zouden de volgende keer de spelling zorgvuldiger kunnen controleren. Je kunt de spelling van een lastig woord eenvoudig opzoeken op woorden.org of woordenlijst.org.*
- Vraag of jouw feedback duidelijk is.
  - *Begrijp je wat ik bedoel?*
  - *Heb ik het duidelijk uitgelegd?*

Zo ontvang je feedback

- Vat de feedback niet persoonlijk op: feedback is geen kritiek op jou als persoon, maar op werk dat je gemaakt hebt.
- Ga ervan uit dat de ander jou wil helpen om dat werk nog beter te maken.
- Geef aan of je herkent wat de ander zegt.
- Vraag om uitleg als je iets niet begrijpt.
- Bedank de ander voor de feedback.

2 Stappenplan schrijven

Stap 1 Bepaal het onderwerp van je tekst.
Stap 2 Bedenk wat je allemaal over het onderwerp weet. Maak een woordweb of noteer wat je weet in steekwoorden en korte zinnen.
Stap 3 Maak groepjes van woorden die bij elkaar horen en bepaal op basis van die groepjes enkele deelonderwerpen.
Stap 4 Kies de deelonderwerpen waarover je wilt schrijven en zet ze in een logische volgorde.

Stap 5 Beslis wat je over je deelonderwerpen wilt schrijven. Zoek zo nodig aanvullende informatie (→ *Handig!: Stappenplan documenteren*).

Stap 6 Maak een **bouwplan** zoals hieronder en noteer daarin:
- het onderwerp van de tekst;
- het tekstdoel: amuseren, informeren, instrueren, overtuigen of activeren;
- de hoofdgedachte van de tekst (in één mededelende zin, dus geen vraag!);
- de deelonderwerpen in kolom C;
- de inhoud van elke alinea in voldoende steekwoorden in kolom D.

Stap 7 Schrijf je tekst. Begin eventueel met het middenstuk en schrijf daarna inleiding en slot.

Stap 8 Controleer je werk op spelfouten en formuleringsfouten.

Stap 9 Werk samen met een klasgenoot. Beoordeel elkaars tekst aan de hand van een feedbackformulier.

Stap 10 Verbeter zo nodig je tekst.

Invulschema voor het bouwplan van een tekst

Onderwerp: ______________________
Tekstdoel: ______________________
Hoofdgedachte: ______________________

A	B	C	D
		Deelonderwerpen	Inhoud per alinea in steekwoorden
Inleiding	1		
Middenstuk	2		
	3		
	4		
	…		
	…		
Slot	…		

3 Stappenplan presenteren

Stap 1 Bepaal het onderwerp van je presentatie.

Stap 2 Bedenk wat je allemaal over het onderwerp weet. Maak een woordweb of noteer wat je weet in steekwoorden en korte zinnen.

Stap 3 Maak groepjes van woorden die bij elkaar horen en bepaal op basis van die groepjes enkele deelonderwerpen.

Stap 4 Kies de deelonderwerpen waarover je wilt vertellen en zet ze in een logische volgorde.

Stap 5 Beslis wat je over je deelonderwerpen wilt vertellen. Zoek zo nodig aanvullende informatie (→ *Handig!: Stappenplan documenteren*).

Stap 6 Geef structuur aan je verhaal door het in te delen in een inleiding, een middenstuk en een slot:
- Begin je inleiding met een leuke introductie (een leuk voorbeeld of een interessant weetje over je onderwerp). Noem daarna in elk geval het onderwerp van je presentatie en vertel waarom je dat gekozen hebt.
- Plaats in het middenstuk je deelonderwerpen.
- Rond in het slot je presentatie af. Zeg iets als 'Ik hoop dat ik duidelijk heb kunnen maken dat … / waarom …' Denk na over een goede slotzin. Vraag ook of je publiek nog vragen heeft.

Stap 7 Noteer de inhoud van inleiding, middenstuk met deelonderwerpen en slot in steekwoorden op een spiekbriefje.

Stap 8 Oefen je presentatie hardop:
- Spreek rustig en duidelijk, maar niet saai.
- Kijk rond; richt je blik niet steeds op dezelfde plek.
- Sta rechtop; stop je handen niet in je zakken.
- Lees je presentatie niet voor; gebruik het spiekbriefje als geheugensteuntje.
- Maak je presentatie interessanter voor je publiek door iets te laten zien.

Stap 9 Werk samen met een klasgenoot. Houd om beurten jullie presentatie en geef elkaar commentaar aan de hand van een feedbackformulier.

Stap 10 Verbeter zo nodig je presentatie.

Stap 11 Noteer de tip en de top die je gekregen hebt.

4 Stappenplan documenteren

Stap 1 Voorbereiden
Onderwerp
- Wat wil je over je **onderwerp** weten? Bedenk vragen waarop je antwoord wilt. Onderstreep de belangrijkste woorden.
- Gebruik de woorden uit je vragen als zoekwoorden op internet of in de bibliotheek.

Bronnen
- Bedenk welke **bronnen** je wilt gebruiken:
  – internet: websites, Wikipedia, npostart.nl (tv en radio), YouTube, podcasts enzovoort;
  – kranten en tijdschriften (ook via internet);
  – organisaties (via websites), zoals Amnesty International, Artsen zonder Grenzen;
  – boeken en dvd's (via de bibliotheek);
  – personen (via een interview of een enquête).

Stap 2 Zoeken
Internet
Zoek via een **zoekmachine**.
- Typ je zoekwoord(en) in het zoekvenster:
  – Typ twee of meer zoekwoorden; gebruik geen woorden als 'de', 'het', 'een'.
  – Maak geen spelfouten.
- Krijg je te veel treffers? Geef een extra zoekwoord.
- Krijg je te weinig of geen treffers? Laat zoekwoorden weg of gebruik andere.
- Bekijk de eerste tien treffers: titel, korte beschrijving en naam van de website. Staan er veel van je trefwoorden in? Heeft de site met jouw onderwerp te maken? Is het een bruikbare site?

Let op: de eerste treffers zijn vaak advertenties. Sla die over.

Bibliotheek
- In de bibliotheek vind je boeken, tijdschriften, kranten, dvd's enzovoort. Kijk voor de openbare bibliotheek in de buurt op: bibliotheek.nl.
- Je kunt via internet kijken in de **catalogus** van de openbare bibliotheek. Typ je zoekwoorden in.

Stap 3 Beoordelen

Internet

- Beoordeel de gevonden sites. Is de informatie betrouwbaar? Heeft de schrijver verstand van het onderwerp? Is de schrijver onpartijdig? Is de informatie niet te oud?
- Welk doel heeft de site: informatie geven, reclame maken/iets verkopen, amuseren, overtuigen?

Boek/artikel

- Zoek in inhoudsopgave of register (meestal achterin) naar jouw zoekwoorden. Staat er iets over jouw onderwerp?
- Bekijk de afbeeldingen en lees de tussenkopjes en de inleiding. Is de tekst / het artikel bruikbaar? Niet te moeilijk of te makkelijk?
- Beoordeel of de informatie betrouwbaar is: heeft de schrijver verstand van het onderwerp? Is de schrijver onpartijdig? Is de informatie niet te oud?

Stap 4 Bewaren

Mappen

- Bij internet: sla bruikbare teksten + het adres van de site als Wordbestand op in een aparte map op de computer of bewaar het adres van de site (de URL) in je Favorieten/Bookmarks.
- Bewaar papieren informatie in een map:
  – kopieën, geprinte tekst;
  – verslagen van interviews;
  – uitkomsten van enquêtes;
  – toegestuurde informatie(folders).

Bronvermeldingen

Vermeld altijd de bron. Doe het zo:

Boek:	– Arend van Dam, *De bromvliegzwaan*. Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum, Amsterdam 2018
	– *Atlas van de Nederlandse Taal (editie Nederland).* Uitgeverij Lannoo, Tielt 2017
Artikel:	– Ellen de Bruin, 'Waarom klinkt dat zo grappig?'. In: *NRC Handelsblad,* 30 januari 2020 (of: nrc.nl, 30 januari 2020)
	– Ingmar Heytze, 'Tralala is even goed. Hoe schrijf je een liedtekst?'. In: *Onze Taal*, nummer 5, 2021, pag. 4-6
	– 'Het verhaal van Pinksteren', isgeschiedenis.nl, 4 maart 2021
Internetsite:	– nl.wikipedia.org, op 20 mei 2021
Radio en tv:	– *De keuringsdienst van waarde,* NPO 3, 28 april 2019
	– *Vroege vogels,* NPO Radio 1, 23 mei 2021
	– *Achter de dijken in de klas,* schooltv.nl, 22 januari 2020
Podcast:	– *Op houten banden*, 4en5mei.nl, 15 april 2021
Dvd:	– *Freeks Wilde Wereld, deel 10.* Bridge Entertainment, 2019
Persoon:	Fetze Alsvanouds, professor Universiteit van Harderwijk, geïnterviewd op 29 mei 2021

Handig!

5 Schema werkwoordspelling

Is het werkwoord de persoonsvorm (pv)?
Gebruik een van de volgende manieren:
1. Maak van de zin een vraag. Het werkwoord dat vooraan komt te staan, is de pv.
2. Zet de zin in een andere tijd. Het werkwoord dat verandert, is de pv.
3. Verander het getal (enkelvoud/meervoud) van de zin. Het werkwoord dat verandert, is de pv.

ja

Tegenwoordige tijd (pvtt)

1 Enkelvoud:
- *ik* erbij of *je/jij* erachter: alleen de ik-vorm
- anders → ik-vorm + *t*

2 Meervoud:
- hele werkwoord

Verleden tijd (pvvt)

1 Zwak werkwoord:
- enkelvoud: ik-vorm tt + *de* of *te*
- meervoud: ik-vorm tt + *den* of *ten*

Twijfel? Gebruik *'t (e)x-f(o)ksch(aa)p*.
Kijk naar de laatste letter voor de *en* van de infinitief:
- laatste letter in *'t (e)x-f(o)ksch(aa)p* → ik-vorm tt + *te*
- anders → ik-vorm tt + *de*

2 Sterk werkwoord:
- klankverandering
- zo kort en eenvoudig mogelijk
- laatste letter *d* of *t*? Gebruik de verlengproef.

nee

Geen persoonsvorm

1 Voltooid deelwoord (vd):
- zwak werkwoord: laatste letter *d* of *t*? Gebruik de verleden tijd (vt):
  - vt op *de* → vd met een *d*
  - vt op *te* → vd met een *t*
- sterk werkwoord: laatste letters *en*

2 Voltooid deelwoord bijvoeglijk gebruikt:
- zwak werkwoord:
  - deelwoord (+ *e*)
  - zo kort en eenvoudig mogelijk, tenzij dat niet kan in verband met de uitspraak
- sterk werkwoord
  - deelwoord (onveranderd)

3 Onvoltooid deelwoord (od):
- infinitief + *d*

4 Onvoltooid deelwoord bijvoeglijk gebruikt:
- deelwoord (+ *e*)

5 Infinitief

6 Voorbeeld zakelijke e-mail

Een zakelijke e-mail kan er zo uitzien:

Van	post@deuitgeverij.nl
Aan	D.Wollerman@gmail.nl
Verzonden	23 maart 2022
Onderwerp	misdruk van Selma Noorts 'Koningskind' [1]

Geachte meneer Wollerman, [2]

Bedankt voor uw e-mail van 23 maart. Wij vinden het erg vervelend dat het door u gekochte exemplaar van *Koningskind* van Selma Noort een misdruk is. [3]

U vraagt naar een oplossing voor de ontstane situatie. Er zijn twee mogelijkheden. U kunt het boek naar uw boekhandel brengen; daar krijgt u met uw aankoopbewijs direct een nieuw exemplaar. Een andere mogelijkheid is dat u het boek aan ons opstuurt. U krijgt dan een nieuw exemplaar toegestuurd; ook de verzendkosten krijgt u vanzelfsprekend vergoed. [4]

Laat u alstublieft aan ons weten naar welke oplossing uw voorkeur uitgaat. Mocht u het boek naar ons willen opsturen, vergeet dan niet uw huisadres aan ons door te geven. [5]

Met vriendelijke groeten, [6]

Marij de Wit,
medewerker klantenservice [7]

De uitgeverij
Postbus 2476
1051 TJ Amsterdam [8]

[1] Zorg voor een korte, maar precieze beschrijving van het onderwerp.
[2] Schrijf een vriendelijke en beleefde aanhef. Naast *Geachte* kun je ook *Beste* kiezen. Gebruik steeds een witregel als je een nieuwe alinea begint.
Als je de persoon aan wie je schrijft niet kent, gebruik je de volgende aanhef: *Geachte meneer, mevrouw* of *Geachte dames en heren*. Zet achter de aanhef een komma.
[3] In de eerste alinea geef je aan waarom je de email schrijft. Begin de eerste zin met een hoofdletter.
[4] Na de inleiding geef je meer informatie en stel je jouw vragen.
[5] In de laatste alinea spreek je je wens of verwachting uit. Wat wil je dat er gebeurt of dat de ander voor jou doet?
[6] Sluit af met een groet, bijvoorbeeld *Hoogachtend* of *Met vriendelijke groet*. Zet achter de groet een komma.
[7] Schrijf onder de groet je naam en eventueel je functie.
[8] Onderaan schrijf je de adresgegevens.

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: B en U International Picture Service, Amsterdam

Getty Images: p. 8-9, 109 (21), 154-155
Shutterstock: p. 12, 13, 15, 18, 34, 37, 39, 43, 51 l, 55, 62-63, 65, 102 (6x), 103, 108 (3 t/m 6, 8 t/m 10), 109 (12 t/m 18, 20, 22 t/m 25), 126, 130-131, 132 (1, 2, 4 t/m 10), 133 (11 t/m 19, 23, 25), 136, 139, 146 (2x), 156 (1 t/m 10), 157 (11 t/m 25), 161, 162, 170, 180 (1 t/m 5, 7, 8), 181 (12 t/m 15, 17 t/m 23), 183 (l, r), 219, 223, 225, 227, 233, 235, 242-243, 245, 247, 250, 255
Geert Nijboer, Groningen / @geertwasbuiten: p. 23
ANWB, Den Haag / anwb.nl: p. 26
Imageselect / Alamy Stock Photo: p. 27, 29, 132 (3), 133 (20, 24), 180 (10), 207
Peter Alexander Kerkhof / Universiteit Gent / treasuresofdutch.com: p. 32
ANP Foto / David Rozing: p. 48-49
Afbeelding: iStockphoto / vormgeving: B en U: p. 51 r
Rob Ruggenberg / Piratenzoon / Querido: p. 66
Tonke Dragt / De brief voor de koning / Leopold: p. 70 l
Bianca Mastenbroek / Hendrick de Hollandsche indiaan / De Vier Windstreken: p. 70 lm
An Rutgers van der Loeff / De kinderkaravaan / Ploegsma: p. 70 rm
Rob Ruggenberg / Haaieneiland / Querido: p. 70 r
Rick Riordan / Percy Jackson en de Olympiërs, De bliksemdief / Unieboek-Het Spectrum: p. 72
Tony Mitton / De zoon van de pottenbakker / Callenbach: p. 75
Anna Woltz / Honderd uur nacht / Singel Uitgeverijen: p. 77 l
Dan Gemeinhart / Naar de top / Lemniscaat: p. 77 lm
R.J. Palacio / Wonder / Random House USA: p. 77 rm
Herman van de Wijdeven / Zoals het gebeurd is / Manteau: p. 77 r
Allan Stratton / De honden / Gottmer: p. 79
Sjoerd Kuyper / Hotel de grote L / Lemniscaat: p. 81
Simon van der Geest / Het werkstuk / Querido: p. 82 l
John Flanagan / Broederband 1: De outsiders / Gottmer: p. 82 lm
Andy Mulligan / Trash / Gottmer: p. 82 rm
Sjoerd Kuyper / Bizar / Hoogland & van Klaveren: p. 82 r
Rian Visser, Haarlem / raadgedicht.nl: p. 85 l
Gilivs, Boskoop / romeinen.info: p. 85 r
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Stijn Rademaker: p. 88-89
Jean-Marc van Tol / Van Tol producties: p. 90
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Patricia Rehe: p. 106-107
Pixabay / David Mark: p. 108 (1)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Evert Jan Daniels: p. 108 (2)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Robin Utrecht: p. 108 (7)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Koen Suyk: p. 109 (11)
Nationale Beeldbank: p. 109 (19), 282
Piers Torday / De laatste wilde dieren / Luijtingh-Sijthoff: p. 110
Piers Torday / De dieren van het duister / Luitingh-Sijthoff: p. 113 l
Barbara Jurgens / De wolventemmer / Moon: p. 113 lm
Sara Pennypacker / Pax / Aerial Media Company: p. 113 rm
Theo Meijer / Spes / De Vier Windstreken: p. 113 r
Robin Utrecht Fotografie, Rotterdam: p. 114
Sandra de Haan, Heeze: p. 115
Greenpeace, Amsterdam / Greenpeace.org: p. 120
Bont voor Dieren: p. 122 b (3x)
Vogelbescherming Nederland: p. 123 lo
Stad Tienen, www.tienen.be: p. 123 mo
Stichting Dierenhulp, www.dierenhulp.nl: p. 123 ro
Safaripark Beekse Bergen en Safari Resort Beekse Bergen, Hilvarenbeek: p. 124 lb

Arjan Roobol en Hans Veurink, Utrecht / collectiefutrechtoost.nl: p. 124 rb
Doggo.nl: p. 124 o
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Lex van Lieshout: p. 133 (21)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Herman Wouters: p. 133 (22)
Joe Dunne Photography, Letterkenny: p. 135
Marloes Morshuis / Borealis / Lemniscaat: p. 140
Marko Kunst / Verbonden met het Net: p. 142 l
Mirjam Mous / H@ck: het instituut / Van Goor: p. 142 ml
Thea Beckman / Kinderen van moeder aarde / Lemniscaat: p. 142 mr
Marloes Morshuis / Quotum: Project Z / Lemniscaat: p. 142 r
Freddy Schinkel, IJsselmuiden / freddyschinkel.nl: p. 150
Marlies Slegers / Hartjes en bommen / Zwijsen: p. 158
Daan Remmerts de Vries / Geest / Querido: p. 163
U. Poznanski / Erebos / Lemniscaat: p. 166 l
Jelmer Soes / Lichaam van licht / Querido: p. 166 ml
Caja Cazemier / #selfie / Ploegsma: p. 166 mr
Mirjam Mous / Test / Van Goor: p. 166 r
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Erald van der Aa: p. 172
René Oskam, Leiden / reneoskam.nl: p. 175 (2x)
iStockphoto: p. 178-179, 181 (24)
NASA / Bill Ingalls: p. 180 (6)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Remko de Waal: p. 180 (9)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Sony Pictures / Everett Collection: p. 181 (11)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Mathilde Dusol: p. 181 (16)
Greenpeace / Marten van Dijl: p. 181 (25)
Quinten Bulte, Dalfsen / insectenfotografie.nl: p. 183 (m)
Imme Dros / Ilios en Odysseus / Querido: p. 184
Katherine Marsh / Niemandsjongen / Luitingh-Sijthoff: p. 185
Anke Manschot / De sprong op Normandië / Uitgeverij Brandt: p. 187 l
Evert Hartman / De vloek van Polyfemos / Lemiscaat: p. 187 lm
Leslie Connor / De waarheid volgens Mason Buttle / Leminiscaat: p. 187 rm
Simon Scarrow / Gladiator: Vechten voor vrijheid / Gottmer: p. 187 r
Rachel van de Pol / Het hedendaagse heldenboek / Balans: p. 190
ANP Foto / Tamas Soki: p. 192
ANP Foto / Ben Curtis: p. 194
Beeld en Geluid / NOS Jeugdjournaal: p. 196 (2x)
Jilster: p. 200 (3x)
ANP Foto / Hollandse Hoogte / Sabine Joosten: p. 202-203
Imageselect: p. 211
ANP Foto / Martine Hoving: p. 228-229
Janice Wolf, Midway, AR, VS / Rocky Ridge Refuge: p. 231
Politie Haarlemmermeer: p. 237
The Krakow Animal Welfare Society / Krakowskie Towaryzstwo Opieki nad Zwierzętami, Krakau: p. 261
ANP Foto / Sem van der Wal: p. 262-263

Met FLEX heb je:

Boeken die je mag houden

- elk schooljaar krijg je een nieuw boek
- dit boek mag je houden om in te markeren en te werken
- zo wordt je boek een effectief leermiddel

Een persoonlijke digitale leeromgeving

- waarin je wordt uitgedaagd om het beste uit jezelf te halen
- met oefentoetsen, interactieve opdrachten en feedback
- en met inzicht in je resultaten

+

Actueel lesmateriaal

- actuele inhoud met opdrachten en toetsen
- zowel in je boek als digitaal
- aangevuld met nieuw lesmateriaal op basis van het nieuws en actualiteiten

Noordhoff

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-30188-0
9 789001 301880